

**Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji
w Lublinie**

**Autorskie programy rozwijania
kompetencji kluczowych w zakresie
PRZEDSIĘBIORCZOŚCI**

WOJEWÓDZTWO LUBELSKIE

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Projekt: SZKOŁA KLUCZOWYCH KOMPETENCJI. Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej” jest finansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego i Budżetu Państwa w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki: Priorytet II. Wysoka jakość systemu oświaty: Działanie 3.3 Poprawa jakości kształcenia: Poddziałanie 3.3.4 Modernizacja treści i metod kształcenia.

Biuro Projektu:

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, ul. Mełgiewska 7-9, 20-209 Lublin

Filie Biura Projektu:

Podkarpackie Centrum Edukacji Nauczycieli w Rzeszowie, ul. Partyzantów 10a, 35-234 Rzeszów

Wyższa Szkoła Biznesu im. bp. Jana Chrapka w Radomiu, ul. Kolejowa 22, 26-600 Radom

Wyższa Szkoła Humanistyczno-Przyrodnicza w Sandomierzu, ul. Krakowska 26, 27-600 Sandomierz

Wyższa Szkoła Administracji Publicznej im. Stanisława Staszica w Białymstoku, ul. Dojlidy Fabryczne 26, 15-555 Białystok

© Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

Koordynator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Miroslawa Gerkowicz

Wydawca:

Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie

20-209 Lublin, ul. Mełgiewska 7-9

Tel./fax +48817491777

e-mail: sekretariat@wsei.lublin.pl

Publikacja dystrybuowana bezpłatnie

Człowiek – najlepsza inwestycja

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Wykaz

Autorskich programów rozwijania kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości

Województwo lubelskie

- I. Zespół Szkół Odzieżowo-Włókienniczych im. Wł. St. Reymonta w Lublinie
Autor: Joanna Kuraś
- II. Państwowe Szkoły Budownictwa i Geodezji im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie
Autor: Krystyna Brodowska
- III. Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Stanisława Staszica w Parczewie
Autor: Zdzisław Chmielarz
- IV. Zespół Szkół Budowlanych im. E. Kwiatkowskiego w Lublinie
Autor: Agnieszka Rozwadowska
- V. Technikum Nr 1 w Zespole Szkół Nr 1 im. Stefanii Sempołowskiej w Puławach
Autor: Lidia Nogowska
- VI. Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 w Białej Podlaskiej
Autor: Małgorzata Żbikowska
- VII. Technikum Mechaniczne w Zespole Szkół Zawodowych w Janowie Lubelskim
Autor: Mariusz Wieleba
- VIII. Zespół Szkół Ekonomicznych i III Liceum Ogólnokształcące w Chełmie
Autor: Renata Weremczuk
- IX. Zespół Szkół Nr 3 im. Macieja Rataja w Tomaszowie Lubelskim
Autor: Teresa Dereń
- X. Zespół Szkół Chemicznych i Przemysłu Spożywczego w Lublinie
Autor: Wojciech Szeleźniak

Autor
Joanna Kuraś

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Zespół Szkół Odzieżowo-Włókienniczych
im. Wł. St. Reymonta w Lublinie**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Ogólne założenia dydaktyczne i wychowawcze programu.....	7
2. Cele nauczania.....	11
2.1 Ogólne cele nauczania wynikające z podstaw programowych.....	11
2.2 Cele nauczania wynikające z podstaw programowych.....	11
2.3 Cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość.....	12
2.4 Cele nauczania wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty	12
2.5 Cele nauczania wynikające z profilu zawodowego	13
3. Treści i szczegółowe cele kształcenia i wychowania.....	15
3.1 Dział 1. Gospodarka rynkowa	15
3.2 Dział 2. W roli członka gospodarstwa domowego	16
3.3 Dział 3. W roli pracownika.....	20
3.4 Dział 4. Zakładam przedsiębiorstwo	23
3.5 Dział 5. Zarządzam przedsiębiorstwem.....	25
3.6 Dział 6. Etyka w biznesie.....	26
3.7 Dział 7. Problemy ekonomiczne państwa.....	27
3.8 Dział 8. Światowe tendencje gospodarcze.....	30
4. Procedury osiągnięcia celów	31
4.1 Postulaty metodyczne	31
4.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych	32
4.3 Metody preferowane w dydaktyce.....	33
4.4 Środki dydaktyczne.....	36
4.5 Spis wykorzystywanej literatury.....	36
4.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej.....	37
5. Opis założonych osiągnięć ucznia.....	39
5.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych.....	39
5.2 Główne narzędzia kontroli.....	40
6. Procedura ewaluacji programu nauczania.....	45
Bibliografia.....	47

Wprowadzenie

Współczesny rynek pracy podlega ciągłym przeobrażeniom. Bardzo często niespodziewanie ulegają zmianie warunki funkcjonowania podmiotów rynku pracy, czyli pracodawców i osób poszukujących pracy. W krótkim czasie zmienia się sytuacja w zakresie zawodów deficytowych i nadwyżkowych. Niezmiernie trudno przewidzieć jaki zawód wybrać, w jakich specjalnościach się kształcić, aby po zakończeniu cyklu edukacji nie zasilać szeregu osób bezrobotnych. Z analizy współczesnego rynku pracy wynika, że ogromne znaczenie ma problematyka uczenia się przez całe życie, gdyż istnieje konieczność ciągłego podnoszenia lub też wręcz zmiany swoich kwalifikacji, tak aby jak najszybciej i najlepiej dostosować się do wymogów zmieniającego się rynku pracy.

Każdy człowiek, a w szczególności młody, powinien zostać wyposażony w wiele kompetencji kluczowych umożliwiających podążanie za wymogami XXI wieku, czyli umiejętności elastycznego dostosowania się do ciągłych zmian otoczenia.

Kompetencje Kluczowe definiowane są jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia.

Jedną z takich kompetencji jest **inicjatywność i przedsiębiorczość**. Kompetencja ta będzie nabywana w ramach nauki przedmiotu *Podstawy Przedsiębiorczości*.

Inicjatywność i przedsiębiorczość oznaczają zdolność osoby do wcielania pomysłów w czyn. Obejmują one kreatywność, innowacyjność i podejmowanie ryzyka, a także zdolność do planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów. Stanowią one wsparcie dla indywidualnych osób nie tylko w ich codziennym życiu prywatnym i społecznym, ale także w ich miejscu pracy pomagając im uzyskać świadomość kontekstu ich pracy i zdolność wykorzystywania szans. Są podstawą bardziej konkretnych umiejętności i wiedzy potrzebnych tym, którzy podejmują przedsięwzięcia o charakterze społecznym lub handlowym lub w nich uczestniczą. Powinny one obejmować świadomość wartości etycznych i promować dobre zarządzanie.

Wychodząc naprzeciw zmieniającej się rzeczywistości Zespół Szkół Odzieżowo-Włókienniczych w Lublinie przystąpił do programu: „*Szkoła Kluczowych Kompetencji. Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej*”. Konsekwencją uczestnictwa w programie stała się konieczność opracowania autorskiego programu nauczania. Program ten jest zgodny z następującymi aktami prawnymi:

- Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników Dz.U. Nr 89 poz. 730 z 08.06.2009,
- Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół Dz.U. Nr 51 z 29.05.2002 ze zmianami z dn. 6.09.2003 i 13.01.2005,

- Zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

W programie uwzględniono cele edukacyjne wynikające nie tylko z podstawy programowej, ale również cele wynikające z kluczowej kompetencji-inicjatywność i przedsiębiorczość, diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty oraz profilu zawodowego. Dobrano odpowiednie treści nauczania (uwzględniające wyżej wymienione cele edukacyjne), zaproponowano liczbę godzin przeznaczonych na realizację poszczególnych zagadnień. Szczególną uwagę zwrócono na dobór środków dydaktycznych, metody nauczania aktywizujące ucznia oraz ocenianie osiągnięć ucznia i jego samoocenę.

Zespół Szkół Odzieżowo-Włókienniczych w Lublinie to szkoła istniejąca od 1918 roku. Początkowo kształciła uczniów tylko w zawodach związanych z branżą odzieżową. Na początku obecnego stulecia, wychodząc naprzeciw potrzebom lokalnego rynku pracy, wprowadziła naukę w nowych zawodach. Obecnie kształci 622 uczniów w następujących typach szkół:

- Technikum Usługowo-Gospodarcze w zawodach: technik technologii odzieży, technik usług fryzjerskich, technik informatyk,
- Zasadnicza Szkoła Zawodowa nr 12 w zawodzie fryzjer,
- X Liceum Profilowane w profilu socjalnym,
- Szkoła Policealna nr 10 w zawodzie technik usług kosmetycznych,
- Technikum Uzupełniające dla Dorosłych nr 2 w zawodzie technik usług fryzjerskich.

Do uczestnictwa w programie „Szkoła Kluczowych Kompetencji. Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej” w zakresie kompetencji *inicjatywność i przedsiębiorczość* wytypowano klasę drugą Technikum Usługowo-Gospodarczego (na podbudowie szkoły gimnazjalnej) w zawodzie technik usług fryzjerskich (symbol cyfrowy zawodu 514[02]).

Autorka programu od roku 1992 jest zawodowo związana z Zespołem Szkół Odzieżowo-Włókienniczych w Lublinie. W 1991 r. ukończyła studia na Uniwersytecie Szczecińskim kierunku wychowanie techniczne. Początkowo uczyła przedmiotów zawodowych. Następnie w 2004 r. po ukończeniu studiów podyplomowych w Wyższej Szkole Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie w zakresie „Przedsiębiorczość-studia kwalifikacyjne dla nauczycieli” zaczęła uczyć przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Ponadto w 2008 r. ukończyła kwalifikacyjne studia podyplomowe na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie w zakresie „ICT, języków obcych oraz informatyki”, co znacząco wpłynęło na usprawnienie jej warsztatu pracy.

Autorka programu jest nauczycielem dyplomowanym. Posiada tytuł egzaminatora egzaminu zawodowego w zawodzie krawiec oraz uprawnienia do prowadzenia szkoleń przygotowujących nauczycieli do przeprowadzania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zawodach, w których kształcenie odbywa się w technikach, technikach uzupełniających oraz szkołach policealnych.

1. Ogólne założenia dydaktyczne i wychowawcze programu

Szeroko pojęta ekonomia dotyka każdego z nas – niemal codziennie zawieramy transakcje kupna czy sprzedaży, oglądamy reklamy. Niektórzy z nas zakładają i prowadzą własne przedsiębiorstwo, inni szukają pracy, jeszcze inni inwestują na Giełdzie Papierów Wartościowych. Z uwagi na to, że wymienione dziedziny życia są bardzo ważne, obowiązkiem szkoły jest wyposażenie uczniów w umiejętności niezbędne do poruszania się wśród opisanych zagadnień. Ponadto zmieniające się uwarunkowania rynku pracy powodują konieczność wykształcenia u uczniów postaw, które będą przyczyniały się do podnoszenia umiejętności zawodowych oraz sprawnego dostosowywania swoich kwalifikacji do potrzeb pracodawców. A wymagania współczesnych pracodawców są wysokie. Oprócz podstawowej wiedzy brane są pod uwagę umiejętności praktyczne i doświadczenie zawodowe. Pracodawcy wymagają od potencjalnych pracowników nie tylko wysokiej wiedzy teoretycznej i praktycznej, znajomości języków obcych, umiejętności obsługi komputera, ale również takich cech jak: dyspozycyjność, komunikatywność, łatwość nawiązywania kontaktów, umiejętności pracy w zespole. Cechy te można kształcić w ramach nabywania *kluczowych kompetencji* w trakcie realizacji przedmiotu *Podstawy przedsiębiorczości*.

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego w szkołach ponadgimnazjalnych jednym z głównych zadań stawianych przed liceami ogólnokształcącymi, liceami profilowanymi, jak również technikami, jest kształcenie u uczniów umiejętności praktycznego wykorzystywania zdobytej wiedzy oraz przygotowanie ich do dorosłego życia i podjęcia pracy zawodowej.

Przedmiot *Podstawy przedsiębiorczości* jest niezwykle istotny, ponieważ jego główny cel to wdrożenie młodych ludzi w aktywne uczestnictwo w życiu gospodarczym. Łączy on wszystkie aspekty życia codziennego, daje podstawy teoretyczne dla zrozumienia zjawisk ekonomicznych oraz kształtuje umiejętności niezbędne do realizacji zadań wynikających z funkcjonowania na polu gospodarczym, czyli do prowadzenia przedsiębiorstwa, poszukiwania pracy, korzystania z usług bankowych, inwestowania pieniędzy itp. Uważliwia na problemy etyczne związane z tą sferą życia.

Aktywność ucznia powinna przejawiać się w wielu aspektach: w zdobywaniu wiedzy merytorycznej, nabywaniu umiejętności, przedsiębiorczych zachowaniach oraz w świadomym i planowanym działaniu, a także w rozwoju osobistym idącym w kierunku znalezienia sobie miejsca w społeczeństwie i pracy spełniającej własne oczekiwania oraz realizującej określone marzenia, w byciu kreatywnym i skutecznym w działaniu, byciu zdolnym do podejmowania uzasadnionego ryzyka, stawiania sobie celów i wykorzystywania szans stwarzanych przez otoczenie.

Warto zadbać o to, by proces nauczania wspierany był przykładami zaczerpniętymi z życia codziennego – pozwala to w łatwy sposób powiązać treści teoretyczne z otaczającą rzeczywistością oraz umożliwia łatwiejsze zapamiętywanie i kojarzenie faktów. Bardzo istotne jest również, aby młodzież w trakcie zdobywania wiedzy i umiejętności z zakresu *Podstaw przedsiębiorczości* mogła korzystać z doświadczeń osób z najbliższego otoczenia oraz informacji dostępnych na co dzień w środkach masowego przekazu.

Koncepcja programu.

Prezentowany program nauczania składa się z ośmiu działów tematycznych:

Dział 1: Gospodarka rynkowa

Dział 2: W roli członka gospodarstwa domowego

Dział 3: W roli pracownika

Dział 4: Zakładam przedsiębiorstwo

Dział 5: Zarządzam przedsiębiorstwem

Dział 6: Etyka w biznesie

Dział 7: Problemy ekonomiczne państwa

Dział 8: Światowe tendencje gospodarcze

Kolejność działów jest nieprzypadkowa – w pierwszym uczeń zdobywa podstawową wiedzę ekonomiczną, zapoznaje się ze stosowaną terminologią, jednocześnie ma możliwość spojrzenia na gospodarkę jako całość, zawierającą rozmaite powiązania i działającą niejako na zasadzie naczyń połączonych. W rozdziale tym poruszane zostają również zagadnienia związane z historią i formami pieniądza, systemem bankowym, obiegiem okrężnym w gospodarce i tematyką związaną z funkcjonowaniem rynku, czyli zjawiskami popytu i podaży oraz równowagą rynkową.

W dziale drugim omawiane są zagadnienia związane z funkcjonowaniem gospodarstwa domowego jako otoczenia najbliższego młodemu człowiekowi. Młodzież zostaje wprowadzona w problematykę poznania samego siebie, uczy się rozpoznawać i klasyfikować własne potrzeby oraz zdobywa umiejętności i wiedzę dotyczącą planowania budżetu domowego, korzystania z usług bankowych, inwestowania pieniędzy, rozliczania podatku od dochodów osobistych (PIT), praw przysługujących konsumentowi oraz systemu ubezpieczeń.

W trzecim dziale młodzież „wychodzi” poza gospodarstwo domowe. Zostaje postawiona w sytuacji poszukiwania pracy i wyposażona w praktyczne umiejętności przygotowywania dokumentów aplikacyjnych oraz uczestniczenia w rozmowie kwalifikacyjnej. Poznaje zagadnienia związane z autoprezentacją oraz komunikacją interpersonalną. Uzyskuje również pewną wiedzę z zakresu prawa pracy.

Dział czwarty dotyczy zasad zakładania i prowadzenia własnego przedsiębiorstwa w jego najprostszej formie: jednoosobowej działalności gospodarczej. Uczniowie zdobywają wiedzę o podstawowych dokumentach oraz zasadach rozliczeń finansowych, rozważają zagadnienia opłacalności prowadzenia działalności gospodarczej, zaznajamiają się z podstawami działalności marketingowej oraz poznają różnorodność form organizacyjno-prawnych, których funkcjonowanie dopuszcza polskie prawo.

Dział piąty obejmuje zagadnienia związane z kierowaniem grupą ludzi, umiejętnościami menedżerskimi, negocjacjami oraz współpracą w zespole.

Dział szósty ukazuje etyczne aspekty działalności w trzech płaszczyznach: ja, firma, państwo, uwrażliwiając młodzież na problemy uczciwości w biznesie i konsekwencje jej braku. Duży nacisk kładziony jest na zjawisko mobbingu i sposoby obrony przed nim. Niezwykle istotne są również zagadnienia związane z formami korupcji i jej skutkami dla pojedynczego obywatela, przedsiębiorstwa oraz państwa.

Dział siódmy dotyczy problemów makroekonomicznych, ze szczególnym uwzględnieniem bezrobocia i inflacji oraz metod przeciwdziałania tym zjawiskom. W tym dziale powraca zagadnienie obiegu okrężnego, by ukazać, jakie konsekwencje dla gospodarki mają zaburzenia (zerwanie) strumienia pieniężnego i strumienia dóbr i usług.

Młodzież styka się z problematyką roli państwa w gospodarce, budżetu państwa oraz rozwoju gospodarczego i mierników ekonomicznych.

Dział ósmy przybliży problemy globalizacji gospodarki oraz zagadnienia handlu międzynarodowego.

2. Cele nauczania

2.1 Ogólne cele nauczania wynikające z podstaw programowych

- przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym,
- kształcenie postaw rzetelnej pracy i przedsiębiorczości,
- kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się,
- kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru,
- poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej,
- rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej; poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach, w tym zasad etycznych,
- poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej; rola państwa w tworzeniu norm prawnych przeciwdziałających korupcji,
- poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

2.2 Cele nauczania wynikające z podstaw programowych

Uczeń potrafi:

- określić istotę przedsiębiorczości,
- dokonać samooceny w kontekście słabych i mocnych stron własnej osobowości,
- dokonać autoprezentacji,
- rozróżnić zachowania asertywne, uległe i agresywne,
- zastosować podstawowe zasady pracy w zespole i prowadzić negocjacje,
- omówić etyczne zasady postępowania w różnych sytuacjach zawodowych,
- scharakteryzować rodzaje rynku oraz jego elementy,
- wyjaśnić mechanizmy funkcjonowania gospodarki rynkowej,
- określić zasady funkcjonowania systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce,
- określać podstawowe prawa konsumenta,
- zaplanować budżet domowy,
- rozróżniać formy inwestowania,
- zidentyfikować podstawowe formy własności oraz formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw,
- określić podstawowe zasady podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej,
- wypełniać wybrane dokumenty niezbędne do założenia i prowadzenia firmy przez osobę fizyczną,
- sporządzić prosty biznesplan małej firmy,
- przewidzieć opłacalność przedsięwzięcia gospodarczego,
- obliczyć wynik finansowy przedsiębiorstwa na prostych przykładach,
- zaplanować sposób aktywnego poszukiwania pracy,
- dokonać świadomego wyboru pracy,
- sporządzić dokumenty aplikacyjne,
- przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną z pracodawcą w warunkach symulowanych,

- określić zasady zatrudniania w oparciu o obowiązujące przepisy prawa oraz prawa i obowiązki pracodawcy i pracownika,
- zidentyfikować podstawowe wskaźniki wzrostu gospodarczego,
- zinterpretować podstawowe wskaźniki makroekonomiczne (inflacja, mierniki wzrostu gospodarczego, bezrobocie),
- wyjaśnić wpływ polityki fiskalnej i monetarnej na życie gospodarcze kraju,
- wskazać korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy międzynarodowej, w tym integracji Polski z Unią Europejską oraz globalizacji gospodarki.

2.3 Cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić zasady działania gospodarki,
- określić rolę zdolności dostrzegania i wykorzystywania szans w kontekście pracy,
- zaplanować proste przedsięwzięcia i doprowadzić je do zamierzonego celu,
- prezentować postawę kreatywną, innowacyjną i podejmującą uzasadnione ryzyko,
- dokonać oceny i identyfikacji własnych słabych i mocnych stron,
- zaplanować rozwój osobisty w kierunku znalezienia sobie miejsca w społeczeństwie i pracy spełniającej oczekiwania oraz realizującej sprecyzowane marzenia,
- zmotywować siebie i innych w kierunku realizowania celów własnych, innych osób, grupy,
- skutecznie reprezentować np. siebie lub firmę oraz prowadzić negocjacje,
- komunikować się w pracy zespołowej oraz pracować indywidualnie,
- określić etyczne zasady postępowania w różnych sytuacjach zawodowych,
- określić na czym polega dobre zarządzanie.

2.4 Cele nauczania wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- kształtować umiejętności motywacji do ciągłego zdobywania wiedzy, kształcenia umiejętności zawodowych i innych w celu zdobycia nowych kompetencji,
- zmotywować siebie do systematyczności, planowania działań, podejmowania wyzwań, konsekwencji w działaniu,
- dokonać analizy swoich mocnych i słabych stron,
- zbudować poczucie własnej wartości,
- określić własną osobowość i wykorzystać to jako czynnik stymulujący do dalszego rozwoju osobistego i zawodowego,
- dokonać krytycznej samooceny wykonywanych zadań indywidualnych i grupowych,
- komunikować się w pracy zespołowej (w tym szanować innych, uznawać odmienne racje, itp.),
- wykorzystywać w praktyce wiedzę pochodzącą z różnych źródeł, w tym np. wyszukiwać i weryfikować oferty rynku pracy,
- rozpoznawać potencjalne miejsca pracy pod kątem własnych predyspozycji zawodowych,
- kształtować umiejętności świadomego podejmowania decyzji w zakresie weryfikacji ofert pracy.

2.5 Cele nauczania wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- zorganizować własny warsztat pracy,
- ocenić własne predyspozycje zawodowe,
- zaplanować własną karierę zawodową, w tym dokonać świadomego wyboru miejsca pracy oraz ukierunkować naukę na potrzeby przyszłego pracodawcy,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą w branży zgodnej z kierunkiem kształcenia,
- sporządzić dokumenty aplikacyjne,
- kształtować umiejętności motywowania do podjęcia przyszłej pracy lub samozatrudnienia zgodnie z kierunkiem kształcenia i potrzebami rynku,
- kształtować umiejętności motywowania do systematycznej pracy, odpowiedzialności i samooceny wykonywanych zadań,
- dostrzec znaczenie egzaminu zawodowego potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w kontekście perspektywy zatrudnienia,
- dostrzec konieczność znajomości kontekstów gospodarczych i kulturowych w różnych regionach kraju i świata w odniesieniu do przyszłej pracy.

3. Treści i szczegółowe cele kształcenia i wychowania

3.1 Dział 1. Gospodarka rynkowa

Jednostka dydaktyczna: Historia pieniądza, a współczesny system bankowy

Treści kształcenia: historia pieniądza, początki bankowości, współczesny system bankowy, bank centralny i jego rola.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: barter, bank, bank centralny,
- wyjaśnić, dlaczego powstały banki,
- wymienić role banku centralnego w gospodarce,
- opowiedzieć historię pieniądza,
- wymienić elementy systemu bankowego,
- podać, który bank jest bankiem centralnym w Polsce,
- opisać funkcje banku centralnego,
- ocenić wpływ polityki banku centralnego na gospodarkę (skutki podniesienia i obniżenia stóp procentowych w długim okresie czasu).

Jednostka dydaktyczna: Pieniądz w gospodarce rynkowej

Treści kształcenia: pojęcie pieniądza, funkcje pieniądza, cechy pieniądza, formy pieniądza, zabezpieczenia banknotów, zjawisko/mechanizm kreacji pieniądza bankowego.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: pieniądz, pieniądz gotówkowy, pieniądz elektroniczny, pieniądz bezgotówkowy,
- wyjaśnić różnicę pomiędzy kartą płatniczą a kredytową,
- scharakteryzować funkcje pieniądza,
- wymienić cechy pieniądza,
- opisać obecnie używane formy pieniądza,
- uzasadnić znaczenie pieniądza w życiu człowieka,
- identyfikować zabezpieczenia banknotów np. polskich,
- zanalizować zjawisko/mechanizm kreacji pieniądza bankowego.

Jednostka dydaktyczna: Obieg okrężny w gospodarce

Treści kształcenia: podmioty gospodarki (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo), obieg okrężny w gospodarce (strumień pieniądza, strumień dóbr i usług), rynek i jego rodzaje, dobra i usługi, zasoby i ich klasyfikacja.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, dobra, rynek dóbr i usług, rynek zasobów,
- objaśniać zasady funkcjonowania rynku,
- sklasyfikować rodzaje zasobów,
- określić rodzaje zasobów niezbędnych do produkcji określonych dóbr i świadczonych usług (zgodnych z kształconym zawodem np. usług fryzjerskich),
- analizować zależności pomiędzy podmiotami gospodarki w obiegu okrężnym,
- wyjaśnić przepływ strumienia pieniężnego oraz strumienia dóbr i usług w obiegu okrężnym.

Jednostka dydaktyczna: Mechanizm równowagi rynkowej

Treści kształcenia: elementy rynku (popyt, podaż, cena), wielkość popytu i czynniki kształtujące popyt, wielkość podaży i czynniki kształtujące podaż, prawo popytu i podaży, ustalenie cen, mechanizm równowagi rynkowej.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: popyt, podaż, cena i równowaga rynkowa,
- wyjaśnić różnicę między popytem a wielkością popytu, podażą a wielkością podaży,
- analizować proces ustalania ceny rynkowej,
- rysować i interpretować wykresy: popytu, podaży oraz ustalać punkt równowagi rynkowej,
- wymienić czynniki wpływające na popyt i podaż,
- opisać powiązania między swoimi działaniami a funkcjonowaniem rynku,
- wyrazić swój pogląd na temat zachowań, z którymi spotyka się na rynku,
- ustalić powiązania między swoimi działaniami a funkcjonowaniem rynku.

3.2 Dział 2. W roli członka gospodarstwa domowego

Jednostka dydaktyczna: Osobowość i poczucie własnej wartości człowieka przedsiębiorczego

Treści kształcenia: pojęcie osobowości człowieka, klasyfikacja typów osobowości, cechy człowieka przedsiębiorczego, czynniki sprzyjające rozwojowi osobowości, poczucie własnej wartości, tolerancja w odniesieniu do osób o odmiennych cechach osobowości.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić pojęcia: osobowość, człowiek przedsiębiorczy,
- wymienić cechy osobowości człowieka przedsiębiorczego,
- określić cechy charakterystyczne dla danego typu osobowości zgodnie z klasyfikacją,
- analizować cechy osobowości pod względem pełnionych funkcji w społeczeństwie oraz w kształconym zawodzie (np. technika usług fryzjerskich),
- scharakteryzować własny typ osobowości,

- uzasadnić znaczenie rozwoju osobowości dla własnej kariery zawodowej,
- wykazać wpływ tolerancji (w odniesieniu do osób o odmiennych cechach osobowości) na prawidłowe funkcjonowanie w społeczeństwie,
- wyjaśnić w jaki sposób poczucie własnej wartości wpływa na funkcjonowanie człowieka.

Jednostka dydaktyczna: Potrzeby moje i innych

Treści kształcenia: pojęcie potrzeby, rodzaje potrzeb i sposoby ich zaspokajania, hierarchia potrzeb człowieka wg A. Masłowa, zmienność potrzeb, potrzeby osoby przedsiębiorczej.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcie potrzeby,
- odróżnić potrzeby niższego i wyższego rzędu,
- klasyfikować potrzeby zgodnie z hierarchią A. Masłowa,
- wyjaśnić na czym polega zjawisko zmienności potrzeb i określa, z czego ono wynika,
- zidentyfikować potrzeby osoby przedsiębiorczej,
- zidentyfikować własne potrzeby oraz potrzeby innych osób np. grupy, klasy, rodziny,
- ustalić motywy własnego działania,
- wyznaczyć zgodnie z własnymi potrzebami cele do realizacji np. w bieżącym roku, określa sposoby i środki do ich realizacji.

Jednostka dydaktyczna: Budżet domowy-relacje dochodów i wydatków

Treści kształcenia: pojęcie gospodarstwa domowego, budżet gospodarstwa domowego i jego planowanie, źródła dochodów gospodarstw domowych, rodzaje wydatków w gospodarstwach domowych, sposoby racjonalnego gospodarowania pieniędzmi, deficyt w budżecie domowym i sposoby zapobiegania „dziurze budżetowej”, zależność rodzaju wydatków od dochodów (prawo Engla).

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- definiować pojęcia: gospodarstwo domowe, budżet gospodarstwa domowego, nadwyżka budżetowa, deficyt budżetowy, dochody gospodarstwa domowego, wydatki gospodarstwa domowego,
- opisać zależność między potrzebami członków gospodarstwa domowego a planowaniem budżetu rodziny,
- wymienić źródła dochodów gospodarstw domowych,
- klasyfikować rodzaje wydatków gospodarstw domowych,
- wymienić sposoby zapobiegania deficytowi w budżecie domowym,
- planować budżet własnego gospodarstwa domowego z uwzględnieniem potrzeb wszystkich członków rodziny,
- podać powody konieczności planowania własnych wydatków,
- planować własne wydatki z uwzględnieniem potrzeb indywidualnych,
- wyjaśnić zależność rodzaju wydatków od dochodów (prawo Engla),
- prezentować efekty swojej pracy na forum klasy.

Jednostka dydaktyczna: Kredyt – sposób na duże wydatki

Treści kształcenia: kredyt a pożyczka, rodzaje kredytów: studencki, mieszkaniowy, hipoteczny, konsumpcyjny, kryteria wyboru kredytu.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- definiować pojęcia: kredyt, pożyczka, zdolność kredytowa, żyrant,
- określić różnicę między kredytem a pożyczką,
- scharakteryzować różne rodzaje kredytów,
- przedstawić czynniki wpływające na wybór kredytu,
- podejmować decyzje związane z wyborem najkorzystniejszego dla siebie kredytu.

Jednostka dydaktyczna: Inne usługi bankowe

Treści kształcenia: konto osobiste, lokaty bankowe, czynniki wpływające na wybór banku, oprocentowanie, kapitalizacja odsetek.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić usługi świadczone przez banki komercyjne,
- rozpoznać prawidłowy numer rachunku bankowego,
- obliczyć kapitalizację odsetek,
- wymieniać czynniki wpływające na wybór banku,
- wyjaśnić różnicę między kontem osobistym a lokatą bankową,
- świadomie funkcjonować na rynku usług bankowych,
- podejmować decyzję związaną z wyborem najkorzystniejszej dla siebie oferty bankowej.

Jednostka dydaktyczna: Inwestowanie-sposób na pomnożenie pieniędzy

Treści kształcenia: oszczędzanie, inwestowanie i jego formy, charakterystyka inwestycji rzeczowych, charakterystyka inwestycji finansowych, inwestowanie w siebie i własne przedsiębiorstwo jako nietypowe formy inwestycji, przesłanki podejmowania decyzji dotyczących inwestowania, zależność pomiędzy ryzykiem a zyskiem.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: inwestowanie, oszczędzanie, inwestycje rzeczowe i finansowe, spekulacja, obligacje, akcje, waluty obce, jednostki funduszy inwestycyjnych,
- opisać zależność pomiędzy zyskiem a ponoszonym ryzykiem,
- odróżnić oszczędzanie od inwestowania,
- podać przykłady inwestycji rzeczowych,
- scharakteryzować rodzaje inwestycji rzeczowych oraz określić ich wady i zalety,
- podać przykłady inwestycji finansowych,
- scharakteryzować rodzaje inwestycji finansowych oraz określić ich wady i zalety,
- określić rodzaje funduszy inwestycyjnych,
- wybrać najkorzystniejszą formę inwestowania,
- wyjaśnić konieczność inwestowania w siebie,
- ocenić możliwość inwestowania poprzez założenie i prowadzenie własnego przedsiębiorstwa.

Jednostka dydaktyczna: Giełda Papierów Wartościowych-ryzykowny sposób na duże pieniądze

Treści kształcenia: rodzaje giełd, struktura rynku kapitałowego, Giełda Papierów Wartościowych, papiery wartościowe, notowania giełdowe, indeksy giełdowe, inwestowanie na giełdzie papierów wartościowych.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: giełda papierów wartościowych, papiery wartościowe, rynek podstawowy i równoległy, kurs akcji, indeks giełdowy, dywersyfikacja portfela, rachunek inwestycyjny, zlecenie, hossa, bessy,
- określić zasadę ustalania kursu akcji,
- scharakteryzować instytucje rynku kapitałowego,
- zinterpretować informacje zawarte w cenie giełdowej,
- nazywać i charakteryzować podstawowe indeksy giełdowe,
- opisać kolejne działania, które należy podjąć, aby zainwestować na giełdzie papierów wartościowych,
- wyszukać informacje niezbędne do wyboru spółki giełdowej w przypadku zakupu jej akcji,
- określić ryzyko inwestowania na giełdzie papierów wartościowych.

Jednostka dydaktyczna: PIT-podatek od dochodów

Treści kształcenia: podatek dochodowy, przychody, koszt uzyskania, dochody, rodzaje deklaracji podatkowych PIT, wypełnianie deklaracji podatkowej PIT, źródła informacji o zasadach rozliczania PIT.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: PIT, przychody, koszt uzyskania, dochód, odliczenia podatkowe, skala podatkowa,
- obliczyć kwotę podatku dochodowego PIT na podstawie skali podatkowej,
- wybrać odpowiedni rodzaj deklaracji podatkowej PIT,
- wypełnić deklarację podatkową PIT,
- znaleźć informacje dotyczące obowiązujących stawek podatkowych i odliczeń,
- wyjaśnić konieczność rzetelnego wypełniania deklaracji PIT.

Jednostka dydaktyczna: Ochrona praw konsumentów

Treści kształcenia: ochrona konsumenta, prawo do bezpieczeństwa i ochrony zdrowia, prawo do informacji, prawo do ochrony interesu ekonomicznego.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: prawo do bezpieczeństwa, prawo do ochrony zdrowia, prawo do informacji, prawo do ochrony interesu ekonomicznego, prawo do reprezentowania,
- wyjaśnić konieczność ochrony konsumenta,
- wymienić instytucje wspierające konsumenta i określić zakres ich działania,
- rozpoznać informacje umieszczane na opakowaniach towarów,
- wymienić obowiązki ciążące na sprzedawcy i producencie do rzetelnej informacji, wynikające z praw konsumenta,
- wyjaśnić, co oznacza prawo do ochrony interesu ekonomicznego,
- określić rolę Miejskiego Rzecznika Konsumentów oraz Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów,
- objaśnić, jakie prawa przysługują konsumentowi,
- wytłumaczyć wagę ochrony konsumenta,
- wyjaśnić konieczność odpowiedzialnego zachowania sprzedawcy oraz producenta.

Jednostka dydaktyczna: Uprawnienia konsumenta

Treści kształcenia: uprawnienia konsumenta wynikające z niezgodności towaru z umową, uprawnienia konsumenta wynikające z gwarancji, składanie reklamacji, asertywny konsument.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: reklamacja, niezgodność towaru z umową, gwarancja, asertywność,
- potrafi określić, kiedy towar jest niezgodny z umową,
- wyjaśnić różnicę pomiędzy uprawnieniami z tytułu niezgodności towaru z umową a gwarancją,
- przygotować i złożyć pisemną reklamację,
- rozpoznać zachowania uległe, agresywne i asertywne,
- przejawiać asertywną postawę w różnych aspektach życia,
- analizować korzyści i zagrożenia wynikające z zachowań asertywnych,
- poprawnie argumentować swoje racje podczas dochodzenia swoich praw.

Jednostka dydaktyczna: System ubezpieczeń w Polsce

Treści kształcenia: ubezpieczenia osobowe, ubezpieczenia rzeczowe, ubezpieczenia społeczne, system emerytalny.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcie: ubezpieczenie,
- scharakteryzować różnego rodzaju ubezpieczenia,
- uzasadnić celowość ubezpieczania się,
- wyjaśnić zasady funkcjonowania systemu emerytalnego w Polsce,
- wyjaśnić, jak ważne jest, by o wysokość emerytury zadbać od samego początku aktywności zawodowej.

3.3 Dział 3. W roli pracownika

Jednostka dydaktyczna: Sztuka autoprezentacji

Treści kształcenia: mocne i słabe strony – analiza SWOT, metody wywierania wrażenia na innych, elementy autoprezentacji.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: mocne i słabe strony, analiza SWOT, autoprezentacja,
- uzasadnić konieczność dokonywania autoprezentacji w określonych sytuacjach,
- określić swoje mocne i słabe strony za pomocą analizy SWOT,
- określić metody stosowane w autoprezentacji,
- dokonać autoprezentacji na forum klasy,
- świadomie ocenić własne możliwości i je zaprezentować.

Jednostka dydaktyczna: Dokumenty aplikacyjne-CV i list motywacyjny

Treści kształcenia: proces rekrutacji, zasady pisania CV, zasady pisania listu motywacyjnego, przygotowanie Europass CV.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: CV, list motywacyjny, Europass CV,
- uzasadnić rolę CV i listu motywacyjnego,
- przygotować CV i list motywacyjny w odpowiedzi na ofertę pracy,
- wypełnić formularz Europass CV,
- wyjaśnić konieczność planowania swojej kariery zawodowej,
- zaplanować swoją karierę zawodową,
- wyjaśnić znaczenie zdobywania doświadczeń zawodowych na etapie szkoły ponadgimnazjalnej.

Jednostka dydaktyczna: Komunikacja interpersonalna

Treści kształcenia: komunikacja interpersonalna, schemat wysyłania komunikatu, komunikacja werbalna i niewerbalna, bariery komunikacyjne, formy komunikowania się przez Internet.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: komunikacja interpersonalna, komunikacja werbalna i niewerbalna, „mowa ciała”, parajęzyk, bariery komunikacyjne,
- identyfikować elementy komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- omówić proces komunikacji interpersonalnej,
- określić bariery komunikacyjne w symulowanych i rzeczywistych sytuacjach i zniwelować je,
- sprawnie skomunikować się z innymi, np. komunikuje się z klientem podczas świadczenia usług w salonie fryzjerskim,
- omówić formy komunikowania się przez Internet,
- wyjaśnić znaczenie komunikacji niewerbalnej w życiu codziennym.

Jednostka dydaktyczna: Radzenie sobie ze stresem

Treści kształcenia: stres, symptomy, przyczyny i koszty stresu, czynniki potęgujące stres, sposoby radzenia sobie ze stresem, człowiek przedsiębiorczy a stres

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić pojęcie: stres,
- wymienić symptomy, przyczyny stresu,
- wymienić czynniki potęgujące stres,
- radzić sobie ze stresem,
- zidentyfikować własną podatność na stres,
- uświadomić sobie jak ważna jest znajomość własnych reakcji na stres oraz skuteczne panowanie nad emocjami,
- wyjaśnić dlaczego człowiek przedsiębiorczy powinien posiadać umiejętność radzenia sobie ze stresem.

Jednostka dydaktyczna: Przygotowanie i przeprowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej

Treści kształcenia: przygotowanie do rozmowy kwalifikacyjnej, wygląd zewnętrzny, przebieg rozmowy kwalifikacyjnej.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: rozmowa kwalifikacyjna, portfolio,

- przygotować odpowiednie dokumenty,
- przygotować i przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną w warunkach symulowanych,
- potrafi zadbać o wygląd zewnętrzny na rozmowę kwalifikacyjną,
- zwracać uwagę na elementy komunikacji niewerbalnej podczas rozmowy kwalifikacyjnej,
- wyjaśnić znaczenie rozmowy kwalifikacyjnej w procesie rekrutacji.

Jednostka dydaktyczna: Formy zatrudnienia i wynagradzania

Treści kształcenia: formy zatrudnienia wynikające z Kodeksu Pracy oraz z Kodeksu Cywilnego, wady i zalety form zatrudnienia, formy wynagradzania pracownika: wynagrodzenie godzinowe, prowizyjne, akordowe, zadaniowe

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- rozróżnić formy zatrudnienia ze względu na podstawę prawną,
- opisać charakterystyczne cechy form zatrudnienia,
- wymienić i definiować różne formy wynagrodzenia,
- wyjaśnić rolę legalnego zatrudnienia,
- wymienić wady i zalety różnych form zatrudnienia,
- analizować umowy o pracę, o dzieło i zlecenia,
- oceniać, która z form zatrudnienia jest najkorzystniejsza i dla kogo.

Jednostka dydaktyczna: Prawa i obowiązki pracodawcy i pracownika

Treści kształcenia: prawa i obowiązki pracownika, prawa i obowiązki pracodawcy, regulamin pracy, umowa – prawo czy obowiązek, związki zawodowe.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić prawa i obowiązki pracownika,
- wymienić prawa i obowiązki pracodawcy,
- zdefiniować pojęcie: regulamin pracy,
- wyjaśnić znaczenie regulaminu pracy, zarówno z punktu widzenia pracodawcy, jak i pracownika,
- wyjaśnić rolę związków zawodowych,
- uświadomić sobie jakie posiada prawa i obowiązki jako pracownik,
- asertywnie reagować w obronie swoich praw jako pracownika.

3.4 Dział 4. Zakładam przedsiębiorstwo

Jednostka dydaktyczna: Moje małe przedsiębiorstwo-od pomysłu do realizacji

Treści kształcenia: poszukiwanie pomysłu na własną działalność gospodarczą, zalety i wady prowadzenia własnego przedsiębiorstwa, małe i średnie przedsiębiorstwa, pozyskiwanie funduszy na działalność gospodarczą, formalności związane z zakładaniem małego przedsiębiorstwa.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: działalność gospodarcza, przedsiębiorstwo, samozatrudnienie, mikroprzedsiębiorstwo, małe przedsiębiorstwo, średnie przedsiębiorstwo,
- ocenić korzyści i zagrożenia wynikające z prowadzenia własnego przedsiębiorstwa,
- wymienić sposoby pozyskiwania funduszy na działalność gospodarczą,
- wymienić instytucje wspierające osoby rozpoczynające działalność gospodarczą,
- omówić tryb otwierania działalności gospodarczej,
- dopełnić formalności związane z założeniem jednoosobowej działalności gospodarczej, np. zakładu fryzjerskiego, w tym wypełnić dokumenty niezbędne do rozpoczęcia działalności,
- rozpoznać lokalny rynek pracy pod względem samozatrudnienia,
- ocenić rolę małych i średnich przedsiębiorstw w gospodarce,
- ocenić szansę na pracę i rozwój zawodowy, gdy prowadzi się własne przedsiębiorstwo.

Jednostka dydaktyczna: Majątek w firmie – podstawowe dokumenty finansowe

Treści kształcenia: bilans, aktywa, pasywa.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: bilans, aktywa, pasywa, aktywa trwałe, aktywa obrotowe, kapitał własny, kapitał obcy,
- wymienić elementy składowe aktywów,
- wymienić elementy składowe pasywów,
- wyjaśnić zasadę bilansową,
- wymienić konsekwencje bilansu niezrównoważonego,
- dokonać oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa na podstawie analizy uproszczonego bilansu,
- wyjaśnić konieczność rzetelnego i uczciwego wypełniania dokumentów finansowych.

Jednostka dydaktyczna: Opłacalność działalności gospodarczej

Treści kształcenia: przychody w przedsiębiorstwie, koszty w przedsiębiorstwie, próg rentowności i zysk.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić przychody możliwe do osiągnięcia przez przedsiębiorstwo,
- klasyfikować i definiować koszty przedsiębiorstwa,
- obliczyć próg rentowności,
- określić możliwe zyski lub straty w przedsiębiorstwie,

- wyjaśnić pojęcie progu rentowności oraz wyjaśnić potrzebę stosowania tego wskaźnika w przedsiębiorstwie,
- wyjaśnić, na czym polega ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej,
- zaplanować koszty założenia i prowadzenia własnej firmy (np. zakładu fryzjerskiego),
- oszacować przychody własnej firmy i jej rentowność.

Jednostka dydaktyczna: Rozliczenia finansowe przedsiębiorstwa

Treści kształcenia: formy rozliczania się z podatku, podatkowa księga przychodów i rozchodów oraz zasady jej wypełniania.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: podatek, pełna księgowość, zasady ogólne: ryczałt ewidencjonowany, karta podatkowa, podatek liniowy, podatek płacony wg skali podatkowej,
- wymienić sposoby rozliczania się z podatku w przypadku prowadzenia jednoosobowej działalności gospodarczej,
- wyjaśnić różnicę pomiędzy formami rozliczania się z podatków,
- świadomie wybrać formę opodatkowania,
- obliczyć kwotę podatku wg zasad ogólnych,
- wypełnić przykładowe dokumenty np. fakturę i przelew,
- zaksięgować proste operacje w PKPiR,
- wyjaśnić rolę właściwego wypełniania dokumentów finansowych,
- podejmować decyzje o formie opodatkowania dla własnego (lub hipotetycznego) przedsiębiorstwa.

Jednostka dydaktyczna: Działania marketingowe w małym przedsiębiorstwie

Treści kształcenia: identyfikacja klientów, marketing mix, rodzaje reklamy, funkcje reklamy, oddziaływanie reklamy na konsumenta.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić kryteria niezbędne przy tworzeniu segmentu docelowego,
- wyjaśnić sens ustalania segmentu docelowego,
- zdefiniować pojęcia: marketing-mix, AIDA, promocja, dystrybucja, produkt,
- opisać działania składające się na promocję w firmie,
- wyjaśnić istotę działań marketingowych,
- wyjaśnić znaczenie działań marketingowych dla przedsiębiorstwa,
- określić wpływ działań promocyjnych na wysokość ceny produktu,
- ocenić, czy jest świadomym odbiorcą działań promocyjnych oraz asertywnym konsumentem,
- zaprojektować i zaprezentować elementy promocji własnej firmy np. ulotkę reklamową, hasło reklamowe itp.

Jednostka dydaktyczna: Formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstw

Treści kształcenia: rodzaje przedsiębiorstw: państwowe, spółdzielnie, spółki, charakterystyka spółek osobowych, charakterystyka spółek kapitałowych.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić rodzaje przedsiębiorstw,
- scharakteryzować poszczególne spółki osobowe i kapitałowe,

- określić różnicę pomiędzy osobą fizyczną a prawną,
- podjąć decyzję o wyborze najlepszej dla siebie formy prowadzenia działalności gospodarczej.

Jednostka dydaktyczna: Biznesplan-plan działania mojego przedsiębiorstwa

Treści kształcenia: elementy biznesplanu, uproszczony biznesplan.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić sytuacje, w których niezbędne jest stworzenie biznesplanu,
- opisać funkcje biznesplanu w przedsiębiorstwie,
- analizować szanse i zagrożenia w otoczeniu przykładowych firm (SWOT)
- opracować uproszczony biznesplan (lub jego fragmenty) dla własnej firmy (lub firmy hipotetycznej),
- wyjaśnić zasadność tworzenia biznesplanu,
- wyjaśnić konieczność rzetelnego sporządzania biznesplanu.

3.5 Dział 5. Zarządzam przedsiębiorstwem

Jednostka dydaktyczna: Menedżer w firmie

Treści kształcenia: kierownicy na różnych szczeblach zarządzania, umiejętności kierownicze, style zarządzania

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić rodzaje stanowisk kierowniczych,
- scharakteryzować obowiązki i umiejętności na poszczególnych szczeblach zarządzania,
- opisać różne style zarządzania,
- ocenić zastosowanie różnych stylów kierowania w zależności od rodzaju przedsiębiorstwa i przedmiotu działalności,
- dobrać odpowiedni styl kierowania do konkretnej sytuacji kierowniczej,
- wyjaśnić powody stosowania różnych stylów zarządzania.

Jednostka dydaktyczna: Negocjacje, czyli o rozwiązywaniu konfliktów

Treści kształcenia: zasady negocjacji, czynniki wpływające na wynik negocjacji, wybrane techniki stosowane w czasie negocjacji, konflikt.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: konflikt, negocjacje,
- wymienić zasady negocjacji,
- opisać różne techniki negocjacji,
- wyjaśnić zasadność stosowania poszczególnych technik negocjacyjnych,
- określić role członków zespołu negocjacyjnego,
- ocenić wpływ różnych czynników na wynik negocjacji,
- uczestniczyć w negocjacjach,
- zaprezentować efekty własnej pracy na forum klasy.

Jednostka dydaktyczna: Współpraca między pracownikami-zasady pracy grupowej

Treści kształcenia: wady i zalety pracy indywidualnej i zespołowej, zakłócenia w procesie komunikacji między pracownikami.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: efekt synergii, syndrom grupowego myślenia,
- wymienić przyczyny i skutki zakłóceń w procesie komunikacji między pracownikami,
- wymienić wady i zalety, zarówno pracy zespołowej, jak i indywidualnej oraz wyjaśnić z czego one wynikają.

3.6 Dział 6. Etyka w biznesie

Jednostka dydaktyczna: Etyczne przedsiębiorstwo

Treści kształcenia: etyka i wartości etyczne, etyczny pracownik, etyczne i nieetyczne zachowania, odpowiedzialność za podejmowane działania, obszary problemów etycznych dotyczących przedsiębiorstwa, odpowiedzialność wobec pracowników, klientów, kontrahentów, przykłady etycznych działań przedsiębiorstwa.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić pojęcia: etyka, kodeks etyczny, uczciwa reklama, uczciwa płaca, uczciwa praca, uczciwa konkurencja,
- rozpoznać etyczne i nieetyczne zachowania w miejscu pracy oraz w aspekcie działalności przedsiębiorstwa,
- objaśnić znaczenie uczciwości w pracy i konieczność stosowania zasad etycznych,
- wymienić korzyści wynikające z etycznych działań przedsiębiorstwa,
- podać konsekwencje etycznych i nieetycznych zachowań w miejscu pracy,
- podać przykłady etycznych działań przedsiębiorstwa wobec kontrahentów, klientów, pracowników,
- określić obszary problemów etycznych w skali przedsiębiorstwa,
- czynnie uczestniczyć w dyskusji i poprawnie przytaczać argumenty, prezentować swoje poglądy na forum klasy.

Jednostka dydaktyczna: Mobbing-terror w pracy

Treści kształcenia: zjawisko mobbingu i jego fazy, przykłady działań mobbingowych, obrona przed mobbingiem, sposoby przeciwdziałania mobbingowi, instrukcje do walki z mobbingiem.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: mobbing, mobber, ofiara mobbingu,
- rozpoznać zachowania mobbingowe,
- wyjaśnić konieczność obrony przed mobbingiem,
- wymienić sposoby przeciwdziałania mobbingowi,
- opisać zależność między własnym postępowaniem a możliwością wystąpienia zjawiska mobbingu,
- prezentować postawę solidarności wobec ofiar mobbingu.

Jednostka dydaktyczna: Etyczne państwo-recepta na uniknięcie szarej strefy, korupcja w państwie

Treści kształcenia: regulacje prawne w gospodarce, etyczne państwo, obszary działalności etycznego państwa, propagowanie wartości społecznych, szara strefa i przyczyny jej powstania, rola i znaczenie społeczeństwa obywatelskiego, zjawisko korupcji, formy korupcji, skutki korupcji, metody walki z korupcją.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić pojęcie: szara strefa, korupcja,
- wymienić przyczyny powstania szarej strefy w gospodarce,
- wyjaśnić konieczność propagowania wartości społecznych, wprowadzenia przejrzystego i prostego systemu prawnego, działań proekologicznych oraz odpowiedniej kontroli ze strony państwa,
- charakteryzować formy korupcji: łapownictwo, płatna protekcja, nadużycie władzy, nadużycie zaufania, przekupstwo,
- podać przykłady różnych form korupcji spotykanych w życiu codziennym,
- wyjaśnić znaczenie własnej postawy w walce z korupcją,
- wyjaśnić szkodliwość zarówno „brania” jak i „dawania” łapówek,
- charakteryzować obszary działalności etycznego państwa,
- wymienić skutki korupcji dla jednostki, społeczeństwa i państwa.

3.7 Dział 7. Problemy ekonomiczne państwa

Jednostka dydaktyczna: Rola państwa w gospodarce

Treści kształcenia: państwo i jego funkcje, zewnętrzne i wewnętrzne funkcje państwa, funkcje samorządów terytorialnych.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: subwencja, dotacja, wewnętrzne funkcje państwa, zewnętrzne funkcje państwa, dobra publiczne, samorząd terytorialny,
- wymienić wewnętrzne i zewnętrzne funkcje państwa,
- wymienić i charakteryzować funkcje samorządów terytorialnych,
- wyjaśnić zależność między funkcjami państwa a wydatkami budżetowymi.

Jednostka dydaktyczna: Budżet państwa

Treści kształcenia: dochody państwa, system podatkowy: podatki bezpośrednie (PIT, CIT), podatki pośrednie (akcyza, VAT), wydatki państwa.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: budżet państwa, podatek, wartość dodana,
- wymienić zasady tworzenia budżetu państwa,
- wymienić najważniejsze źródła przychodów i wydatki budżetu państwa,
- sklasyfikować podatki,
- wyjaśnić rolę podatków w państwie,
- obliczyć podatek VAT,
- wyjaśnić istotę rzetelnego rozliczania się z podatków,
- analizować dane dotyczące budżetu (dochody, wydatki, deficyt) podane w różnej formie (np. tabela, różne rodzaje wykresów),

- przewidzieć skutki dla gospodarki wynikające ze zmiany (zwiększania lub zmniejszania) obciążeń podatkowych obywateli.

Jednostka dydaktyczna: Inflacja i jej wpływ na funkcjonowanie gospodarki

Treści kształcenia: pojęcie inflacji, rodzaje inflacji, metody walki z inflacją.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcie: inflacja,
- sklasyfikować rodzaje inflacji według różnych kryteriów,
- odnaleźć informacje dotyczące aktualnego poziomu inflacji w Polsce i na świecie,
- analizować dane dotyczące inflacji podane w różnej formie (np. tabela, różne rodzaje wykresów),
- wymienić skutki inflacji,
- rozumieć wpływ inflacji na obieg okrężny i funkcjonowanie gospodarki.

Jednostka dydaktyczna: Mierniki wzrostu gospodarczego państwa

Treści kształcenia: wzrost gospodarczy, rozwój gospodarczy, wskaźniki wzrostu gospodarczego: PKB, PKB per capita, PNB.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: wzrost gospodarczy, rozwój gospodarczy, dobra pośrednie, dobra finalne, PKB, PKB per capita, PNB, nominalny PKB, realny PKB,
- wymienić różnice między wzrostem a rozwojem gospodarczym,
- wyjaśnić różnice między dobrami pośrednimi a finalnymi,
- wymienić podstawowe wskaźniki wzrostu gospodarczego: PKB, PKB per capita, PNB,
- wyjaśnić zasadę pomiaru PKB,
- zinterpretować wysokość i przyrost PKB,
- wyjaśnić przyczyny różnic między nominalnym a realnym PKB,
- wyjaśnić, dlaczego wskaźnik PKB ma zawężone znaczenie przy porównywaniu jakości życia obywateli różnych państw.

Jednostka dydaktyczna: Bezrobocie-niedoskonałości rynku pracy

Treści kształcenia: uczestnicy rynku pracy, czynniki wpływające na popyt na pracę oraz podaż pracy, osoba bezrobotna, rodzaje bezrobocia, metody walki z bezrobociem,

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: bezrobocie, popyt na rynku pracy, podaż na rynku pracy,
- scharakteryzować różne rodzaje bezrobocia,
- wymienić przyczyny powstawania zjawiska bezrobocia,
- wymienić warunki, jakie musi spełnić osoba, aby otrzymać status bezrobotnego,
- analizować czynniki wpływające na popyt na pracę oraz podaż pracy,
- znaleźć (w różnych źródłach) informacje dotyczące aktualnego poziomu bezrobocia w Polsce i na świecie,
- obliczyć stopę bezrobocia,
- wymienić różne metody walki z bezrobociem,
- uzasadnić potrzebę aktywnej i efektywnej walki z bezrobociem,
- wyjaśnić konieczność ciągłego rozwoju własnych kompetencji.

Jednostka dydaktyczna: Zjawiska zachodzące na współczesnym rynku pracy. Metody poszukiwania pracy

Treści kształcenia: proces tworzenia się rynku pracy, cechy współczesnego rynku pracy, struktura wykształcenia absolwentów szkół a bezrobocie na podstawie lokalnego rynku pracy, aktywne i bierno metody poszukiwania pracy, instytucje wspomagające poszukiwanie pracy, człowiek przedsiębiorczy a poszukiwanie pracy

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić cechy współczesnego rynku pracy,
- zidentyfikować aktywne i bierno metody poszukiwania pracy,
- wymienić instytucje wspomagające poszukiwanie pracy,
- scharakteryzować proces tworzenia się rynku pracy,
- przewidzieć zjawiska jakie mogą zajść w przyszłość na rynku pracy,
- wyjaśnić wpływ struktury wykształcenia na bezrobocie w regionie,
- argumentować konieczność położenia większej wagi na aktywne metody poszukiwania pracy,
- argumentować zasadność samozatrudnienia jako sposób na walkę z bezrobociem.

Jednostka dydaktyczna: Rozpoznawanie lokalnego rynku pracy oraz własnych możliwości zawodowych

Treści kształcenia: bieżąca sytuacja gospodarcza w regionie, informacje o pracodawcach i potencjalnych miejscach pracy, analiza przykładowych ofert pracy (m.in. ogłoszeń w prasie i Internecie), oczekiwań pracodawców w odniesieniu do idealnej pracy oraz własnych predyspozycji zawodowych

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- wymienić informacje o bieżącej sytuacji gospodarczej w regionie,
- analizować oferty pracy (w tym oczekiwania pracodawców) pochodzące z różnych źródeł,
- określić własne predyspozycje zawodowe,
- zaplanować własną ścieżkę rozwoju zawodowego w kontekście idealnej pracy,
- argumentować celowość śledzenia aktualnej sytuacji gospodarczej w regionie w odniesieniu do swojej ścieżki rozwoju zawodowego,
- wskazać na konieczność dostosowania własnych oczekiwań zawodowych do predyspozycji, cech osobowości, mocnych i słabych stron itp.

3.8 Dział 8. Światowe tendencje gospodarcze

Jednostka dydaktyczna: Handel międzynarodowy

Treści kształcenia: eksport i import, korzyści z handlu zagranicznego.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: handel zagraniczny, import, eksport,
- wymienić podstawowe korzyści, jakie płyną ze współpracy międzynarodowej,
- wyszukać informacji dotyczących aktualnego poziomu eksportu i importu w Polsce i na świecie.

Jednostka dydaktyczna: Globalizacja-korzyści i koszty gospodarki globalnej

Treści kształcenia: integracja gospodarcza, łączenie przedsiębiorstw – koncerny, korporacje, korzyści i koszty gospodarki globalnej.

Szczegółowe cele kształcenia i wychowania.

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcia: integracja gospodarcza, globalizacja, outsourcing, offshoring,
- wymienić etapy integracji gospodarczej,
- wymienić korzyści i straty wynikające z globalizacji,
- wyjaśnić znaczenie właściwego kierowania własną karierą zawodową w zdobywaniu międzynarodowego rynku pracy,
- zaplanować naukę i doskonalenie znajomości języków obcych,
- wytłumaczyć celowość tworzenia firm wielonarodowych.

4. Procedury osiągnięcia celów

4.1 Postulaty metodyczne

Nauczanie przedmiotu *Podstawy przedsiębiorczości* oraz kształcenie *kluczowych kompetencji* wiąże się z pobudzeniem aktywności poznawczej u uczniów i skłonieniem ich do przedsięwzięć oraz planowanych działań, do podejmowania inicjatywy, kreowania otoczenia zgodnie z potrzebami swoimi i innych, a także do samooceny, czyli sprawdzania i oceniania efektów swojej pracy, określania celów oraz dążenia do ich realizacji przy jednoczesnej ocenie ryzyka.

Ważnym elementem zajęć edukacyjnych powinny być:

- spotkania z przedstawicielami środowiska lokalnego: np. pracownikami urzędu pracy, NBP, banków komercyjnych, przedstawicielami biur maklerskich, przedsiębiorcami, osobami zatrudnionymi w zakładach pracy znajdujących się w najbliższej okolicy, absolwentami szkoły,
- uczestniczenie we wszystkich formach aktywności, pozwalających na zaangażowanie w pewne aspekty życia gospodarczego, takie jak: szkolenia, targi, dni otwarte, konkursy organizowane przez lokalne i ogólnopolskie instytucje (np. konkursy NBP, Olimpiada Przedsiębiorczości itp.),
- inicjowanie działań na rzecz szkoły i społeczności lokalnej: organizowanie wewnątrzszkolnych konkursów, współudział przy organizacji konkursów wojewódzkich organizowanych przez szkołę,
- korzystanie z różnych źródeł wiedzy, takich jak: portale wiedzy ekonomicznej, kursy e-learningowe, codzienna prasa, programy telewizyjne, filmy edukacyjne, prezentacje multimedialne lub gry dydaktyczne.

Osiągnięcie zakładanych celów edukacyjnych powinno odbywać się według następujących etapów:

1. Wprowadzenie do tematyki zajęć:
  - a) określenie celu lekcji,
  - b) nawiązanie do sytuacji z życia codziennego (lektura krótkiego artykułu prasowego, przedstawienie fragmentu filmu lub audycji radiowej, opisanie sylwetki znanej postaci, zadanie pytań związanych z tematyką zajęć zawartych w podręczniku ucznia itp.).
2. Stosowanie odpowiednich metod pracy ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących.
3. Podsumowanie zajęć:
  - a) dyskusja,
  - b) wyjaśnienie wątpliwości uczniów,
  - c) zwrócenie uwagi na najważniejsze pojęcia i zagadnienia,
  - d) sporządzenie notatki w zeszycie przedmiotowym,
  - e) praca domowa.

Taki sposób prowadzenia zajęć pozwoli uczniom na zdobycie wiedzy merytorycznej, a jednocześnie wskaże, że nie jest ona tworem abstrakcyjnym, lecz ściśle wiąże się z sytuacjami spotykanymi w życiu codziennym.

Podczas pracy nad omawianymi zagadnieniami uczniowie kształtują i zdobywają nowe umiejętności oraz przygotowują się do podejmowania działań o charakterze inicjatywnym i przedsiębiorczym.

4.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych

Przedmiot *Podstawy przedsiębiorczości* jest realizowany :

- po 1 godzinie tygodniowo w klasie II i III Technikum Usługowo-Gospodarczego (na podbudowie szkoły gimnazjalnej) w zawodzie technik usług fryzjerskich,
- plan kształcenia obejmuje 72 godziny, ponieważ uczniowie klasy trzeciej realizują praktykę zawodową.

Tabela 1. Proponowana liczba godzin na realizację treści programowych

Dział/Temat	Liczba godzin
Dział 1. Gospodarka rynkowa	5
Historia pieniądza, a współczesny system bankowy	1
Pieniądz w gospodarce rynkowej	1
Obieg okrężny w gospodarce	1
Mechanizm równowagi rynkowej	2
Dział 2. W roli członka gospodarstwa domowego	11
Osobowość i poczucie własnej wartości człowieka przedsiębiorczego	1
Potrzeby moje i innych	1
Budżet domowy-relacje dochodów i wydatków	1
Kredyt-sposób na duże wydatki	1
Inne usługi bankowe	1
Inwestowanie-sposób na pomnożenie pieniędzy	1
Giełda Papierów Wartościowych-ryzykowny sposób na duże pieniądze	1
PIT-podatek od dochodów	1
Ochrona praw konsumentów	1
Uprawnienia konsumenta	1
System ubezpieczeń w Polsce	1
Dział 3. W roli pracownika	11
Sztuka autoprezentacji	1
Dokumenty aplikacyjne-CV i list motywacyjny	2
Komunikacja interpersonalna	2
Radzenie sobie ze stresem	1
Przygotowanie i przeprowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej	2
Formy zatrudnienia i wynagradzania	2
Prawa i obowiązki pracodawcy i pracownika	1
Dział 4. Zakładam przedsiębiorstwo	12
Moje małe przedsiębiorstwo-od pomysłu do realizacji	2
Majątek w firmie-podstawowe dokumenty finansowe	1
Opłacalność działalności gospodarczej	2
Rozliczenia finansowe przedsiębiorstwa	2
Działania marketingowe w małym przedsiębiorstwie	2
Formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstwa	1
Biznesplan-plan działania mojego przedsiębiorstwa	2

Dział 5. Zarządzam przedsiębiorstwem	4
Menedżer w firmie	1
Negocjacje, czyli o rozwiązywaniu konfliktów	2
Współpraca między pracownikami-zasady pracy grupowej	1
Dział 6. Etyka w biznesie	3
Etyczne przedsiębiorstwo	1
Mobbing-terror w pracy	1
Etyczne państwo-recepta na uniknięcie szarej strefy, korupcja w państwie	1
Dział 7. Problemy ekonomiczne państwa	7
Rola państwa w gospodarce	1
Budżet państwa	1
Inflacja i jej wpływ na funkcjonowanie gospodarki	1
Mierniki wzrostu gospodarczego państwa	1
Bezrobocie-niedoskonałości rynku pracy	1
Zjawiska zachodzące na współczesnym rynku pracy. Metody poszukiwania pracy	1
Rozpoznawanie lokalnego rynku pracy oraz własnych możliwości zawodowych	1
Dział 8. Światowe tendencje gospodarcze	2
Handel międzynarodowy	1
Globalizacja-korzyści i koszty gospodarki globalnej	1

Pozostałe godziny są do dyspozycji nauczyciela. Będą wykorzystane na lekcje organizacyjne (w klasie II i III), powtórki, sprawdziany wiadomości (po działach programowych i na koniec semestru), wycieczki edukacyjne, oglądanie filmów, inicjowanie działań przedsiębiorczych itp.

4.3 Metody preferowane w dydaktyce

Opisy wybranych metod pracy z uczniem:

Wykład

Wykład jest metodą podającą, a więc powinien być stosowany przede wszystkim w celu przekazania nowych, teoretycznych treści. Aby nie był nudny, a przede wszystkim, żeby docierał do uczniów, powinien być wzbogacony elementami wizualnymi, takimi jak: plansze, prezentacje multimedialne, przykładowe formularze, ulotki itp. Robienie przez uczniów notatek w czasie wykładu również zwiększa prawdopodobieństwo zapamiętania większej ilości przekazywanych przez nauczyciela informacji. Wykład nie powinien być stosowany zbyt często, ponieważ jest on metodą mało efektywną na lekcjach przedsiębiorczości.

Dyskusja

Kontrolowana dyskusja powinna składać się z 5 etapów:

1. Przedstawienie zasad, które będą obowiązywały podczas dyskusji: kultura wypowiedzi, nieprzerywanie rozmówcom itp. oraz kryteriów oceny uczestników dyskusji.
2. Przedstawienie tematu przewodniego oraz celów dyskusji: zmotywowanie uczniów do wyrażania swoich konstruktywnych opinii.

3. Właściwa dyskusja – nauczyciel jest jej moderatorem, pilnuje przestrzegania ustalonych wcześniej reguł, ale również wyraża swoją opinię na dany temat.
4. Zakończenie dyskusji – nauczyciel prezentuje najbardziej trafne wnioski w formie krótkiego podsumowania.
5. Analiza przebiegu dyskusji oraz ocenienie jej uczestników według przekazanych wcześniej kryteriów oceny. Dyskusja jako metoda aktywizująca ma na celu nie tylko urozmaicenie zajęć, ale przede wszystkim zmobilizowanie uczniów do myślenia na zadany temat oraz nauczenie ich przekazywania w sposób zrozumiały swoich poglądów, czyli komunikowania się w grupie.

Studium przypadku

Metoda, dzięki której uczniowie zapoznają się z realną sytuacją związaną z tematem danej lekcji. Polega na analizie materiału tekstowego lub filmowego. Przypadek powinien być ogólnym przedstawieniem jakiegoś problemu i mieć kilka wariantów rozwiązań. Pod opisem sytuacji muszą pojawić się problemowe pytania, które będą kierunkowskazami dla uczniów przy rozwiązywaniu problemu. Studium przypadku jako metoda rozwija w uczniach umiejętność logicznego myślenia, gromadzenia i syntetyzowania informacji, weryfikuje wiedzę, pozwala postawić się w sytuacji bohatera opisywanego przypadku, a dzięki temu skonfrontować swoje wyobrażenia na określony temat.

Wystąpienia i prezentacje

Metody polegające na prezentowaniu przygotowanego wcześniej zagadnienia szerokiej publiczności. Mają na celu zaktywizowanie ucznia oraz kształtowanie w nim umiejętności prezentowania swojej wiedzy, zdania i opinii na forum publicznym.

Burza mózgów

Metoda ta stosowana jest, gdy zaistnieje potrzeba twórczego rozwiązania problemu, znalezienia dużej ilości argumentów czy różnych metod osiągnięcia założonego celu. Dzięki tej metodzie uczniowie mają możliwość swobodnego wyrażania własnych pomysłów. Pobudza ona wyobraźnię, pozwala na stworzenie wspólnego dla całej grupy stanowiska w sprawie danego problemu. Prawidłowo zastosowana burza mózgów powinna składać się z co najmniej dwóch etapów:

- I. generowanie pomysłów – nauczyciel za pomocą pytań otwartych nakierowuje uczniów i pozwala na tworzenie wielu różnych rozwiązań. Ważne jest, aby wszystkie sugestie i odpowiedzi uczniów były notowane, bez różnicy czy są pomysłami trafnymi, czy nie;
- II. analizowanie zebranych pomysłów – grupowanie, segregowanie i hierarchizowanie pomysłów oraz wybór najlepszego z nich; etap ten może odbywać się z udziałem całej grupy, jak również w mniejszych podzespołach.

Mapa pamięci

Mapa pamięci, nazywana inaczej mapą skojarzeń czy mapą pojęć, jest metodą, która ma na celu wizualizowanie informacji na dany temat. Tworząc taką mapę, wykorzystuje się symbole, rysunki, łatwe do zapamiętania hasła i zwroty, najlepiej z zastosowaniem kolorowych pisaków czy kredek. Dzięki tej metodzie doskonale porządkuje się zdobytą wiedzę, tworzy notatkę. To jedna z metod szybkiego uczenia się.

Drzewko decyzyjne

Ta metoda pracy na lekcji powinna być wykorzystywana w przypadku tematów, które wymagają od uczniów podjęcia określonych decyzji. Dzięki tej metodzie kształtowane są umiejętności patrzenia na zjawisko wielowymiarowo – biorąc pod uwagę zarówno aspekty pozytywne, jak i negatywne. Możliwa jest również analiza przewidywanych

skutków podjętych decyzji. Wykorzystując metodę „drzewka decyzyjnego” uczeń postępuje według następującego schematu:

- zaczyna od pnia, nazywa problem, nad którym będzie pracował, czyli tak zwany problem decyzyjny;
- idąc ku górze, na gałęziach wypisuje różne możliwości rozwiązania problemu;
- najwyższa korona drzewa to konsekwencje, które wynikają z rozpisanych niżej możliwości; należy pamiętać, aby na tym etapie pracy nad problemem wypisać również cele i wartości, którymi należy się kierować, realizując poszczególne warianty.

Ćwiczenie przeprowadzone tą metodą powinno być zakończone podjęciem decyzji odnośnie jednego z wariantów realizacji problemu decyzyjnego.

Analiza SWOT

Analiza SWOT to metoda, która składa się z czterech części: słabe i mocne strony oraz szanse i zagrożenia. Jest bardzo pomocna przy podejmowaniu różnego rodzaju decyzji oraz w przygotowywaniu się do prezentacji zjawisk, problemów, celów. Uczniowie mogą pracować tą metodą w dwojaki sposób:

- klasa dzielona jest na cztery grupy i każda grupa zajmuje się inną częścią analizy, a następnie przedstawia wyniki pracy na forum klasy;
- klasa dzielona jest na kilka grup i każda grupa przeprowadza całą analizę tego samego problemu; w czasie przedstawiania efektów pracy przez poszczególne grupy na tablicy zapisywana jest jedna wspólna analiza.

Odgrywanie ról

Metody związane z odgrywaniem ról, nazywane dramami, mają na celu pobudzenie wyobraźni ucznia, zmotywowanie go do wyrażania uczuć nie tylko w sposób werbalny. Pomagają rozbudzić kreatywność, ćwiczą umiejętność współpracy z innymi ludźmi, empatię. Pracując tą metodą, należy pamiętać, aby tematyka zajęć była interesująca dla ucznia – wtedy zaangażuje się on w większym stopniu, a efekty pracy będą lepsze. W ćwiczeniu biorą udział wszyscy uczniowie, ale w roli „aktorów” występuje tylko kilkoro, aby przedstawiane sytuacje były przejrzyste. Nauczyciel kontroluje sprawność przebiegu ćwiczenia, ale nie komentuje, nie ocenia w trakcie odgrywania scenek. Czas na refleksje i wnioski powinien znaleźć się po zakończeniu prezentacji.

Portfolio

Jest to metoda indywidualnej pracy ucznia, polegająca na gromadzeniu różnego rodzaju materiałów dotyczących wybranego tematu – wycinków prasowych, artykułów z prasy fachowej, informacji z Internetu, własnych opracowań. Dzięki niej uczeń uczy się odpowiedzialności oraz systematycznej pracy. Zgromadzony materiał uczeń estetycznie i systemowo porządkuje w teczce, segregatorze czy skoroszycie.

Metoda projektów

Metoda zakładająca długookresową pracę uczniów nad zadaniem. Uczniowie, pracując grupowo lub indywidualnie, przygotowują projekt w formie referatu, warsztatów, albumu czy wystawy fotograficznej. W czasie prac konsultują się z nauczycielem, który ma za zadanie kontrolować poprawność merytoryczną i tok prac nad tematem. Projekt kończy się prezentacją na forum klasowym, a niekiedy i szkolnym. Metoda ta pozwala kształtować u ucznia takie umiejętności, jak: praca w grupie, organizacja pracy, zbieranie i przetwarzanie informacji, planowanie działań, prezentacja efektów swojej pracy, kreatywność w poszukiwaniu nowych rozwiązań.

Ćwiczenia indywidualne

Metoda ta powinna być stosowana w sytuacji, gdy podstawowym celem kształcenia jest zdobycie praktycznych umiejętności przez poszczególnych uczniów, np. przy autoprezentacji lub poszukiwaniu informacji.

4.4 Środki dydaktyczne

Zajęcia z podstaw przedsiębiorczości realizowane wspólnie z KK powinny odbywać się w pracowni komputerowej z dostępem do Internetu (jako źródła informacji) wyposażonej w lekkie funkcjonalne stoliki uczniowskie i krzesła, które można dowolnie ustawiać, zależnie od planowanej formy organizacyjnej lekcji (np. pracy grupowej). Wskazane jest również, by stolik nauczyciela mógł być dowolnie przestawiany. Pracownia powinna być wyposażona w sprzęt multimedialny oraz podręczną biblioteczkę.

Sprzęt multimedialny i inny:

- komputery dla uczniów z dostępem do Internetu,
- stanowisko komputerowe lub laptop dla nauczyciela,
- rzutnik multimedialny,
- ekran interaktywny,
- rzutnik pisma ze stolikiem, folię do rzutnika, odpowiednie pisaki,
- tablica suchościeralna z pisakami i gąbką,
- tablica magnetyczna z magnesami,
- tablica szklona – tryptyk,
- drukarka,
- skaner,
- magnetowid,
- odtwarzacz DVD,
- telewizor szerokoekranowy,
- kamera wideo,
- cyfrowy aparat fotograficzny,
- flipcharty oraz odpowiednie pisaki, folie lub papier, gąbka do ścierania,
- masa klejąca, „cenki” itp.

Podręczna biblioteczka:

- podręcznik podstawowy i podręczniki uzupełniające,
- poradniki dla nauczyciela,
- uzupełniająca literatura fachowa,
- testy do sprawdzania osiągnięć uczniów,
- materiały edukacyjne np.: filmy, prezentacje multimedialne, foliogramy, tablice poglądowe, mapy, słowniki, zbiory zadań, komputerowe programy edukacyjne, prasa ekonomiczna,
- komplet bieżących roczników statystycznych,
- wybrane akty prawne.

4.5 Spis wykorzystywanej literatury

1. Adamowicz E., Grzegorzczak S., *Ekonomia bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2004
2. Begg D., Fischer S., Dornbush R., *Ekonomia – makroekonomia*, PWE, Warszawa 2003
3. Begg D., Fischer S., Dornbush R., *Ekonomia – mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2003
4. Biblioteka „Gazety Wyborczej”, *Biznes* tom 1-10. PWN, Warszawa 2007
5. Biczynski S., Miedziński B. (red.), *Słownik ekonomiki i organizacji przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1991
6. Cheri H., *Mowa ciała – jak ważne jest pierwsze wrażenie*, Świat Książki, Warszawa 2008

7. Cichańska B., *Egzamin zawodowy. Podstawy przedsiębiorczości. Teoria i testy*, PWN, Warszawa-Łódź 2008
8. Frymark I., *Elementy rachunkowości*, WSiP, Warszawa 2003
9. Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość*, PWN, Warszawa-Łódź 2008
10. Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadpodstawowych*, PWN, Warszawa-Łódź 2008
11. Grzegorzczak S. Romanowska M., Sopińska A., Wachowiak P., *Przedsiębiorczość bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002
12. Jay H., *Jak postawić na swoim podczas rozmów, negocjacji, sporów*, Świat Książki, Warszawa 2008
13. Kielan K., Pokora K., *Przygotowanie do działalności usługowej*, WSiP, Warszawa 2003
14. Merta T., *Z ekonomią na ty, CEO*, Warszawa 2003
15. Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999
16. Pietraszewski M., *Przygotowanie do prowadzenia działalności usługowej*, Wydawnictwo eMPi², Poznań 2003
17. Phorille M. (red.), *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1961
18. Sawicka. E., *Praktyczny poradnik-Jak znaleźć dobrą pracę?*, PPU „Park”, Bielsko-Biała 2000
19. Stańda B., Wierzbowska B., *Przedsiębiorczość*, PWN, Warszawa 2002
20. Żurkowski F., *Funkcjonowanie przedsiębiorstwa*, WSiP, Warszawa 2003

4.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

Niezbędne do realizacji programu KK:

1. Sprzęt multimedialny i inny na wyposażeniu pracowni:

- komputery dla uczniów z dostępem do Internetu,
- rzutnik multimedialny,
- ekran interaktywny lub zwykły,
- rzutnik pisma z folią do rzutnika, pisakami do pisanie na folii,
- drukarka i skaner lub urządzenie wielofunkcyjne,
- telewizor szerokoekranowy,
- odtwarzacz DVD i magnetowid,
- kamera wideo,
- cyfrowy aparat fotograficzny,
- tablica suchościeralna z pisakami i gąbką,
- flipcharty z folią lub papierem, pisakami, gąbką do ścierania lub arkusze papieru do pracy grupowej z pisakami lub kredkami,
- funkcjonalne stoliki i krzesła dla uczniów umożliwiające przystosowanie sali do pracy grupowej.

2. Podręczna biblioteczka w pracowni:

- podręcznik podstawowy i zeszyt ćwiczeń (po kilka egzemplarzy do dyspozycji podczas lekcji),

- testy do sprawdzania osiągnięć uczniów (po kilka egzemplarzy),
- podręczniki uzupełniające,
- poradniki dla nauczyciela,
- uzupełniająca literatura fachowa,
- materiały edukacyjne np.: filmy, prezentacje multimedialne, foliogramy, tablice poglądowe, mapy, słowniki, encyklopedie, zbiory zadań, komputerowe programy edukacyjne, prasa ekonomiczna, kodeksy pracy, cywilny, spółek handlowych,
- komplet bieżących roczników statystycznych,
- wybrane akty prawne.

3. Pakiet nauczyciela:

- laptop (dla nauczyciela) z: oprogramowaniem biurowym, nagrywarką DVD, głośnikami,
- nośnik pamięci zewnętrznej,
- podręcznik, zeszyt ćwiczeń, testy, niezbędnik nauczyciela:
  - Garbacik K., Żmiejko M.: Czas na przedsiębiorczość. PWN, Warszawa-Łódź 2008;
  - Garbacik K., Żmiejko M.: Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadpodstawowych. PWN, Warszawa-Łódź 2008;
  - Niezbędnik nauczyciela. PWN, Warszawa-Łódź 2008;
  - Cichańska B.: Egzamin zawodowy. Podstawy przedsiębiorczości. Teoria i testy. PWN, Warszawa-Łódź 2008;
- artykuły piśmiennicze i papiernicze (np. segregatory, koszulki foliowe, papier ksero A4 i A3 biały i kolorowy, klej, długopisy, masa klejąca, magnesy, „cenki”, itp.).

4. Pakiet ucznia:

- podręcznik, zeszyt ćwiczeń, egzamin zawodowy-teoria i testy (jak w pakiecie dla nauczyciela),
- artykuły piśmiennicze i papiernicze (zeszyt przedmiotowy, segregator, wkład do segregatora, koszulki foliowe, długopisy np. niebieski i zielony, ołówki, pisaki lub kredki, papier ksero A4 i A3 biały i kolorowy, klej, nożyczki, „cenki” itp.),
- nośnik pamięci zewnętrznej,
- kalkulator prosty.

5. Opis założonych osiągnięć ucznia

5.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

Przedmiot oceny:

Podstawy przedsiębiorczości to przedmiot, w którego toku nauczania szczególny nacisk położony jest na samodzielność, logiczne wnioskowanie, działania ucznia i przejawianą przez niego aktywność, samoocenę. Dlatego istotne jest, aby podczas oceny brać pod uwagę nie tylko wiadomości zdobyte przez młodzież, ale przede wszystkim przedsiębiorcze i inicjatywne zachowania. Uwzględnienie tych przesłanek spowoduje, że ocena stanie się nie tylko instrumentem diagnozy i kontroli osiągnięć, ale zmotywuje uczniów, zachęcając ich do podejmowania przedsiębiorczych działań oraz rozwoju intelektualnego.

Proponowany sposób oceniania:

Tabela przedstawia proponowane kategorie oceny osiągnięć ucznia oraz sugerowane formy ich sprawdzania. Kolumna „Waga” dotyczy istotności oceny i jej wpływu na ocenę semestralną lub całoroczną.

Tabela 2. Proponowany sposób oceniania

Przedmiot oceny	Forma	Waga *
wiadomości ucznia	sprawdzian	3
	kartkówka (materiał z 3 ostatnich lekcji)	1
	studium przypadku	2
	ćwiczenia wykonywane na lekcji	1
	praca domowa	1
umiejętności poszukiwania wiadomości	ukończenie kursów e-learningowych potwierdzone dyplomem	3
	portfolio	3
	przygotowanie prezentacji na zadany temat	2
	referat	1
umiejętności praktycznego działania	prace i ćwiczenia wykonywane w grupie	1
	udział w konkursach	3
	uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych związanych z przedsiębiorczością	3
	przygotowanie projektów uczniowskich na skalę klasy	2
	przygotowanie projektów uczniowskich na skalę szkoły	3
	przygotowanie pozaszkolnych projektów uczniowskich	4
	studium przypadku	2

umiejętności komunikowania się i samooceny	przygotowanie CV i listu motywacyjnego	1
	przeprowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej w warunkach symulowanych	3
	prezentowanie własnych poglądów	2
	autoprezentacja	2
	samoocena	3
postawy inicjatywne i przedsiębiorcze	inicjowanie działań o charakterze przedsiębiorczym, inicjatywnym	4
	uczestnictwo w działaniach o charakterze przedsiębiorczym, inicjatywnym	3

* Zmiana wartości w kolumnie „Waga” pozwala nauczycielowi na stworzenie własnej hierarchii istotności ocen cząstkowych.

Na podstawie tabeli oraz ocen cząstkowych otrzymanych przez ucznia w semestrze nauczyciel wystawia ocenę semestralną (końcoworoczną) wg następującego wzoru oraz zamieszczonej poniżej tabeli:

$$\text{Wynik} = \frac{(\text{suma stopni wagi 1}) + (\text{suma stopni wagi 2}) \times 2 + (\text{suma stopni wagi 3}) \times 3 + (\text{suma stopni wagi 4}) \times 4}{(\text{liczba stopni wagi 1}) + (\text{liczba stopni wagi 2}) \times 2 + (\text{liczba stopni wagi 3}) \times 3 + (\text{liczba stopni wagi 4}) \times 4}$$

Tabela 3. Wystawianie oceny semestralnej i końcoworocznej

Wynik	Ocena semestralna lub końcoworoczna
do 1,60	Niedostateczny
od 1,61 do 2,60	Dopuszczający
od 2,61 do 3,60	Dostateczny
od 3,61 do 4,60	Dobry
od 4,61 do 5,60	Bardzo dobry
od 5,61 do 6,00	Celujący

5.2 Główne narzędzia kontroli

Sprawdzanie wyników procesu kształcenia kompetencji przedsiębiorczości należy wiązać nie tylko z wiadomościami i umiejętnościami, ale również z gotowością ich prezentacji oraz z samokontrolą uczniów, czyli sprawdzaniem przez nich efektów swojej pracy, a także z ocenianiem innych za wyniki ich pracy. Do tego celu mogą posłużyć przykładowe arkusze samooceny i oceny pracy innych.

Wzór 1. Arkusz samooceny pracy indywidualnej ucznia

Nazwisko i imię: .....

Klasa: .....

Temat lekcji: .....

Podczas dzisiejszych zajęć:	Tak	Częściowo	Nie
Uczestniczyłam/łem w fazie przypominania wcześniej poznanych wiadomości			
Brałam/łem czynny udział w dyskusji			
Moje sugestie/opinie w dyskusji były trafne			
Koncentrowałam/łem się na zadaniach zleconych przez nauczyciela			
Samodzielnie wykonałam/łem ćwiczenia podsumowujące zajęcia			

Dzięki pracy podczas dzisiejszych zajęć nauczyłam/łem się .....

Nie zrozumiałam/łem .....

Najbardziej podobało mi się .....

Najbardziej nie podobało mi się .....

Swoją aktywność na dzisiejszych zajęciach oceniam w skali od 0-6 na .....

Wzór 2. Arkusz samooceny pracy w grupie

Nazwisko i imię: .....

Klasa: .....

Temat lekcji: .....

Podczas dzisiejszych zajęć:	Tak	Częściowo	Nie
Przygotowałam/łem materiały do pracy grupowej zgodnie z wcześniejszymi ustaleniami			
Uczestniczyłam/łem w przygotowaniu planu pracy grupy			
Brałam/łem czynny udział w pracy grupy			
Moje pomysły były cenne i przyczyniły się do postępów pracy grupy			
Wykonałam/łem przydzielone mi zadania			
W pełni wykorzystałam/łem swoje możliwości			
Koncentrowałam/łem się na wyznaczonych zadaniach			
Przypominałam/łem innym członkom grupy o zadanej pracy, jeśli jej nie wykonywali			
Odnosiłam/łem się z szacunkiem do innych członków grupy			
Doceniałam/łem wkład wnoszony przez innych			
Zachęcałam/łem do dobrej komunikacji w grupie			
Prezentowałam/łem efekty pracy grupy			

W pracy grupy podobało mi się: .....

W pracy grupy nie podobało mi się: .....

Wzór 3. Arkusz oceny prezentacji projektu

Temat prezentacji: .....

Kryterium	Punkty zdobyte		
	0	1	2
Zgodność z tematem			
Znajomość zagadnienia			
Logika i spójność wypowiedzi			
Dostosowanie słownictwa do odbiorcy			
Przestrzeganie zasad poprawności języka mówionego			
Współpraca uczniów podczas prezentacji			
Forma prezentacji			
Przestrzeganie ram czasowych (max. 5 minut)			
Celowe użycie środków multimedialnych i audiowizualnych			
Uzyskana liczba punktów:			

Podpis osoby oceniającej:

Do oceny wiedzy ucznia z zakresu przedsiębiorczości należy wykorzystać testy osiągnięć szkolnych, tak skonstruowane, aby sprawdzały nie tylko odtwarzanie wiadomości, ale również ich zrozumienie oraz umiejętności stosowania zdobytej wiedzy w sytuacjach zbliżonych do rzeczywistości. Poniżej zamieszczam przykładowe zadania.

**Propozycja zadań do sprawdzianu wiedzy uczniów z zakresu przedsiębiorczości
„Mechanizm rynkowy”**

- Obok podanych stwierdzeń zapisz odpowiednio: **P**-prawda lub **F**-fałsz.
  - Im wyższa cena tym większy popyt. ....
  - Najważniejsze zasoby to praca, kapitał i ziemia. ....
  - Mechanizm rynkowy to proces dopasowywania do siebie wielkości popytu i podaży za pomocą cen, doprowadzający do równowagi rynkowej. ....
- Podażą nazywamy:
  - zapotrzebowanie na towary zgłaszane przez konsumentów w określonym czasie i przy danej cenie
  - ilość towarów dostarczanych na rynek przez producentów w określonym czasie i przy danej cenie
  - ilość surowców potrzebnych do produkcji, jaką chcą zakupić producenci w określonym czasie i przy danej cenie
  - zapotrzebowanie na surowce zgłaszane przez konsumentów w określonym czasie i przy danej cenie
- Prawo podaży brzmi:
  - jeżeli cena dobra podnosi się, to spada popyt na to dobro
  - jeżeli cena dobra spada, to rośnie jego sprzedaż
  - jeżeli podaż na dobro rośnie, to cena na to dobro nie zmienia się
  - jeżeli cena dobra rośnie, to rośnie jego podaż.
- Popyt na dane dobro spadnie, jeśli:
  - liczba konsumentów tego dobra wzrośnie
  - cena tego dobra wzrośnie

- c) cena tego dobra spadnie
d) cena dobra komplementarnego spadnie

5. Rozpoznaj rodzaje rynków i wpisz ich nazwy zgodnie z klasyfikacją:

Lp.	Zdarzenie	Rynek-przedmiot	Rynek-zasięg
1.	Firma budowlana w Warszawie poszukuje księgowej		
2.	Po reklamie telewizyjnej wzrosła w Polsce sprzedaż proszku <i>Pollena 2000</i>		

6. Spośród podanych czynników wytwórczych wybierz i podkreśl te trzy, które należą do zasobów kapitałowych: *pieniądze, wykształcenie, woda, sól kamienna, maszyny, węgiel drzewny, umiejętności zawodowe, samochód dostawczy*.
7. Uzupełnij zdanie ilustrujące działanie mechanizmu rynkowego-wpływ ceny na popyt: "Jeżeli cena rośnie, to popyt ....., a jeżeli cena spada, to popyt ....."
8. Na podstawie poniższej tabeli sporządź, na jednym układzie współrzędnych, wykres popytu i podaży, odczytaj i zapisz cenę równowagi rynkowej oraz liczbę sztuk w stanie równowagi popytu i podaży:

Cena [zł]	Popyt [szt]	Podaż [szt]
8	70	10
16	60	30
24	50	50
32	40	70
40	30	90

Odpowiedzi:

1a) F, b) P, c) P; 2b); 3d); 4b); 5) 1. rynek pracy / rynek lokalny; 2. rynek dóbr i usług / rynek krajowy; 6) pieniądze, maszyny, samochód dostawczy; 7) maleje, rośnie; 8) cena równowagi - 24 zł, liczba sztuk - 50.

6. Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja programu nauczania będzie prowadzona przez cały czas jego realizacji, na koniec realizacji oraz po pewnym czasie od realizacji (np. po egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe – etap pisemny, część II).

Ewaluację przeprowadzą:

- realizujący program,
- dyrekcja szkoły,
- osoby nadzorujące realizację założeń projektu Szkoła Kluczowych Kompetencji- Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej.

Planowany jest klasyczny model ewaluacyjny ukierunkowany na wyniki nauczania uzyskiwane w pracy z danym programem. Badane będą cele kształcenia (ich realizacja) oraz postępy uczących się według tego programu.

Proponuje się następujące metody ewaluacji:

- analizę dokumentów szkolnych (dziennika lekcyjnego, rozkładu materiału), prac uczniowskich,
- ankietowanie uczniów i rodziców (ankieta),
- pomiar dydaktyczny (test na wejście, test na koniec semestru, test na zakończenie cyklu kształcenia, wyniki osiągnięte przez uczestników na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe-etap pisemny, część II).

Informacji na temat ewaluacji mogą udzielać: nauczyciel prowadzący zajęcia, uczniowie uczestniczący w programie, dyrekcja szkoły i osoby wyznaczone przez organ prowadzący projekt. Dane z ewaluacji posłużą nie tylko nauczycielowi realizującemu program, ale też uczniom, innym nauczycielom, dyrekcji szkoły i organizatorom projektu. Prezentacja danych sporządzona będzie w formie raportu.

Wzór 4. Przykładowa ankieta dla rodziców (na wejście)

1. Czy Pani/Pan wie, że Zespół Szkół Odzieżowo-Włókienniczych przystąpił do programu „Szkoła Kluczowych Kompetencji. Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej”?

TAK NIE

2. Czy Pani/Pan wie, że państwa dziecko w ramach nauki przedmiotu Podstawy przedsiębiorczości będzie realizować program w zakresie kompetencji *inicjatywność i przedsiębiorczość*?

TAK NIE

3. Czy rozmawiała/ł Pani/Pan ze swoim dzieckiem o uczestnictwie w programie?

TAK NIE

4. Czy Pani/Pan wie, że uczniowie będą mieli możliwość uczestnictwa w bezpłatnych wakacyjnych obozach naukowych, kołach naukowych, przedsiębiorstwach symulacyjnych oraz innych formach rozwijania kluczowych kompetencji?

TAK NIE

5. Czy Pani/Pan wie, że państwa dziecko otrzyma darmowe materiały dydaktyczne niezbędne do realizacji programu (podręczniki, zeszyty, długopisy itp.)?

TAK NIE

6. Czy Pani/Pan wie, że aktywny udział dziecka w programie m.in. nauczy go jak „poruszać się” po współczesnym rynku pracy?
TAK NIE
7. Czy w związku z tym ma Pani/Pan jakieś pytania lub oczekiwania?
TAK NIE
8. Jeśli TAK, to proszę napisać jakie.....
Dziękuję za wypełnienie ankiety

Wzór 5. Przykładowe pytania do budowy ankiet dla uczniów (na wyjście)

1. Czy byłeś/łaś przygotowany do zajęć?
Tak Nie Nie zawsze
2. Ile czasu tygodniowo poświęcasz na naukę podstaw przedsiębiorczości w domu?
Nic poniżej 30 min. 30-60 min. 60-120 min. powyżej 120 min.
3. Czy treści przekazane w podręczniku są dla Ciebie przystępne?
Tak Nie Nie zawsze
4. Czy Twoim zdaniem szata graficzna podręcznika jest bogata i budząca zainteresowanie? Oceń w skali od 1 do 5
1 2 3 4 5
5. Czy podczas odrabiania zadań domowych wyszukujesz wiadomości w różnych źródłach?
Tak Nie Nie zawsze
6. Oceń w skali od 1 do 5 przydatność omawianych w programie treści w życiu codziennym i zawodowym.
1 2 3 4 5
7. Czy możesz zapytać nauczyciela, jeśli czegoś nie wiesz lub nie rozumiesz?
Tak Nie Nie zawsze
8. Czy stosowane przez nauczyciela metody pracy Ci odpowiadają?
Tak Nie Nie zawsze
Jeśli NIE lub NIE ZAWSZE to zaproponuj inne metody .....
9. Czy tempo zajęć odpowiada Ci:
Jest za wolne Jest w sam raz Jest za szybkie
10. Czy nowy materiał jest wytłumaczony w przejrzysty sposób?
Tak Nie Nie zawsze
11. Czy wykonywanie zadań zalecanych przez nauczyciela pozwala Ci poćwiczyć i sprawdzić nowy wprowadzany materiał?
Tak Nie Nie zawsze
12. Czy w oparciu o proponowane ćwiczenia rozwijasz umiejętności: samodzielnego podejmowania decyzji, dyskusowania, negocjowania, wyrażania swoich opinii, współdziałania w grupie?
Tak Nie Nie zawsze
13. Czy chętnie uczestniczysz w zajęciach?
Tak Nie Nie zawsze
14. Czy atmosfera na zajęciach sprzyja aktywnej działalności?
Tak Nie Nie zawsze
15. Czy odniosłeś korzyści z uczestniczenia w zajęciach?
Tak Nie
Jeśli odpowiedziałeś TAK, to jakie? .....
16. Czy jest coś, co chciałbyś zmienić na lekcjach?
Tak Nie
Jeśli odpowiedziałeś TAK, co chciałbyś zmienić? .....

Bibliografia

- [1] Adamowicz E., Grzegorzczak S., *Ekonomia bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2004
- [2] Begg D., Fischer S., Dornbush R., *Ekonomia – makroekonomia*, PWE, Warszawa 2003
- [3] Begg D., Fischer S., Dornbush R., *Ekonomia – mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2003
- [4] Biblioteka „Gazety Wyborczej”, *Biznes*, tom 1-10. PWN, Warszawa 2007
- [5] Biczynski S., Miedziński B. (red.), *Słownik ekonomiki i organizacji przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 1991
- [6] Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000
- [7] Cheri H., *Mowa ciała – jak ważne jest pierwsze wrażenie*, Świat Książki, Warszawa 2008
- [8] Frymark I., *Elementy rachunkowości*, WSiP, Warszawa 2003
- [9] Garbacik K., Żmiejkowski M., *Czas na przedsiębiorczość*, PWN, Warszawa-Łódź 2008
- [10] Garbacik K., Żmiejkowski M., *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadpodstawowych*, PWN, Warszawa-Łódź 2008
- [11] Goźlińska E., Szlosek F., *Podręczny słownik kształcenia zawodowego*, ITE, Radom 1997
- [12] Grzegorzczak S., Romanowska M., Sopińska A., Wachowiak P., *Przedsiębiorczość bez tajemnic*, WSiP, Warszawa 2002
- [13] Hammer H., *Klucz do efektywności nauczania*, Veda, 1999
- [14] Jachimowska M., *Scenariusze lekcji wychowawczych*, UNUS, Wrocław 1997
- [15] Jay H., *Jak postawić na swoim podczas rozmów, negocjacji, sporów*, Świat Książki, Warszawa 2008
- [16] Kielan K., Pokora K., *Przygotowanie do działalności usługowej*, WSiP, Warszawa 2003
- [17] Merta T., *Z ekonomią na ty, CEO*, Warszawa 2003
- [18] Niemierko B., *Między oceną szkolną a dydaktyką – bliżej dydaktyki*, WSiP, Warszawa 1991
- [19] Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999
- [20] Pietraszewski M., *Przygotowanie do prowadzenia działalności usługowej*, Wydawnictwo eMPi², Poznań 2003
- [21] Phorille M. (red.), *Mała encyklopedia ekonomiczna*, PWE, Warszawa 1961
- [22] Sawicka E., *Praktyczny poradnik-Jak znaleźć dobrą pracę?*, PPU „Park”, Bielsko-Biała 2000
- [23] Stańda B., Wierzbowska B., *Przedsiębiorczość*, PWN, Warszawa 2002
- [24] Taraszkiewicz M., *Jak uczyć jeszcze lepiej! Szkoła pełna ludzi*, Wydawnictwo Szkolne Romi Koper Arka, Poznań 2001
- [25] Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej, czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CODN, 1999
- [26] Żurkowski F., *Funkcjonowanie przedsiębiorstwa*, WSiP, Warszawa 2003

Akty prawne:

- [1] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników Dz.U. Nr 89 poz. 730 z 10.06.2009
- [2] Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół Dz.U. Nr 51 z 29.05.2009 ze zmianami z dn. 6.09.2003 i 13.01.2005
- [3] Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

Autor
Krystyna Brodowska

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Państwowe Szkoły Budownictwa i Geodezji
im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wstęp.....	5
1. Cele edukacyjne ogólne.....	9
2. Szczegółowe cele edukacyjne	9
2.1. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z podstawy programowej.....	9
2.2. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z kluczowej kompetencji	12
2.3. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty.....	12
2.4. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z profilu zawodowego	13
3. Cele wychowawcze	15
4. Materiał nauczania.....	17
5. Procedury osiągania celów	23
5.1. Integracja międzyprzedmiotowa.....	23
5.2. Metody pracy	23
5.3. Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	26
5.4. Środki dydaktyczne	28
5.5. Współpraca ze środowiskiem w realizacji celów	28
5.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	28
6. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia	30
6.1. Główne narzędzia kontroli	30
6.2. Kryteria wymagań edukacyjnych na poszczególne oceny z przedmiotu	34
6.3. Cele kształcenia według poziomów wymagań.....	35
6.4. Najważniejsze osiągnięcia ucznia	45
7. Procedura ewaluacji programu nauczania	47
Bibliografia.....	51

Wstęp

Celem nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest wykształcenie nowej grupy ludzi, którzy będą świadomi zmian i procesów zachodzących w gospodarce rynkowej. Będą potrafili znaleźć pomysły na własną aktywność zawodową, zgodnie ze swoimi kwalifikacyjnymi, zainteresowaniami oraz predyspozycjami, mając na uwadze to, że przyjdzie im pracować i żyć w warunkach struktur Unii Europejskiej.

Program nauczania podstaw przedsiębiorczości w klasie o specjalizacji technik budownictwa realizowany będzie w ramach projektu „Szkoła Kluczowych Kompetencji-Program rozwijania umiejętności uczniów Polski Wschodniej”. Ogólnym celem projektu jest zwiększenie dostępności do rozwoju kompetencji kluczowych uczniów szkół ponadgimnazjalnych w szczególności o profilu zawodowym w Polsce Wschodniej. Kompetencje Kluczowe zdefiniowane zostały przez Unię Europejską jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Kompetencje Kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, bycia aktywnym obywatelem, integracji społecznej i zatrudnienia. (Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie).

Jedną z ośmiu zdefiniowanych kompetencji kluczowych jest inicjatywność i przedsiębiorczość. Ludzi aktywnych cechuje inicjatywność, czyli zdolność do rozpoczynania działań, występowania z pomysłami. Ludzie ci są też kreatywni – zdolni do twórczego myślenia, przełamywania stereotypów i znajdowania rozwiązań, które do tej pory nie były znane. Inicjatywność i kreatywność związane są z opanowaniem takich umiejętności jak:

- umiejętność zdefiniowania problemu oraz zdolność do wyznaczania celów i zadań;
- zdolność wyszukiwania jak największej liczby rozwiązań danego problemu;
- umiejętność wyboru najlepszych pomysłów;
- konsekwencja w realizacji zadań.

Nauka przedsiębiorczości polega przede wszystkim na kształtowaniu pewnych zachowań i umiejętności, które pozwalają człowiekowi odnosić sukcesy w otoczeniu. W szkole należy zatem większy nacisk położyć na kształtowanie umiejętności związanych z zachowaniami przedsiębiorczymi. Przedsiębiorczość wymaga optymizmu, który sprzyja sukcesom, i tego właśnie należy nauczyć: pozytywnego myślenia o świecie i nastawienia do innych.

Szkoła powinna kształtować w młodym człowieku wysoką motywację, właściwą samoocenę i wiarę we własne możliwości. W procesie nauczania duży nacisk powinien być położony na diagnozowanie mocnych stron uczniów i wykorzystanie ich w działaniu.

Rolą nauczyciela jest pomóc młodym ludziom w wyznaczaniu sobie realnych celów zgodnych z aspiracjami, zachęcanie ich do działania oraz zainteresowanie problematyką przedsiębiorczości.

Człowiek, chcąc być osobą przedsiębiorczą, powinien umieć wykorzystać zmiany, jakie zachodzą w otoczeniu, jako szanse dla realizacji założonych celów. Nauczyciel powinien ukierunkować ucznia na pozytywne postrzeganie przyszłości, na jej szanse i wyzwania, kreować zachowania innowacyjne, które są jednym z kluczowych czynników sukcesu, oswajając z możliwością popełniania błędów i ponoszenia porażek. Rolą nauczyciela jest

rozwijanie zainteresowań i kreatywności u młodych ludzi, która sprzyja poszukiwaniu nowych możliwości.

U ucznia należy także kształtować odwagę podejmowania decyzji, które często są obarczone ryzykiem, a także dokonywania analizy problemu decyzyjnego, projektowania rozwiązań, ustalania kryteriów oceny tych rozwiązań, dokonywania ocen oraz wyboru.

Program przedmiotu podstawy przedsiębiorczości został opracowany z uwzględnieniem:

- Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.
- Podstawy programowej zawartej w Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51 z dnia 29.05.2002) ze zmianami z dnia 6.09.2003 r. i 13.01.2005 r.
- Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie.
- Standardów wymagań maturalnych i egzaminów zawodowych.

Państwowe Szkoły Budownictwa i Geodezji im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie są zespołem szkół ponadgimnazjalnych. W skład zespołu wchodzi:

- Zasadnicza Szkoła Zawodowa,
- Szkoła Policealna,
- Liceum Ogólnokształcące,
- Technikum Budowlano-Geodezyjne,
- Technikum Terenów Zieleni.

Szkoła liczy około 1100 uczniów wieku od 16 do 20 lat. Zdecydowana większość młodzieży uczy się w technikum (ok. 740 uczniów). Szkoła usytuowana jest w centrum Lublina w sąsiedztwie szkół i wyższych uczelni. Dobre połączenia komunikacyjne sprawiają, że w szkole uczy się zarówno młodzież z terenu całego Lublina (70%) jak i młodzież z obszarów wiejskich (30%). Miejsce zamieszkania uczniów i ewentualne niedogodności związane z dojazdem nie wpływają znacząco na uzyskiwane wyniki w nauce. Uczniowie PSBiG uzyskują średnie wyniki w nauce.

Niniejszy program realizowany będzie w technikum, gdzie dużym powodzeniem cieszą się klasy w zawodzie technik geodeta i technik budownictwa. Podczas rekrutacji na oba te kierunki przypada po kilku kandydatów na jedno miejsce. Powoduje to, że do klas o specjalności technik budownictwa uczęszczają uczniowie o w miarę równym poziomie wiedzy i sporym potencjale intelektualnym. Uczniowie w zawodzie technik budownictwa uzyskują tytuły finalistów i laureatów w ogólnopolskich konkursach i olimpiadach wiedzy i umiejętności budowlanych. W oddziałach technikum (w tym w klasach technik budownictwa) zdecydowaną większość uczniów stanowią chłopcy (ok. 90%).

Absolwenci i uczniowie PSBiG w Lublinie są, jak wynika z analizy SWOT, dobrze przygotowani teoretycznie do funkcjonowania na rynku pracy. Osiągają bardzo dobre wyniki na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe w części ekonomicznej – 100% zdawalności. Potrafią korzystać z nowoczesnych technologii, dostrzegają potrzebę dalszego kształcenia się i rozwijania własnych umiejętności. Posiadają jednak małe doświadczenie praktyczne, słaby stopień opanowania języków obcych (zwłaszcza zawodowych), wykazują małą kreatywność i lęk przed bezrobociem. Skutkuje to trudnościami w podejmowaniu pracy w zawodzie, a także za granicą na obszarze Unii Europejskiej.

Program nauczania podstaw przedsiębiorczości dla technikum w zawodzie technik budownictwa napisany został dla uczniów klas drugich i trzecich. Realizowany będzie w wymiarze dwóch godzin w cyklu nauczania tj. w wymiarze 1 godziny w roku szkolnym.

NOTATKA O AUTORZE

Autorka programu ukończyła ekonomikę i organizację przemysłu na Wydziale Ekonomicznym UMCS w Lublinie, studia podyplomowe w 1985 r. na SGPiS w Warszawie. Uczestniczyła w nowatorskim programie PHARE „Wprowadzenie do świata pracy” sponsorowanym przez Unię Europejską. Po centralnym sprawdzeniu wiadomości uczniów objętych tym programem szkoła zajęła I miejsce w Polsce ze średnią 4,5.

Autorka od 1981 roku pracuje jako nauczyciel przedmiotów ekonomicznych w Państwowych Szkołach Budownictwa i Geodezji im Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, gdzie prowadzi zajęcia w Technikum Budowlano-Geodezyjnym, Liceum Ogólnokształcącym, Szkole Policealnej i Szkole Zasadniczej. Jest nauczycielem dyplomowanym. Obecnie ukończyła studia podyplomowe z doradztwa społecznego i zawodowego.

Posiada tytuł egzaminatora dla zawodów: technik ekonomista, technik handlowiec, technik agrobiznesu oraz technik prac biurowych.

1. Cele edukacyjne ogólne

- Przygotowanie uczniów do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju oraz Unii Europejskiej.
- Kształtowanie postawy rzetelnej pracy, przedsiębiorczości i inicjatywności w działaniu.
- Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się.
- Kształtowanie umiejętności skutecznego negocjowania i rozwiązywania konfliktów.
- Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
- Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej oraz najważniejszych jej instytucji.
- Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej.
- Poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach oraz zasad etycznego biznesu.
- Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej. Rola państwa w tworzeniu norm prawnych przeciwdziałających korupcji.
- Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

2. Szczegółowe cele edukacyjne

2.1. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z podstawy programowej

W wyniku uczestniczenia w zajęciach zgodnych z zaproponowanym programem uczeń będzie potrafił:

- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- przedstawiać swój system wartości,
- sporządzić diagnozę swoich mocnych i słabych stron,
- wyznaczyć sobie cele oraz zadania edukacyjne i zawodowe,
- scharakteryzować sylwetkę człowieka przedsiębiorczego,
- oszacować swój przedsiębiorczy potencjał,
- analizować cechy osobowości pod względem pełnionych funkcji w społeczeństwie oraz w kształconym zawodzie (np. technik budowlany),
- ocenić własną zdolność do zachowań asertywnych,
- dokonać autoprezentacji,
- brać aktywny udział w pracy zespołowej,

- kierować grupą i podejmować decyzje,
- rozwiązywać konflikty w grupie, szczególnie w drodze negocjacji,
- uczestniczyć w negocjacjach,
- dokonywać prezentacji własnego stanowiska, stosując różne środki komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- zdefiniować pojęcie potrzeby, odróżniać potrzeby niższego i wyższego rzędu,
- zidentyfikować potrzeby osoby przedsiębiorczej,
- sklasyfikować rodzaje zasobów,
- określić rodzaje zasobów niezbędnych do produkcji określonych dóbr i świadczonych usług zgodnych z kształconym zawodem (np. technik budowlany),
- rozróżniać rodzaje potrzeb człowieka oraz uzasadniać ich znaczenie w kształtowaniu motywacji jego aktywności gospodarczej i zawodowej,
- sterować swoim rozwojem, szczególnie w obszarze kariery zawodowej,
- rozwijać nawyki skutecznego działania budujące własny potencjał,
- charakteryzować gospodarkę rynkową porównywać ją z innymi systemami gospodarczymi,
- wyjaśnić działanie mechanizmu rynkowego,
- określić relacje pomiędzy popytem a podażą,
- analizować proces ustalania ceny rynkowej,
- wyznaczyć cenę równowagi rynkowej,
- dokonywać etycznych ocen zjawisk w funkcjonowaniu rynku,
- rozróżniać funkcje pieniądza,
- identyfikować zabezpieczenia banknotów polskich,
- zidentyfikować przyczyny inflacji,
- wytłumaczyć wpływ inflacji na gospodarkę, na sytuację przedsiębiorstw i na poziom życia ludności,
- przedstawić sposoby przeciwdziałania inflacji,
- sklasyfikować rodzaje inflacji według różnych kryteriów,
- odnaleźć informacje dotyczące aktualnego poziomu inflacji w Polsce i na świecie,
- zaplanować budżet gospodarstwa domowego,
- wskazać pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumenta,
- dochodzić swoich praw konsumenckich,
- rozróżniać formy własności i formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstwa,
- dokonać wyboru odpowiedniej formy organizacyjnej przedsiębiorstwa do planowanej działalności gospodarczej,
- stworzyć pomysł na działalność gospodarczą,
- wskazać najkorzystniejsze sposoby finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej,
- wymienić elementy składowe aktywów i pasywów,
- wyjaśnić zasadę bilansową,
- dokonać oceny sytuacji finansowej na podstawie analizy uproszczonego bilansu,
- opracować prosty biznesplan przedsięwzięcia gospodarczego,
- zaplanować działania związane z rejestracją działalności gospodarczej,
- wypełniać podstawowe dokumenty związane z podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej,
- wymienić sposoby rozliczania się z podatku w przypadku prowadzenia jednoosobowej działalności gospodarczej,

- świadomie wybrać formę opodatkowania,
- wyjaśnić znaczenie działań marketingowych dla przedsiębiorstwa,
- porównać oferty różnych banków komercyjnych,
- wskazać najkorzystniejsze sposoby lokowania środków i zaciągania kredytów,
- analizować i oceniać ryzyko inwestowania na giełdzie,
- zaplanować inwestowanie własnych pieniędzy,
- wybrać najodpowiedniejszą formę inwestowania,
- dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty konta osobistego i lokaty,
- dokonać wyboru funduszu emerytalnego,
- określić własne predyspozycje do wykonywania zawodu i pracy,
- rozpoznać lokalny rynek pracy pod względem samozatrudnienia,
- ocenić własne możliwości znalezienia pracy,
- wymienić warunki jakie musi spełnić osoba, aby otrzymać status bezrobotnego,
- zidentyfikować aktywne i bierne metody poszukiwania pracy,
- aktywnie poszukiwać pracy,
- sporządzić dokumentację związaną z przyjęciem do pracy,
- przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej,
- korzystnie zaprezentować siebie jako kandydata na pracownika,
- prezentować etyczne zachowania w relacjach zawodowych,
- rozpoznać zachowania mobbingowe,
- wyjaśnić konieczność obrony przed mobbingiem,
- porównać prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające ze stosunku pracy i innych umów,
- wykazywać różnice pomiędzy podstawowymi formami wynagrodzenia oraz między wynagrodzeniem brutto i netto,
- obliczać zaliczkę na podatek dochodowy od osób fizycznych i wynagrodzenie netto,
- wypełniać deklarację podatkową PIT-36,
- wskazać rolę państwa w działalności gospodarczej,
- wymienić rodzaje instytucji finansowych i scharakteryzować ich usługi,
- przeanalizować funkcje budżetu państwa oraz wpływy i wydatki państwa,
- scharakteryzować gospodarkę finansową gminy,
- wskazywać wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na życie społeczne, polityczne i gospodarcze kraju,
- interpretować podstawowe wskaźniki wzrostu gospodarczego,
- zdefiniować pojęcia: bilans handlowy i bilans płatniczy,
- przedstawić korzyści z handlu międzynarodowego,
- zdefiniować pojęcia: integracja gospodarcza, outsourcing, offshoring,
- przedstawić znaczenie integracji z Unią Europejską dla gospodarki polskiej,
- przedstawić argumenty za i przeciw globalizacji,
- oceniać polską gospodarkę na tle rynku światowego.

2.2. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z kluczowej kompetencji

W wyniku uczestniczenia w zajęciach uczeń będzie potrafił:

- znaleźć swoje miejsce w społeczeństwie,
- świadomie kierować swoim rozwojem, szczególnie w obszarze kariery zawodowej,
- rozwijać nawyki skutecznego działania budujące własny potencjał,
- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- wykazywać się inicjatywnością i kreatywnością w działaniu,
- prezentować pozytywne nastawienie do rzeczywistości,
- rozumieć wpływ zachowań asertywnych i nieasertywnych na kształtowanie postaw twórczych i przedsiębiorczych,
- skutecznie negocjować,
- współdziałać w zespole,
- akceptować odmienne postawy i zachowania osób w zespole,
- kierować grupą i podejmować decyzje,
- poruszać się skutecznie w środowisku biznesowym,
- wyszukiwać i analizować oferty rynku pracy,
- wykorzystywać szanse rynkowe,
- budować budżet, inwestować i zabezpieczać finanse swojej rodziny i firmy,
- dostrzegać wpływ mechanizmów działających w gospodarce rynkowej, na funkcjonowanie przedsiębiorstw i gospodarstw domowych,
- posługiwać się przepisami prawa w działalności gospodarczej,
- analizować informacje związane z podnoszeniem kwalifikacji, poszukiwaniem pracy i zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej,
- wybierać najlepsze rozwiązania,
- przyjmować postawę aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym,
- wykazywać postawę krytycznej oceny wobec nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu gospodarki rynkowej,
- brać odpowiedzialność za siebie i drugiego człowieka,
- wykazywać motywację i determinację w realizacji celów,
- poradzić sobie w trudnych sytuacjach życiowych: egzamin, poszukiwanie pracy, podjęcie roli pracownika, zmiany zawodu, adaptacji do nowych warunków, bezrobocia, ograniczeń zdrowotnych,
- dostrzegać szanse dla własnej działalności zawodowej w procesie integracji europejskiej.

2.3. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

W wyniku uczestniczenia w zajęciach uczeń będzie potrafił:

- wyznaczać sobie cele edukacyjne i zawodowe,
- wykazywać się inicjatywą w poszukiwaniu niszy rynkowej,
- planować rozwój zawodowy zgodnie z osobistym potencjałem i potrzebami rynku pracy,

- wykazać elastyczność w dostosowaniu się do potrzeb rynku pracy,
- dokonywać prezentacji własnego stanowiska stosując środki komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- wykazywać się umiejętnościami krytycznej samooceny,
- korzystać z różnych źródeł informacji, analizy, oceny i prezentacji danych,
- wyszukiwać informacje o zawodach, rynku pracy, możliwościach kształcenia i zatrudnienia,
- korzystać z różnych form poszukiwania pracy (Internet, prasa lokalna, urząd pracy, inne),
- wskazywać możliwości uzyskania dodatkowych kwalifikacji w systemie pozaoświatowym,
- podejmować odpowiedzialne decyzje,
- podejmować działalność gospodarczą w zależności od potrzeb rynku.

2.4. Szczegółowe cele edukacyjne wynikające z profilu zawodowego

W wyniku uczestniczenia w zajęciach uczeń będzie potrafił:

- wyznaczać sobie cele zawodowe i edukacyjne,
- dokonywać autoprezentacji na wybrane stanowisko pracy,
- przygotować dokumentację osobową dla pracodawcy,
- analizować rynek pod względem potrzeb,
- podejmować ryzyko związane z podejmowaniem własnej działalności gospodarczej,
- prowadzić dokumentację związaną z podjęciem indywidualnej działalności gospodarczej,
- nawiązywać kontakty handlowe,
- analizować oferty firm,
- negocjować warunki umów,
- wykazywać się inicjatywą w usprawnianiu organizacji pracy,
- postępować zgodnie z obowiązującymi przepisami bhp,
- nawiązywać kontakty z firmami kooperacyjnymi,
- planować, organizować i kierować procesem produkcyjnym na budowie,
- doskonalić swoje umiejętności,
- czytać ze zrozumieniem instrukcje obsługi, dokumentację techniczną i kosztorysową,
- śledzić nowości materiałowe i technologiczne, które w dobie obecnej ciągle pojawiają się na rynku,
- pozyskiwać wiadomości i umiejętności niezbędne do zdania egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe,
- tworzyć przyjazną atmosferę pracy,
- współpracować w zespole,
- wykonywać rzetelnie swoją pracę,
- postępować etycznie w stosunku do przełożonych i współpracowników,
- wykorzystywać nowoczesne techniki informacji i komunikacji,
- wskazywać zagrożenia, jakie niosą ze sobą media i środowisko lokalne,

- porównywać konteksty gospodarcze i kulturowe w różnych regionach świata z zakresu wykonywanego zawodu.

3. Cele wychowawcze

Uczeń prezentuje następujące postawy:

- akceptuje siebie oraz ma potrzebę stałego rozwijania i doskonalenia swojej osobowości,
- rozwija swoje zainteresowania,
- angażuje się i aktywnie uczestniczy w zdobywaniu wiedzy,
- potrafi współpracować w zespole,
- rozumie nadrzędność celów grupowych nad indywidualnymi,
- potrafi prawidłowo komunikować się,
- jako lider zespołu potrafi kierować ludźmi sprawiedliwie i profesjonalnie,
- w każdej konfliktowej sytuacji dąży do jej rozwiązania,
- w sposób tolerancyjny odnosi się do osób o odmiennych poglądach i cechach osobowości,
- jest nastawiony życzliwie do osób niepełnosprawnych,
- ceni wartość pracy swojej i innych,
- uznaje pracę za wartość, a nie tylko źródło dochodów,
- wykazuje chęć uczciwego zarabiania pieniędzy,
- wykazuje chęć należytego wypełniania obowiązków pracownika lub pracodawcy,
- zamierza z szacunkiem odnosić się zarówno do przełożonych jak i podwładnych,
- jest odpowiedzialny za siebie i innych,
- ma szacunek dla pieniędzy, które są efektem uczciwej pracy,
- uczciwie rozlicza się ze wszystkich zobowiązań,
- przyjmuje postawę szacunku wobec prawa,
- wykazuje postawę krytyczną wobec nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu gospodarki rynkowej,
- wykazuje postawę aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju,
- rozumie potrzebę uczestnictwa Polski w międzynarodowej współpracy gospodarczej,
- rozumie potrzebę solidarności międzynarodowej w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata.

4. Materiał nauczania

Dział I. Kreowanie postaw przedsiębiorczych i inicjatywności.

1. Istota przedsiębiorczości i czynniki ją warunkujące:
  - Definicja przedsiębiorczości.
  - Innowacyjność i ekspansywność jako cechy przedsiębiorczości.
  - Osoba przedsiębiorcza.
  - Cechy przedsiębiorcy.
  - Czynniki warunkujące przedsiębiorczość.
2. Poznanie osobowości – warunkiem własnego rozwoju.
  - Pojęcie osobowości i temperamentu.
  - Typy temperamentów.
3. Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka.
  - Aktywna i pasywna postawa wobec rzeczywistości.
  - Cel jako źródło inspiracji i motywacji.
  - Potrzeby człowieka, ich zmienność.
  - Przełożenie hierarchii potrzeb A. Masłowa na mechanizm motywacji, ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji w pracy.
4. Postawy i zachowania sprzyjające sukcesowi.
  - Rola samoakceptacji i pozytywnego myślenia w życiu człowieka.
  - Zachowania asertywne.
  - Inicjatywność i kreatywność.
  - Odpowiedzialność i uczciwość.
  - Zachowania uległe i agresywne.
5. Mocne i słabe strony własnej osobowości.
  - Samoocena.
  - Mocne i słabe strony własnej osobowości.
  - Analiza SWOT na potrzeby oceny własnych predyspozycji do pracy zawodowej i prowadzenia działalności gospodarczej.
6. Zasady pracy zespołowej.
  - Pojęcie grupy i zespołu.
  - Zasady pracy zespołowej.
  - Cechy i zadania lidera grupy.
  - Style kierowania.
7. Radzenie sobie ze stresem.
  - Pojęcie stresu.
  - Czynniki stresogenne.
  - Skutki stresu.
  - Sposoby radzenia sobie ze stresem.
8. Znaczenie, rodzaje i bariery komunikacji międzyludzkiej.
  - Komunikacja werbalna i niewerbalna.
  - Otwartość komunikacyjna.
  - Zasady skutecznej komunikacji.

- Techniki aktywnego słuchania.
  - Bariery komunikacji.
9. Konflikty w organizacjach i sposoby ich rozwiązywania.
- Istota konfliktów.
  - Sposoby rozwiązywania konfliktów.
  - Istota negocjacji.
  - Cechy dobrego negocjatora.

Dział II. Funkcjonowanie gospodarki rynkowej.

1. Transformacja polskiej gospodarki.
  - Cechy gospodarki centralnie planowanej.
  - Skutki prowadzenia gospodarki centralnej w Polsce.
  - Stan polskiej gospodarki przed wprowadzeniem reform.
  - Program reform i ich konsekwencje.
2. Pojęcie i rodzaje rynku.
  - Pojęcia: rynek, popyt, podaż, cena.
  - Klasyfikacja rynku.
  - Popyt i podaż jako regulatory rynku.
3. Działanie mechanizmu rynkowego.
  - Mechanizm rynkowy.
  - Cena równowagi rynkowej.
  - Niedobór i nadwyżka.
4. Cechy gospodarki rynkowej – etyka biznesu.
  - System wolnej przedsiębiorczości, własność prywatna, system cen, uczciwa konkurencja.
  - Etyka w biznesie.
  - Nieetyczne zjawiska w funkcjonowaniu rynku: kreatywna księgowość, dumping, nieuczciwa reklama, korupcja, brak dbałości o środowisko naturalne.
5. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej. Inflacja.
  - Historia pieniądza, funkcje.
  - Barter.
  - Zabezpieczenia banknotów polskich.
  - Inflacja – przyczyny, skutki i sposoby zabiegania.
6. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego.
  - Funkcje i cele gospodarstw domowych.
  - Plan dochodów i wydatków gospodarstw domowych.
7. Motywy postępowania gospodarstw domowych przy podejmowaniu decyzji konsumenckich.
  - Prawo Engla.
  - Sposoby racjonalnego gospodarowania pieniędzmi.
  - Spirala zadłużenia.
8. Ochrona praw konsumenckich.
  - Pojęcie konsumenta.
  - Instytucje wspierające konsumentów.
  - Obowiązki producenta i sprzedawcy.
  - Gwarancja i rękojmia.
  - Reklamacje.

Dział III. Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej.

1. Prawno-organizacyjne formy prowadzenia działalności gospodarczej.
  - Działalność gospodarcza.
  - Osoba fizyczna i osoba prawna.
  - Klasyfikacja przedsiębiorstw.
2. Pojęcie i klasyfikacja spółek.
  - Pojęcie spółki.
  - Klasyfikacja spółek ze względu na źródła prawa i ze względu na odpowiedzialność za długi wobec wierzycieli.
3. Spółki osobowe i kapitałowe.
  - Spółka jawna, partnerska, komandytowa, komandytowo-akcyjna, sp. z o.o. i spółka akcyjna – główne zasady działania.
4. Formy pozyskania kapitału.
  - Kapitały własne i obce.
  - Leasing.
  - Franchising.
5. Majątek przedsiębiorstw.
  - Majątek trwały i obrotowy.
  - Bilans przedsiębiorstwa.
  - Aktywa i pasywa.
6. Przychody i koszty.
  - Przychód, dochód, koszt.
  - Koszty bezpośrednie i pośrednie.
  - Całkowity koszt produkcji.
7. Obliczanie wyniku finansowego przedsiębiorstwa i ocena kondycji finansowej.
  - Rachunek zysków i strat.
  - Rentowność firmy.
  - Podstawowe wskaźniki.
8. Pomysł na własną działalność.
  - Argumenty za i przeciw własnej firmie.
  - Czynniki mające wpływ na podejmowanie decyzji o rodzaju i zakresie prowadzenia działalności gospodarczej.
  - Badanie potrzeb rynku.
  - Ryzyko działalności gospodarczej.
9. Procedura uruchamiania działalności gospodarczej.
  - Podstawy prawne różnych form organizacyjno-prawnych prowadzenia działalności.
  - Podstawowe formalności niezbędne do uruchomienia działalności gospodarczej przez osobę fizyczną.
  - Instytucja, w której dokonuje się rejestracji przedsiębiorstwa osoby fizycznej.
10. Sporządzanie dokumentacji niezbędnej do podejmowania działalności gospodarczej.
  - Wniosek zgłoszenia działalności gospodarczej.
11. Biznesplan – struktura i procedura tworzenia.
  - Celowość sporządzania biznesplanu.
  - Elementy biznesplanu.
  - Biznesplan małego przedsięwzięcia.

12. Rachunkowość w małym przedsiębiorstwie.

- Pojęcie rachunkowości.
- Uproszczone formy ewidencji gospodarczej.
- Czynniki wpływające na wybór formy opodatkowania.

13. Zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw.

- Rozliczenia gotówkowe i bezgotówkowe.
- Polecenie przelewu, akredytywa, karta płatnicza, czek rozrachunkowy.

Dział IV. Instytucje gospodarki rynkowej.

1. Działalność banków w Polsce.

- Rodzaje banków i ich usługi.
- Rola i funkcje Narodowego Banku Polskiego.
- Zadania banków komercyjnych.

2. Podstawowe umowy klienta z bankiem o świadczenie usług.

- Umowa rachunku oszczędnościowo-rozliczeniowego.
- Umowa kredytowa.
- Rodzaje kredytów dostępnych dla gospodarstw domowych.
- Rzeczywiste koszty kredytów.
- Kryteria wyboru banku przez klienta.

3. Funkcjonowanie giełdy papierów wartościowych.

- GPW w Warszawie i jej znaczenie dla gospodarki polskiej.
- Papiery wartościowe - akcje, obligacje, weksle.
- Zasady obrotu papierami wartościowymi.
- Indeksy giełdowe.

4. Ubezpieczenia i fundusze emerytalne.

- Rodzaje ubezpieczeń.
- System ubezpieczeń społecznych w Polsce.
- Trzy filary polskiego systemu emerytalnego.

5. Sposoby inwestowania własnych pieniędzy.

- Pojęcia: oszczędność, kapitał, lokata, dywidenda.
- Cechy dobrej lokaty.
- Wady i zalety różnych form oszczędzania oraz inwestowania.
- Zyskowość i ryzyko inwestycji.

Dział V. Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy.

1. Bezrobocie i zmiany na rynku pracy.

- Pojęcia: rynek pracy, bezrobotny, stopa bezrobocia.
- Rodzaje bezrobocia i jego przyczyny.
- Skutki bezrobocia.
- Sposoby walki z bezrobociem.
- Prawa i obowiązki bezrobotnego absolwenta.

2. Aktywne poszukiwanie pracy.

- Obszary poszukiwania pracy z odniesieniem do aktualnych potrzeb rynku.
- Źródła informacji o miejscach pracy.
- Aktywne i bierne poszukiwanie pracy.
- Motywacja a powodzenie w działaniu.

3. Przygotowanie aplikacji dla przyszłego pracodawcy.
  - Zasady pisania listu motywacyjnego i curriculum vitae.
4. Rozmowa kwalifikacyjna z pracodawcą.
  - Zasady przygotowania się do rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą.
5. Podstawy prawne nawiązania stosunku pracy.
  - Podstawowe źródła prawa pracy.
  - Rodzaje umów o pracę.
  - Zasady ich nawiązywania i rozwiązywania.
  - Umowa o pracę a umowy cywilnoprawne.
6. Urlopy pracownicze.
  - Urlopy wypoczynkowe, okolicznościowe, szkoleniowe, macierzyńskie, wychowawcze, bezpłatne.
7. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy – etyka w relacjach zawodowych.
  - Podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.
  - Zasady etycznego postępowania w różnych sytuacjach zawodowych.
8. Płaca i jej funkcje.
  - Pojęcia: płaca brutto, netto, nominalna, realna.
  - Funkcje płac.
  - Systemy wynagradzania.
  - Składniki wynagrodzenia.
9. Obliczanie podatku dochodowego od osób fizycznych.
  - Etapy obliczania podatku i wynagrodzenia netto.
10. Wypełnianie deklaracji podatkowej PIT.

Dział VI. Państwo w gospodarce rynkowej.

1. Rola państwa w gospodarce rynkowej.
  - Rola państwa.
  - Instytucje państwowe.
  - Podstawowe funkcje ekonomiczne państwa.
  - Narzędzia ingerencji państwa w gospodarkę.
2. Budżet państwa – funkcje, dochody i wydatki.
  - Istota finansów publicznych.
  - Budżet państwa i jego funkcje.
  - Zasady tworzenia dobrego budżetu.
  - Deficyt budżetowy.
3. Podatki jako narzędzie polityki finansowej państwa.
  - Pojęcie podatku.
  - Sens płacenia podatków.
  - Rodzaje podatków.
  - Podatki bezpośrednie i pośrednie.
  - Deklaracje podatkowe.
4. Budżet jednostek samorządu terytorialnego.
  - Funkcje budżetu samorządowego na przykładzie gminy.
  - Dochody i wydatki gminy.

5. Wzrost gospodarczy i jego mierniki.
  - Wzrost i rozwój gospodarczy.
  - Czynniki wzrostu gospodarczego.
  - Mierniki wzrostu gospodarczego: dochód narodowy, PKB, PNB.
6. Cykliczny rozwój gospodarki rynkowej.
  - Pojęcia: cykl koniunkturalny, kryzys, depresja, ożywienie, boom, recesja.
  - Przebieg cyklu koniunkturalnego: depresja, ożywienie, rozkwit, recesja.
  - Współczesny cykl koniunkturalny.
  - Metody łagodzenia skutków cykli koniunkturalnych w gospodarce.
  - Interwencjonizm państwowy.

Dział VII. Gospodarka Polski na tle rynku światowego.

1. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą.
  - Integracja gospodarcza – przyczyny i rodzaje.
  - Formy międzynarodowej integracji gospodarczej: strefy wolnego handlu, unia celna, wspólny rynek, unia ekonomiczna i walutowa, pełna unia ekonomiczna i polityczna.
  - Bilans płatniczy kraju.
  - Bilans handlowy.
  - Polska w międzynarodowych organizacjach gospodarczych.
2. Polska w Unii Europejskiej.
  - Cele Unii Europejskiej.
  - Główne organy.
  - Wspólnotowe prawo gospodarcze: swobodny przepływ towarów, kapitału i usług, swobodny przepływ pracowników, swoboda prowadzenia działalności gospodarczej, polityka konkurencji.
  - Korzyści i koszty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.
  - Kryteria przystąpienia do strefy euro.
3. Korzystanie ze środków pomocowych Unii Europejskiej.
  - Przykłady pomocy oferowanej przedsiębiorcom w Polsce, finansowanej ze środków Unii Europejskiej.
  - Fundusze strukturalne Unii Europejskiej.
  - Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego.
4. Szanse i zagrożenia przedsiębiorstw w obliczu procesów globalizacji.
  - Pojęcie i przejawy globalizacji gospodarki.
  - Konsekwencje globalizacji dla Polski.
  - Szanse i zagrożenia.

5. Procedury osiągnięcia celów

5.1. Integracja międzyprzedmiotowa

Życie gospodarcze jest ściśle powiązane z życiem społecznym, kulturalnym i politycznym państwa, dlatego wręcz konieczna staje się korelacja z przedmiotami: wiedza o społeczeństwie, historia, wiedza o kulturze i geografia. Zbieżność treści tych przedmiotów dostrzegamy przy omawianiu zagadnień dotyczących integracji europejskiej, problemów współczesnego świata, prawnych uwarunkowań działalności gospodarczej i innych. Dlatego realizując program podstaw przedsiębiorczości nauczyciel powinien współpracować z nauczycielami innych przedmiotów, aby przekazywać uczniom pełny obraz otaczającej rzeczywistości i w miarę możliwości więcej czasu poświęcić na realizację zagadnień ściśle ekonomicznych.

Ważna jest także integracja wokół kompetencji, polegająca na koordynacji działań nauczyciela podstaw przedsiębiorczości z nauczycielami innych przedmiotów w celu kształcenia u ucznia takich kompetencji jak: korzystanie z Internetu, encyklopedii, map, słowników, planowanie i organizowanie własnej pracy, komunikowanie i współdziałanie w espole, definiowanie i rozwiązywanie problemów itp.

5.2. Metody pracy

Cele edukacyjne przedmiotu podstawy przedsiębiorczości będą łatwiej osiągalne, jeżeli uczniowie będą mogli aktywnie uczestniczyć w lekcji. Dlatego w procesie kształcenia należy stosować metody aktywizacyjne. Dzięki zastosowaniu tych metod uczniowie mogą aktywnie uczestniczyć w lekcjach i nabywać umiejętności, które będą im potrzebne w przyszłym życiu zawodowym np. umiejętność kreatywnego myślenia, prezentacja własnego stanowiska i jego obrony, aktywnego słuchania, uczestnictwa w dialogu, współpracy, korzystania z różnych źródeł informacji. Metody te rozwijają również umiejętności jasnego i kulturalnego prezentowania swoich poglądów, krytycyzmu, tolerancji, doskonałą kompetencje komunikacyjne.

Poniżej zestawiono metody kształcenia przydatne w prowadzeniu zajęć z podstaw przedsiębiorczości z ich uszeregowaniem według stopnia zaangażowania uczniów – od najmniej do najbardziej angażujących i wyzwalających aktywność:

- wykład,
- wykład konwersatoryjny,
- dyskusja,
- studium przypadku,
- przygotowanie wystąpień i prezentacje,
- burza mózgów,
- gra symulacyjna,

- odgrywanie ról,
- metoda projektów.

Wykład

Wykład to metoda, w której aktywny jest przede wszystkim nauczyciel, uczniom zaś przypada rola słuchaczy. Aby uczniowie byli w jak największym stopniu aktywnymi słuchaczami, warto zastosować odmianę wykładu, zwaną wykładem konwersatoryjnym. Nauczyciel prowadzący taki wykład urozmaica go różnymi formami kontaktu i konwersacji z uczniami, zadając im pytania, zachęcając do wypowiedzi, podawania przykładów, stawiania pytań, dyskusowania. Na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości wykład nie może występować nigdy jako jedyna metoda. Formę tę można zastosować jako:

- wykład prowadzący, przygotowujący uczniów do studium przypadku, dyskusji, burzy mózgów lub odgrywania scenek,
- wykład podsumowujący, pod koniec zajęć, porządkujący zdobytą wiedzę podczas ćwiczeń realizowanych różnymi metodami. Przystawianie treści będzie znacznie efektywniejsze, jeżeli słowo zostanie wsparte obrazem. Rysunki, schematy i mapy myśli mogą być demonstrowane na planszach, foliogramach lub rzutowane z komputera na ekran. Demonstrowanie obrazów w zaplanowanej kolejności porządkuje tok myśli nauczyciela, ułatwia mu utrzymanie wątku wykładu pomimo licznych dygresji i pytań, wspomaga percepcję i zapamiętywanie treści przez uczniów.

Dyskusja

Dyskusję można stosować na początku, w trakcie i na końcu zajęć. Przed jej rozpoczęciem należy ustalić zasady (np. kto udziela głosu), a potem ich przestrzegać. Dyskusja będzie ożywiona, jeśli zaprezentowane zostaną dwa przeciwstawne poglądy lub nawet trzy różne stanowiska, a poszczególni uczestnicy będą spierać się, argumentować i bronić swoich przekonań. Można sformułować dwa lub trzy poglądy przed dyskusją lub za pomocą odpowiednich pytań doprowadzić do ich wykrystalizowania się w jej trakcie. Ciekawe efekty daje zgrupowanie zwolenników poszczególnych poglądów w różnych miejscach sali i możliwość przemieszczania się ich w miarę, jak padające argumenty przekonują niektórych uczniów do zmiany wcześniejszego poglądu na sprawę. Metoda kształtuje postawę tolerancji dla poglądów innych ludzi, uczy krytycznego myślenia, prezentacji własnego stanowiska i jego obrony.

Studium przypadku

Opis przypadku może być wzięty z życia lub wymyślony. W nauczaniu podstaw przedsiębiorczości powinny zdecydowanie przeważać przypadki autentyczne, z praktyki gospodarczej i życia społecznego. Nauczyciel może je zaczerpnąć z podręcznika lub opracować samodzielnie. Uzupełnieniem opisu przypadku są pytania, które ukierunkowują analizę.

Studium przypadku składa się z następujących etapów:

- indywidualne zapoznanie się uczniów z opisem przypadku,
- praca w zespołach 3-5 -osobowych – analiza przypadku, przygotowanie odpowiedzi na pytania, wykonanie notatki graficznej (plakatu),
- prezentacja wyników prac przez przedstawicieli zespołów,
- podsumowanie – uogólnienie, wnioski, zalecenia.

Zasada pogładowości stosowana przy tej metodzie pozwala na emocjonalne podejście do sytuacji, dla której uczeń powinien znaleźć najkorzystniejsze rozwiązanie.

Przygotowanie wystąpień i prezentacje

Wcześniej wytypowany uczeń przygotowuje kilkuminutowe wystąpienie na uzgodniony temat, a następnie prezentuje je na forum grupy (klasy) z zastosowaniem plakatu lub folii do rzutnika pisma. Wystąpienie może być oparte na wywiadzie z właścicielem firmy, z pracownikiem banku, maklerem giełdowym itp.

Burza mózgów

Pełna sesja burzy mózgów, składająca się z czterech etapów (postawienie problemu, przedefiniowanie problemu, właściwa burza mózgów, ocena propozycji trwa od trzech kwadransów do półtorej godziny. Lider sesji udziela głosu i pilnuje przestrzegania reguł (nie wolno krytykować pomysłów na etapie ich zgłaszania, pierwszeństwo mają wypowiedzi nawiązujące do poprzedniej, etap oceny następuje po zakończeniu etapu zgłaszania pomysłów). Pomocnikiem lidera jest sekretarz zapisujący pomysły na widocznych dla wszystkich planszach lub na tablicy. Stosowanie tej metody jest szczególnie przydatne w kształtowaniu kreatywności.

Gra symulacyjna

Jest to metoda uczenia się przez działanie. Uczniowie posiadając pewną sumę pieniędzy, mają wykonać określone zadanie np. przeprowadzić ciąg transakcji kupna-sprzedaży, wziąć udział w przetargu, zainwestować środki finansowe w nieruchomości, akcje i obligacje itp.

Gra symulacyjna odbywa się według ustalonych reguł. Powinna umożliwić uczniom prześledzenie zastosowania w praktyce poznanych zasad teoretycznych lub samodzielne dojście do tych zasad poprzez doświadczenia zebrane w grze.

Odgrywanie ról

Odgrywając role – np. właściciela firmy, szefa, pracownika, urzędnika, ministra, pracownika banku rozpatrującego wnioski o kredyt – uczniowie uczą się przez przeżywanie. Przebieg zajęć według tej metody jest następujący:

- zapoznanie się uczniów ze scenariuszem scenki i opisem roli,
- odgrywanie scenki,
- dyskusja – uczniowie wyrażają swoje odczucia i mówią, czego się nauczyli,
- omówienie zachowania uczniów podczas odgrywania ról dokonane przez nauczyciela,
- podsumowanie, wnioski.

Metoda projektów

Jak każda metoda aktywizująca metoda projektów wymaga od nauczyciela pracy przygotowawczej. Od innych metod odróżnia ją to, że nie zamyka się w obrębie pojedynczego spotkania, lecz obejmuje pewien okres (od kilku do kilku miesięcy, zależnie od rodzaju projektu).

Metoda projektów w największym stopniu angażuje osobowość ucznia i to zarówno sferę poznawczą, jak i emocjonalną. Ma wiele wartości: uczy poszukiwania wiedzy w różnych źródłach, rozwiązywania problemów, planowania, pracy w zespole. Stosując ją, należy przeznaczyć na początku jedno spotkanie na zaplanowanie prac, następnie wygospodarować czas na kolejnych spotkaniach na konsultacje, a na końcu okresu

przewidzianego na realizację projektu przewidzieć jedno spotkanie na prezentację gotowych projektów. Metodą tą można realizować następujące zadania: stworzenie firmy uczniowskiej i przygotowanie wycieczki do banku.

Podstawy przedsiębiorczości muszą kształtować umiejętność podejmowania decyzji, decydowania za siebie, poczucie odpowiedzialności za swoich najbliższych współpracowników oraz uczyć samodzielności i kreatywności myślenia. Między innymi z tego powodu korzystne jest częste organizowanie pracy uczniów w grupach.

5.3. Proponowany podział godzin lekcyjnych

Tytuł działu i tematy jednostek dydaktycznych	Liczba godzin
Dział I. Kreowanie postaw przedsiębiorczych i inicjatywności.	11
1. Poznanie zakresu treści i systemu oceniania na lekcjach przedsiębiorczości.	1
2. Istota przedsiębiorczości i czynniki ją warunkujące.	1
3. Poznanie osobowości-warunkiem własnego rozwoju.	1
4. Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka.	1
5. Postawy i zachowania sprzyjające sukcesowi.	1
6. Mocne i słabe strony osobowości.	1
7. Zasady pracy zespołowej.	1
8. Radzenie sobie ze stresem.	1
9. Znaczenie, rodzaje i bariery komunikacji międzyludzkiej.	1
10. Konflikty w organizacjach i sposoby ich rozwiązywania.	1
11. Sprawdzian wiadomości.	1
Dział II. Funkcjonowanie gospodarki rynkowej.	9
1. Transformacja polskiej gospodarki.	1
2. Pojęcie i rodzaje rynku.	1
3. Działanie mechanizmu rynkowego.	1
4. Cechy gospodarki rynkowej – etyka biznesu.	1
5. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej. Inflacja.	1
6. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego.	1
7. Motywy postępowania gospodarstw domowych przy podejmowaniu decyzji konsumenckich.	1
8. Ochrona praw konsumentów.	1
9. Sprawdzian wiadomości.	1
Dział III. Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej.	14
1. Prawno-organizacyjne formy prowadzenia działalności gospodarczej.	1
2. Pojęcie i klasyfikacja spółek.	1
3. Spółki osobowe i kapitałowe.	1
4. Formy pozyskiwania kapitału.	1
5. Majątek przedsiębiorstwa.	1
6. Przychody i koszty.	1
7. Obliczanie wyniku finansowego przedsiębiorstwa i ocena kondycji finansowej.	1
8. Pomysł na własną działalność gospodarczą.	1
9. Procedura uruchamiania działalności gospodarczej.	1

10. Sporządzanie dokumentacji niezbędnej do podejmowania działalności gospodarczej.	1
11. Biznesplan- struktura i procedura tworzenia.	1
12. Rachunkowość w małym przedsiębiorstwie.	1
13. Zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw.	1
14. Sprawdzian wiadomości	
Dział IV. Instytucje gospodarki rynkowej.	6
1. Działalność banków w Polsce.	1
2. Podstawowe umowy klienta z bankiem o świadczeniu usług.	1
3. Funkcjonowanie giełdy papierów wartościowych.	1
4. Ubezpieczenia i fundusze emerytalne.	1
5. Sposoby inwestowania własnych pieniędzy.	1
6. Sprawdzian wiadomości.	1
Dział V. Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy.	11
1. Bezrobocie i zmiany na rynku pracy.	1
2. Aktywne poszukiwanie pracy.	1
3. Przygotowanie aplikacji dla przyszłego pracodawcy.	1
4. Rozmowa kwalifikacyjna z przyszłym pracodawcą.	1
5. Podstawy prawne nawiązania stosunku pracy.	1
6. Urlopy pracownicze.	1
7. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy – etyka w relacjach zawodowych.	1
8. Płaca i jej funkcje.	1
9. Obliczanie podatku dochodowego od osób fizycznych.	1
10. Wypełnianie deklaracji podatkowej PIT 36.	1
11. Sprawdzian wiadomości.	1
Dział VI. Państwo w gospodarce rynkowej.	7
1. Rola państwa w gospodarce rynkowej.	1
2. Budżet państw-funkcje, dochody i wydatki.	1
3. Podatki jako narzędzie polityki finansowej państwa.	1
4. Budżet jednostek samorządu terytorialnego.	1
5. Wzrost gospodarczy i jego mierniki.	1
6. Cykliczny rozwój gospodarki rynkowej.	1
7. Sprawdzian wiadomości.	1
Dział VII. Gospodarka Polski na tle rynku światowego.	6
1. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą.	1
2. Polska w Unii Europejskiej.	1
3. Korzystanie ze środków pomocowych Unii Europejskiej.	1
4. Szanse i zagrożenia przedsiębiorstw w obliczu procesów globalizacji.	1
5. Powtórzenie wiadomości.	1
6. Sprawdzian wiadomości.	1

Program realizowany będzie w wymiarze 70 godzin lekcyjnych, ponieważ klasy drugie i trzecie technikum w zawodzie technik budownictwa w roku szkolnym odbywają się 3-tygodniowe praktyki zawodowe. W klasie drugiej zrealizowane zostaną działy programowe od I do III w wymiarze 34 godzin lekcyjnych. W klasie trzeciej zrealizowane zostaną działy od IV do VII. Przeznaczono na nie 30 jednostek lekcyjnych. Pozostałe 5 godzin lekcyjnych przeznaczono na lekcje np. w banku, spotkanie z przedsiębiorcą lub maklerem giełdowym, przedstawicielem urzędu pracy itp.

5.4. Środki dydaktyczne

Zalecane środki dydaktyczne to przede wszystkim podręczniki i zeszyt ćwiczeń, słowniki, teksty źródłowe, dane statystyczne, filmy, plansze, foliogramy. Wskazane jest także zastosowanie oprogramowania komputerowego i korzystanie z Internetu.

Niezmierznie ważną grupę środków dydaktycznych stanowią druki i formularze, które należy wypełnić przy podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej oraz związane z zatrudnieniem: formularze zeznania podatkowego PIT, zgłoszenie podjęcia działalności gospodarczej, wniosek o uzyskanie numeru REGON, formularze zgłoszeniowe i rozliczeniowe ZUS, informacje i deklaracje podatkowe, faktury VAT, rachunki, czeki, polecenia przelewu, weksle, wniosek o otwarcie rachunku bankowego, podatkowa księga przychodów i rozchodów i inne.

W realizacji programu nauczania podstaw przedsiębiorczości pomocny będzie podręcznik K. Grabarcik, M. Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość*, Wyd. PWN, Łódź 2008 i zeszyt ćwiczeń K. Grabarcik, M. Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość*, Wyd. PWN, Łódź 2008. Jako pozycja uzupełniająca może być wykorzystany podręcznik M. Biernacka, J. Korba, Z. Smutek, *Podstawy przedsiębiorczości*, Wyd. OPERON, Gdynia 2008.

Do sprawdzenia stopnia przygotowania młodzieży do egzaminu zawodowego potwierdzającego kwalifikacje zawodowe pomocna może być pozycja B. Cichańskiej, *Egzamin zawodowy. Podstawy przedsiębiorczości*, Wyd. PWN, Łódź 2008.

5.5. Współpraca ze środowiskiem w realizacji celów

Bardzo ważną rolę w nauczaniu podstaw przedsiębiorczości odgrywają metody polegające na bezpośrednich kontaktach, takie jak: wycieczki, spotkania, wywiady, obserwacje uczestniczące. Dostarczają wiedzy na temat instytucji gospodarki rynkowej, (giełda papierów wartościowych, banki, firmy ubezpieczeniowe), funkcjonowania przedsiębiorstw, finansów samorządowych itp.

Zasady funkcjonowania rynku papierów wartościowych można poznać podczas wizyty w biurze maklerskim, na spotkaniu z maklerem giełdowym lub podczas wycieczki na sesję GPW w Warszawie. Wiadomości na temat rynku pracy i zasad jego funkcjonowania można uzyskać nawiązując kontakty z lokalnym biurem pracy. Problemy bankowości przybliży wycieczka np. do oddziału NBP.

5.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

1. Tablica sucho ścieralna.
2. Tablica korkowa.
3. Ekran lub tablica interaktywna.
4. Magnetowid i telewizor.
5. Kamera wideo.
6. Rzutnik do folii.
7. Rzutnik multimedialny.
8. Komputer z dostępem do Internetu.
9. Podręczna wideoteka.
10. Flipchart.

11. Podręczna biblioteka przedmiotowa zawierająca przede wszystkim: komplet szkolnych słowników: pojęć ekonomicznych, encyklopedie biznesu, rocznik statystyczny, podręczniki, zeszyty ćwiczeń dla ucznia, podstawowe akty prawne, tj. kodeks spółek handlowych, kodeks cywilny, kodeks pracy, ustawa o ochronie konkurencji i konsumenta, itp.

6. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia

6.1. Główne narzędzia kontroli

Ocenianie jest ważnym i nieodzownym elementem procesu kształcenia. Ocena pełni nie tylko funkcję diagnostyczną, ale ma również motywować ucznia do pogłębiania swojej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw.

Do pomiaru osiągnięć ucznia w zakresie kompetencji przedsiębiorczości mogą być wykorzystywane:

- wypowiedzi ustne ucznia, które pozwolą sprawdzić zrozumienie podstawowych pojęć i terminów,
- prace pisemne przygotowane w domu i na lekcji (referaty, plakaty, plansze, tworzenie stron www),
- aktywność ucznia na lekcji,
- praca w grupie,
- sprawdziany różnego typu (teksty otwarte, zamknięte, jednokrotnego wielokrotnego wyboru, zadania z luką, krzyżówki),
- przygotowanie indywidualnego projektu,
- systematyczne prowadzenie zeszytu przedmiotowego i zeszytu ćwiczeń,
- zdobycie wyróżnienia na zajęciach pozalekcyjnych np. udział w konkursach, projektach, itp.

Jedną z form sprawdzenia wiedzy uczniów może być rozwiązanie krzyżówki. Poniżej przedstawiono propozycję zadania ewaluacyjnego w formie krzyżówki, obejmującego materiał nauczania z działu III „Podjęmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej”.

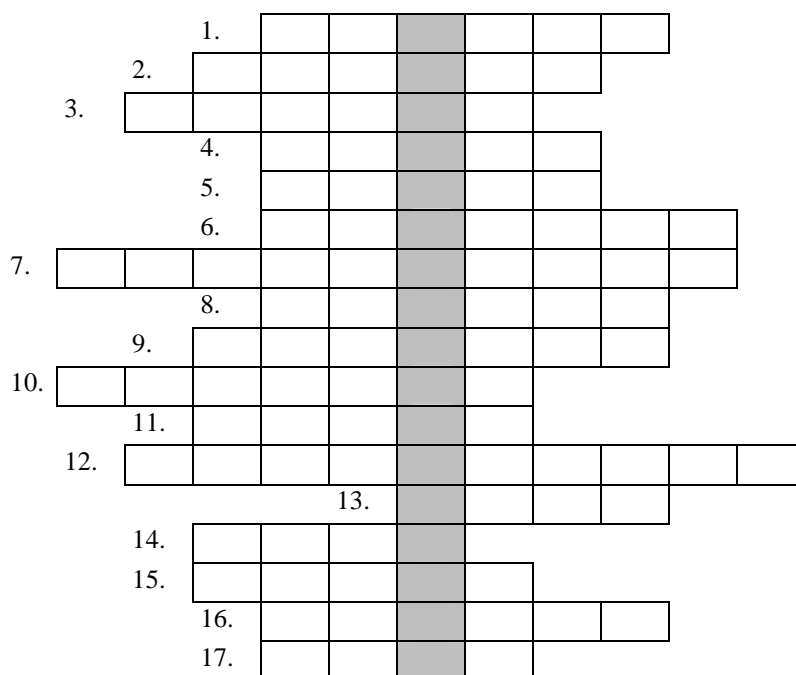

Krzyżówka nr 1

Rozwiąż krzyżówkę i odczytaj hasło w zaznaczonym pionowym rzędzie kratek.

Znaczenie wyrazów :

1. środki o okresie użytkowania dłuższym, niż jeden rok,
2. jest związane z prowadzeniem działalności gospodarczej,
3. zrzeczenie osób lub kapitału w celu prowadzenia działalności gospodarczej,
4. rzeczowy wkład do spółki,
5. nazwa pod którą przedsiębiorca prowadzi przedsiębiorstwo ,
6. bezgotówkowe przekazanie należności za pośrednictwem banku,
7. koszt zużycia majątku trwałego,
8. źródła pochodzenia majątku przedsiębiorstw,
9. pisemny dowód kupna-sprzedaży,
10. wkład finansowy w przedsięwzięcie gospodarcze,
11. dokument potwierdzający współwłasność w przedsiębiorstwie spółki akcyjnej,
12. lokowanie pieniędzy w rozwój bazy ekonomicznej firmy lub w papiery wartościowe,
13. dodatni wynik finansowy,
14. wyrażona w pieniądzu wartość towaru,
15. jedna ze spółek osobowych,
16. finansowe odzwierciedlenie zużycia zasobów w danym okresie działalności,
17. dokument zawierający polecenie wypłacenia przez bank określonej kwoty.

Odpowiedzi:

- 1.trwałe,2. ryzyko ,3.spółka ,4.aport, 5.firma, 6. przelew ,7. amortyzacja ,
8. pasywa, 9.faktura ,10.kapitał, 11.akcja , 12. inwestycje , 13.zysk, 14. cena, 15. jawna
16. koszty, 17. czek.

Poniżej przedstawiono propozycję sprawdzianu sumującego wiedzę uczniów z działu V „Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy”, który ma układ: test wyboru, test otwarty, rozwiązywanie zadania i zadanie opisowe.

TEST nr 1

1. Ludność aktywna zawodowo to osoby:
  - a) poszukujące pracy,
  - b) pozostające bez pracy,
  - c) w wieku produkcyjnym pracujące oraz poszukujące zatrudnienia,
  - d) będące w wieku poprodukcyjnym, ale pracujące. ....../ 1pkt
2. Podaż pracy:
  - a) jest to suma wolnych miejsc pracy,
  - b) stanowią pracodawcy poszukujący pracowników,
  - c) stanowią pracownicy poszukujący pracy. ....../ 1pkt
3. Jakie, między innymi, informacje powinny być zawarte w liście motywacyjnym?
  - a) przebieg kariery zawodowej,
  - b) kwalifikacje,
  - c) informacje dotyczące zalet kandydata z punktu widzenia oferowanego stanowiska pracy,
  - d) zainteresowania. ....../ 1pkt
4. Umowa o pracę z pracownikiem może być zawarta:
  - a) tylko na piśmie , najpóźniej w dniu rozpoczęcia pracy,
  - b) tylko na piśmie, najpóźniej siedem dni po rozpoczęciu pracy,
  - c) tylko ustnie,
  - d) na piśmie lub ustnie. ....../ 1pkt
5. Umowa o dzieło regulowana jest przez przepisy:
  - a) Kodeksu spółek handlowych,
  - b) Kodeksu postępowania administracyjnego,
  - c) Kodeksu pracy,
  - d) Kodeksu cywilnego. ....../ 1pkt
6. Jeżeli pracownik w danej firmie pracuje 10 lat na podstawie umowy o pracę na czas nieokreślony, to okres wypowiedzenia umowy wynosi:
  - a) 2 tygodnie,
  - b) 2 miesiące,
  - c) 1 miesiąc,
  - d) 3 miesiące. ....../ 1pkt
7. Ile umów o pracę na czas nieokreślony może zawrzeć pracodawca z pracownikiem. (o ile, przerwa między, rozwiązaniem poprzedniej a nawiązaniem kolejnej umowy o pracę nie przekroczyła miesiąca) ?
  - a) jedną,
  - b) dwie,
  - c) trzy,
  - d) cztery. ....../ 1pkt
8. Jan Nowak jest w trakcie 3 – miesięcznego okresu wypowiedzenia. W związku z tym dodatkowo przysługuje mu zwolnienie od pracy (w celu poszukiwania nowego zatrudnienia) w wymiarze:
  - a) 3 dni roboczych , z prawem do wynagrodzenia za te dni,
  - b) 3 dni roboczych, ale bez prawa do wynagrodzenia za te dni,
  - c) 3 dni roboczych, o które skraca się okres jego urlopu wypoczynkowego,

- d) 2 dni roboczych, z prawem do wynagrodzenia za te dni. .... / 1pkt
9. Po roku pracy pracownikowi przysługuje prawo do płatnego urlopu wypoczynkowego w wymiarze:
- a) 20 dni roboczych,
b) 26 dni roboczych,
c) 24 dni roboczych. .... / 1pkt
10. Poprzez określenie płacy brutto należy rozumieć kwotę wynagrodzenia pracownika:
- a) bez podatku dochodowego,
b) określoną w umowie o pracę,
c) obliczoną do zapłaty,
d) pomniejszoną o składkę ZUS. .... / 1pkt
11. Jan Nowak prowadzący zakład remontowo – budowlany rozwiązał z pracownikiem umowę o pracę. W takiej sytuacji Jan Nowak zobowiązany jest niezwłocznie wydać pracownikowi:
- a) oświadczenie o rozwiązaniu umowy o pracę,
b) świadectwo pracy,
c) jego akta osobowe,
d) legitymację ubezpieczeniową. .... / 1pkt
12. Wymień cztery przykłady, jak należy zachować się podczas rozmowy kwalifikacyjnej:
- a) .....
b) .....
c) .....
d) ..... / 4pkt
13. Obok każdej formy wynagrodzenia napisz w kilku słowach na czym ona polega:
- a) prowizyjna - .....
b) akordowa - .....
c) czasowo – premiowa - .....
..... / 3pkt
14. Oblicz podstawę opodatkowania mając dane:
- a) wynagrodzenie brutto pracownika 2000zł,
b) składka na ubezpieczenie emerytalne 9,76%,
c) składka na ubezpieczenie rentowe 1,5 %,
d) składka na ubezpieczenie chorobowe 2,45%,
e) koszty uzyskania przychodu 111,25 zł, ... / 2pkt
15. Scharakteryzuj aktywne formy poszukiwania pracy ..... / 5pkt
- .....
.....
.....
.....

Odpowiedzi do testu wyboru:

1) c, 2) c, 3) c, 4) a, 5) d, 6) d, 7) b, 8) a, 9) a, 10) b, 11) b

Odpowiedź do zadania nr 14: Podstawa opodatkowania wynosi 1614,55 zł

Maksymalnie uczeń może otrzymać 25 punktów.

Liczba punktów wymagana na poszczególne stopnie:

- dopuszczający 13-15pkt.
- dostateczny 16-19pkt.
- dobry 20-23pkt.
- bardzo dobry 24-25pkt.

6.2. Kryteria wymagań edukacyjnych na poszczególne oceny z przedmiotu

Poziom osiągnięć koniecznych

Na ocenę dopuszczającą uczeń powinien:

- z pomocą nauczyciela zrozumieć i wykonać polecenia,
- zapamiętać wiadomości konieczne do elementarnej orientacji w treściach danego działu tematycznego i z pomocą nauczyciela je odtworzyć,
- poprawnie, z pomocą nauczyciela, rozpoznawać, nazywać i klasyfikować poznane pojęcia, zjawiska, procesy, dokumenty, postacie z życia publicznego itp.,
- wykonywać samodzielnie lub za pomocą nauczyciela proste ćwiczenia i polecenia,
- współpracować w zespole w trakcie wykonywania zadań,
- prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć podstawowych

Na ocenę dostateczną uczeń powinien:

- rozumieć polecenia i instrukcje,
- zapamiętać podstawowe wiadomości dla danego działu tematycznego i samodzielnie je prezentować,
- rozumieć podstawowe omawiane zagadnienia,
- dokonywać selekcji i porównania poznawanych zjawisk,
- samodzielnie i poprawnie wykonywać proste ćwiczenia i zadania,
- umieć wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce,
- aktywnie uczestniczyć w pracach i zadaniach zespołowych,
- systematycznie prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć rozszerzających

Na ocenę dobrą uczeń powinien:

- rozumieć polecenia i instrukcje,
- znać omawianą na zajęciach problematykę na poziomie rozszerzonym oraz w sposób logiczny i spójny ją prezentować,
- rozumieć omawiane treści i umieć wyjaśnić je innym,
- uogólniać i formułować wnioski,
- zajmować stanowisko w kwestiach spornych i bronić swoich poglądów na forum klasy,
- aktywnie uczestniczyć w zajęciach lekcyjnych,
- poprawnie i sprawnie wykonywać ćwiczenia i inne zadania,
- umieć poprawnie wykorzystywać zdobytą wiedzę w praktyce,
- wykazywać zainteresowanie omawianą na zajęciach problematyką,
- systematycznie i starannie prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć dopełniających

Na ocenę bardzo dobrą uczeń powinien wypełnić takie wymagania jak na ocenę dobrą, a ponadto:

- posiadać wiadomości na poziomie treści dopełniających,
- wykazywać zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularnonaukową dotyczącą omawianych treści,

- umieć samodzielnie poszukiwać informacji w różnych źródłach oraz je selekcjonować,
- właściwie interpretować nowe sytuacje i zjawiska, w sposób twórczy rozwiązywać problemy,
- umieć oceniać otaczającą rzeczywistość społeczno-polityczną zgodnie z przyjętymi kryteriami wartości,
- kierować się dobrem ogółu przy podejmowaniu decyzji, negocjować stanowisko, osiągać kompromis,
- kierować pracą zespołów rówieśników,
- uczestniczyć w konkursach i olimpiadach właściwych dla przedmiotu i uzyskiwać wyróżniające wyniki na poziomie szkolnym

Poziom osiągnięć ponadprogramowych

Na ocenę celującą uczeń powinien wypełniać takie wymagania jak na ocenę bardzo dobra, a ponadto:

- wykazywać szczególne zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularno-naukową i specjalistyczną zgodnie z omawianą na zajęciach tematyką,
- uczestniczyć w konkursach i olimpiadach właściwych dla przedmiotu i uzyskiwać wyróżniające wyniki, godnie reprezentując szkołę,
- podejmować się wykonania zadań (indywidualnie i w zespole) dodatkowych, znacznie wykraczających poza podstawę programową.

6.3. Cele kształcenia według poziomów wymagań

Cele kształcenia według poziomów wymagań obejmują wymagania podstawowe i ponadpodstawowe. Wymagania podstawowe dotyczą osiągania celów na poziomie koniecznym i podstawowym. Wymagania podstawowe to te, które uczeń powinien spełnić, aby otrzymać ocenę dopuszczającą i dostateczną. Wymagania ponadpodstawowe dotyczą osiągania celów na poziomie rozszerzającym i dopełniającym, czyli na ocenę dobrą i bardzo dobrą.

Jednostka dydaktyczna	Po zakończonym procesie kształcenia uczeń powinien umieć:	
	wymagania podstawowe	wymagania ponadpodstawowe
Dział I Kreowanie postaw przedsiębiorczych i inicjatywności.		
1. Istota przedsiębiorczości i czynniki ją warunkujące.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić, czym jest przedsiębiorczość • wskazać cechy i umiejętności człowieka przedsiębiorczego • wymienić cechy przedsiębiorcy • określić własne predyspozycje w zakresie przedsiębiorczości • wyjaśnić w jaki sposób można wzmocnić własną przedsiębiorczość 	<ul style="list-style-type: none"> • omówić czynniki warunkujące przedsiębiorczość • wyjaśnić znaczenie przedsiębiorczych postaw dla funkcjonowania gospodarki

2. Poznanie osobowości – warunkiem własnego rozwoju.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie osobowości i temperamentu • charakteryzować różne typy temperamentów	<ul style="list-style-type: none"> • omówić czynniki mające wpływ na naszą osobowość • określić własną osobowość
3. Motywy aktywności zawodowej i gospodarczej człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> • posługiwać się pojęciem motywacja i potrzeba • rozróżniać aktywną i pasywną postawę wobec rzeczywistości • scharakteryzować hierarchię potrzeb • zidentyfikować potrzeby osoby przedsiębiorczej	<ul style="list-style-type: none"> • wskazać praktyczne przełożenie znajomości ludzkich potrzeb na motywowanie do działania • sklasyfikować rodzaje zasobów • określić rodzaje zasobów niezbędnych do produkcji określonych dóbr i świadczonych usług zgodnych z kształconym zawodem
4. Postawy i zachowania sprzyjające sukcesowi.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienić cechy człowieka asertywnego • rozróżniać zachowanie bierne , agresywne i asertywne • rozpoznać obszary własnego zachowania asertywnego , biernego i agresywnego • wskazać sytuacje, w których asertywne zachowanie ułatwia budowanie właściwych relacji między ludźmi	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić znaczenie pozytywnego myślenia i samoakceptacji w życiu człowieka • planować doskonalenie własnych zachowań asertywnych • wyjaśnić, w jaki sposób inicjatywność , kreatywność , odpowiedzialność, uczciwość i asertywność sprzyjają sukcesowi
5. Mocne i słabe strony własnej osobowości.	<ul style="list-style-type: none"> • ocenić mocne i słabe strony własnej osobowości oraz szanse i zagrożenia z nich wypływające	<ul style="list-style-type: none"> • dokonać analizy SWOT na potrzeby oceny własnych predyspozycji do pracy zawodowej i prowadzenia działalności gospodarczej • sterować swoim rozwojem, szczególnie w obszarze kariery zawodowej
6. Zasady pracy zespołowej.	<ul style="list-style-type: none"> • określić zasady pracy zespołowej • wyjaśnić pojęcie grupy i zespołu • wymienić cechy i zadania lidera grupy • scharakteryzować style kierowania • przestrzegać wspólnie ustalonych zasad pracy w zespole	<ul style="list-style-type: none"> • wymienić rodzaje nieprawidłowości pracy zespołowej i podać ich przyczyny • akceptować odmienne postawy i zachowania osób w zespole • integrować własne cele z celami zespołu
7. Radzenie sobie ze stresem.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie stresu • wymienić sposoby radzenia sobie ze stresem	<ul style="list-style-type: none"> • sklasyfikować czynniki stresogenne • omówić skutki stresu
8. Znaczenie, rodzaje i bariery komunikacji międzyludzkiej.	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić komunikację werbalną i niewerbalną • wymienić najważniejsze cechy przekazu werbalnego • odczytać podstawowe komunikaty niewerbalne • omówić zasady skutecznej komunikacji	<ul style="list-style-type: none"> • przeciwdziałać barierom komunikacyjnym w określonych sytuacjach • tworzyć warunki sprzyjające prawidłowej komunikacji w swoim otoczeniu • dokonać prezentacji własnego stanowiska , stosując środki komunikacji werbalnej i niewerbalnej

<p>9. Konflikty w organizacjach i sposoby ich rozwiązywania.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić istotę konfliktów. • wymienić i scharakteryzować sposoby rozwiązywania konfliktów • wymienić cechy dobrego negocjatora	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować zasady negocjacji • określić zasady efektywnej argumentacji i ustępowania • zachować się właściwie w sytuacji konfliktowej • rozwiązywać konflikty w grupie, a szczególnie w drodze negocjacji
--	---	---

Dział II Funkcjonowanie gospodarki rynkowej.		
1. Transformacja polskiej gospodarki.	<ul style="list-style-type: none"> wymienić podstawowe cechy gospodarki centralnie planowanej scharakteryzować przemiany gospodarcze w Polsce oraz ich konsekwencje	<ul style="list-style-type: none"> omówić skutki prowadzenia gospodarki centralnej w Polsce omówić stan polskiej gospodarki przed wprowadzeniem reform
2. Pojęcie i rodzaje rynku.	<ul style="list-style-type: none"> scharakteryzować pojęcia: rynek, popyt, podaż, cena wymienić rodzaje rynku rozdzielić rynek konsumenta i producenta	<ul style="list-style-type: none"> interpretować prawo popytu i podaży wskazywać czynniki wpływające na popyt i podaż
3. Działanie mechanizmu rynkowego.	<ul style="list-style-type: none"> analizować wzajemne zależności między popytem, podażą a ceną wyjaśnić pojęcie ceny równowagi rynkowej	<ul style="list-style-type: none"> analizować działanie mechanizmu rynkowego wyjaśnić znaczenie mechanizmu rynkowego dla funkcjonowania gospodarki rynkowej
4. Cechy gospodarki rynkowej – etyka biznesu.	<ul style="list-style-type: none"> scharakteryzować system gospodarki rynkowej wyjaśnić pojęcia: etyka, korupcja, kreatywna księgowość, dumping scharakteryzować zachowania etyczne i nieetyczne w biznesie opisać rolę przedsiębiorcy w działaniach na rzecz ochrony środowiska naturalnego	<ul style="list-style-type: none"> porównać system gospodarki rynkowej z innymi systemami podać przykłady zachowań etycznych i nieetycznych w biznesie wskazać rolę państwa w przeciwdziałaniu korupcji scharakteryzować pojęcie odpowiedzialności społecznej biznesu
5. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej.	<ul style="list-style-type: none"> przedstawić historię pieniądza wyjaśnić pojęcie barteru wymienić funkcje pieniądza objaśnić definicję inflacji i deflacji wymienić przyczyny inflacji podać skutki inflacji dla budżetu domowego i przedsiębiorców	<ul style="list-style-type: none"> omówić zabezpieczenia banknotów polskich scharakteryzować sposoby walki z inflacją odnaleźć informacje dotyczące aktualnego poziomu inflacji w Polsce i na świecie
6. Planowanie budżetu gospodarstwa domowego.	<ul style="list-style-type: none"> interpretować pojęcie gospodarstwa domowego scharakteryzować funkcje i cele gospodarstw domowych wskazać źródła dochodów gospodarstw domowych wskazać główne wydatki gospodarstw domowych	<ul style="list-style-type: none"> planować własny budżet analizować własny budżet oraz swojego gospodarstwa domowego
7. Motywy postępowania gospodarstw domowych przy podejmowaniu decyzji konsumenckich.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnić prawo Engla wskazać sposoby racjonalnego gospodarowania pieniędzmi scharakteryzować proces spirali zadłużenia	<ul style="list-style-type: none"> zidentyfikować ryzyko związane z wpadnięciem w spiralę zadłużenia zarządzać budżetem domowym przy wykorzystaniu prostych narzędzi informatycznych

8. Ochrona praw konsumenckich.	<ul style="list-style-type: none"> • identyfikować podstawowe prawa konsumenta • scharakteryzować pojęcia: gwarancja, rękojmia, reklamacja • wymienić instytucje wspierające konsumentów • wskazać pozytywne i negatywne skutki wpływu reklamy na konsumenta • dochodzić swoich praw konsumenckich	<ul style="list-style-type: none"> • wymienić i scharakteryzować obowiązki sprzedawcy i producenta • wskazać instytucje zajmujące się ochroną konsumenta w regionie • opisać znaczenie informacji umieszczonych na etykietach produktu • wykorzystywać podstawowe przepisy dotyczące ochrony konsumenta do rozstrzygnięcia kwestii spornych między sprzedawcą a konsumentem
Dział III Podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej.		
1. Prawno-organizacyjne formy prowadzenia działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • interpretować pojęcia: działalność gospodarcza, osoba fizyczna i osoba prawna • wymienić formy własności i formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstwa	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw • podać przykłady w swoim otoczeniu różnych przedsiębiorstw
2. Pojęcie i klasyfikacja spółek.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie spółki • dokonać klasyfikacji spółek ze względu na źródła prawa i ze względu na odpowiedzialność wspólników za długi wobec wierzycieli	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić różnicę w odpowiedzialności za długi wobec wierzycieli spółek osobowych i kapitałowych
3. Spółki osobowe i kapitałowe.	<ul style="list-style-type: none"> • interpretować pojęcia: akcja, dywidenda, aport, komandytariusz i komplementariusz • przedstawić główne zasady działania spółek osobowych i kapitałowych	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawić procedurę rejestracji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością
4. Formy pozyskania kapitału.	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować podstawowe źródła finansowania działalności gospodarczej: kapitały własne i obce • objaśnić istotę leasingu i franchisingu • wskazać najkorzystniejsze sposoby finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować wady i zalety różnych form finansowania działalności gospodarczej • dokonać wyboru odpowiedniej formy organizacyjnej przedsiębiorstwa do planowanej działalności gospodarczej
5. Majątek przedsiębiorstwa.	<ul style="list-style-type: none"> • posługiwać się pojęciami: bilans, aktywa, pasywa, majątek trwały, majątek obrotowy, amortyzacja, zobowiązanie krótkoterminowe i długoterminowe • scharakteryzować bilans przedsiębiorstwa • wyjaśnić zasadę równowagi bilansowej	<ul style="list-style-type: none"> • analizować bilans przykładowej firmy • wykonać uproszczony bilans małej firmy

6. Przychody i koszty.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcia: przychód, dochód, koszt i wydatek • scharakteryzować koszty pośrednie i bezpośrednie • podać przykłady kosztów bezpośrednich i pośrednich na przykładzie konkretnej firmy	<ul style="list-style-type: none"> • obliczyć całkowity koszt produkcji • podać sposoby obniżenia jednostkowego kosztu produkcji
7. Obliczanie wyniku finansowego przedsiębiorstwa i ocena kondycji finansowej.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcia: wynik finansowy, zysk, strata • scharakteryzować rachunek zysków i strat	<ul style="list-style-type: none"> • obliczyć zysk brutto i netto na konkretnym przykładzie • obliczyć podstawowe wskaźniki rentowności • określić opłacalność przedsięwzięcia gospodarczego
8. Pomysł na własną działalność.	<ul style="list-style-type: none"> • podać argumenty za i przeciw prowadzeniu własnej firmy • wskazywać czynniki mające wpływ na podejmowanie decyzji o rodzaju i zakresie prowadzenia działalności gospodarczej • wyjaśnić pojęcie ryzyka w działalności gospodarczej • wskazać czynniki wpływające na szanse sukcesu i ryzyko niepowodzenia w działalności przedsiębiorstwa	<ul style="list-style-type: none"> • wypracować pomysły na prowadzenie własnej firmy • rozpoznać własne uwarunkowania podjęcia decyzji o rodzaju i zakresie działalności gospodarczej • przeprowadzić analizę lokalnego rynku w celu weryfikacji pomysłów na działalność gospodarczą • wyjaśnić, dlaczego działalność gospodarcza zawsze wiąże się z ryzykiem • wyjaśnić znaczenie działań marketingowych dla przedsiębiorstwa
9. Procedura uruchomienia działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • wskazać podstawy prawne różnych form organizacyjno - prawnych prowadzenia działalności • wskazać procedurę postępowania w celu uruchomienia działalności gospodarczej przez osobę fizyczną • wskazać instytucję na lokalnym rynku, w której dokonuje się rejestracji przedsiębiorstwa osoby fizycznej	<ul style="list-style-type: none"> • porównywać warunki prowadzenia działalności gospodarczej w formie przedsiębiorstwa jednoosobowego z innymi formami organizacyjno-prawnymi
10. Sporządzanie dokumentacji niezbędnej do podejmowania działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić podstawowe dokumenty, które są wymagane w celu podjęcia indywidualnej działalności gospodarczej	<ul style="list-style-type: none"> • wypełniać dokumenty związane z uruchomieniem działalności gospodarczej: wniosek zgłoszenia działalności gospodarczej
11. Biznesplan – struktura i procedura tworzenia.	<ul style="list-style-type: none"> • wskazać główne elementy biznesplanu • uzasadnić celowość sporządzania biznesplanu • analizować elementy prostego biznesplanu przedsięwzięcia gospodarczego	<ul style="list-style-type: none"> • opracować prosty biznesplan przedsięwzięcia gospodarczego

12. Rachunkowość w małym przedsiębiorstwie.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie rachunkowości • wskazać obowiązki przedsiębiorcy w zakresie rachunkowości • wypełnić fakturę VAT	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić uproszczone formy ewidencji gospodarczej • wskazać czynniki wpływające na wybór formy opodatkowania działalności gospodarczej • dokonać ewidencji zdarzeń gospodarczych w księdze przychodów i rozchodów • świadomie wybrać formę opodatkowania
13. Zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcia: dłużnik, wierzyciel • rozróżniać rozliczenia gotówkowe i bezgotówkowe	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować rozliczenia bezgotówkowe • wypełnić polecenie przelewu • posługiwać się kartą płatniczą
Dział IV Instytucje gospodarki rynkowej.		
1. Działalność banków w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> • wymienić i omówić usługi świadczone przez banki komercyjne • objaśnić funkcje banku centralnego	<ul style="list-style-type: none"> • omówić wpływ banku centralnego i RPA na sytuację finansową kraju m.in. na kształtowanie się poziomu inflacji • wyjaśnić znaczenie stabilizacji finansowej państwa dla funkcjonowania firm
2. Podstawowe umowy klienta z bankiem o świadczenie usług.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcia: debet, prowizja, PIN, rata, kapitalizacja odsetek • wyjaśnić jak założyć rachunek bankowy • czytać ze zrozumieniem umowę rachunku i lokaty	<ul style="list-style-type: none"> • wymienić rodzaje kredytów dostępnych dla gospodarstw domowych • porównać oferty banków w zakresie poszczególnych rodzajów kredytów • oszacować rzeczywisty koszt kredytu
3. Funkcjonowanie giełdy papierów wartościowych.	<ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować podstawowe instrumenty rynku kapitałowego: akcje i obligacje • opisać rolę Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie • objaśnić zjawisko hossy i bessy	<ul style="list-style-type: none"> • omówić zasady obrotu papierami wartościowymi • ocenić aktualne wskaźniki GPW • analizować i oceniać ryzyko inwestowania na giełdzie
4. Ubezpieczenia i fundusze emerytalne.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie ubezpieczenia i opisać jego funkcje • wymienić rodzaje ubezpieczeń • scharakteryzować system ubezpieczeń społecznych w Polsce	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować trzy filary polskiego systemu emerytalnego • wskazać zasady zabezpieczenia emerytalnego • dokonać wyboru funduszu emerytalnego

5. Sposoby inwestowania własnych pieniędzy.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcia : oszczędność, kapitał, lokata, dywidenda • rozróżniać możliwości inwestowania własnych pieniędzy • dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty konta osobistego i lokaty	<ul style="list-style-type: none"> • porównać oferty banków w zakresie lokat bankowych • obliczyć wielkość odsetek od założonej lokaty (przy oprocentowaniu stałym) • analizować wady i zalety różnych form oszczędzania oraz inwestowania • wskazać możliwości zmniejszenia ryzyka inwestowania własnych pieniędzy • zaplanować inwestowanie własnych pieniędzy
Dział V Osoba przedsiębiorcza na rynku pracy.		
1. Bezrobocie i zmiany na rynku pracy.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcia: rynek pracy, bezrobotny, stopa bezrobocia, aktywni zawodowo • wymienić rodzaje bezrobocia • określić skutki bezrobocia • omówić prawa i obowiązki bezrobotnego absolwenta	<ul style="list-style-type: none"> • przedstawić przyczyny różnych rodzajów bezrobocia • omówić sposoby walki z bezrobociem • wymienić instytucje wspierające walkę z bezrobociem
2. Aktywne poszukiwanie pracy.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić na czym polega aktywne poszukiwanie pracy • korzystać z różnych źródeł informacji o miejscach pracy • wskazać tok postępowania w procesie aktywnego poszukiwania pracy	<ul style="list-style-type: none"> • analizować sytuację gospodarczą regionu pod względem zatrudnienia • zidentyfikować zakres posiadanych kwalifikacji zawodowych • zaplanować własny rozwój na podstawie dokonanej analizy umiejętności i informacji płynących z rynku pracy
3. Przygotowanie aplikacji dla przyszłego pracodawcy.	<ul style="list-style-type: none"> • sporządzić własny życiorys zawodowy • napisać list motywacyjny w odpowiedzi na ofertę pracy	<ul style="list-style-type: none"> • modyfikować treść życiorysu i listu motywacyjnego w zależności od rodzaju pracy
4. Rozmowa kwalifikacyjna z pracodawcą.	<ul style="list-style-type: none"> • wskazać zasady przygotowania się do rozmowy kwalifikacyjnej	<ul style="list-style-type: none"> • przewidywać pytania, które mogą być zadane podczas rozmowy i zaplanować odpowiedzi na nie • zainscenizować rozmowę kwalifikacyjną tak, aby korzystnie zaprezentować się przyszłemu pracodawcy • analizować zachowania pozytywne i negatywne podczas rozmowy kwalifikacyjnej

5. Podstawy prawne nawiązania stosunku pracy.	<ul style="list-style-type: none"> wskazać podstawowe źródła prawa pracy omówić rodzaje umów o pracę scharakteryzować sposoby rozwiązywania umowy o pracę	<ul style="list-style-type: none"> podać warunki, jakie musi spełniać poprawnie skonstruowana umowa o pracę omówić umowy cywilnoprawne, podając podstawowe cechy odróżniające je od umowy o pracę przedstawić wady i zalety różnych form umów o pracę z perspektywy pracodawcy i pracownika omówić drogę postępowania w przypadku roszczeń z tytułu nieprawidłowego rozwiązania umowy o pracę
6. Urlopy pracownicze.	<ul style="list-style-type: none"> wymienić rodzaje urlopów pracowniczych. określić wymiar przysługującego urlopu wypoczynkowego omówić urlopy macierzyńskie i wychowawcze	<ul style="list-style-type: none"> podać warunki, kiedy pracownik może ubiegać się o urlop okolicznościowy lub szkoleniowy
7. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy – etyka w relacjach zawodowych.	<ul style="list-style-type: none"> scharakteryzować prawa i obowiązki pracownika oraz pracodawcy wskazywać zasady etycznego postępowania w różnych sytuacjach zawodowych	<ul style="list-style-type: none"> prezentować etyczne zachowania w relacjach zawodowych. rozpoznać zachowania mobbingowe wyjaśnić konieczność obrony przed mobbingiem
8. Płaca i jej funkcje.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnić pojęcia: płaca brutto, netto, nominalna, realna omówić podstawowe formy wynagrodzenia wymienić składniki wynagrodzenia	<ul style="list-style-type: none"> omówić funkcje płac scharakteryzować wpływ różnych rodzajów wynagrodzenia na motywację pracownika
9. Obliczanie podatku dochodowego od osób fizycznych.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnić różnice między wynagrodzeniem brutto i netto	<ul style="list-style-type: none"> obliczyć podatek dochodowy od osób fizycznych i wynagrodzenie netto
10. Wypełnianie deklaracji podatkowej PIT.	<ul style="list-style-type: none"> wyjaśnić mechanizm funkcjonowania podatku dochodowego od osób fizycznych wymienić stawki tego podatku omówić konsekwencje nie wywiązywania się z obowiązków podatkowych	<ul style="list-style-type: none"> wypełnić deklarację podatkową z załącznikami omówić ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych wyjaśnić co to jest wspólne opodatkowanie małżonków i jakie są z tego korzyści
Dział VI Państwo w gospodarce rynkowej.		
1. Rola państwa w gospodarce rynkowej.	<ul style="list-style-type: none"> omówić rolę i funkcje państwa w gospodarce rynkowej wymienić instytucje państwowe mające wpływ na życie gospodarcze	<ul style="list-style-type: none"> wymienić narzędzia, za pomocą których państwo wpływa na życie gospodarcze scharakteryzować funkcje ekonomiczne państwa przedstawić wady i zalety interwencjonizmu

2. Budżet państwa – funkcje, dochody i wydatki.	<ul style="list-style-type: none"> • interpretować pojęcie budżetu państwa • wymienić podstawowe źródła dochodów budżetu państwa • wymienić podstawowe kierunki wydatków budżetu państwa • interpretować pojęcie deficytu budżetowego	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować funkcje budżetu państwa • analizować strukturę dochodów i wydatków budżetu państwa w Polsce • omówić zasady tworzenia dobrego budżetu • wskazywać przyczyny powstawania deficytu budżetowego • wskazywać wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na życie społeczne, polityczne i gospodarcze kraju • wskazywać źródła finansowania deficytu budżetowego
3. Podatki, jako narzędzie polityki finansowej państwa.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie podatku • scharakteryzować rodzaje podatków	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić sens płacenia podatków oraz ich znaczenie i funkcje • wypełniać deklaracje podatkowe np. PIT – 5 • wyjaśnić mechanizm funkcjonowania podatku VAT • analizować wpływ polityki fiskalnej na gospodarkę
4. Budżet jednostek samorządu terytorialnego.	<ul style="list-style-type: none"> • omówić funkcje budżetu samorządowego na przykładzie gminy • wskazać źródła dochodów i kierunki wydatków jednostek samorządu terytorialnego	<ul style="list-style-type: none"> • analizować strukturę dochodów i wydatków budżetów samorządowych
5. Wzrost gospodarczy i jego mierniki.	<ul style="list-style-type: none"> • interpretować pojęcia: wzrost gospodarczy, rozwój gospodarczy • wymienić czynniki wzrostu gospodarczego • omówić tempo wzrostu gospodarczego w ostatnich latach	<ul style="list-style-type: none"> • wymienić oraz omówić podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego: dochód narodowy, PKB i PNB
6. Cykliczny rozwój gospodarki.	<ul style="list-style-type: none"> • posługiwać się pojęciami: kryzys, recesja, depresja, boom, cykl koniunkturalny • scharakteryzować przebieg cyklu koniunkturalnego	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować przyczyny zjawiska cykli koniunkturalnych • omówić rolę interwencjonizmu państwowego w łagodzeniu negatywnych skutków występowania cykli koniunkturalnych

Dział VII Gospodarka Polski na tle rynku światowego.		
1. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą.	<ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: integracja gospodarcza, outsourcing, offshoring, bilans handlowy i bilans płatniczy • wskazać korzyści wymiany międzynarodowej	<ul style="list-style-type: none"> • omówić przyczyny i formy międzynarodowej integracji gospodarczej • wymienić międzynarodowe organizacje, z którymi współpracuje Polska i omówić cele ich funkcjonowania • ocenić Polską gospodarkę na tle rynku światowego
2. Polska w Unii Europejskiej.	<ul style="list-style-type: none"> • omówić cele Unii Europejskiej • wymienić główne organy Unii Europejskiej • wyjaśnić znaczenie wspólnej waluty dla przedsiębiorców	<ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować cztery swobody wspólnego rynku Unii Europejskiej • określić korzyści i koszty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej • omówić kryteria przystąpienia do strefy euro
3. Korzystanie ze środków pomocowych Unii Europejskiej.	<ul style="list-style-type: none"> • podać przykłady pomocy oferowanej przedsiębiorcom w Polsce, finansowanej ze środków Unii Europejskiej	<ul style="list-style-type: none"> • podać przykłady wykorzystania we własnym regionie funduszy strukturalnych UE i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego
4. Szanse i zagrożenia przedsiębiorstw w obliczu procesów globalizacji.	<ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić pojęcie globalizacji • podać przyczyny globalizacji	<ul style="list-style-type: none"> • zaprezentować pozytywne efekty globalizacji na przykładzie Polski • wskazać negatywne efekty na przykładzie Polski

6.4. Najważniejsze osiągnięcia ucznia

- Poznanie samego siebie i swoich możliwości.
- Dokonanie autoprezentacji i trafnej samooceny z uwzględnieniem predyspozycji do podejmowania działalności zawodowej.
- Stosowanie podstawowych zasad pracy w zespole i prowadzenie negocjacji.
- Umiejętność aktywnego słuchania, przemawiania i prowadzenia rozmowy.
- Identyfikowanie podstawowych cech i funkcji rynku.
- Planowanie budżetu gospodarstwa domowego.
- Gospodarowanie pieniędzmi, oszczędzanie i planowanie inwestowania oszczędności.
- Identyfikowanie podstawowych form własności oraz form organizacyjno-prawnych przedsiębiorstwa.
- Kreowanie pomysłów na działalność gospodarczą.
- Przewidywanie opłacalności przedsięwzięcia gospodarczego w kontekście wydatków i przychodów, zysku i ryzyka.
- Opracowywanie uproszczonego biznesplanu.
- Przygotowanie dokumentów do założenia i prowadzenia przedsiębiorstwa oraz stosowanie procedur w celu podjęcia działalności przez osobę fizyczną.
- Obliczanie prostych przykładów dotyczących wyniku finansowego przedsiębiorstwa.
- Świadomość, co jest ważne w procesie znajdowania swojego miejsca na rynku pracy i jakie sposoby poszukiwania pracy są najbardziej efektywne.

- Przygotowanie podstawowych dokumentów niezbędnych w ubieganiu się o pracę.
- Prowadzenie rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą w warunkach symulowanych.
- Znajomość podstawowych przepisów prawa dotyczących zatrudnienia.
- Znajomość najważniejszych praw i obowiązków pracownika i pracodawcy.
- Odróżnianie zachowań etycznych i nieetycznych w roli pracodawcy i pracownika.
- Interpretowanie mierników wzrostu gospodarczego.
- Interpretowanie wskaźników bezrobocia i inflacji.
- Znajomość mechanizmów funkcjonowania instytucji gospodarki rynkowej.
- Ocenianie ofert banków i wybieranie najkorzystniejszej oferty.
- Wrażliwość etyczna na nędzę i bezrobocie jako ważne problemy współczesnego świata.
- Wskazywanie korzyści i zagrożeń wynikających ze współpracy międzynarodowej, w tym z integracji Polski z Unią Europejską oraz globalizacji gospodarki.

7. Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja powinna obejmować wszystkie aspekty programu, które decydują o jego przydatności do realizacji wyznaczonych celów kształcenia.

Ewaluacja programu jako dokumentu powinna dotyczyć koncepcji programu, jego struktury, relacji do zakresu podstawy programowej, standardów wymagań egzaminacyjnych oraz spójności z kompetencjami kluczowymi: inicjatywnością i przedsiębiorczością.

Ewaluacja będzie trwała przez cały czas realizacji programu, przebiegając w trzech etapach jako:

- ewaluacja wstępna,
- ewaluacja w trakcie realizacji programu,
- ewaluacja końcowa.

Do ewaluacji programu można wykorzystać następujące metody i narzędzia:

- analizę rozkładu materiału,
- test dla uczniów na wejściu i na zakończenie cyklu kształcenia,
- wyniki osiągnięte przez uczestników na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe,
- udział i osiągnięcia uczniów w konkursach i olimpiadach,
- arkusz samooceny nauczyciela.

Osobą prowadzącą ewaluację programu powinien być autor programu, a jednocześnie nauczyciel uczący, uczniowie i dyrekcja szkoły.

Nauczyciel i uczniowie mogą być poddani ewaluacji, którą przeprowadzi Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie.

**Przykładowy arkusz ewaluacji wstępnej programu nauczania zamieszczono poniżej:
 Arkusz oceny programu nauczania.**

Lp.	Wyszczególnienie	1	2	3	4	5
1.	Czy program uwzględnia wszystkie treści zawarte w podstawie programowej?					
2.	Czy program uwzględnia standardy wymagań egzaminacyjnych?					
3.	Czy i w jakim stopniu program uwzględnia możliwość rozwijania kompetencji kluczowych?					
4.	Czy i w jakim stopniu jest poprawny koncepcyjnie?					
5.	Czy struktura programu jest czytelna i umożliwia pracę twórczą?					
6.	Czy jest zgodny z celami i zadaniami szkoły?					
7.	Na ile obudowa dydaktyczna programu jest realna do wprowadzenia w naszej szkole?					
	a) dostępność podręczników					
	b) koszt i dostępność pomocy dydaktycznych,					
8.	Czy program jest zgodny z oczekiwaniami środowiska?					

Legenda:

- 1 – zupełnie nie uwzględnia
- 2 – prawie nie uwzględnia
- 3 – częściowo uwzględnia
- 4 – prawie całkowicie uwzględnia
- 5 – całkowicie uwzględnia

W interpretacji wyników można wykorzystać skalę Likerta. Według tej skali program jest poprawny, jeżeli wartości aprobat są nie niższe niż 4.

Wstępnej ewaluacji wiedzy uczniów można dokonać przy pomocy następującego testu:

TEST

(Jedna odpowiedź prawidłowa, za którą można otrzymać 1pkt.)

1. Asertywność polega na:
  - a) umiejętności otwartego i bezpośredniego wyrażania swoich myśli i opinii,
  - b) podporządkowaniu sobie innych i wykorzystywaniu ich do realizacji własnych celów,
  - c) obrażaniu i krytykowaniu innych,
  - d) przebojowości i nieprzejmowaniu się opiniami innych na swój temat.
2. Przedsiębiorczość jest:
  - a) cechą charakteryzującą wszystkich pracowników handlu,
  - b) gotowością i zdolnością do podejmowania i rozwiązywania problemów,
  - c) sposobem funkcjonowania gospodarki.
3. Pracownik po przepracowaniu 6 lat utracił pracę z powodu bankructwa firmy, w której był zatrudniony. Aby otrzymać prawo do bezpłatnej opieki zdrowotnej i zasiłku dla bezrobotnych powinien zgłosić się do:
  - a) Państwowej Inspekcji Pracy,
  - b) Zakładu Opieki Zdrowotnej,
  - c) Powiatowego Urzędu Pracy,
  - d) Krajowy Urząd Pracy.
4. Curriculum vitae nie zawiera informacji o:
  - a) posiadanych umiejętnościach,
  - b) potencjalnym pracodawcy,
  - c) ukończonych kursach i szkoleniach,
  - d) przebiegu pracy zawodowej.
5. Wynagrodzenie bezpośrednio związane z wynikami pracy to:
  - a) system wynagradzania czasowy,
  - b) system wynagradzania akordowy,
  - c) system wynagradzania prowizyjny.
6. Aktywną metodą poszukiwania pracy jest:
  - a) odpowiadanie na oferty przekazane przez urząd pracy,
  - b) tylko czytanie ogłoszeń w prasie,
  - c) pobieranie zasiłku dla bezrobotnych
  - d) wykorzystanie różnych źródeł informacji o miejscach pracy oraz nawiązywanie kontaktów z potencjalnym pracodawcą.
7. Zaznacz w jakiej sferze człowieka może przejawiać się przedsiębiorczość:
  - a) tylko w życiu zawodowym,

- b) tylko w działalności gospodarczej,
  - c) we wszystkich dziedzinach życia,
  - d) tylko w życiu osobistym.
8. Wskaż, jakimi cechami nie powinien odznaczać się przedsiębiorca:
- a) optymizm życiowy i potrzeba samorealizacji,
  - b) zdolności przywódcze i potrzeba autonomii,
  - c) umiejętność podejmowania ryzyka, wytrwałość i determinacja,
  - d) brak konsekwencji w działaniu.
9. Komunikacja niewerbalna obejmuje:
- a) korespondencyjny proces porozumiewania się na piśmie,
  - b) pozycje ciała, spojrzenia oraz dystans dzielący nas od rozmówcy,
  - c) używanie ciepłych, taktownych wypowiedzi.
10. Cechą gospodarki rynkowej nie jest:
- a) zależność między popytem a podażą,
  - b) wolność działania podmiotów gospodarczych,
  - c) dominacja własności prywatnej,
  - d) dominacja własności państwowej.
11. Analiza SWOT jest techniką:
- a) zwiększającą szansę na realizowanie planowanych działań,
  - b) oceny aktualnej sytuacji przedsiębiorstwa oraz możliwości zastosowania i skuteczności nowych rozwiązań,
  - c) minimalizującą zagrożenia.
12. Zapotrzebowanie klientów na produkty i usługi po określonej cenie, w danym miejscu i czasie to:
- a) popyt,
  - b) podaż,
  - c) rynek producenta,
  - d) rynek konsumenta.
13. W gospodarce rynkowej pojęcie rynek oznacza:
- a) zrzeszenie klientów na danym terenie,
  - b) organizację producentów określonego towaru,
  - c) miejsce w którym dokonują się transakcje kupna-sprzedaży,
  - d) miejsce w którym produkuje się towary przeznaczone do sprzedaży.
14. W gospodarce rynkowej podstawowym celem działalności przedsiębiorstwa jest:
- a) dobro pracowników i ich rodzin,
  - b) podniesienie kwalifikacji zawodowych pracowników,
  - c) podniesienie kwalifikacji zawodowych i zasad etycznych kierownictwa,
  - d) zysk.
15. Cena to:
- a) napis na wywieszce towarowej,
  - b) pieniężny wyraz wartości towaru,
  - c) koszt wytworzenia towaru w fabryce.
16. Rynek nabywcy występuje wtedy gdy:
- a) popyt przewyższa podaż,
  - b) podaż przewyższa popyt,
  - c) podaż jest zrównoważona z popytem,
  - d) nie występuje bezpośrednia zależność między podażą a popytem na towar.

17. Teoria hierarchii potrzeb Masłowa zakłada, że:
- niezaspokojenie potrzeb wyższego rzędu uniemożliwia zaspokojenie potrzeb niższego rzędu,
  - musi istnieć równowaga pomiędzy potrzebami niższego rzędu a potrzebami wyższego rzędu,
  - niezaspokojenie potrzeb niższego rzędu uniemożliwia zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu.
18. Gospodarstwo domowe to:
- dobrowolny związek ludzi wspólnie zamieszkujących i podejmujących decyzje finansowe,
  - rodzina której członkowie zamieszkują na stałe w różnych rejonach kraju,
  - żywy inwentarz, a więc kury, krowy itp.
  - grupa osób mieszkających w tej samej miejscowości.
19. Ujemne saldo handlu zagranicznego oznacza, że w ciągu roku eksport w stosunku do importu był:
- niższy,
  - wyższy,
  - taki sam.
20. Inflacja to:
- procentowa zmiana ogólnego poziomu cen w gospodarce,
  - spadek kosztów produkcji w gospodarce,
  - spadek wielkości produkcji w gospodarce,
  - wzrost ogólnego poziomu cen w gospodarce.

Odpowiedzi: 1) a, 2) b, 3) c, 4) b, 5) b, 6) d, 7) c, 8) d, 9) d, 10) d, 11) d, 12) a, 13) c, 14) d, 15) b, 16) b, 17) c, 18) a, 19) a, 20) d.

Maksymalnie uczeń może otrzymać 20 punktów.

Liczba punktów wymagana na poszczególne stopnie:

- dopuszczający 11-13 pkt.
- dostateczny 14-16 pkt.
- dobry 17-18 pkt.
- bardzo dobry 19-20 pkt.

Bibliografia

- [1] Bochniarz A., *Podstawy komunikacji interpersonalnej* [w:] *Kształtowanie umiejętności wychowawczych*, Lublin 2002.
- [2] Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie. Przewodnik po metodach aktywizujących*, Kielce 2000.
- [3] Chomczyńska-Miliszkievicz M., Pankowska D., *Polubić szkołę*, WSiP, Warszawa 1995.
- [4] Dylak S., *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Wydawnictwo Szolne PWN, Warszawa 2002.
- [5] Gagne R. Briggs I., Wagner W., *Zasady projektowania dydaktycznego*, WSiP, Warszawa 1992.
- [6] Królikowski J., *Nauczanie metodą projektu. Poradnik nauczyciela*, Wyd. Raabe 2000.
- [7] Królikowski J., Tołwińska-Królikowska E., *Metody nauczania*, [w:] *Europa na co dzień. Podręcznik nauczyciela*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 1997.
- [8] Kuc B.R., *Od zarządzania do przywództwa*, Wyd. Menadżerskie PTM, Warszawa 2004.
- [9] Mikina A., *Metoda projektów w kreowaniu przedsiębiorczych postaw uczniów. Poradnik nauczyciela nie tylko przedsiębiorczości*, WSiP, Warszawa 1997.
- [10] Niemierko B., *Drogi i bezdroża ewolucji* [w:] „Kwartalnik Pedagogiczny” 196, nr 3-4.
- [11] Ornstein A., Hunkis F., *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*, WSiP, Warszawa 1999.
- [12] Schumpeter J., *Teoria rozwoju gospodarczego*, Wyd. PWN, Warszawa 1960.
- [13] Szempruch J., *Założenia, zasady opracowanie i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, WSEI, Lublin 2009.
- [14] Sepkowska Z., *Metoda projektów w edukacji ekonomicznej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2000.
- [15] Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej, czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2000.

Autor
Zdzisław Chmielarz

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych
im. Stanisława Staszica
w Parczewie**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Cele nauczania	7
1.1 Ogólne cele kształcenia	7
1.2 Cele wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość..	7
1.3 Cele wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty.....	9
1.4 Cele wynikające z profilu zawodowego.....	9
1.5 Cele wynikające z podstaw programowych	10
2 Treści nauczania	15
2.1 Człowiek – istota przedsiębiorcza	15
2.2 Gospodarka rynkowa	16
2.3 Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej	16
2.4 Instytucje gospodarki rynkowej.....	17
2.5 Państwo w gospodarce rynkowej.	17
2.6 Człowiek w gospodarce rynkowej.....	18
2.7 Wymiana międzynarodowa i integracja gospodarcza.	18
3 Procedury osiągania celów	21
3.1 Postulaty metodyczne	21
3.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	22
3.3 Metody preferowane w dydaktyce	23
3.4 Środki dydaktyczne	25
3.5 Spis wykorzystywanej literatury	25
3.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	26
4 Opis założonych osiągnięć ucznia	27
4.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych.....	27
4.2 Główne narzędzia kontroli	29
5 Procedura ewaluacji programu nauczania	31
Bibliografia.....	33

Wprowadzenie

Autorski program nauczania podstaw przedsiębiorczości jest modyfikacją programu nauczania podstaw przedsiębiorczości, numer dopuszczenia: DKOS – 5002-98/03.

W programie rozszerzono cele szczegółowe o:

- 1) cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji inicjatywność i przedsiębiorczość;
- 2) cele nauczania wynikające z lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty;
- 3) cele nauczania wynikające z profilu zawodowego.

Dodano nowe treści nauczania, tj. wymiana międzynarodowa i integracja gospodarcza.

Program nauczania podstaw przedsiębiorczości będzie realizowany od roku szkolnego 2009/2010 w wymiarze 1 godziny tygodniowo przez dwa lata wśród uczniów kształcących się w zawodzie technik informatyk w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych w Parczewie.

Program ma za zadanie optymalnie przygotować uczniów do aktywnego i świadomego udziału w życiu gospodarczym oraz społecznym środowiska, w którym uczniowie mieszkają i funkcjonuje szkoła.

Szkoła na trwałe wpisała się w geografię lokalnego środowiska, bowiem kształci w różnych zawodach i specjalnościach od 1947 roku.

Program kładzie nacisk na kształtowanie umiejętności związanych z dostosowaniem się przyszłych absolwentów do zmieniającego się rynku pracy w powiecie parczewskim oraz w całym kraju. Niezbędne więc jest wyposażenie uczniów w podstawową wiedzę dotyczącą obszaru funkcjonowania gospodarki, przepisów prawa oraz prowadzenia działalności gospodarczej a także wykorzystania w praktyce zdobytej wiedzy w zakresie zawodu technik informatyk. Program łączy teoretyczne zagadnienia funkcjonowania gospodarki z praktyką poprzez wykazywanie różnych aspektów życia gospodarczego np. funkcjonowanie systemu bankowego, sposobów inwestowania oraz zwraca uwagę na problemy etyczne związane z funkcjonowaniem gospodarki rynkowej.

Po reformie szkolnictwa oraz przemianach gospodarczych w naszym kraju, znaczenie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości wzrosło, ponieważ nastąpiły poważne zmiany w życiu społecznym i gospodarczym. Praca stała się towarem, którego podaż zmienia się i często przewyższa popyt. Dlatego absolwenci szkół oraz czelni wyższych stają przed ogromnym problemem i jednocześnie wyzwaniem. Okazuje się, że zdobyte wykształcenie to za mało, aby uzyskać pracę. Wielu absolwentów musi rywalizować o miejsca pracy.

Nie wystarczają dobre kwalifikacje zawodowe, ale trzeba jak najlepiej zaprezentować siebie i swoje umiejętności wobec potencjalnego pracodawcy. Często trzeba stać się własnym pracodawcą poprzez założenie swojego przedsiębiorstwa. Należy wtedy mieć na uwadze działanie konkurencji na rynku, gdzie każdy podmiot musi posiadać umiejętności odczytywania potrzeb rynku, podejmowania szybkich i trafnych decyzji, a więc wykazać się podejściem przedsiębiorczym. W związku z tym absolwenci szkół powinni nauczyć się gotowości do podejmowania trudnych decyzji. Istotne jest nowatorskie podejście do rozwiązywania różnych problemów. Ważna jest także umiejętność podejmowania ryzyka

oraz elastycznego przystosowania się do zmieniających warunków funkcjonowania gospodarki.

Wychodząc naprzeciw zmieniającej się rzeczywistości Zespół Szkół Ponadgimnazjalnych im. Stanisława Staszica w Parczewie przystąpił do programu „Szkoła Kluczowych Kompetencji – Program rozwijania umiejętności uczniów Polski Wschodniej”, który między innymi ma na celu stworzenie autorskiego programu nauczania podstaw przedsiębiorczości.

Mając na uwadze priorytetowy cel realizacji projektu, jakim jest rozwój kluczowych kompetencji z przedsiębiorczości, np. kształtowanie postaw przedsiębiorczych i pro gospodarczych uczniów pod kątem lokalnego rynku pracy. W klasyfikacji zawodowej zawód technik informatyk występuje pod numerem: 312[01].

Niniejszy program opracowano w oparciu o następujące przepisy prawne:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 roku w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. Nr 89 poz. 730),
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51 z 29.05.2002 ze zmianami z dn. 6.09.2003 i 13.01.2005),
- Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 18.12.2006 w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. 2006/962/WE.

Autor programu:

Zdzisław Chmielarz pracuje w Zespole Szkół Ponadgimnazjalnych im. Stanisława Staszica od roku 1987. W szkole naucza podstaw przedsiębiorczości i wiedzy o społeczeństwie. Jest nauczycielem dyplomowanym z 21 letnim stażem pracy. Absolwent Uniwersytetu Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie – kierunek politologia. Ukończył studia podyplomowe z przedsiębiorczości w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie oraz studia podyplomowe zarządzanie szkołą w Uniwersytecie Marii Curie Skłodowskiej w Lublinie. Od wielu lat jest opiekunem samorządu uczniowskiego w szkole.

1. Cele nauczania

1.1 Ogólne cele kształcenia

1. Przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym.
2. Kształcenie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
3. Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się.
4. Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
5. Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej.
6. Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach.
7. Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej.
8. Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

1.2 Cele wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Wiedza

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcie działalności gospodarczej,
- rozróżniać zasady etyczne obowiązujące w działalności gospodarczej oraz etyki pracy,
- wymienić sposoby przeciwdziałania zjawisku lobbingu w miejscu pracy,
- określić role (lidera, wykonawcy) przyjmowane w grupie,
- określić znaczenie właściwego wypełniania ról społecznych,
- identyfikować typy gospodarek,
- rozróżniać gospodarkę rynkową i inne typy gospodarek,
- wyjaśniać pojęcia związane z gospodarką rynkową (popyt, podaż, rynek),
- wymieniać cechy gospodarki rynkowej (przedsiębiorczość, własność prywatna, system cen, konkurencja),
- identyfikować role norm etycznych w funkcjonowaniu rynku,
- charakteryzować przykłady nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu rynku, na przykład „kreatywna księgowość”, korupcja, dumping, nieuczciwa reklama itp.,
- rozróżniać rodzaje zachęt ekonomicznych dla konsumenta, pracodawcy i przedsiębiorcy,
- przytaczać przykłady form inwestowania na giełdzie,
- oceniać ryzyko inwestowania na giełdzie,
- wymienić koncepcje roli państwa w gospodarce,
- określić zakres i formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce rynkowej,

- opisać wpływ państwa na życie gospodarcze kraju,
- rozpoznawać rolę państwa w zwalczaniu korupcji,
- nazywać pojęcie i funkcje budżetu państwa,
- podawać przykłady zachowań etycznych i nieetycznych pracodawców i pracowników,
- wymienić rodzaje umów regulujących zatrudnienie,
- określić rolę związków zawodowych,
- omówić przyczyny i skutki bezrobocia,
- wymienić formy walki z bezrobociem,
- wymienić metody poszukiwania pracy,
- wymienić dokumenty konieczne do ubiegania się o pracę,
- określić swoje możliwości znalezienia swojego miejsca na rynku.

Umiejętności

Uczeń potrafi :

- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- samodzielnie dokonać oceny własnej osobowości,
- dokonać autoprezentacji,
- samodzielnie wyznaczać sobie cele oraz zadania edukacyjne i zawodowe,
- zorganizować własne działania edukacyjne,
- właściwie wypełniać przyjęte w grupie role,
- kierować grupą i podejmować decyzje,
- odróżnić działania etyczne i nieetyczne w działalności gospodarczej,
- rozwiązywać konflikty w grupie, szczególnie w drodze negocjacji,
- dokonać prezentacji własnego stanowiska, stosując różne środki komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- ocenić własne możliwości znalezienia pracy,
- prezentować własne stanowisko stosując różne środki komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- umiejętnie wykorzystywać techniki negocjacyjne,
- sporządzać i analizować podstawowe sprawozdania finansowe,
- planować karierę zawodową.
- zilustrować prawa rządzące na rynku dóbr i usług, pracy, finansowym itp.
- wybrać odpowiednią formę prawno-organizacyjną przedsiębiorstwa,
- zarejestrować działalność gospodarczą,
- dostrzec szanse i zagrożenia w działalności gospodarczej,
- zastosować zasady etyki w biznesie,
- zarządzać projektami,
- reprezentować interesy własne i zespołu,
- pracować indywidualnie i w zespole.

Postawy

Uczeń potrafi:

- zaprezentować postawę inicjatywną, aktywną i innowacyjną w życiu prywatnym, społecznym i zawodowym,
- wykazywać aktywność, niezależność, innowacyjność,
- jest zmotywowany i zdeterminowany w realizowaniu celów,

- wykazywać postawę aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym,
- motywować siebie i innych do działania,
- prezentować etyczne postawy w biznesie,
- wykazać zdolność do podejmowania ryzyka w uzasadnionych sytuacjach.

1.3 Cele wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń wykazuje się znajomością lokalnego rynku pracy i potrafi:

- zlokalizować w swoim środowisku lokalnym instytucje związane z podejmowaniem działalności gospodarczej,
- podać przykłady lokalnych firm prowadzących działalność gospodarczą oraz określić charakter działalności,
- wymienić potrzeby lokalnego rynku pracy,
- zidentyfikować zapotrzebowanie pracodawców na siły wytwórcze w środowisku ucznia i jego otoczenia,
- porównywać lokalny rynek pracy z rynkiem krajowym,
- zweryfikować kierunki kształcenia zawodowego w powiecie w korelacji z lokalnym rynkiem pracy,
- przewidywać kierunki rozwoju gminy i powiatu,
- zidentyfikować zagrożenia ekonomiczne i społeczne dla jednostek samorządu terytorialnego,
- wskazać główne źródła finansowania budżetu swojej gminy,
- weryfikować informacje prasowe dotyczące zagadnień gospodarczych w swojej miejscowości,
- mobilizować mieszkańców i uczniów do większej aktywności i działalności na rzecz rozwoju swojej miejscowości i szkoły.

1.4 Cele wynikające z profilu zawodowego

Uczeń technikum informatycznego potrafi:

- porozumiewać się przy użyciu Internetu z wykorzystaniem edytorów tekstów, komunikatorów różnego rodzaju,
- samodzielnie wyszukiwać potrzebne informacje na stronach internetowych,
- poszukiwać, porządkować i wykorzystywać informacje z różnych źródeł oraz efektywnie posługiwać się komputerami i metodami informatyki,
- odnosić zdobytą wiedzę do praktyki,
- tworzyć potrzebne doświadczenie i nawyki,
- uzyskiwać potrzebną wiedzę i umiejętności dzięki technologii informacyjnej,
- grupować wiedzę uzyskaną dzięki technologii informacyjnej,
- wykorzystywać oprogramowanie komputera do celów praktycznych,
- korzystać z encyklopedii multimedialnych,
- wykorzystywać dostępne w sieci gry i symulacje np. inwestowanie na GPW,

- sporządzać bazy danych na serwerze szkolnym i na innych nośnikach elektronicznych,
- sporządzać pomoce dydaktyczne i prezentować je na nośnikach elektronicznych.

1.5 Cele wynikające z podstaw programowych

- Przygotowanie uczniów do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju oraz Unii Europejskiej.
- Kształcenie postaw rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
- Kształcenie umiejętności krytycznej oceny otaczającej nas rzeczywistości ekonomicznej.
- Doskonalenie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się przy zastosowaniu różnych środków werbalnych i niewerbalnych.
- Kształtowanie umiejętności rozwiązywania konfliktów.
- Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji.
- Wdrażanie uczniów do rozwijania swoich zainteresowań oraz samodzielnego zdobywania wiedzy i kształtowania umiejętności sprzyjających kształtowaniu postaw przedsiębiorczości.
- Przygotowanie uczniów do dalszego kształcenia, szczególnie w zakresie nauk ekonomicznych.
- Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
- Poznawanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej oraz związanych z nią najważniejszych instytucji.
- Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej.
- Zapoznanie z podstawowymi zasadami podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach.
- Zapoznanie z zasadami etycznymi obowiązującymi w życiu gospodarczym.
- Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej.
- Przedstawienie zasad funkcjonowania oraz najważniejszych problemów gospodarki europejskiej i światowej.

Wiedza

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcie osobowości człowieka,
- wymienić cechy instrumentalne i kierunkowe osobowości,
- wymieniać mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka, takie jak: potrzeby, uczucia, motywy,
- rozpoznawać mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka,
- charakteryzować mechanizmy zachowania się człowieka w sytuacji trudnych,
- wymieniać cechy osoby przedsiębiorczej,
- wymieniać zasady organizacji pracy w zespole,
- zdefiniować pojęcie działalności gospodarczej,
- wyjaśniać potrzebę kompromisowego rozwiązywania konfliktów w grupie,
- stosować środki komunikacji interpersonalnej (werbalne i niewerbalne),
- identyfikować zasady skutecznego komunikowania się,
- omówić pojęcie gospodarstwa domowego i jego rolę w gospodarce rynkowej,

- formułować definicję pieniądza oraz jego właściwości i formy,
- wymienić funkcje pieniądza,
- określić pojęcie wartości pieniądza,
- wymienić formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw,
- wymienić źródła przepisów dotyczących działalności gospodarczej,
- wymienić źródła finansowania firm,
- określić pojęcie majątku firmy,
- wymienić sposoby i zasady związane z podejmowaniem działalności gospodarczej,
- wyjaśnić pojęcie bilansu i rozliczeń finansowych,
- wymienić elementy bilansu firmy, takie jak: aktywa i pasywa,
- określić rolę przedsiębiorstwa w gospodarce,
- charakteryzować podstawowe funkcje banków,
- wymienić zadania banku centralnego i banków komercyjnych,
- określić rolę banku centralnego w gospodarce,
- identyfikować rodzaje usług bankowych dla ludności i przedsiębiorstw,
- objaśnić konieczność korzystania z usług bankowych,
- charakteryzować rodzaje ubezpieczeń,
- uzasadniać konieczność istnienia ubezpieczeń,
- uzasadniać zasady polityki budżetowej,
- wymienić źródła finansowania budżetu,
- scharakteryzować system podatkowy w Polsce,
- określić wydatki budżetu państwa,
- formułować pojęcie deficytu budżetowego i długu publicznego,
- wymienić czynniki wzrostu gospodarczego,
- wymienić mierniki wzrostu gospodarczego,
- określić bariery wzrostu gospodarczego,
- wymienić i omówić przejawy kryzysu ekonomicznego,
- określić wpływ reklamy na konsumentów,
- wymienić prawa konsumentów,
- uzasadnić konieczność istnienia instytucji chroniących konsumentów,
- wymienić prawa i obowiązki pracowników,
- opisać pojęcie międzynarodowego podziału pracy,
- wymienić formy powiązań gospodarczych z zagranicą,
- podawać przykłady międzynarodowych organizacji gospodarczych, z którymi współpracuje Polska,
- charakteryzować zasady międzynarodowej współpracy gospodarczej,
- wyjaśnić genezę i rozwój Unii Europejskiej,
- interpretować cele integracji europejskiej,
- wymienić instytucje UE i rozumie cele oraz zasady ich funkcjonowania,
- określić podstawowe pojęcia integracji europejskiej, wchodzące w skład tak zwanego pierwszego filaru UE, jak: wspólny rynek, unia gospodarcza i monetarna, swobodny przepływ towarów, kapitału i usług, swobodny przepływ pracowników, swoboda prowadzenia działalności gospodarczej, polityka konkurencji, prawo antykorupcyjne,
- omówić przebieg negocjacji akcesyjnych Polski z UE,
- wymienić problemy ekonomiczne współczesnego świata,
- posługiwać się pojęciem globalizacji gospodarki światowej,

- wyjaśnić konsekwencje procesu globalizacji w sferze życia politycznego i kulturalnego świata.

Umiejętności

Uczeń potrafi:

- zaplanować budżet gospodarstwa domowego,
- określić relację pomiędzy popytem i podażą,
- wyznaczyć cenę równowagi,
- dokonać uzasadnionego wyboru zachęt ekonomicznych, jako konsument, pracodawca i przedsiębiorca,
- dokonać etycznych ocen zjawisk w funkcjonowaniu rynku,
- ocenić rolę i funkcje pieniądza w gospodarce,
- dokonać wyboru odpowiedniej formy organizacji przedsiębiorstwa do planowanej działalności gospodarczej,
- wskazać najkorzystniejsze sposoby finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej,
- przygotować prosty biznesplan,
- wskazać korzyści i zagrożenia związane z konkurencją i monopolem,
- ocenić rolę banku centralnego,
- porównać oferty różnych banków komercyjnych,
- wskazać najkorzystniejsze sposoby lokowania środków i zaciągania kredytów,
- analizować i oceniać ryzyko inwestowania na giełdzie,
- dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty konta osobistego i lokaty,
- analizować i porównać oferty firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych i funduszy powierniczych,
- uzasadnić konieczność swojego przyszłego udziału w systemie emerytalnym,
- zilustrować wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na życie społeczne, polityczne i gospodarcze kraju,
- omówić wpływ postępu naukowo-technicznego, zatrudnienia, wydajności pracy oraz efektywności kapitału na rozwój gospodarczy kraju,
- wypełnić zeznanie podatkowe PIT,
- ocenić korzyści i koszty wynikające z postępu naukowo-technicznego,
- wskazać pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów,
- dochodzić swoich praw konsumenckich,
- ocenić rolę instytucji chroniących konsumentów,
- porównać prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające ze stosunku pracy i innych umów,
- ocenić teraźniejsze i przyszłe zmiany na rynku pracy,
- ocenić przyczyny, skutki i strukturę bezrobocia w Polsce,
- aktywnie poszukiwać pracy,
- przygotować curriculum vitae (cv) i list motywacyjny,
- przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej,
- korzystnie zaprezentować się przyszłemu pracodawcy,
- porównać postawy etyczne do podstaw uczestników życia gospodarczego,
- wskazać wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju,
- ocenić wpływ swobód gospodarczych Unii Europejskiej na życie ekonomiczne państw członkowskich,

- ocenić realizację postanowień UE oraz jego wpływ na rozwój gospodarczy kraju,
- dokonać analizy korzyści i kosztów wynikających z przystąpienia Polski do UE,
- ocenić wpływ globalizacji gospodarki na życie polityczne, społeczne i kulturalne współczesnego świata,
- ocenić konsekwencje procesu globalizacji dla Polski,
- zanalizować i ocenić ryzyko podejmowanych decyzji,
- potrafi pracować w grupie.

Postawy

Uczeń potrafi:

- szanować prawo,
- być asertywnym,
- wykazać postawę krytycznej oceny wobec nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu gospodarki rynkowej,
- w sposób tolerancyjny odnosić się do osób o odmiennych cechach osobowości,
- obiektywnie ocenić poczucie własnej wartości oraz potrzebę stałego rozwijania i doskonalenia swej osobowości,
- wykazać zrozumienie dla nadrzędności celów grupowych nad indywidualnymi,
- uzasadnić potrzebę uczciwego wywiązywania się z zobowiązań finansowych wobec państwa, instytucji finansowych, przedsiębiorstw,
- ocenić wartość pracy swojej i innych,
- wykazać postawę krytycznej oceny wobec nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu gospodarki rynkowej,
- wykazać postawę poszanowania dla pieniądza,
- wykazać postawę aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju,
- wykazać zrozumienie swojej odpowiedzialności za warunki życia po przejściu na emeryturę,
- wykazać zrozumienie potrzeby uczestnictwa Polski w międzynarodowej współpracy gospodarczej,
- podkreślać świadomość wspólnoty i potrzeby współpracy z innymi narodami Europy przy zachowaniu i uszanowaniu własnej odrębności narodowej,
- propagować potrzebę solidarności społeczności międzynarodowej w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata,
- ocenić w kategoriach etycznych uczestników życia gospodarczego,
- postępować według zasad etycznych.

2 Treści nauczania

2.1 Człowiek – istota przedsiębiorcza

Psychologiczne podstawy przedsiębiorczości

Pojęcie „przedsiębiorczość” w odniesieniu do różnych obszarów aktywności człowieka. Pojęcie osobowości. Cechy i typy osobowości. Typy temperamentów i koncepcji psychologicznych człowieka. Mechanizmy regulujące zachowania człowieka. Typy osobowości człowieka w odniesieniu do cech własnego temperamentu. Hierarchia potrzeb Masłowa. Zróżnicowanie ważności poszczególnych potrzeb wśród ludzi. Znaczenie uczuć w życiu człowieka. Zachowania człowieka w sytuacjach trudnych. Przyczyny powstawania sytuacji trudnych. Pojęcie frustracji i jej objawy. Źródła stresu i skuteczne techniki antystresowe.

Postawy sprzyjające przedsiębiorczości

Cechy osoby przedsiębiorczej. Samoakceptacja. Cechy osób uległych, asertywnych, agresywnych. Analiza własnych mocnych i słabych stron. Etapy poznawania własnej osobowości. Wykorzystanie własnych mocnych stron. Metody minimalizowania negatywnych aspektów własnych słabości. Zasady gospodarowania czasem. Planowanie działań i ocena ich efektywności.

Spoleczne podstawy przedsiębiorczości

Funkcjonowanie grupy społecznej. Komunikacja interpersonalna w grupie. Rola Internetu w komunikacji. Kierowanie i podejmowanie decyzji w grupie. Zasady etyczne obowiązujące w działalności gospodarczej oraz etyka pracy. Zasady pracy zespołowej. Podstawy prowadzenia dyskusji i debaty. Kryteria podziału grup społecznych. Role przyjmowane przez grupy. Etapy rozwoju grupy. Podział zadań w grupie. Cechy lidera. Zjawisko mobingu w miejscu pracy. Zasady przemawiania. Podstawy prowadzenia dyskusji i debaty. Elementy komunikacji niewerbalnej: mimika, gestykulacja, postawa ciała, ubiór.

Rozwiązywanie konfliktów

Przyczyny rozwiązywania konfliktów i sposoby ich rozwiązywania: negocjacje, mediacje, arbitraż.

2.2 Gospodarka rynkowa

Droga do gospodarki rynkowej

Idea gospodarki centralnie planowanej. Cechy gospodarki: własność państwowa, centralne zarządzanie, brak konkurencji, upolitycznienie. Transformacje ustrojowe w Polsce. Założenia i skutki wprowadzenia planu Balcerowicza. Prywatyzacja i restrukturyzacja gospodarki.

Pojęcie i funkcjonowanie rynku

Pojęcie rynku. Klasyfikacja rynków według poszczególnych kryteriów. Popyt i podaż jako regulator rynku. Prawo popytu i podaży. Komplementarność i substytucja dóbr. Cena równowagi rynkowej.

Cechy gospodarki rynkowej

Wolna przedsiębiorczość. Własność prywatna. Konkurencja. System cen. Działanie gospodarki rynkowej. Działanie gospodarki rynkowej na wybranych przykładach. Rola zachęt ekonomicznych.

Rola pieniądza w gospodarce rynkowej

Pojęcie pieniądza. Historia pieniądza. Cechy pieniądza: trwałość, podzielność, rzadkość, zastępowalność. Funkcje pieniądza i pojęcie siły nabywczej.

Funkcjonowanie gospodarstw domowych

Cele i funkcje gospodarstwa domowego. Źródła dochodów i wydatki gospodarstw domowych. Analiza źródeł dochodów. Struktura i planowanie wydatków w gospodarstwach domowych.

2.3 Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej

Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw

Klasyfikacja przedsiębiorstw. Działalność gospodarcza. Kryteria podziału przedsiębiorstw. Osoba fizyczna a osoba prawna. Spółdzielnie. Przedsiębiorstwa państwowe. Fundacje, stowarzyszenia. Rodzaje spółek. Źródła finansowania działalności gospodarczej.

Podejmowanie działalności gospodarczej

Źródła pomysłów na działalność. Zalety i wady form działalności gospodarczej.

Koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw

Rodzaje rozliczeń. Koszty i przychody. Rachunek zysków i strat. Rodzaje kosztów.

Majątek przedsiębiorstwa

Majątek trwały i obrotowy. Aktywa i pasywa.

2.4 Instytucje gospodarki rynkowej

Zasady działania i rodzaje banków

Powstanie i rozwój banków. Zasady działania banków: uniwersalizm, samodzielność, konkurencyjność, samofinansowanie. Rola NBP jako banku centralnego. Rada Polityki Pieniężnej. Usługi banków komercyjnych dla ludności i przedsiębiorstw. Rodzaje kredytów.

Rynek papierów wartościowych

Giełdy towarowe i kapitałowe. Działanie giełdy papierów wartościowych. Znaczenie Komisji Papierów Wartościowych. Zasady obrotu papierami wartościowymi. Akcje zwykłe i uprzywilejowane. Obligacje skarbowe i samorządowe. Źródła informacji o zmianach i kursach akcji i obligacji. Indeksy giełdowe. Cedula.

Pozabankowe instytucje finansowe

Rodzaje inwestycji w funduszach powierniczych. Strategie inwestowania.

Rynek ubezpieczeń

Cel i funkcje ubezpieczeń. Rodzaje ubezpieczeń. Reforma emerytalna. Zasady działania Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. Składniki przyszłej emerytury.

2.5 Państwo w gospodarce rynkowej.

Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej.

Poglądy na rolę państwa w gospodarce. Założenia etatyzmu i neoliberalizmu. Funkcje państwa w gospodarce. Wpływ inwestycji i dotacji państwowych na gospodarkę. Zasady polityki pieniężnej i fiskalnej.

Budżet państwa.

Pojęcie i funkcje budżetu państwa. Źródła dochodów, struktura wydatków państwa. Deficyt budżetowy i dług publiczny. Podatki bezpośrednie i pośrednie. Zasady opodatkowania osób fizycznych i przedsiębiorstw. Podatek od towarów i usług, podatek akcyzowy.

Budżety samorządów.

Zadania samorządów terytorialnych. Mienie komunalne. Dochody i wydatki gmin.

Wzrost gospodarczy.

Mierniki wzrostu. Tempo wzrostu produkcji. Czynniki wzrostu gospodarczego. Granice wzrostu gospodarczego.

Kryzys w gospodarce rynkowej.

Cykliczność gospodarki rynkowej. Pojęcie i przyczyny inflacji. Wpływ inflacji na gospodarkę. Sposoby ograniczania inflacji.

2.6 Człowiek w gospodarce rynkowej.

Ochrona konsumenta.

Prawa konsumentów. Rola instytucji ochrony konsumentów. Prawa wynikające z rękojmi i gwarancji. Prawa konsumentów. Rola instytucji ochrony konsumentów. Prawa wynikające z rękojmi i gwarancji.

Prawo pracy.

Umowa o pracę jako podstawowa forma zatrudnienia. Obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające ze stosunku pracy. Zasady zawierania umowy-zlecenia i umowy o dzieło. Samozatrudnienie jako nowa forma wykonywania pracy.

Rynek pracy i bezrobocie.

Praca jako towar. Przyczyny i mierniki poziomu bezrobocia. Rodzaje i zróżnicowanie regionalne bezrobocia. Formy walki z bezrobociem. Skuteczność aktywnych i pasywnych metod poszukiwania pracy. Zasady analizy ogłoszeń prasowych.

2.7 Wymiana międzynarodowa i integracja gospodarcza.

Przyczyny i skutki wymiany międzynarodowej.

Import, eksport i reeksport. Korzyści wynikające z handlu międzynarodowego.

Bilans handlowy i płatniczy.

Międzynarodowe organizacje gospodarcze.

Światowa Organizacja Handlu. Organizacja Współpracy Gospodarczej Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju. Inne organizacje regionalne.

Międzynarodowe organizacje finansowe.

Międzynarodowy Fundusz Walutowy. Bank Światowy.

Polska a międzynarodowy podział pracy.

Zasady międzynarodowego podziału pracy. Wymiana towarowa Polski z zagranicą.

Integracja Polski z Unią Europejską.

Historia integracji – Europejska Wspólnota Węgla i Stali, Europejska Wspólnota Gospodarcza, Europejska Wspólnota Energii Atomowej. Rola traktatów europejskich. Rozwój terytorialny Unii Europejskiej. Główne instytucje Unii Europejskiej i ich zadania. Rola organów pomocniczych Unii Europejskiej. Zasady działania wspólnego rynku. Unia monetarna.

Proces globalizacji gospodarki i jego konsekwencje dla Polski.

Pojęcie i przyczyny globalizacji. Szanse i zagrożenia związane z globalizacją gospodarki i polityki. Antyglobaliści na świecie. Dysproporcje w rozwoju ekonomicznym. Problemy demograficzne i żywnościowe. Choroby cywilizacyjne i społeczne.

3 Procedury osiągnięcia celów

3.1 Postulaty metodyczne

Podstawa programowa kształcenia ogólnego w technikum informatycznym zaleca odejście od encyklopedyzmu, podkreśla prymat umiejętności, a nie jak dotąd, wiadomości. Dotyczy to również przedmiotu podstawy przedsiębiorczości.

Już sama nazwa przedmiotu wskazuje na kompetencje, a nie na wiedzę. Jednak, aby rozwijać kompetencje ucznia, wyzwalać jego kreatywność, wdrażać do samokształcenia, trzeba zmienić metody nauczania. Konieczne staje się stosowanie metod aktywizujących w codzienności szkolnej. Zyskają na tym nie tylko uczniowie, ale i nauczyciele. Nauka przestanie być nudna i monotonna. Może stanie się wreszcie przygodą intelektualną, dzięki której młody człowiek będzie odkrywał świat i dostrzegał jego swoisty porządek.

Także specyfika przedmiotu wymaga stosowania w szerszym zakresie metod aktywizujących. Dlatego istotnym elementem w nauczaniu przedsiębiorczości powinny być spotkania z różnymi przedstawicielami środowiska lokalnego, np. przedsiębiorcami największych parczewskich firm, pracownikami banków, pracownikami instytucji państwowych jak Urząd Skarbowy, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, KRUS, Powiatowy Urząd Pracy oraz przedstawicielami lokalnych samorządów terytorialnych.

Uczniowie powinni także uczestniczyć w różnych formach lokalnej aktywności, np.: w szkoleniach, konkursach, targach i seminariach. Ważne jest zaangażowanie uczniów w pracę na rzecz szkoły i lokalnej społeczności poprzez organizowanie konkursów i udział w konkursach oferowanych przez różne instytucje na terenie całego kraju.

Uczniowie powinni wykorzystywać wiedzę z różnych portali internetowych, korzystać z kursów e-learningowych dostępnych na stronach internetowych. Bardzo ważne jest czytanie prasy ekonomicznej oraz artykułów o takiej tematyce zamieszczanych w tygodniku „Polityka”, „Wprost”, dzienniku „Rzeczpospolita”, „Gazeta Prawna” itp. Uczniowie powinni oglądać programy telewizyjne o tematyce gospodarczej (np. Puls Biznesu, Firma), filmy edukacyjne i prezentacje zamieszczone na stronach internetowych. Osiągnięcie zakładanych celów edukacyjnych powinno odbywać się etapami:

1. Wprowadzenie do tematu:
  - zapoznanie z celami lekcji
  - powiązanie teorii z praktyką (np. poprzez prezentację lub artykuł prasowy)
2. Zastosowanie metod nauczania adekwatnych do tematu lekcji a szczególnie metod aktywizujących.
3. Podsumowanie lekcji:
  - określenie trudności i ich wyjaśnienie,
  - zwrócenie uwagi na najważniejsze zagadnienia występujące w temacie,
  - zadanie pracy domowej.

Ważne jest prowadzenie zajęć w sposób wiążący zdobytą teorię z praktyką stosowaną na co dzień.

3.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych

Zagadnienie	Liczba godzin
1. Człowiek – istota przedsiębiorcza.	10
1) Psychologiczne podstawy przedsiębiorczości.	3
2) Postawy przedsiębiorczości.	2
3) Społeczne podstawy przedsiębiorczości.	3
4) Rozwiązywanie konfliktów.	2
2. Gospodarka rynkowa.	9
1) Droga do gospodarki rynkowej.	1
2) Pojęcie i funkcjonowanie rynku.	2
3) Cechy gospodarki rynkowej.	2
4) Rola pieniądza w gospodarce rynkowej.	2
5) Gospodarstwo domowe.	2
3. Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej.	8
1) Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw.	3
2) Podejmowanie działalności gospodarczej.	3
3) Koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw.	1
4) Majątek przedsiębiorstw.	1
4. Instytucje gospodarki rynkowej.	8
1) Zasady działania i rodzaje banków.	2
2) Rynek papierów wartościowych.	2
3) Pozabankowe instytucje finansowe.	1
4) Rynek ubezpieczeń.	3
5. Państwo w gospodarce rynkowej.	9
1) Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej.	2
2) Budżet państwa.	2
3) Budżety samorządów.	1
4) Wzrost gospodarczy.	3
5) Kryzys w gospodarce rynkowej.	1
6. Człowiek w gospodarce rynkowej.	9
1) Ochrona konsumenta.	3
2) Prawo pracy.	3
3) Rynek pracy i bezrobocie.	3
7. Wymiana międzynarodowa i integracja gospodarcza.	10
7.1 Przyczyny i skutki wymiany międzynarodowej.	1
7.2 Bilans handlowy i płatniczy.	1
7.3 Międzynarodowe organizacje gospodarcze.	1
7.4 Międzynarodowe organizacje finansowe.	1
7.5 Polska a międzynarodowy podział pracy.	1
7.6 Integracja Polski z Unią Europejską.	3
7.7 Proces globalizacji gospodarki i jego konsekwencje dla Polski.	2
8. Godziny do dyspozycji nauczyciela.	4
Razem	67

3.3 Metody preferowane w dydaktyce

Godne polecenia metody w dydaktyce to: debata szkolna, dyskusja, dyskusja punktowana, dyskusja wielokrotna, dyskusja panelowa, metaplan, analiza argumentów.

W dyskusji ocenianej przez kilku sędziów biorą udział dwa zespoły: pierwszy, broniący tezy i drugi, ją negujący. Każda drużyna składa się z trzech zawodników. Czas i kolejność wystąpień są ściśle określone. Zadaniem zespołów jest przekonanie sędziów poprzez skuteczniejszą argumentację. Stanowisko, jakie drużyna zajmie w debacie, losuje się tuż przed debatą. Wymaga to od uczestników przygotowania linii argumentacji aprobującej, jak i negującej tezę.

Stosowanie tej metody pozwala na kształtowanie umiejętności krytycznego myślenia (np. ocena korzyści i kosztów integracji Polski z UE), uczestnictwa w dialogu, prezentacji własnego stanowiska i jego obrony. Uczniowie muszą oddzielić opinie od faktów, tylko te ostatnie skutecznie wspierają własne argumenty. Ważną umiejętnością, jaką nabywają uczniowie w trakcie przygotowań do debaty, jest jasne sformułowanie sądów. Konieczność ustosunkowania się do argumentów przeciwnika wymaga aktywnego słuchania. Debatowanie kształtuje poprawność językową, eliminuje elementy języka potocznego, wzbogaca słownictwo. Równie ważne, jak komunikacja językowa, są elementy komunikacji niewerbalnej. Umiejętne wykorzystanie mimiki, gestykulacji, postawy, a także niewerbalnych aspektów mowy sprawia, że wypowiedź ucznia jest ciekawsza i bardziej przekonująca. Debata jest grą zespołową, przygotowania, jak i samo debatowanie, wymagają współpracy. Wypowiedzi poszczególnych mówców muszą stanowić jedną spójną prezentację. Nie należy także pomijać aspektu poznawczego. Uczniowie w trakcie przygotowań do debaty zdobywają wiadomości z bardzo różnych dziedzin. Poszerzają w ten sposób swoją wiedzę, a przy okazji uczą się korzystać z różnych źródeł informacji. Kompetencje, jakie zdobywają uczniowie, uczestnicząc w debatach, są szczególnie przydatne na rynku pracy, gdy trzeba przekonać pracodawcę o swoich zaletach, a także podczas prowadzenia działalności gospodarczej.

Metoda debaty można realizować tematy kontrowersyjne, związane na przykład z rolą państwa w gospodarce, podatkami, integracją europejską, procesem globalizacji itp.

Metody dyskusji, metaplanu, analizy argumentów pozwalają, podobnie jak metoda debaty, na kształtowanie umiejętności jasnego i kulturalnego prezentowania swoich poglądów, krytycyzmu, tolerancji, doskonałą kompetencje komunikacyjne.

Metody dramowe. Ich stosowanie zwiększa efektywność realizacji celów. Istotą gramy jest przeżywanie przez uczniów zaprogramowanych przez nauczyciela sytuacji. Napięcie emocjonalne pozwala na lepsze zapamiętywanie omawianych treści. Do tej grupy metod zaliczamy między innymi inscenizacje i symulacje. Na zajęciach podstaw przedsiębiorczości można inscenizować na przykład rozmowę kwalifikacyjną, negocjacje pracodawcy ze związkami zawodowymi itp. Jedną z technik dramowych jest wchodzenie w role. Uczniowie na lekcjach podstaw przedsiębiorczości mogą wcielać się w role pracodawcy i pracownika, konsumenta, negocjatora, mediatora itp.

W ten sposób zdobywają nie tylko wiedzę, ale i umiejętności składające się na szeroko rozumianą przedsiębiorczość. Warto również zastosować plastyczne techniki dramowe. Są one szczególnie przydatne w rozwijaniu kreatywności. Uczniowie na lekcji lub w domu przygotowują na przykład plakat reklamowy. Istotna jest możliwość publicznej prezentacji swojej pracy na forum klasy.

Mapa semantyczna (mapa pamięci, mapa mentalna). Stosowana w tej metodzie forma pracy grupowej pozwala na kształtowanie umiejętności pracy w zespole (przyjmowanie w wypełnianie ról, kierowanie zespołem, rozwiązywanie konfliktów w grupie). Stosowanie mapy semantycznej aktywizuje uczniów oraz pozwala nauczycielowi na ujawnienie

posiadanej przez nich wiedzy dotyczącej nowego tematu. Jest również doskonałą metodą utrwalania i systematyzowania opanowanego materiału.

Metody decyzyjne. Uczestnicząc w życiu gospodarczym, prowadząc gospodarstwo domowe, poszukując dalszego kierunku edukacji lub pracy, często stajemy przed koniecznością dokonania jednorazowego wyboru. Stosując takie metody jak drzewko decyzyjne, analiza SWOT doskonalimy umiejętność analizy możliwych sposobów rozwiązania problemu jak i podjęcia najkorzystniejszej decyzji.

Burza mózgów. Metoda ta jest bardzo przydatna do wyłonienia wielu pomysłów dotyczących rozwiązania jakiegoś problemu albo sprawdzenia, na ile użyteczna jest wiedza opanowana wcześniej; pozwala też szybko zebrać hipotezy. Burza mózgów jest również propozycją dla uczniów, w jaki sposób mogą w przyszłości, prowadząc działalność gospodarczą, poszukiwać pomysłów na przykład dotyczących reorganizacji firmy, zmiany profilu produkcji. Jej stosowanie jest szczególnie przydatne w kształtowaniu kreatywności. Może być metodą poprzedzającą realizację projektu.

Metoda projektów. Doskonale kształtuje umiejętności i podstawy niezbędne do skutecznego działania w zespole (podejmowanie decyzji w grupie, rozwiązywanie konfliktów, poszukiwanie kompromisu, przedstawianie własnych opinii innych, planowanie działalności, przewidywanie kosztów). Projekt umożliwia integrację międzyprzedmiotową. Metodą tą można realizować następujące zadania: stworzenie firmy uczniowskiej, przygotowanie wycieczki na przykład do banku, sesji popularnonaukowej dotyczącej integracji europejskiej, konkurs wiedzy ekonomicznej itp.

Studium przypadku jest metodą przedstawiającą sytuację realną lub hipotetyczną, mającą na celu zaktywizowanie uczniów. Zasada pogładowości stosowana przy tej metodzie pozwala na emocjonalne podejście do sytuacji, dla której uczeń powinien znaleźć najkorzystniejsze rozwiązanie.

Portfolio. Metoda polega na gromadzeniu przez ucznia, w specjalnej teczce lub segregatorze, różnych materiałów (wycinków prasowych, wydruków z Internetu, własnych opracowań) dotyczących określonych tematów na przykład integracji europejskiej, globalizacji, instytucji gospodarki rynkowej. Stosowanie tej metody aktywizuje ucznia, wdraża do samodzielnej i systematycznej pracy oraz umożliwia doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji. Portfolio może również być elementem przygotowania projektu.

Cwiczenia praktyczne. Przedsiębiorczość kojarzy się przede wszystkim z konkretnymi działaniami. Wiele z nich można przećwiczyć na zajęciach, na przykład przygotowanie wniosku o zezwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej, wypełnienie zeznania podatkowego PIT itp.

W wyborze procedur osiągnięcia celów edukacyjnych nie można zapomnieć o celach wychowawczych. Kształtowanie postaw jest priorytetem zreformowanej szkoły. Wykorzystywanie nowoczesnych metod nauczania pozwala na autentyczne zintegrowanie działań dydaktycznych i wychowawczych.

Stosowanie **metody projektów** pozwala na kształtowanie postaw związanych z pracą zespołową: zdyscyplinowanie, odpowiedzialność, zrozumienie dla wyższości interesu grupowego nad indywidualnym. Metody wykorzystujące dyskusję (debata szkolna, dyskusja, dyskusja punktowana, dyskusja panelowa, metaplan, analiza argumentów) kształtują postawę tolerancji dla odmiennych poglądów innych ludzi. Metody, w których istotną rolę odgrywa aktywność ucznia, wpływają korzystnie na jego obiektywne poczucie własnej wartości oraz potrzebę stałego rozwijania i doskonalenia swojej osobowości.

Zalecane środki dydaktyczne to przede wszystkim podręcznik i zeszyt ćwiczeń, materiały źródłowe (przepisy prawa, formularze podatkowe, bankowe, urzędowe, wzory

umów cywilnych i prawnych, teksty źródłowe), dane statyczne, mapy gospodarcze i polityczne, filmy, foliogramy. Aby w pełni zrealizować program, wskazane jest zastosowanie oprogramowania komputerowego i korzystanie z zasobów Internetu.

3.4 Środki dydaktyczne

Podstawowym środkiem dydaktycznym, dla ucznia powinien być podręcznik przedmiotowy. Wybrałem pracę autorstwa Małgorzata Biernacka, Jarosław Korba i Zbigniew Smutek: *Podstawy przedsiębiorczości*. Podręcznik dla liceum i technikum, Gdynia 2007 Wydawnictwo Pedagogiczne Operon.

Uzupełnieniem podręcznika jest zeszyt ćwiczeń oraz literatura popularnonaukowa, np.:

- *Elementarne zagadnienia ekonomii*, pod red. R. Milewskiego, Warszawa 1998;
- *Wiedza o społeczeństwie. Podręcznik dla liceum i technikum*, pod red. Z. Smutek, J. Maleska, B. Surmacz, Gdynia 2006. Wydawnictwo Operon.
- *Unia Europejska leksykon integracji*, pod red. W. Bokajło i K. Dziubka, Wydawnictwo Europa, Wrocław 2003.

Do realizacji programu potrzebne są teksty źródłowe, zawierające fragmenty podstawowych aktów prawnych regulujących życie gospodarcze np. Kodeks cywilny, Kodeks postępowania administracyjnego, Prawo działalności gospodarczej, Kodeks spółek handlowych itp. Dobrym środkiem dydaktycznym są materiały publikowane w prasie, np. rubryki ekonomiczno-prawne czasopism np. Gazeta Prawna, Rzeczpospolita, Gazeta Wyborcza Dziennik Wschodni. Korzystać można także z materiałów wydawanych przez urzędy wojewódzkie, powiatowe i gminne oraz urząd pracy.

3.5 Spis wykorzystywanej literatury

- 1) Bokajło W., Dziubka K. (red.), *Unia Europejska leksykon integracji*, Wrocław 2003;
- 2) Głuch W. (red.), *Unia Europejska Słownik Encyklopedyczny*, Wrocław 2003;
- 3) Haber L.H., *Management – Zarys zarządzania małą firmą*, Kraków 1993;
- 4) Ignaczak B., *Jak skutecznie poszukiwać odpowiedniej pracy*, Warszawa 1999;
- 5) Jaroń L., Sepkowska Z., *Wprowadzenie do świata pracy*, Warszawa 1998;
- 6) Komosa A., *Szkolny słownik ekonomiczny*, Warszawa 2000;
- 7) Król-Fijewska M., *Trening asertywności*, Warszawa 1991;
- 8) Mika S., *Jak modyfikować własne zachowanie*, Warszawa 1987;
- 9) Musiałkiewicz J., *Elementy prawa*, Warszawa 2000;
- 10) Niepokólczycka M., *Poradnik konsumenta*, Warszawa 2000;
- 11) Noga M. (red.), *Makroekonomia*, Wrocław 1995;
- 12) Olszewski J.: *Prawo gospodarcze. Kompendium*, Warszawa 1999;
- 13) *Prawo pracy. Ubezpieczenia społeczne*, Warszawa 2000;
- 14) Rekowski M., *Wprowadzenie do mikroekonomii*, Poznań 1999;
- 15) Sepkowska Z., *Kreowanie ról na rynku pracy*, Warszawa 1999;
- 16) Sobiecki R., *Zarys gospodarki rynkowej*, Warszawa 1999;
- 17) Stoner J.A.F., Wankel Ch., *Kierowanie*, Warszawa 1992;
- 18) Wojtaszczyk K. A., Jakubowski W. (red.), *Spółczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, Warszawa 2002.

3.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

1. Komplet stolików jednoosobowych i krzesełek, ułatwiających manewry w przypadku metod interaktywnych.
2. Podręczna biblioteczka przedmiotowa, zawierająca: komplet szkolnych słowników pojęć ekonomicznych, encyklopedie biznesu, rocznik statystyczny.
3. Egzemplarze popularnych czasopism społeczno-ekonomicznych.
4. Rzutnik pisma.
5. Telewizor i magnetowid, DVD.
6. Rzutnik multimedialny.
7. Wideoteka przedmiotowa.
8. Flipchart.
9. Tablica suchościeralna.
10. Multimedialne stanowisko komputerowe.

4 Opis założonych osiągnięć ucznia

4.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

Cele edukacyjne aby mogły być zrealizowane należy stosować skuteczny system kontroli i oceny postępów ucznia. Ocena pełni funkcję diagnostyczną ale także powinna motywować ucznia do pogłębiania swojej wiedzy i kształtować jego postawę.

Realizacja wszystkich celów edukacyjnych wymaga stosowania skutecznego systemu kontroli i oceny postępów ucznia. Należy pamiętać, że ocena pełni nie tylko funkcję diagnostyczną, ale ma również motywować ucznia do pogłębiania swojej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw.

Uczeń oceniany jest na lekcjach podstaw przedsiębiorczości systematycznie w ciągu całego okresu nauczania przy pomocy różnorodnych narzędzi pomiaru dydaktycznego.

- 1) przedmiotem kontroli i oceny ucznia są:
  - wiadomości i umiejętności oraz gotowość do ich zaprezentowania,
  - różne przejawy aktywności intelektualnej, w tym rozumienie tekstu i instrukcji, uczestniczenie w dyskusjach, praca indywidualna i w zespole, sprawne wykonywanie ćwiczeń praktycznych oraz innych powierzonych zadań, opracowanie i realizacja projektów,
  - umiejętność gromadzenia i selekcji informacji z różnych źródeł, tym z Internetu i oprogramowania komputerowego,
  - umiejętności komunikacyjne (w mowie i w piśmie), w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych.
- 2) oceny bieżące, według skali obowiązującej w wewnątrzszkolnym systemie oceniania, uczeń otrzymuje za:
  - wypowiedzi ustne – na określony temat, referaty, udział w dyskusji,
  - sprawdziany różnego typu (np. testy, sprawdziany umiejętności praktycznych),
  - prace domowe (pisemne i ustne, tworzenie stron www, folderów, plakatów, plansz, itp.),
  - systematyczne prowadzenie zeszytu przedmiotowego zeszytu ćwiczeń,
  - aktywny udział w zajęciach, w tym również pozalekcyjnych (konkursy, sesje popularnonaukowe, debaty, projekty, itp.).
- 3) ocenę semestralną i roczną wystawia się na podstawie ocen cząstkowych, zgodnie z procedurą obowiązującą w wewnątrzszkolnym systemie oceniania.
- 4) szczegółowe wymagania na poszczególne oceny określa PSO.
- 5) ocena wiedzy i umiejętności ucznia powinna być obiektywna, zgodna z obowiązującymi, znanymi uczniom i rodzicom, kryteriami oraz jawna.

- 6) ocena powinna wspierać rozwój intelektualny i emocjonalny uczniów, zachęcać do podejmowania nowych zadań i doskonalenia własnych umiejętności.

Poziomy wymagań na poszczególne oceny:

Poziom osiągnięć koniecznych

Na ocenę dopuszczającą uczeń powinien:

- powinien pomocą nauczyciela rozumieć i wykonać polecenia,
- zapamiętać wiadomości konieczne do elementarnej orientacji w treściach danego działu tematycznego i z pomocą nauczyciela umieć je odtworzyć,
- poprawnie, z pomocą nauczyciela rozpoznawać, nazywać i klasyfikować poznane pojęcia, zjawiska, procesy, dokumenty, postacie życia publicznego itp.,
- wykonywać samodzielnie lub z pomocą nauczyciela proste ćwiczenia i polecenia,
- współpracować w zespole w trakcie wykonywania zadań,
- prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć podstawowych

Na ocenę dostateczną uczeń powinien:

- rozumieć polecenia i instrukcje,
- zapamiętać podstawowe wiadomości dla danego działu tematycznego i samodzielnie je prezentować,
- rozumieć podstawowe omawiane zagadnienia,
- dokonywać selekcji i porównania poznawanych zjawisk,
- samodzielnie i poprawnie wykonywać proste ćwiczenia i zadania,
- umieć wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce
- aktywnie uczestniczyć w pracach i zadaniach zespołowych,
- systematycznie prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć rozszerzających

Na ocenę dobrą uczeń powinien:

- rozumieć polecenia i instrukcje,
- znać omawianą na zajęciach problematykę na poziomie rozszerzonym oraz w sposób logiczny i spójny ją prezentować,
- rozumieć omawiane treści i umieć wyjaśnić je innym,
- uogólniać i formułować wnioski,
- zajmować stanowisko w kwestiach spornych i bronić swoich poglądów na forum klasy,
- aktywnie uczestniczyć w zajęciach lekcyjnych,
- poprawnie i sprawnie wykonywać ćwiczenia i inne zadania,
- umieć poprawnie wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce,
- wykazywać zainteresowanie omawianą na zajęciach problematyką,
- systematycznie i starannie prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć dopełniających

Na ocenę bardzo dobrą uczeń powinien wypełnić takie wymagania jak na ocenę dobrą, a ponadto:

- posiadać wiadomości na poziomie treści dopełniających,

- wykazywać zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularnonaukową dotyczącą omawianych treści,
- umieć samodzielnie poszukiwać informacji w różnych źródłach oraz je selekcjonować,
- właściwie interpretować nowe sytuacje i zjawiska, w sposób twórczy rozwiązywać problemy,
- umieć oceniać otaczającą rzeczywistość społeczno-polityczną i gospodarczą zgodnie z przyjętymi kryteriami wartości,
- kierować się dobrem ogółu przy podejmowaniu decyzji, negocjować stanowisko, osiągać kompromis,
- kierować pracą zespołu rówieśników,
- uczestniczyć w konkursach i olimpiadach właściwych dla przedmiotu i uzyskiwać wyróżniające wyniki na poziomie szkolnym,

Poziom osiągnięć ponadprogramowych

na ocenę celującą uczeń powinien wypełnić takie wymagania jak na ocenę bardzo dobrą, a ponadto :

- wykazywać szczególne zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularnonaukową i specjalistyczną zgodną z omawianym na zajęciach tematyką,
- uczestniczyć w konkursach i olimpiadach właściwych dla przedmiotu oraz uzyskiwać wyróżniające wyniki, godnie reprezentując szkołę,
- podejmować się wykonania zadań (indywidualnie lub w zespole) dodatkowych, znacznie wykraczających poza podstawę programową.

4.2 Główne narzędzia kontroli

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości kładzie nacisk na logiczne myślenie, kreatywność ucznia i jego samodzielność. Oceniana jest nie tylko wiedza, ale także uczniowska inicjatywa i zaangażowanie w realizację powierzonych zadań.

Do kontroli osiągnięć uczniów można wykorzystać:

- wypowiedzi ustne, które pozwolą sprawdzić zrozumienie podstawowych pojęć i terminów,
- prace pisemne przygotowane w domu lub opracowane na lekcji, w których uczeń wykaże się umiejętnością logicznego myślenia, wiązania faktów i wyciągania wniosków; prace takie powinny być nastawione na rozwiązywanie problemów i korzystanie z różnych źródeł informacji,
- testy pisemne (zadania otwarte, zamknięte, jednokrotnego i wielokrotnego wyboru, krótkiej odpowiedzi, zadania z luką na dobieranie, typu prawda-fałsz), jednostopniowe. obejmujące jeden poziom wymagań oraz wielostopniowe obejmujące wiele poziomów wymagań,
- opracowanie i wygłoszenie referatu to metoda, która pozwala uczniom docierać do nowych źródeł wiedzy i informacji oraz dokonać transformacji materiału na potrzeby własne i zespołu klasowego, a nauczycielowi umożliwia ocenę stosowania przez ucznia m.in. poprawnej terminologii.
- zadania wykonane metodą projektów mogą być przygotowane przez jednego ucznia lub zespół. Oprócz wiedzy pozwalają sprawdzić takie umiejętności jak samodzielność, kreatywność, współdziałanie w grupie, korzystanie z różnych źródeł informacji, a także umiejętność zaprezentowania efektów swojej pracy. Aby

dokonać skutecznej oceny projektu, nauczyciel powinien przygotować kartę oceny projektu (samodzielnie lub przy udziale uczniów), następnie zapoznać z nią uczniów, zanim przystąpią do realizacji uczeń musi wiedzieć w jaki sposób będzie oceniany, wówczas może lepiej przygotować swoją pracę.

- przygotowanie oryginalnego rozwiązania problemu, świadczącym o postawie przedsiębiorczej, np. opracowanie projektu statutu szkoły, stowarzyszenia, fundacji, regulaminu uczniowskiego lub karty oceny projektu,
- zdobycie wyróżnienia w olimpiadzie wiedzy ekonomicznej lub konkursie o tematyce społeczno-gospodarczej,
- prowadzenie firmy uczniowskiej, jako przejaw kreatywności, przedsiębiorczości i realizacji w praktyce działań i zachowań społecznych. Ponadto nauczyciel powinien na bieżąco kontrolować zeszyty przedmiotowe uczniów oraz obserwować ich aktywność i postawy w całym procesie dydaktycznym.

5 Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja programu nauczania będzie prowadzona przez czas jego realizacji oraz po zakończeniu. Przeprowadzą ją:

- realizujący program,
- dyrekcja szkoły,
- osoby odpowiedzialne za nadzór nad realizacją założeń projektu Szkoła Kluczowych Kompetencji-Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej.

Ewaluacja jest ukierunkowana na wyniki nauczania uzyskiwane w pracy z programem. Badaniem objęte będą cele kształcenia oraz postępy uczących się według tego programu.

Ewaluacja będzie obejmować następujące metody:

- analiza dokumentów szkolnych (dziennika lekcyjnego, rozkładu materiału),
- ankietowanie uczniów i rodziców (ankieta),
- samoocena nauczyciela (arkusz samooceny),
- pomiar dydaktyczny (test na wejściu i na zakończeniu cyklu kształcenia oraz wyniki osiągnięte przez uczniów na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe),
- analiza SWOT programu.

Przedmiotem ewaluacji są te aspekty programu, które decydują o jego jakości jako narzędzia służącego realizacji celów edukacyjnych.

Źródłem informacji o programie są jego odbiorcy i realizatorzy: nauczyciel, uczniowie i rodzice. Cenne będą formułowane przez nich opinie o programie, jego skuteczności, użyteczności i atrakcyjności, jak i fakty przejawiające się w osiągnięciach uczniów, czynionych przez nich postępach.

Ze względu na organizację pracy szkoły, cele i związany z nimi czas oceniania, ewaluację programów dzieli się na:

- ewaluację wstępną, której głównym celem jest dobór odpowiedniego do celów pracy szkoły programu nauczania;
- ewaluację bieżącą, w toku której dokonuje się systematycznej weryfikacji jakości programu w trakcie jego realizacji oraz na tej podstawie modyfikuje się program;
- ewaluację końcową, której istotą jest analiza danych jakościowych zebranych w procesie i wydanie opinii o programie oraz podejmowanie decyzji o jego kontynuacji lub zmianie.

Informacji na temat ewaluacji będą udzielać:

- nauczyciel prowadzący zajęcia, uczniowie uczestniczący w programie,
- dyrekcja szkoły,
- osoby wyznaczone przez organ realizujący projekt.

Po zakończeniu projektu zostanie sporządzony raport w formie prezentacji.

Bibliografia

- 1 Dylak S., *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2002
- 2 Niemirko E., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999
- 3 Nowacki T., *Aktywizujące metody w kształceniu*, CODN, Warszawa 1999
- 4 Szempruch J., *Założenia, zasady opracowania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, WSEI, Lublin 2009
- 5 Walker D., Soltis J. *Program i cele kształcenia*, WSiP, Warszawa 2000

Autor
Agnieszka Rozwadowska

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Zespół Szkół Budowlanych
im. E. Kwiatkowskiego w Lublinie**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie i notatka o autorze	5
1 Cele nauczania.....	7
1.1 Ogólne cele kształcenia	7
1.2 Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji-inicjatywność i przedsiębiorczość	7
1.3 Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty.....	8
1.4 Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego	8
1.5 Cele szczegółowe kształcenia wynikające z podstaw programowych	9
2 Materiał nauczania.....	14
2.1 Podstawy gospodarki rynkowej.....	14
2.2 Instytucje finansowe	14
2.3 Państwo w gospodarce rynkowej	15
2.4 Przedsiębiorczość i inicjatywność	15
2.5 Podstawy funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej.....	16
2.6 Rynek pracy.....	17
2.7 Międzynarodowa współpraca gospodarcza	17
3 Procedury osiągnięcia celów	20
3.1 Postulaty metodyczne	20
3.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	20
3.3 Metody preferowane w dydaktyce	21
3.4 Środki dydaktyczne	24
3.5 Literatura dla nauczyciela.....	25
3.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	26
4 Opis założonych osiągnięć ucznia	28
4.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych.....	29
4.2 Główne narzędzia kontroli.....	32
5 Procedura ewaluacji programu nauczania	34
Bibliografia.....	36
Aneks	38
Załącznik 1	38
Załącznik 2	45

Wprowadzenie i notatka o autorze

Autorski program nauczania z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości jest to program dla uczniów technikum budowlanego w zawodach technik ochrony środowiska 311[24], technik urządzeń sanitarnych 311 [39] oraz technik budownictwa 311 [04].

Program został opracowany zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. Nr 89 z 8.06.2009 r, poz.730).

Cele kształcenia autorskiego programu nauczania są zgodne z:

- podstawą programową zawartą w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51 z dnia 29 maja 2002 r. ze zmianami 6.09.2003 r. oraz 13.01.2005 r.),
- zaleceniami Departamentu Europejskiego i Rady z dnia 18.12.2006 w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE),
- z diagnozą lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty sporządzoną w ramach Programu rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej „Szkoła Kluczowych Kompetencji”,
- standardami wymagań egzaminacyjnych dla profilu zawodowego.

Celem programu jest przygotowanie uczniów do świadomego i aktywnego udziału w życiu gospodarczym. Postulowane w nim metody dydaktyczne mają zapewnić zindywidualizowane warunki pracy z uczniem dostosowane do jego możliwości i potrzeb. Metody te powinny zachęcać uczniów do aktywnego udziału w zajęciach, wzbudzać w nich kreatywność, motywować do samodzielnego rozwiązywania problemów. Zalecane jest by uczniowie mieli możliwość korzystania w procesie kształcenia z różnych źródeł informacji w tym z Internetu. Ważne jest również zapewnienie odpowiednich środków dydaktycznych dostosowanych do zainteresowań uczniów tak, aby zajęcia z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości były dla nich atrakcyjne.

W ramach oceniania zalecane jest formułowanie zadań dla uczniów o zróżnicowanym poziomie trudności i złożoności. System oceniania z przedmiotu ma obok funkcji diagnostycznej sprzyjać motywowaniu uczniów do pogłębiania swojej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw. Ocena powinna wspierać rozwój intelektualny i emocjonalny uczniów, zachęcać ich do podejmowania nowych zadań i doskonalenia nabytych już umiejętności.

Znaczna część materiału nauczania jest skorelowana z podręcznikiem „Podstawy przedsiębiorczości” autorów: Małgorzaty Biernackiej, Jarosława Korby i Zbigniewa Smutka (wydawnictwo OPERON). Podręcznik ten jest zalecany do realizacji programu.

Program będzie realizowany w Zespole Szkół Budowlanych im. E. Kwiatkowskiego w Lublinie. W szkole tej młodzież uczy się w Technikum Budowlanym, Technikum Drzewnym, Liceum Profilowanym oraz Zasadniczej Szkole Zawodowej.

Uczniowie szkoły to chłopcy i dziewczęta zarówno zdolni, jak i z problemami w nauce, pochodzący w dużej części z terenów wiejskich, z rodzin ubogich, wielodzietnych, dysfunkcyjnych i niewydolnych wychowawczo. Ich potrzeby edukacyjne są związane z wyrównaniem deficytów z poprzednich etapów kształcenia szczególnie w zakresie kompetencji kluczowych, przygotowaniem do wejścia na rynek pracy oraz wyposażeniem w odpowiednie kompetencje i umiejętności pożądane przez pracodawców.

Realizacja autorskiego programu nauczania z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości pozwoli na poprawienie jakości usług edukacyjnych szkoły i podniesienie poziomu kompetencji kluczowych u uczniów w Zespole Szkół Budowlanych, co zwiększy ich potencjał przed wejściem na rynek pracy.

Autorka programu Agnieszka Rozwadowska jest nauczycielem teoretycznych przedmiotów zawodowych z zakresu sieci i instalacji sanitarnych oraz przedsiębiorczości w Zespole Szkół Budowlanych im. E. Kwiatkowskiego w Lublinie. Ukończyła studia na Wydziale Inżynierii Budowlanej i Sanitarnej Politechniki Lubelskiej, specjalność urządzenia sanitarne, podyplomowe studia kwalifikacyjne dla nauczycieli „Przedsiębiorczość” w Wyższej Szkole Ekonomii i Innowacji w Lublinie oraz podyplomowe studia doskonalące „Europejski Fundusz Społeczny a edukacja” w Wyższej Szkole Pedagogicznej Towarzystwa Wiedzy Powszechnej w Warszawie, Wydział Zamiejscowy w Lublinie.

Ponadto w ramach Programu Rozwoju Zawodowego „Twoja Szansa” brała udział w szkoleniu obejmującym przygotowanie do opracowania programu zmian w edukacji zawodowej dostosowujących do współczesnego rynku pracy oraz kursie „Projektowanie modułowych programów nauczania dla specjalizacji w zawodzie”.

Autorka ma w swym dorobku opracowanie pakietów edukacyjnych dla ucznia i nauczyciela do programów modułowych z przedmiotów zawodowych dla zawodu monter sieci komunalnych w ramach projektu „Przygotowanie innowacyjnych programów do kształcenia zawodowego” realizowanego w ramach SPO-RZL.

Od 2002 r. autorka programu uczestniczy w pracach Komitetu Głównego Turnieju Budowlanego „Złota Kielnia” będąc członkiem jury oraz organizując eliminacje okręgowe dla uczniów ze szkół budowlanych wschodniej Polski. Turniej Budowlany jest ogólnopolskim konkursem umiejętnościowym dla uczniów kształcących się w zasadniczej szkole zawodowej w zawodach budowlanych.

1 Cele nauczania

1.1 Ogólne cele kształcenia

Cele edukacyjne wynikające z podstawy programowej z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości są następujące:

- przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym,
- kształcenie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości,
- kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się,
- kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru,
- poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej,
- rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej,
- poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach,
- poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej,
- poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

1.2 Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji- inicjatywność i przedsiębiorczość

Cele kształcenia, które zapewnią niezbędną wiedzę, umiejętności oraz postawy powiązane z kompetencją kluczową-inicjatywność i przedsiębiorczość są wyszczególnione niżej.

Uczeń powinien:

- rozpoznać dostępne możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej,
- zidentyfikować szersze zagadnienia stanowiące kontekst pracy i życia ludzi, takie jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki, a także szans i wyzwań stojących przed pracodawcami i organizacjami,
- krytycznie ocenić rzeczywistość ekonomiczną oraz to w jaki sposób przedsiębiorstwa mogą wywoływać pozytywne zmiany, np. poprzez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne,
- proaktywnie zarządzać projektami (co obejmuje np. planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość),
- zaprezentować swoje stanowisko,
- negocjować,
- efektywnie pracować indywidualnie,
- współpracować w zespole,
- zidentyfikować oraz ocenić własne mocne i słabe strony,
- ocenić ryzyko i podejmować go w uzasadnionych przypadkach,

- wykazywać inicjatywność, aktywność, niezależność i innowacyjność zarówno w życiu osobistym i społecznym,
- być zmotywowanym i zdeterminowanym w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy.

1.3 Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty w zakresie przedsiębiorczości są wyszczególnione poniżej.

Uczeń powinien:

- pozyskiwać wiedzę z różnych źródeł informacji,
- rozumieć konieczność samokształcenia,
- przejawiać inicjatywność i kreatywność w rozwiązywaniu problemów,
- rozumieć potrzebę własnego rozwoju i doskonalenia,
- być zmotywowanym do podejmowania działań w zakresie własnego rozwoju i je realizować,
- aktywnie i odpowiedzialnie uczestniczyć w życiu gospodarczym,
- aktywnie poszukiwać pracy,
- dokonać świadomego wyboru miejsca pracy,
- zainteresować się podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej.

1.4 Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego

Cele kształcenia wynikające dla profilu zawodowego oraz ze standardów egzaminacyjnych w zakresie wiadomości i umiejętności związanych z zatrudnieniem oraz działalnością gospodarczą dla zawodu technik urządzeń sanitarnych, technik ochrony środowiska i technik budownictwa wyszczególnione są poniżej.

Uczeń powinien umieć:

- rozróżniać podstawowe pojęcia i terminy z zakresu funkcjonowania gospodarki oraz prawa pracy, prawa podatkowego i przepisów regulujących podejmowanie oraz prowadzenie działalności gospodarczej,
- organizować własny warsztat pracy,
- zanalizować swoje mocne i słabe strony,
- ocenić swoje predyspozycje do wykonywania zawodu,
- zaplanować swoją karierę edukacyjną i zawodową, ukierunkowując ją na potrzeby przyszłych pracodawców,
- zanalizować informacje związane z podnoszeniem kwalifikacji, poszukiwaniem pracy i zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej,
- rozróżnić dokumenty związane z zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej,
- zidentyfikować i zanalizować informacje dotyczące wymagań i uprawnień pracownika, pracodawcy, bezrobotnego i klienta,
- wyszukać i zweryfikować oferty pracy,
- zidentyfikować potencjalne miejsca pracy,

- sporządzić dokumenty związane z poszukiwaniem pracy i zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej (CV, list motywacyjny),
- rozróżnić skutki wynikające z nawiązywania i rozwiązywania stosunku pracy,
- nawiązać kontakty z przedsiębiorstwami branży budowlanej, wynegocjować odpowiednie warunki dotyczące umowy o pracę.

1.5 Cele szczegółowe kształcenia wynikające z podstaw programowych

Cele kształcenia wynikające z podstaw programowych obejmujące wiadomości, umiejętności i postawy wyszczególniono poniżej.

Uczeń powinien umieć z zakresu:

Podstawy gospodarki rynkowej.

- wymienić rodzaje gospodarek,
- rozpoznać różnice między gospodarką rynkową i centralną,
- scharakteryzować uwarunkowania polskiej gospodarki,
- wyjaśnić mechanizm transformacji polskiej gospodarki po 1989 r.,
- zdefiniować pojęcia rynku, popytu, podaży,
- rozróżnić rodzaje rynków,
- rozpoznać czynniki kształtujące popyt i podaż,
- scharakteryzować relację między popytem a podażą,
- porównać czynniki kształtujące popyt i podaż i wyznaczyć cenę równowagi,
- wymienić cechy gospodarki rynkowej,
- wyjaśnić podstawowe prawa ekonomiczne w gospodarce rynkowej,
- przedstawić przykłady pozytywnych i negatywnych zjawisk w funkcjonowaniu rynku,
- dokonać samodzielnie oceny zjawisk etycznych i nieetycznych w funkcjonowaniu rynku,
- zdefiniować pojęcie pieniądza,
- zanalizować rolę i funkcję pieniądza w gospodarce,
- zidentyfikować jego formy i właściwości,
- zdefiniować pojęcie gospodarstwa domowego i określić jego rolę w gospodarce rynkowej,
- zilustrować relacje przychodów i wydatków w gospodarstwie domowym,
- zaplanować budżet gospodarstwa domowego,
- scharakteryzować różne wymiary gospodarowania: społeczne, ekonomiczne i techniczne.

Instytucje finansowe.

- wymienić podstawowe funkcje banków,
- wyjaśnić rolę banku centralnego,
- zanalizować wpływ narzędzi banku centralnego na podaż pieniądza,
- wymienić zadania banków komercyjnych,
- określić podstawowe rodzaje usług bankowych,
- porównać oferty różnych banków komercyjnych,
- przedstawić formy inwestowania pieniędzy,

- ocenić różne formy lokowania oszczędności i zaciągania kredytów,
- dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty kredytowej,
- wypełniać druki bankowe – przelewy, dowody wpłat, wnioski o udzielenie kredytu itp.
- wyjaśnić zasady inwestowania pieniędzy na giełdzie,
- zanalizować ryzyko inwestowania na giełdzie,
- rozróżnić pozabankowe instytucje finansowe,
- zdefiniować rodzaje ubezpieczeń i określić ich funkcje.
- porównać oferty różnych firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych i funduszy powierniczych.

Państwo w gospodarce rynkowej.

- przedstawić koncepcje roli państwa w gospodarce,
- zilustrować formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce,
- ocenić zakres i formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce,
- wyjaśnić wpływ państwa na życie gospodarcze kraju,
- zdefiniować pojęcie budżetu państwa,
- wymienić główne zasady polityki budżetowej państwa,
- rozróżnia przychody i wydatki budżetu państwa,
- wymienić rodzaje i cechy podatków,
- wypełnić zeznanie podatkowe PIT,
- wyjaśnić rodzaje wydatków budżetowych,
- zdefiniować pojęcie deficytu budżetowego i długu publicznego,
- zanalizować mechanizm wpływu deficytu budżetowego na życie gospodarcze, społeczne i polityczne kraju,
- określić funkcje budżetu samorządowego,
- rozróżnić dochody i wydatki w budżecie gminy,
- zdefiniować pojęcie wzrostu gospodarczego,
- wymienić mierniki wzrostu gospodarczego,
- zidentyfikować czynniki wpływające na wzrost gospodarczy lub go hamujące,
- zanalizować wpływ na rozwój gospodarczy takich czynników jak: poziom zatrudnienia, wydajność pracy, postęp naukowo – techniczny, efektywność kapitału,
- zdefiniować pojęcie kryzysu gospodarczego i wymienić jego przyczyny,
- zilustrować negatywne zjawiska występujące w czasie kryzysu gospodarczego,
- wymienić prawa konsumenta,
- wyjaśnić rolę instytucji chroniących konsumentów,
- porównać rolę instytucji chroniących konsumentów,
- zilustrować wpływ reklamy na zachowania konsumenckie,
- dowieść negatywnego lub pozytywnego wpływu reklamy na zachowania konsumentów.

Przedsiębiorczość i inicjatywność:

- wyjaśnić pojęcie osobowości człowieka,
- samodzielnie dokonać oceny własnej osobowości pod kątem mocnych i słabych stron,
- dokonać autoprezentacji,
- wymienić cechy instrumentalne i kierunkowe osobowości sprzyjające zachowaniom przedsiębiorczym w wybranym zawodzie,
- ocenić własne predyspozycje do wykonywania pracy w wybranym zawodzie,

- objaśnić mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka w różnych sytuacjach,
- wymienić cechy osoby przedsiębiorczej,
- określić istotę postaw i zachowań przedsiębiorczych,
- przedstawić zasady organizacji pracy w grupie,
- samodzielnie organizować własną pracę i zespół,
- wyjaśnić istotę komunikacji interpersonalnej w grupie,
- nazwać środki komunikacji interpersonalnej: werbalne i niewerbalne,
- prezentować własne stanowisko w grupie stosując różne środki komunikacji,
- przedstawić zasady skutecznego komunikowania się,
- zilustrować przykładami role przyjmowane w grupie,
- kierować grupą oraz podejmować decyzje w grupie,
- wyjaśnić znaczenie właściwego wypełniania ról społecznych,
- wymienić cechy dobrej grupy,
- ocenić funkcjonowanie grupy,
- pracować w grupie przez wypełnienie przyjętej roli,
- zidentyfikować przyczyny powstawania konfliktów w grupie,
- określić sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie,
- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- rozwiązywać konflikty w grupie poprzez umiejętne wykorzystywanie technik negocjacyjnych,
- zidentyfikować dostępne możliwości działalności osobistej, zawodowej i gospodarczej.
- samodzielnie planować swoją przyszłość edukacyjną i zawodową przez wyznaczanie celów i zadań.

Podstawy funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej.

- wymienić i scharakteryzować podstawowe zasady prowadzenia działalności gospodarczej,
- wymienić formy organizacyjno – prawne przedsiębiorstw,
- wybrać odpowiednią formę organizacyjno – prawną do planowanej działalności gospodarczej,
- zidentyfikować źródła finansowania przedsiębiorstw,
- ocenić sposób finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej,
- wyjaśnić procedurę zakładania działalności gospodarczej osób fizycznych,
- wyjaśnić pojęcie bilansu,
- wyjaśnić zasady rozliczeń finansowych w przedsiębiorstwie,
- sporządzić i analizować podstawowe sprawozdania finansowe (wypełnić formularz księgi przychodów i rozchodów),
- zdefiniować pojęcie majątku przedsiębiorstwa,
- rozpoznać elementy bilansu firmy takie jak aktywa i pasywa,
- wyjaśnić rolę przedsiębiorstwa budowlanego w gospodarce,
- zidentyfikować wydatki i przychody w przedsiębiorstwie budowlanym,
- zdefiniować pojęcie opłacalności przedsięwzięcia,
- wymienić zasady tworzenia biznesplanu,
- sporządzić prosty biznesplan przedsiębiorstwa budowlanego,
- zanalizować i ocenić ryzyko podejmowanych decyzji.
- wymienić zasady współpracy między przedsiębiorstwami,
- wyjaśnić etyczne i nieetyczne zachowania w biznesie.

Rynek pracy.

- wyjaśnić rolę rynku pracy w gospodarce,
- scharakteryzować prawa rządzące rynkiem pracy,
- wymienić rodzaje zawodów budowlanych i umiejętności zawodowych koniecznych na stanowiskach pracy w budownictwie,
- ocenić swoje predyspozycje do wykonywania zawodów budowlanych,
- zidentyfikować formy zatrudnienia pracowników i wymienić rodzaje umów regulujących zatrudnienie,
- porównać różne formy zatrudnienia pracowników,
- dowiedzieć korzyści wynikających z samozatrudnienia,
- wymienić prawa i obowiązki pracownika wobec pracodawcy,
- porównać prawa i obowiązki pracownika oraz pracodawcy wynikające z różnych form zatrudnienia,
- rozróżnić zachowania etyczne i nieetyczne (pracowników i pracodawców) w działalności gospodarczej,
- przedstawić rolę związków zawodowych,
- ocenić przyczyny i skutki bezrobocia oraz jego strukturę,
- objaśnić aktywne i pasywne formy zmniejszania bezrobocia,
- wyjaśnić metody aktywnego poszukiwania pracy,
- zanalizować własne możliwości znalezienia pracy,
- aktywnie poszukiwać pracy,
- wymienić dokumenty niezbędne przy ubieganiu się o pracę,
- przygotować CV i list motywacyjny,
- przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą,
- zaprezentować się w czasie rozmowy kwalifikacyjnej (dokonać autoprezentacji).
- wymienić instytucje wspierające osoby szukające pracy,

Międzynarodowa współpraca gospodarcza.

- wyjaśnić pojęcie i zakres międzynarodowej wymiany gospodarczej,
- zidentyfikować korzyści i zagrożenia wynikające z handlu zagranicznego,
- zdefiniować pojęcie bilansu płatniczego kraju,
- ocenić wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju,
- wymienić międzynarodowe organizacje gospodarcze,
- przedstawić przebieg procesu integracji gospodarczej w ramach UE,
- wymienić kierunki wspólnej polityki UE,
- określić podstawy wspólnotowego prawa gospodarczego,
- ocenić wpływ prawa gospodarczego UE na życie ekonomiczne państw wspólnotowych,
- przedstawić korzyści z dostępu do europejskiego rynku pracy,
- porównać ogólną sytuację Polski przed przystąpieniem do UE z sytuacją obecną,
- zidentyfikować problemy ekonomiczne współczesnego świata,
- zdefiniować pojęcie globalizacji,
- zilustrować wpływ globalizacji na zachowania społeczne,
- wyjaśnić konsekwencje procesu globalizacji.
- zanalizować wpływ globalizacji na życie społeczne, gospodarcze i polityczne.

POSTAWY:

Uczeń:

- wykazuje inicjatywność i kreatywność w rozwiązywaniu problemów,
- wykazuje aktywność, niezależność, innowacyjność,
- ma obiektywne poczucie własnej wartości,
- odnosi się w sposób tolerancyjny do osób o odmiennych cechach osobowości,
- ma potrzebę własnego rozwoju i doskonalenia,
- jest zmotywowany i zdeterminowany w realizowaniu celów,
- rozumie nadrzędność celów grupy nad celami indywidualnymi,
- jest odpowiedzialny za siebie i innych,
- ceni wartość pracy swojej i innych,
- szanuje prawo,
- postrzega rzeczywistość społeczno – gospodarczą w kategoriach etyczno – moralnych,
- jest krytyczny wobec nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu gospodarki rynkowej,
- wykazuje postawę aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym.

2 Materiał nauczania

2.1 Podstawy gospodarki rynkowej

a) podstawy historyczne:

- uwarunkowania polskiej gospodarki; historyczne, geograficzne i surowcowe,
- transformacja polskiej gospodarki po 1989 r.,

b) pojęcie i funkcje rynku:

- pojęcie rynku,
- rodzaje i zasięg rynków,
- pojęcie popytu i podaży,
- czynniki kształtujące popyt i podaż,
- równowaga między popytem i podażą,
- funkcja ceny w gospodarce rynkowej,

c) cechy gospodarki rynkowej:

- wolność gospodarcza,
- własność prywatna,
- konkurencja,
- podstawowe prawa ekonomiczne w gospodarce rynkowej,
- etyka w funkcjonowaniu rynku,

c) rola pieniądza:

- pojęcie pieniądza,
- funkcje pieniądza,
- wartość pieniądza,

d) funkcjonowanie gospodarstwa domowego:

- gospodarstwo domowe jako małe przedsiębiorstwo,
- przychody i wydatki gospodarstwa domowego oraz ich planowanie,
- zarządzanie własnymi pieniędzmi,
- oszczędności w budżecie domowym i ich racjonalne inwestowanie.

2.2 Instytucje finansowe

a) rodzaje banków i usług bankowych:

- podstawowe funkcje banków,
- rola NBP jako banku centralnego,
- banki komercyjne,
- rodzaje usług bankowych,
- instytucje pośrednictwa finansowego,

b) rynek papierów wartościowych:

- rola giełdy w gospodarce,
- rodzaje papierów wartościowych,

- pierwotny i wtórny rynek papierów wartościowych,
- ryzyko inwestowania na giełdzie,
- c) pozabankowe instytucje finansowe:
  - firmy ubezpieczeniowe,
  - fundusze emerytalne,
  - fundusze powiernicze,
- d) rynek ubezpieczeń:
  - funkcje i rodzaje ubezpieczeń: społecznego, zdrowotnego, emerytalnego i majątkowego.

2.3 Państwo w gospodarce rynkowej

- a) rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej:
  - koncepcje roli państwa w gospodarce,
  - funkcje państwa w gospodarce,
  - zakres i formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce rynkowej,
  - skutki interwencjonizmu państwowego w gospodarce.
- b) budżet państwa:
  - funkcje i zasady tworzenia dobrego budżetu,
  - źródła i struktura dochodów budżetowych państwa,
  - rodzaje i cechy podatków (podatki pośrednie i bezpośrednie),
  - wydatki budżetowe i ich klasyfikacja,
  - deficyt budżetowy,
  - obsługa długu publicznego.

2.4 Przedsiębiorczość i inicjatywność

- a) psychologiczne podstawy przedsiębiorczości:
  - pojęcie osobowości człowieka,
  - cechy osobowości człowieka instrumentalne i kierunkowe,
  - mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka: potrzeby jako źródło aktywności człowieka i ich hierarchia, rodzaje uczuć i ich pochodzenie, motywy aktywności człowieka,
  - zachowanie się człowieka w sytuacjach trudnych: radzenie sobie ze stresem, ryzyko w podejmowaniu decyzji,
- b) istota przedsiębiorczości:
  - cechy osoby przedsiębiorczej: zdolność do samoakceptacji, inicjatywność i kreatywność, asertywność, odpowiedzialność, uczciwość, zdolność do podejmowania ryzyka,
  - ocena mocnych i słabych stron osobowości,
  - planowanie przyszłości przez wyznaczanie celów i zadań,
  - organizowanie pracy własnej i zespołowej,
- c) komunikowanie społeczne i praca w grupie:
  - pojęcie i istota komunikacji interpersonalnej w grupie,
  - język i style komunikowania się,
  - funkcjonowanie grupy społecznej: przyjmowanie ról, kierowanie i podejmowanie decyzji, zasady pracy zespołowej, cechy dobrej grupy,

d) rozwiązywanie sytuacji konfliktowych:

- przyczyny powstawania konfliktów w grupie,
- sposoby rozwiązywania konfliktów przez mediacje, negocjacje, arbitraż, sąd.

c) budżet samorządu:

- funkcje budżetu samorządowego na przykładzie gminy,
- dochody budżetowe gminy,
- dotacje i subwencje,
- wydatki w budżecie gminy.

d) wzrost gospodarczy:

- pojęcie wzrostu gospodarczego,
- mierniki wzrostu gospodarczego,
- czynniki wpływające na wzrost gospodarczy,
- czynniki ograniczające wzrost gospodarczy.

e) kryzys gospodarczy:

- pojęcie kryzysu gospodarczego i jego przyczyny,
- negatywne zjawiska występujące w czasie kryzysu gospodarczego.

f) miejsce obywatela w gospodarce:

- obywatel jako konsument,
- obywatel jako pracownik,
- obywatel jako pracodawca.

g) ochrona konsumenta:

- prawne aspekty ochrony konsumenta,
- ochrona konsumentów przez instytucje rządowe i pozarządowe,
- reklama i jej wpływ na konsumenta.

2.5 Podstawy funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej.

a) formy organizacyjno prawne funkcjonowania przedsiębiorstw:

- działalność gospodarcza osób fizycznych,
- klasyfikacja spółek,
- przedsiębiorstwa państwowe i komunalne,
- spółdzielnie,
- źródła finansowania przedsiębiorstw,

b) zasady podejmowania działalności gospodarczej:

- procedura uruchomienia działalności gospodarczej,
- dokumenty niezbędne do podjęcia działalności gospodarczej,

c) zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw, majątek przedsiębiorstwa

- elementy rachunkowości w firmie,
- należności i zobowiązania – podatek dochodowy, podatek VAT, rozliczenia z ZUS,
- majątek przedsiębiorstwa: aktywa i pasywa,

d) funkcjonowanie przedsiębiorstwa budowlanego:

- cele działalności przedsiębiorstwa budowlanego,
- struktura i procedura tworzenia biznesplanu,
- wydatki i przychody w przedsiębiorstwie budowlanym,
- zysk i ryzyko, opłacalność przedsięwzięcia,

- pozyskiwanie kapitału i jego inwestowanie,
- zasady współpracy z innymi przedsiębiorstwami,
- e) etyczne i nieetyczne zachowania w biznesie:
  - uczciwa konkurencja i monopol,
  - przestrzeganie praw konsumenta.

2.6 Rynek pracy

- a) rynek pracy i jego rola w gospodarce:
  - podaż pracy i czynniki na nią wpływające,
  - popyt na pracę,
  - równowaga na rynku pracy,
  - rodzaje zawodów i umiejętności zawodowych,
- b) prawo pracy
  - wpływ polityki państwa na rynek pracy,
  - stosunek pracy i jego cechy,
  - formy zatrudnienia pracowników,
  - samozatrudnienie,
- c) prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy:
  - obowiązki pracownika wobec pracodawcy,
  - ochrona praw pracowniczych,
  - związki zawodowe,
  - pozytywne i negatywne zjawiska w relacjach pracownika i pracodawcy,
- d) bezrobocie:
  - istota i stopa bezrobocia,
  - rodzaje i przyczyny bezrobocia,
  - skutki bezrobocia,
  - aktywne i pasywne formy zmniejszania bezrobocia,
- e) aktywne poszukiwanie pracy:
  - poznanie metod aktywnego poszukiwania pracy,
  - aplikacje związane z poszukiwaniem pracy,
  - rozmowa kwalifikacyjna z pracodawcą,
  - instytucje wspierające osoby szukające pracy.

2.7 Międzynarodowa współpraca gospodarcza

- a) gospodarcza współpraca Polski z zagranicą:
  - pojęcie i zakres międzynarodowej wymiany gospodarczej,
  - korzyści i zagrożenia handlu zagranicznego,
  - bilans płatniczy kraju,
  - kursy walut,
  - międzynarodowe organizacje gospodarcze,
- b) funkcjonowanie Polski w UE:
  - proces integracji gospodarczej w ramach UE,
  - kierunki wspólnej polityki UE,
  - wspólnotowe prawo gospodarcze,

- korzyści z przynależności do UE,
  - koszty integracji: dostosowanie prawa i gospodarki do standardów UE, okresy przejściowe,
  - rynek pracy w zjednoczonej Europie,
  - miejsce Polski w Europie przed i po wejściu do UE,
- c) globalizacja gospodarki światowej:
- pojęcie i przejawy globalizacji gospodarki,
  - problemy ekonomiczne współczesnego świata, konsekwencje globalizacji dla Polski.

3 Procedury osiągnięcia celów

3.1 Postulaty metodyczne

W realizacji programu zasadniczo mogą być stosowane wszystkie metody i formy pracy dydaktycznej charakterystyczne dla kształcenia ogólnego. Ważne jest by nauczyciel w czasie lekcji stwarzał sytuacje sprzyjające aktywności i samodzielności uczniów w zdobywaniu i porządkowaniu wiedzy oraz kształtowaniu umiejętności praktycznych. Ponadto należy stwarzać sytuacje współdziałania uczniów w zdobywaniu wiedzy oraz rozwiązywania problemów, formułowania wniosków tak, aby praca zespołowa pozwalała na wymianę doświadczeń, aktywizację uczniów słabszych lub biernych. Wprowadzanie nowych treści teoretycznych należy powiązać z konkretnymi przykładami, aby przybliżyć je do obserwacji i doświadczeń uczniów wyniesionych z życia codziennego. Pełną realizację tych postulatów zapewni wykorzystanie aktywizujących metod nauczania. Ze względu na niewielką przydatność metod podających należy je ograniczyć do niezbędnego minimum.

Na lekcjach powinna panować atmosfera sprzyjająca prowadzeniu dyskusji i polemizowaniu. Uczniowie powinni być wdrażani do samodzielnego referowania zagadnień. Konieczne jest tu aprobowanie aktywności uczniów, ale też zezwolenie na poszukiwanie przez nich właściwych rozwiązań w drodze podejmowania wielu prób i eksperymentowania. Procedury oceny osiągnięć uczniów powinny uwzględniać promowanie pomysłowości, innowacyjności oraz aktywności uczniów.

W realizacji programu właściwe jest również stosowanie technologii informacyjnej. Oprogramowanie komputera (encyklopedia multimedialna, programy do prowadzenia własnej firmy) oraz Internet pozwala na pozyskiwanie wiedzy i nabywanie umiejętności praktycznych np. umiejętności inwestowania na giełdzie w dostępnych w sieci grach i symulacjach. Dla nauczyciela komputer i Internet to narzędzie umożliwiające przygotowanie interesujących środków dydaktycznych.

Realizację celów kształcenia może uatrakcyjnić współpraca ze środowiskiem lokalnym polegająca na organizowaniu wycieczek do instytucji takich jak WUP, Urząd Skarbowy, ZUS lub banku oraz spotkań z ekspertami w danej dziedzinie.

3.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych

L.p.	Tytuł działu i zagadnienia	Liczba godzin
1	Podstawy gospodarki rynkowej: podstawy historyczne gospodarki rynkowej, pojęcie i funkcje rynku, cechy gospodarki rynkowej, rola pieniądza, funkcjonowanie gospodarstwa domowego.	9
2	Instytucje finansowe: rodzaje banków i usług bankowych, rynek papierów wartościowych, pozabankowe instytucje finansowe, rynek ubezpieczeń.	8

3	Państwo w gospodarce rynkowej: rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej, budżet państwa, budżet samorządu, wzrost gospodarczy, kryzys gospodarczy, miejsce obywatela w gospodarce, ochrona konsumenta.	10
4	Przedsiębiorczość i inicjatywność: psychologiczne podstawy przedsiębiorczości, istota przedsiębiorczości, komunikowanie społeczne i praca w grupie, rozwiązywanie sytuacji konfliktowych.	10
5	Podstawy funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej: formy organizacyjno prawne funkcjonowania przedsiębiorstw, zasady podejmowania działalności gospodarczej, zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw, majątek przedsiębiorstwa, funkcjonowanie przedsiębiorstwa budowlanego, etyczne i nieetyczne zachowania w biznesie.	11
6	Rynek pracy: rynek pracy i jego rola w gospodarce, prawo pracy, prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy, bezrobocie, aktywne poszukiwanie pracy.	8
7	Międzynarodowa współpraca gospodarcza: gospodarcza współpraca Polski z zagranicą, funkcjonowanie Polski w UE, globalizacja gospodarki światowej.	6
Do dyspozycji nauczyciela		2
Razem	2 godz. / tyg. × 32 tyg. = 64 godz.	64

3.3 Metody preferowane w dydaktyce

W osiągnięciu założonych celów kształcenia bardzo ważny jest staranny dobór metod nauczania. Zależy on od realizowanych treści nauczania, od możliwości intelektualnych uczniów, od ich zainteresowania oraz od liczebności klasy.

W praktyce szkolnej można łączyć i przekształcać różne metody opracowując swój własny, indywidualny warsztat pracy, który pozwoli osiągać jak najlepsze porozumienie z uczniami i zrealizować ustanowione cele.

Wykład jest niezbędny w przekazywaniu wiedzy. Warto podeprzeć słowa materiałem prezentacyjnym (wykresami, planszami, prezentacją multimedialną itd.) lub wzbogacić pokazami, demonstracjami. Wykład może być metodą aktywizującą mimo licznych ograniczeń. Należy wówczas jasno określić, czego będzie dotyczył, nie może trwać zbyt długo, trzeba go wygłosić dynamicznie akcentując ważniejsze kwestie, pozwolić uczniom zadawać pytania a na koniec należy zrobić podsumowanie. Po wykładzie należy poświęcić czas na pytania uczniów i wyjaśnienia oraz pytania sprawdzające postawione przez nauczyciela

Praca z tekstem jest często wykorzystywaną tradycyjną metodą uczenia się. Aby metoda ta przyczyniała się do realizacji założonych celów musi opierać się na czytaniu aktywnym. Aktywna praca z tekstem polega na uświadomieniu uczniom sensu czytania określonego tekstu, przeszukania tekstu pod kątem niezrozumiałych wyrazów czy wyrażeń i ich wyjaśnienie. Następnie właściwe czytanie, czyli poszukiwanie w tekście odpowiednich informacji, opracowanie słów kluczowych i notatek.

Metody aktywizujące sprzyjają sytuacji gdzie stroną aktywną jest uczeń, nauczyciel natomiast jest organizatorem całego procesu dydaktycznego. Aby osiągnąć zamierzony cel

musi skonstruować zadania, stworzyć warunki do ich wykonania, wspierać i inspirować uczniów. Metody aktywizujące w procesie nauczania - uczenia się mają za zadanie stawianie ucznia w takiej sytuacji, aby odczuwał potrzebę podejmowania działań, jakich od niego oczekujemy, nabywał umiejętności współdziałania w grupie. Zadaniem nauczyciela jest uświadomienie uczniom celu ich działań oraz umotywowanie potrzeby jego osiągnięcia. Należy stwarzać uczniom możliwości rozmowy i dyskusji, umożliwiać im uczenie się poprzez działanie. Taki model pracy umożliwia kształtowanie kompetencji kluczowych, które są tak istotne w dalszym życiu i funkcjonowaniu we współczesnym świecie (planowanie, organizowanie i ocenianie własnego uczenia się, twórcze rozwiązywanie problemów, skuteczne komunikowanie się, współpraca w grupie, wykorzystanie informacji z różnych źródeł, posługiwanie się różnymi źródłami informacji w tym technologią informacyjną).

Metoda projektów polega na samodzielnym realizowaniu przez uczniów zadania przygotowanego przez nauczyciela na podstawie wcześniej ustalonych założeń. Projekty można podzielić na dwa rodzaje: projekty badawcze, które mają na celu rozwój wiedzy i umiejętności oraz projekty działania lokalnego takie jak akcje w środowisku lokalnym. Proces pracy nad projektem obejmuje: wybór zagadnienia, tematu i określenie celów, zawarcie kontraktu, opracowanie programu projektu – harmonogramu działań, realizacja projektu, prezentacja projektu, ocena projektu.

Ćwiczenia praktyczne to metoda uczenia się przez działanie. Pozwala na kształtowanie konkretnych umiejętności w wyniku wykonania przez uczniów na lekcji lub w domu określonych zadań praktycznych. W ten sposób można przećwiczyć wypełnienie zeznania podatkowego PIT, sporządzenie CV i listu motywacyjnego, autoprezentację itp.

Praca w grupach działa aktywizująco i uczy współpracy z rówieśnikami. Uczy kooperacji, respektowania przyjętych zasad i dyscypliny, umożliwia doświadczenie współzależności i współodpowiedzialności. Pozwala na doskonalenie kompetencji komunikacyjnych (zabieranie głosu, wypowiadanie własnych myśli, respektu dla zdania innych, rozwiązywania problemów, słuchania innych, empatii). Ułatwia aktywizację wszystkich uczniów jest to szczególnie ważne dla uczniów nieśmiałych lub pracujących wolniej. Działa wzajemnie inspirująco, co ma miejsce podczas dzielenia się swoimi pomysłami, doświadczeniami. Sprzyja kreatywności i innowacyjności. Korzyści dla uczniów płynące z pracy grupowej to zapewnienie poczucia bezpieczeństwa, rozwijanie wiary we własne siły, umożliwienie wzajemnego poznania się uczniów, możliwość dzielenia się doświadczeniami i pomysłami oraz doskonalenia kompetencji komunikacyjnych, wdrażanie do przestrzegania zasad. Praca w grupach ułatwia nauczycielowi aktywizację uczniów, daje możliwość zajęcia się uczniem słabszym, pozwala odpowiadać na zainteresowania uczniów i nawiązanie z nimi lepszego kontaktu.

Ważnym narzędziem pracy nauczyciela i ucznia są pytania. Są one odpowiednie dla fazy początkowej lekcji - wtedy koncentrują uwagę uczniów, weryfikują posiadany zasób wiedzy i umiejętności w punkcie startowym. Pytania są także właściwe dla etapowej diagnozy przyrostu wiedzy, ewentualnie koncentrują ponownie uwagę uczniów. Pytania odgrywają również ważną rolę w fazie podsumowującej i ewaluacji lekcji.

Wybrane metody aktywizujące

Dyskusja

Bardzo ważne przy dyskusji jest właściwe sformułowanie jej tematu. Przed rozpoczęciem należy określić czas i sposób prezentowania wypowiedzi oraz wybrać osobę prowadzącą dyskusję. Dłuższa, bardziej zorganizowana forma dyskusji to debata, która kończy się oceną biorących w niej udział oraz wyborem zwycięzcy. Ciekawe rezultaty przynoszą dyskusje prowadzone formułą „za i przeciw”. Należy wówczas podzielić klasę na dwa zespoły i wybrać liderów. W czasie prowadzenia dyskusji należy precyzyjnie określić zasady jej przebiegu, aby uniknąć bałaganu z powodu dużego zaangażowania emocjonalnego uczniów. Rodzajem dyskusji kierowanej jest dyskusja panelowa, polegająca na tym, że kilka osób wcześniej się do niej przygotowuje i przedstawia swoje głosy, rozpoczynając tym samym wymianę zdań obserwatorów.

Burza mózgów (fabryka pomysłów)

Metoda polega na postawieniu przez prowadzącego pytania lub zagadnienia. Uczniowie podają pomysły rozwiązania tego problemu. Wszystkie pomysły są notowane. Należy zachować zasadę nie krytykowania nawet najbardziej nieprawdopodobnych pomysłów. W drugim etapie następuje dyskusja na temat każdego rozwiązania i jego ocena. W trzecim etapie dokonuje się wyboru najlepszego rozwiązania, które zostaje wprowadzone w życie i sprawdzone pod względem efektywności. Należy pamiętać, że po zakończeniu burzy mózgów przyjmujemy na siebie zobowiązania, co do realizacji i sprawdzenia efektywności przyjętego rozwiązania.

Odgrywanie ról. Drama. Symulacja

Odgrywanie ról z własnego życia lub z życia innych ludzi powoduje, że uczniowie lepiej poznają swoje emocje, reakcje, dystansują się do pewnych sytuacji, patrząc na nie oczami osób trzecich, poznają sposób myślenia i reagowania innych ludzi, zbliżają się do odgrywanych postaci.

Drama jest improwizacją, która umożliwia przeżycie pewnych problemów oraz poszukiwanie ich rozwiązań. Stawiamy pewien problem, pytanie, które staje się pretekstem do udzielenia odpowiedzi w postaci scenki do odegrania. Odpowiedź przygotowywana jest w zespołach. Odegranie scenki wywołuje u uczniów emocje, pomaga je uzewnętrznić, przeżyć i zrozumieć.

Symulacja jest naśladowaniem rzeczywistości „na niby”. Jej celem jest doskonalenie umiejętności, bezpieczne ćwiczenie sytuacji. Często stosowana jest jako trening przed właściwą prezentacją. Przed rozpoczęciem symulacji należy podać uczniom jej zasady.

Mapa pojęciowa (mentalna)

Mapa pojęciowa jest metodą wizualnego przedstawienia problemu, rodzajem schematu pojęciowego ilustrującego nasz sposób myślenia za pomocą słów, obrazów, zdjęć, rysunków itp. Aby stworzyć mapę pojęciową, należy wyjść od interesującego nas pojęcia, problemu, a następnie stworzyć wokół niego sieć logicznych połączeń.

Drzewo decyzyjne

Drzewo decyzyjne można stosować, wdrażając ucznia do podejmowania decyzji. Jest to wizualna prezentacja przebiegu procesu myślenia. Jeżeli uczeń ma podjąć decyzję w jakiejś sprawie, to powinien w pień drzewa wpisać (określić), jaka sytuacja wymaga

podjęcia decyzji. Następnie (na poziomie gałęzi) uczeń wpisuje możliwe rozwiązania określonego poniżej problemu. Każde z rozwiązań przynosi dobre i złe konsekwencje wyboru, które uczeń umieszcza na trzecim poziomie. W koronie drzewa określa cele i wartości, którymi się kieruje.

Portfolio

Metoda polegająca na gromadzeniu przez ucznia (uczniów) materiałów w teczce, które dokumentują pracę nad określonym tematem. Należy zapoznać uczniów z tematem, na który będą gromadzić materiały, określić rodzaj materiałów, które mogą być gromadzone, np. wycinki prasowe, wzory umów i dokumentów, określić czas, w jakim uczniowie będą gromadzić i kompletować materiały do teczki, ustalić kryteria oceniania (można je ustalić wspólnie z uczniami). Następnie uczniowie gromadzą, kompletują i porządkują materiały. Po ocenie portfolio materiały zawartych w teczce są wykorzystane na lekcji (lub kilku lekcjach).

Metoda JIGSAW (z ang. układanka)

Jest to jedna z metod nauczania we współpracy. Jej zadaniem jest aktywne włączenie uczniów w proces uczenia się. Przez cedowanie na uczniów odpowiedzialności za nauczanie części materiału swoich kolegów zachęca do uczenia się głębszego i szczegółowego. Metodę JIGSAW wykorzystuje się wtedy, gdy uczniowie mają do przyswojenia pewną partię materiału, którą da się podzielić na spójne fragmenty. Stanowią one elementy, jakby puzzle, tworzące całą układankę. Każdy uczeń w klasie ma opanować całość wiedzy. Klasę należy podzielić na grupy tzw. eksperckie. Każda grupa dostaje do przestudiowania inną część lub inny aspekt tematu. Grupy mają za zadanie przedyskutować, rozpracować swoją część wiedzy. Każda osoba w grupie musi na tyle dobrze zrozumieć zagadnienie, żeby móc wytłumaczyć je innej grupie uczniów. Drugi podział na grupy polega na tym, że w skład każdej nowej grupy wchodzi jeden z przedstawicieli każdej z poprzednich („eksperckich”) grup. Przedstawiciele ci kolejno relacjonują, na poprzednim etapie. Eksperci wracają do swoich grup i konfrontują zdobytą całościową wiedzę. Sprawdzają, czy wszyscy nauczyli się wszystkiego. System ten wymusza współpracę – aby uzyskać pozytywny rezultat, każdy uczeń musi skorzystać z pomocy (wiedzy) innego ucznia. Każdy też musi pomóc wszystkim pozostałym.

3.4 Środki dydaktyczne

WYPOSAŻENIE DLA UCZNIĄ NIEZBĘDNE DO REALIZACJI PROGRAMU

L.p.	Nazwa	OPIS		
		Autor	Tytuł	Wydawnictwo rok wydania
1.	Podręcznik dla ucznia (podstawowy)	Małgorzata Biernacka Jarosław Korba Zbigniew Smutek	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik</i>	OPERON Gdynia 2008
2.	Zeszyty ćwiczeń	Małgorzata Biernacka Jarosław Korba Zbigniew Smutek	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Zeszyt ćwiczeń dla ucznia</i>	OPERON Gdynia 2008
3.	Podręcznik dla ucznia (uzupełniający)	Barbara Aleksandra Cichańska	<i>Egzamin zawodowy Podstawy przedsiębiorczości teoria i testy</i>	Wydawnictwo Szkolne PWN 2008
4.	Materiały	zeszyt w kratkę (A5, 100 stron), nośnik pamięci zewnętrznej, długopis, ołówek automatyczny.		

WYPOSAŻENIE DLA NAUCZYCIELA NIEZBĘDNE DO REALIZACJI PROGRAMU

L.p.	Nazwa	OPIS		
		Autor	Tytuł	Wydawnictwo rok wydania
1.	Podręcznik podstawowy	Małgorzata Biernacka Jarosław Korba Zbigniew Smutek	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik</i>	OPERON Gdynia 2008
2.	Zeszyt ćwiczeń dla ucznia	Małgorzata Biernacka Jarosław Korba Zbigniew Smutek	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Zeszyt ćwiczeń dla ucznia</i>	OPERON Gdynia 2008
3.	Przewodnik dla nauczyciela	Jarosław Korba Zbigniew Smutek	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Przewodnik dla nauczyciela</i>	OPERON Gdynia 2008
4.	Testy sprawdzające	Jolanta Kaczmarczyk Mariola Lubojańska Elżbieta Szaran	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Testy sprawdzające</i>	OPERON Gdynia 2008
5.	Wybrane scenariusze lekcji	Wojciech Girguś Jarosław Korba	<i>Podstawy przedsiębiorczości. Wybrane scenariusze lekcji</i>	OPERON Gdynia 2008
6.	Podręczniki uzupełniające	Jakubowski W.J., Maj T., Załęski P., <i>Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceów i techników. Zakres podstawowy i rozszerzony</i> , wyd. PAZDRO Oficyna Edukacyjna, Garbarcik K., Żmiejsko M., <i>Czas na przedsiębiorczość. Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy</i> , Wydawnictwo Szkolne PWN.		
7.	Literatura metodyczna i merytoryczna	Publikacje z zakresu dydaktyki oraz ekonomii, przedsiębiorczości, komunikacji itd., słownik ekonomiczny, encyklopedia, rocznik statystyczny, czasopisma o tematyce społeczno-ekonomicznej.		
8.	Materiały edukacyjne	Filmy edukacyjne, prezentacje multimedialne, foliogramy, tablice pogładowe, mapy, komputerowe programy edukacyjne, materiały źródłowe: przepisy prawa, formularze bankowe, podatkowe, urzędowe, wzory umów, itd.		
9.	Materiały biurowe	nośnik pamięci zewnętrznej, pisaki, folie, masa klejąca, papier xero, papier kolorowy.		

3.5 Literatura dla nauczyciela

1. Arends R.L., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994.
2. Aronson E., *Człowiek istota społeczna*. PWN, Warszawa 1995.
3. Bień W.: *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*. Difin, Warszawa 2008.
4. Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*. Zakł. Wydaw. SFS, Kielce 2000.
5. Cichańska B. A., *Egzamin zawodowy Podstawy przedsiębiorczości teoria i testy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, 2008
6. Fenstermacher G.D., Soltis J.F., *Style nauczania*, WSiP, Warszawa 2000.
7. Garbarcik K., Żmiejsko M., *Czas na przedsiębiorczość. Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy*, Wydawnictwa Szkolne PWN. 2008
8. Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*. Veda 2004.
9. Jabłońska L., Winch S., Wachowiak P., *Prezentacja profesjonalna. Teoria i praktyka*. Difin, Warszawa 2008.

10. Jakubowski W. J., Maj T., Załęski P., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceów i techników. Zakres podstawowy i rozszerzony*, wyd. PAZDRO Oficyna Edukacyjna, 2008.
11. Kędracki-Feldman E., *Aktywizować? Ależ to całkiem proste: wybrane metody i techniki aktywizacji uczniów*, CODN, Warszawa 1999.
12. Komosa A., *Szkolny Słownik Ekonomiczny*, Ekonomik s.c., Warszawa 2000.
13. Kotler Ph., *Marketing*, Rebis, Poznań 2005.
14. McGinnis A., *Sztuka motywacji*, Vocatio, Warszawa 2000.
15. Milewski R., Kwiatkowski E., *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa 2008.
16. Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987.
17. Słoman J., *Podstawy ekonomii*, PWE, Warszawa 2001
18. Sudoł S., *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Zarządzanie przedsiębiorstwem*, PWE, Warszawa 2006.
19. Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CODN, Warszawa 2000.
20. Winch A., Winch S., *Negocjacje*, Difin, Warszawa 2005.

3.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

Wyposażenie pracowni przedmiotowej niezbędne do realizacji programu obejmuje:

- Komplet stolików i krzeseł umożliwiających uczniom działania.
- Podręczna biblioteczka przedmiotowa obejmująca komplet szkolnych słowników pojęć ekonomicznych, publikacje z zakresu ekonomii, rocznik statystyczny, popularne czasopisma społeczno – ekonomiczne itp.
- Rzutnik multimedialny.
- Multimedialne stanowisko komputerowe ze skanerem i drukarką oraz DVD.
- Kamera wideo.
- Podręczna wideoteka przedmiotowa.
- Rzutnik pisma (grafoskop).
- Ekran.
- Tablica suchościeralna.
- Flipchart – stojak z papierem wielkoformatowym wraz z zestawem pisaków.

4 Opis założonych osiągnięć ucznia

Realizacja celów kształcenia wymaga skutecznego systemu kontroli i oceny osiągnięć ucznia. Ma on obok funkcji diagnostycznej sprzyjać motywowaniu uczniów do pogłębiania swojej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw. Ocenianie osiągnięć uczniów z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości powinno być zgodne z wewnątrzszkolnym ocenianiem.

Oceni z przedmiotu podlega: zakres wiadomości i umiejętności, rozumienie wiadomości, umiejętności stosowania wiedzy w praktyce, kultura przekazywania wiadomości, zachowanie uczniów podczas wykonywania zadań, własna inicjatywa ucznia w dostrzeganiu problemów i znajdowaniu sposobów ich rozwiązywania, umiejętność korzystania z różnych źródeł wiadomości, gromadzenia i selekcji zebranych informacji.

Ogólne kryteria na poszczególne oceny

Ocena celująca:

Uczeń posiadał wiedzę i umiejętności znacznie wykraczające poza program nauczania, samodzielnie i sprawnie posługuje się wiedzą wykorzystując ją do celów teoretycznych oraz praktycznych, posługuje się poprawnym językiem i sprawnie operuje terminologią z przedsiębiorczości, osiąga sukcesy w konkursach, olimpiadach przedmiotowych o zasięgu centralnym lub regionalnym.

Ocena bardzo dobra:

Uczeń opanował pełny zakres wiedzy i umiejętności określony programem nauczania, sprawnie posługuje się zdobytymi wiadomościami, które powiązane są ze sobą w logiczny układ, umiejętnie wykorzystuje wiadomości w teorii i praktyce, bez ingerencji nauczyciela, potrafi zastosować posiadaną wiedzę do rozwiązywania zadań oraz problemów w nowych sytuacjach, posługuje się poprawnym językiem, korzysta z różnych źródeł informacji.

Ocena dobra:

Uczeń nie w pełni opanował wiadomości określone programem nauczania, ale opanowane wiadomości powiązane są związkami logicznymi, potrafi dokonywać uogólnień, stosuje wiedzę w sytuacjach teoretycznych i praktycznych z niewielką pomocą nauczyciela, posługuje się poprawnym językiem, nie popełnia rażących błędów.

Ocena dostateczna:

Uczeń opanował zakres materiału określony podstawą programową z danego przedmiotu, potrafi rozwiązać (wykonać) typowe zadania teoretyczne lub praktyczne o średnim stopniu trudności, stosuje wiedzę w sytuacjach teoretycznych i praktycznych z pomocą nauczyciela, popełnia niewielkie i nieliczne błędy językowe.

Ocena dopuszczająca:

Uczeń ma braki w opanowaniu materiału określonego podstawą programową, ale nie przekreślają one możliwości uzyskania przez niego podstawowej wiedzy z danego przedmiotu w ciągu dalszej nauki, potrafi rozwiązać (wykonać) typowe zadania teoretyczne lub praktyczne o niewielkim stopniu trudności z pomocą nauczyciela, popełnia liczne błędy językowe i ma trudności w wysławianiu się.

Ocena niedostateczna:

Uczeń nie opanował wiadomości i umiejętności określonych w podstawie programowej, ma rażące braki w wiadomościach i umiejętnościach, które uniemożliwiają dalsze

zdobywanie wiedzy, nie posiadał umiejętności stosowania wiedzy oraz wyjaśniania zjawisk, nawet z pomocą nauczyciela, popełnia bardzo liczne błędy językowe i ma rażąco nieporadny styl oraz duże trudności w wystawianiu się.

4.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

Sprawdzenie wiedzy i umiejętności uczniów ma charakter alternatywny, co oznacza, że uczeń umie bądź nie umie wykonać zadania, w którym wykorzystuje się wiedzę lub umiejętność. Stopień opanowania poszczególnych umiejętności przez uczniów może charakteryzować się różną biegłością, co oznacza, że zadanie może być wykonane szybciej lub wolniej, przy pierwszej lub kolejnej próbie, bezbłędnie lub z błędem zauważonym i poprawionym przez ucznia. Stopień biegłości opanowania poszczególnych umiejętności przez różnych uczniów powinien być podstawą różnicowania ocen pozytywnych.

Osiągnięcia ucznia.

L.p	Zakres materiału	Poziom podstawowy	Poziom ponadpodstawowy
1.	Podstawy gospodarki rynkowej	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		<p>Uczeń: wymienia rodzaje gospodarek, rozpoznaje różnice między gospodarką rynkową i centralną, definiuje pojęcia rynku, popytu, podaży, rozpoznaje czynniki kształtujące popyt i podaż, wymienia cechy gospodarki rynkowej, definiuje pojęcie pieniądza i określić jego rolę i funkcję w gospodarce, identyfikuje formy i właściwości pieniądza, definiuje pojęcie gospodarstwa domowego i określić jego rolę w gospodarce rynkowej.</p>	<p>Uczeń: wyjaśnia mechanizm transformacji polskiej gospodarki po 1989 r., rozróżnia rodzaje rynków, wyjaśnia podstawowe prawa ekonomiczne w gospodarce rynkowej, przedstawia przykłady pozytywnych i negatywnych zjawisk w funkcjonowaniu rynku, ilustruje relacje przychodów i wydatków w gospodarstwie domowym.</p>
		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		<p>Uczeń: określa uwarunkowania polskiej gospodarki, charakteryzuje relację między popytem a podażą, porównuje czynniki kształtujące popyt i podaż i wyznaczyć cenę równowagi, charakteryzuje różne wymiary gospodarowania: społeczne, ekonomiczne i techniczne.</p>	<p>Uczeń: analizuje rolę i funkcję pieniądza w gospodarce, planuje budżet gospodarstwa domowego, dokonuje samodzielnie oceny zjawisk etycznych i nieetycznych w funkcjonowaniu rynku.</p>
2.	Instytucje finansowe	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		<p>Uczeń: wymienia podstawowe funkcje banków, wymienia zadania banków komercyjnych, określa podstawowe rodzaje usług bankowych, definiuje rodzaje ubezpieczeń i określa ich funkcje.</p>	<p>Uczeń: wyjaśnia zasady inwestowania pieniędzy na giełdzie, rozróżnia pozabankowe instytucje finansowe, wyjaśnia rolę banku centralnego, przedstawia formy inwestowania pieniędzy.</p>

		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		<p>Uczeń: porównuje oferty różnych banków komercyjnych, dokonuje wyboru najkorzystniejszej oferty kredytowej, prawidłowo wypełnia druki bankowe – przelewy, dowody wpłat, wnioski o udzielenie kredytu itp., porównuje oferty różnych firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych i funduszy powierniczych.</p>	<p>Uczeń: analizuje wpływ narzędzi banku centralnego na podaż pieniądza, ocenia różne formy lokowania oszczędności i zaciągania kredytów, analizuje ryzyko inwestowania na giełdzie.</p>
3.	Państwo w gospodarce rynkowej	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		<p>Uczeń: definiuje pojęcie budżetu państwa, wymienia główne zasady polityki budżetowej państwa, wymienia rodzaje i cechy podatków, definiuje pojęcie deficytu budżetowego i długu publicznego oraz pojęcie wzrostu gospodarczego i kryzysu, wymienia mierniki wzrostu gospodarczego, identyfikuje czynniki wpływające na wzrost gospodarczy lub go hamujące, wymienia przyczyny kryzysu gospodarczego, określa funkcje budżetu samorządowego, wymienia prawa konsumenta.</p>	<p>Uczeń: przedstawia koncepcje roli państwa w gospodarce, ilustruje formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce, wyjaśnia wpływ państwa na życie gospodarcze kraju, określa rodzaje wydatków budżetowych, rozróżnia przychody budżetu państwa, ilustruje negatywne zjawiska występujące w czasie kryzysu gospodarczego, rozróżnia dochody i wydatki w budżecie gminy, wyjaśnia rolę instytucji chroniących konsumentów, ilustruje wpływ reklamy na zachowania konsumentów.</p>
		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		<p>Uczeń: charakteryzuje zakres i formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce, wypełnia zeznanie podatkowe PIT, porównuje rolę instytucji chroniących konsumentów.</p>	<p>Uczeń: analizuje mechanizm wpływu deficytu budżetowego na życie gospodarcze, społeczne i polityczne kraju oraz wpływ na rozwój gospodarczy takich czynników jak: poziom zatrudnienia, wydajność pracy, postęp naukowo-techniczny, efektywność kapitału, dowodzi negatywnego lub pozytywnego wpływu reklamy na zachowania konsumentów.</p>
4.	Przedsiębiorczość i inicjatywność	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		<p>Uczeń: wymienia cechy instrumentalne i kierunkowe osobowości sprzyjające zachowaniom przedsiębiorczym w wybranym zawodzie, wymienia cechy osoby przedsiębiorczej, nazywa środki komunikacji interpersonalnej: werbalne i niewerbalne, wyjaśnia znaczenie właściwego wypełniania ról społecznych, wymienia cechy dobrej grupy, identyfikuje przyczyny powstawania konfliktów w grupie, identyfikuje dostępne możliwości działalności osobistej, zawodowej i gospodarczej,</p>	<p>Uczeń: wyjaśnia pojęcie osobowości człowieka, objaśnia mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka w różnych sytuacjach, przedstawia zasady organizacji pracy w grupie, określa istotę postaw i zachowań przedsiębiorczych, wyjaśnia istotę komunikacji interpersonalnej w grupie, przedstawia zasady skutecznego komunikowania się, ilustruje przykładami role przyjmowane w grupie, określa sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie,</p>

		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		<p>Uczeń: dokonuje autoprezentacji, prezentuje własne stanowisko w grupie stosując różne środki komunikacji, podejmuje decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych, samodzielnie organizuje własną pracę, pracuje w grupie przez wypełnienie przyjętej roli, kieruje grupą oraz podejmuje decyzje w grupie, rozwiązuje konflikty w grupie poprzez umiejętne wykorzystywanie technik negocjacyjnych.</p>	<p>Uczeń: samodzielnie dokonuje oceny własnej osobowości pod kątem mocnych i słabych stron, ocenia własne predyspozycje do wykonywania pracy w wybranym zawodzie, samodzielnie planować swoją przyszłości edukacyjną i zawodową przez wyznaczanie celów i zadań, samodzielnie organizuje pracę zespołu, ocenia funkcjonowanie grupy.</p>
5.	Podstawy funkcjonowania przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		<p>Uczeń: wymienia podstawowe zasady działalności gospodarczej, wymienia formy organizacyjno – prawne przedsiębiorstw, identyfikuje źródła finansowania przedsiębiorstw, wymienia należności i zobowiązania występujące w rozliczeniach finansowych przedsiębiorstw, definiuje pojęcie majątku przedsiębiorstwa, rozpoznaje elementy bilansu firmy takie jak aktywa i pasywa, identyfikuje wydatki i przychody w przedsiębiorstwie budowlanym, definiuje pojęcie opłacalności przedsięwzięcia, wymienia zasady tworzenia biznesplanu, wymienia zasady współpracy między przedsiębiorstwami.</p>	<p>Uczeń: wyjaśnia procedurę zakładania działalności gospodarczej osób fizycznych, wyjaśnia pojęcie bilansu i zasady rozliczeń finansowych w przedsiębiorstwie budowlanego w gospodarce, wyjaśnia etyczne i nieetyczne zachowania w biznesie.</p>
		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		<p>Uczeń: charakteryzuje podstawowe zasady prowadzenia działalności gospodarczej, wybiera odpowiednią formę organizacyjno – prawną do planowanej działalności gospodarczej, sporządza podstawowe sprawozdania finansowe (wypełnia formularz księgi przychodów i rozchodów), sporządza prosty biznesplan przedsiębiorstwa budowlanego.</p>	<p>Uczeń: analizuje podstawowe sprawozdania finansowe (księga przychodów i rozchodów), ocenia sposób finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej, analizuje i ocenia ryzyko podejmowanych decyzji.</p>
6.	Rynek pracy	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		<p>Uczeń: wymienia rodzaje zawodów budowlanych i umiejętności zawodowych koniecznych na stanowiskach pracy w budownictwie, identyfikuje formy zatrudnienia pracowników i wymienia rodzaje umów regulujących zatrudnienie, wymienia</p>	<p>Uczeń: wyjaśnia rolę rynku pracy w gospodarce, rozróżnia zachowania etyczne i nieetyczne (pracowników i pracodawców) w działalności gospodarczej, przedstawia rolę związków zawodowych, objaśnia aktywne i pasywne formy zmniejszania bezrobocia, wyjaśnia</p>

		prawa i obowiązki pracownika wobec pracodawcy, rozpoznaje przyczyny i skutki bezrobocia, wymienia dokumenty niezbędne przy ubieganiu się o pracę oraz instytucje wspierające osoby szukające pracy.	metody aktywnego poszukiwania pracy.
		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		Uczeń: charakteryzuje prawa rządzące rynkiem pracy, porównuje różne formy zatrudnienia pracowników oraz prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające z różnych form zatrudnienia, przygotowuje CV i list motywacyjny, przygotowuje się do rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą.	Uczeń: dowodzi korzyści wynikających z samozatrudnienia, ocenia przyczyny i skutki bezrobocia oraz jego strukturę oraz swoje predyspozycje do wykonywania zawodów budowlanych, analizuje własne możliwości znalezienia pracy, aktywnie poszukuje pracy, właściwie prezentuje się w czasie rozmowy kwalifikacyjnej (dokonuje autoprezentacji).
7.	Międzynarodowa współpraca gospodarcza	Zapamiętywanie i zrozumienie wiadomości	
		Uczeń: identyfikuje korzyści i zagrożenia wynikające z handlu zagranicznego, definiuje pojęcie bilansu płatniczego kraju, wymienia międzynarodowe organizacje gospodarcze, wymienia kierunki wspólnej polityki UE, identyfikuje problemy ekonomiczne współczesnego świata, definiuje pojęcie globalizacji.	Uczeń: wyjaśnia pojęcie i zakres międzynarodowej wymiany gospodarczej, przedstawia przebieg procesu integracji gospodarczej w ramach UE, określa podstawy wspólnotowego prawa gospodarczego, przedstawia korzyści z dostępu do europejskiego rynku pracy, ilustruje wpływ globalizacji na zachowania społeczne, wyjaśnia konsekwencje procesu globalizacji.
		Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych i problemowych	
		Uczeń: charakteryzuje korzyści i koszty wynikające z przystąpienia do UE, porównuje ogólną sytuację Polski przed przystąpieniem do UE z sytuacją obecną.	Uczeń: ocenia wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju oraz wpływ prawa gospodarczego UE na życie ekonomiczne państw wspólnotowych, analizuje wpływ globalizacji na życie społeczne, gospodarcze i polityczne.

4.2 Główne narzędzia kontroli

Przewiduje się następujące źródła informacji, prowadzące do ustalenia oceny bieżącej: sprawdziany pisemne (testy, sprawdziany umiejętności praktycznych), kartkówki, wypowiedzi ustne, praca i aktywność na lekcji, prace domowe, systematyczne prowadzenie i estetyka zeszytu przedmiotowego i zeszytu ćwiczeń, prace o charakterze praktycznym, projekty edukacyjne i prace wykonywane samodzielnie przez uczniów, działalność pozalekcyjna ucznia.

5 Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja powinna obejmować wszystkie aspekty programu, które decydują o jego jakości jako narzędzia do realizacji celów kształcenia. Stąd powinna ona dotyczyć zarówno samego dokumentu, realizacji programu oraz osiągnięć edukacyjnych uczniów.

Ewaluacja dokumentu programu nauczania będzie obejmowała zbadanie koncepcji programu, jego założeń, struktury, celów kształcenia, doboru i układu treści kształcenia, założonego sposobu realizacji, właściwości dobranych metod i środków dydaktycznych oraz spójności programu i jego zgodności z koncepcją pracy szkoły. Należy też uwzględnić kryterium komplementarności wymagań programowych i egzaminacyjnych oraz ich spójność z podstawą programową i kompetencją kluczową-inicjatywność i przedsiębiorczość.

Ewaluacja w zakresie realizacji programu będzie polegała na ocenie tego czy program sprawdza się w praktyce, jak wpływa na proces nauczania i uczenia się, czy i w jakim stopniu zaspokaja potrzeby uczących się, czy ich aktywizuje i motywuje do rozwoju oraz jakie czynniki sprzyjały lub utrudniały realizację programu.

Ostatecznym kryterium efektywności programu będzie ocena osiągnięć edukacyjnych uczniów. Pozwoli to na sprawdzenie czy cele kształcenia zostały zrealizowane i przełożyły się na efekty kształcenia.

Ze względu na przebieg procesu kształcenia ewaluacja będzie:

- ewaluacją wstępną polegającą na zbadaniu dokumentu programu (autoewaluacja),
- ewaluacją bieżącą, w toku której będzie dokonywana systematyczna weryfikacja jakości programu w trakcie jego realizacji, w wyniku tego nastąpi ewentualna modyfikacja programu,
- ewaluacją końcową polegającą na analizie zebranych danych jakościowych, a następnie na wydaniu opinii o programie oraz podjęciu decyzji o jego kontynuacji lub zmianie.

Proponuje się następujące **metody i narzędzia ewaluacji**:

- analizę dokumentów szkolnych (dziennika lekcyjnego, rozkładu materiału),
- ankietowanie uczniów i rodziców (ankieta),
- samoocenę nauczyciela (arkusz samooceny),
- pomiar dydaktyczny (test na wejściu i na zakończeniu cyklu kształcenia oraz wyniki osiągnięte przez uczestników na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe),
- analizę SWOT programu.

Informacji na temat ewaluacji mogą udzielać:

- nauczyciel prowadzący zajęcia, uczniowie uczestniczący w programie,
- dyrekcja szkoły,
- osoby wyznaczone przez organ realizujący projekt.

Prezentacja danych z ewaluacji sporządzona będzie w formie raportu.

Bibliografia

- [1] Arends R.L., *Uczymy się nauczać*, WSiP, Warszawa 1994.
- [2] Aronson E., *Człowiek istota społeczna*, PWN, Warszawa 1995.
- [3] Bień W., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008.
- [4] Biernacka M., Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik*, OPERON, Gdynia 2008.
- [5] Brudnik E., Moszyńska A., Owczarska B., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Zakł. Wydaw. SFS, Kielce 2000.
- [6] Cichańska B. A., *Egzamin zawodowy Podstawy przedsiębiorczości teoria i testy*, Wydawnictwo Szkolne PWN, 2008.
- [7] Dretkiweicz-Więch J., *Nauczycielski system oceniania*, CODN, Warszawa 1999.
- [8] Dylak S.: *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, PWN, Warszawa 2003.
- [9] Fenstermacher G.D., Soltis J.F., *Style nauczania*, WSiP, Warszawa 2000.
- [10] Garbarcik K., Żmiejkó M.: *Czas na przedsiębiorczość. Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla szkół ponadgimnazjalnych. Zakres podstawowy*. Wydawnictwa Szkolne PWN 2008.
- [11] Hamer H., *Klucz do efektywności nauczania. Poradnik dla nauczycieli*, Veda 2004.
- [12] Jabłońska L., Winch S., Wachowiak P., *Prezentacja profesjonalna. Teoria i praktyka*, Difin, Warszawa 2008.
- [13] Jakubowski W. J., Maj T., Załęski P., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceów i techników. Zakres podstawowy i rozszerzony*, Wyd. PAZDRO Oficyna Edukacyjna, 2008.
- [14] Kędracki-Feldman E., *Aktywizować? Ależ to całkiem proste: wybrane metody i techniki aktywizacji uczniów*, CODN, Warszawa 1999.
- [15] Komorowska H., *Konstrukcja, realizacja i ewaluacja programu nauczania*, IBE, Warszawa 1995.
- [16] Komosa A.: *Szkolny Słownik Ekonomiczny*. Ekonomik s.c., Warszawa 2000.
- [17] Korba J., Mistrzак M., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Program nauczania w zakresie podstawowym dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Operon, Gdynia 2007.
- [18] Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Przewodnik dla nauczyciela*, Operon, Gdynia 2008.
- [19] Kotler Ph., *Marketing*, Rebis, Poznań 2005.
- [20] McGinnis A., *Sztuka motywacji*, Vocatio, Warszawa 2000.
- [21] Milewski R., Kwiatkowski E., *Podstawy ekonomii*, PWN, Warszawa 2008.
- [22] Niemierko B., *Pomiar sprawdzający w dydaktyce*, PWN, Warszawa 1999.
- [23] Niemierko B., *Kształcenie szkolne. Podręcznik skutecznej dydaktyki*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2007.
- [24] Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, PWN, Warszawa 1987.
- [25] Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1992.
- [26] Piasecka L., *Program do przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, Wyd. Edukacyjne Wiking, Wrocław 2002.

- [27] Piasecka L., Bancarzewska B., *Podstawy przedsiębiorczości. Przewodnik metodyczny. Liceum ogólnokształcące, liceum profilowane i technikum*, Wyd. Edukacyjne Wiking, Wrocław 2002.
- [28] Sloman J., *Podstawy ekonomii*, PWE, Warszawa 2001.
- [29] Sudoł S., *Przedsiębiorstwo. Podstawy nauki o przedsiębiorstwie. Zarządzanie przedsiębiorstwami*, PWE, Warszawa 2006.
- [30] Szempruch J., *Założenia, zasady opracowania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, Wyd. WSEI, Lublin 2009
- [31] Taraskiewicz M., *Jak uczyć lepiej? Czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, CODN, Warszawa 2000.
- [32] Winch A., Winch S., *Negocjacje*, Difin, Warszawa 2005.

Akty prawne:

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. Nr 51 z dnia 29 maja 2002 r. ze zmianami 6.09.2003 r. oraz 13.01.2005 r.).
- Zalecenia Departamentu Europejskiego i Rady z dnia 18.12.2006 w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE),

Aneks

Załącznik 1

Przykładowe narzędzia oceny osiągnięć uczniów

Karta samooceny ucznia w zakresie kompetencji przedsiębiorczości

Polecenie dla ucznia:

Oceń w pięciostopniowej skali swoje kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.

(1 – niedostateczny, 2 – dopuszczający, 3 – dostateczny, 4 – dobry, 5 – bardzo dobry)

L.p.	Kryteria oceny	Skala ocen				
		1	2	3	4	5
1	Potrafię prawidłowo ocenić swoje możliwości.					
2	Potrafię dostrzec cel swoich działań i zaplanować je.					
3	Potrafię wygłaszać swoje zdanie i formułować wnioski.					
4	Potrafię zorganizować swoją pracę.					
5	Potrafię współdziałać w zespole.					
6	Właściwie argumentuję podjęte decyzje.					
7	Stosuję techniki negocjacji.					
8	Korzystam z różnych źródeł informacji i potrafię je selekcionować.					
9	Rozumiem i stosuję wyuczone zagadnienia i pojęcia dotyczące gospodarki rynkowej.					
10	Potrafię zaplanować rozwój małego przedsięwzięcia gospodarczego.					

Na podstawie: Piasecka, Bancarzewska 2002; Szempruch, 2009.

KARTA SAMOOCENY UCZNIĄ W ZAKRESIE UMIEJĘTNOŚCI PRACY W GRUPIE

Polecenie dla ucznia:

Oceń w pięciostopniowej skali swoje kompetencje w zakresie umiejętności pracy w grupie. (1 – niedostateczny, 2 – dopuszczający, 3 – dostateczny, 4 – dobry, 5 – bardzo dobry)

L.p.	Kryteria oceny	Skala ocen				
		1	2	3	4	5
1	Czy angażowałem się w przygotowanie planu pracy grupy?					
2	Czy pomagałem grupie w poszczególnych działaniach?					
3	Czy wywierałem wpływ na decyzje grupy?					
4	Czy analizowałem argumenty zgłaszane przez członków grupy?					
5	Czy wywiązywałem się z przydzielonych mi zadań?					
6	Czy aktywnie uczestniczyłem w pracach grupy?					
7	W jakim stopniu mój wkład w pracę grupy odpowiada moim możliwościom?					

Źródło: Szempruch, 2009

ARKUSZ OCENY UCZNIÓW W ZAKRESIE KOMPETENCJI PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ

L.p.	Kryteria oceny	tak	często	rzadko	nie
1	Uczeń planuje swoje działania krótkoterminowe.				
2	Uczeń planuje swoje działania długoterminowe.				
3	Uczeń sprawnie działa w grupie.				
4	Uczeń potrafi sprawnie się komunikować.				
5	Uczeń potrafi zorganizować swoją pracę.				
6	Uczeń potrafi zorganizować pracę zespołu.				
7	Uczeń potrafi zaplanować budżet przedsięwzięcia.				
8	Uczeń jest odpowiedzialny za siebie i swoje postępowanie.				
9	Uczeń jest odpowiedzialny za drugiego człowieka i dobra materialne.				
10	Uczeń potrafi dokonać trafnej oceny swoich możliwości.				

11	Uczeń dostrzega konieczność samokształcenia i zdobywania kwalifikacji.				
12	Uczeń potrafi dokumentować swoją pracę.				
13	Uczeń podejmuje ryzyko oceniając jednocześnie szanse przedsięwzięcia.				

Źródło: Piasecka, Bancarzewska 2002,.

ARKUSZ OCENY PRACY UCZNIÓW W GRUPIE

Ocena	Obszar podlegający ocenie		
	wykonywanie zadanych prac	wkład w pracę grupy	umiejętności pracy grupowej
bardzo dobra	uczeń konsekwentnie i rzetelnie wykonuje zadaną pracę, zadaje pytania dotyczące wykonania poszczególnych zadań, jest zainteresowany wykonywaną pracą,	uczeń wnosi pozytywny wkład w pracę grupy, instruuje pozostałe osoby w grupie, wspiera osoby słabsze, interesuje go końcowy efekt, zwraca uwagę na współdziałanie poszczególnych członków grupy,	uczeń obiektywnie ocenia i docenia wkład wnoszony przez pozostałych członków grupy, zachęca do właściwego komunikowania się w grupie, właściwie rozwiązuje konflikty w grupie
dobra	uczeń konsekwentnie wykonuje zadaną pracę, koncentruje się na wyznaczonym zadaniu, wykonuje wyznaczoną pracę przed czasem,	uczeń często wnosi pozytywny wkład w pracę grupy, współdziała z pozostałymi członkami grupy, wykonuje wyznaczone zadania szybko i zazwyczaj dobrze, zależy mu na ostatecznym wyniku i współpracy członków grupy,	uczeń dostrzega wartość wkładu wnoszonego przez pozostałe osoby w grupie i docenia to, wyraża na ten temat opinie, zachęca do właściwej komunikacji w grupie, zazwyczaj odnosi się z szacunkiem do pozostałych członków grupy,
dostateczna	uczeń przez większość czasu wykonuje zadaną pracę, ale czasem odrywa się od niej np. prowadząc rozmowy itp.,	uczeń wnosi niewielki, pozytywny wkład w pracę grupy, nie jest otwarty na pomysły innych osób, niezbyt chętnie współdziała, ale uważnie słucha i wykonuje większość przydzielonych zadań,	uczeń czasem wyraża pozytywną opinię na temat innych osób w grupie, doceniając ich pracę, zazwyczaj w właściwy sposób komunikuje się z innymi,
dopuszczająca	uczeń często rozmawia, nie jest skoncentrowany na wykonywanych działaniach, wykonuje je niechętnie, zazwyczaj częściowo,	uczeń nie wnosi pozytywnego wkładu w pracę grupy, nie współdziała z innymi, aby osiągnąć wyznaczony cel, niechętnie słucha pomysłów innych,	uczeń rzadko chwali innych i pozytywnie odnosi się do efektów ich pracy, nie okazuje szacunku pozostałym członkom grupy, w nieodpowiedni sposób komunikuje się z pozostałymi osobami,
niedostateczna	uczeń nie wykonuje wyznaczonych zadań, nie jest nimi zainteresowany, odrywa od pracy pozostałych członków grupy, rozmawia z uczniami z innych grup, dezorganizuje pracę innych.	uczeń wnosi zdecydowanie negatywny wkład w pracę grupy, przeszkadza tym którzy starają się pracować, nie wykonując przydzielonych zadań przyczynia się do porażki grupy.	uczeń zdecydowanie dominuje w dyskusji, nie pozwala dojść do głosu innym jej członkom, nie jest skory do kompromisu, powoduje powstawanie konfliktów w grupie.

Źródło: Piasecka, Bancarzewska 2002;.

ARKUSZ OCENY DYSKUSJI

L.p.	Kryteria oceny	Skala ocen				
		1	2	3	4	5
1	Rzeczowość argumentacji, odnoszenie się do faktów.					
2	Formułowanie własnych opinii, ocen i komentarzy w sposób precyzyjny i klarowny.					
3	Ustosunkowywanie się do wypowiedzi innego uczestnika dyskusji przez ich uzupełnianie, wskazywanie błędów, ocenę jego stanowiska.					
4	Poprawność językowa oraz umiejętne stosowanie elementów komunikacji niewerbalnej.					
5	Wciąganie do dyskusji osoby, które się jeszcze nie wypowiedziały.					
6	Szacunek wobec pozostałych uczestników dyskusji przez nie przerywanie im wypowiedzi, właściwe odnoszenie się do nich.					
7	Przestrzeganie ram czasowych dla wypowiedzi uczestników dyskusji.					

Na podstawie: Korba, Smutek 2008; Piasecka, Bancarzewska 2002.

ARKUSZ OCENY PREZENTACJI

L.p.	Kryteria oceny	Skala ocen				
		1	2	3	4	5
1	Czy prezentacja miała wprowadzenie, rozwinięcie i zakończenie (odpowiednią kompozycję)?					
2	Czy prezentacja trwała odpowiednio długo?					
3	Czy przedstawione w prezentacji zagadnienia odpowiadały jej tematowi?					
4	W jakim stopniu poszczególni członkowie grupy byli zaangażowani w prezentację projektu?					
5	Czy język prezentacji był zrozumiały?					
6	Czy zastosowane środki audiowizualne i inne pomoce dydaktyczne wzbogaciły prezentację?					
7	Czy prezentacja była interesująca?					

Na podstawie: Szempruch, 2009.

Przykładowe pytania sprawdzianu pisemnego z działu Człowiek – istota przedsiębiorcza.

A. Zaznacz właściwą odpowiedź.

1. Typ temperamentu określony przez Ernesta Kretschmera to:
- pykniczny,
  - flegmatyczny,
  - introwertyczny,
  - ekstrawertyczny.

2. Na szczycie hierarchii potrzeb Masłowa znajduje się potrzeba:
  - a. uznania,
  - b. samorealizacji,
  - c. przynależności,
  - d. zaspokojenia głodu.

3. Uczucia, myśli i uwaga skierowane na jakąś rzecz lub zjawisko, a także skłonność do wykonywania czynności z nimi związanych to:
  - a. zainteresowania,
  - b. potrzeby człowieka,
  - c. umiejętności umysłowe,
  - d. umiejętności praktyczne.

4. Główną cechą osoby asertywnej jest:
  - a. zaniżona samoocena,
  - b. narzucanie się otoczeniu,
  - c. akceptacja swojej autonomii,
  - d. chęć dominowania nad innymi,

5. Grupa, która stosuje liczne i rygorystyczne kryteria przyjęcia nowych członków, jest:
  - a. inkluzywna,
  - b. terytorialna,
  - c. ograniczona,
  - d. ekskluzywna.

B. Uzupełnij zdania:

6. Cechy osoby przedsiębiorczej to:.....
.....
7. Przez motywy należy rozumieć ....., które pobudzają człowieka do..... i nadają kierunek.....
8. Negocjacje to.....
.....
9. Do narzędzi aktywnego słuchania zaliczamy.....
.....
10. Gesty które oznaczają akceptację to:.....
a jej brak to:.....

C. Udziel krótkich wypowiedzi:

11. Wyjaśnij pojęcia komunikacji interpersonalnej, komunikacji werbalnej i niewerbalnej.
.....
.....
.....

12. Przedstaw znane Ci metody zmniejszania stresu.
.....
.....

.....

13. Podaj rodzaje konfliktów społecznych.

.....

.....

.....

D. Wypełnij tabelkę.

Kierowca autobusu MPK odmówił pasażerowi sprzedania biletu.

Wpisz w odpowiednie rubryki różne rodzaje reakcji pasażera na zaistniałą sytuację.

Pasażer jest osobą uległą	Pasażer jest osobą asertywną	Pasażer jest osobą agresywną

E. Połącz w prawidłowe zestawienia poszczególne stwierdzenia.

Poszukiwanie form zastępczych zaspokojenia potrzeby po zablokowaniu podjętych wcześniej działań.	Represja
Wyobrażanie sobie zrealizowania celu w wypadku wystąpienia przeszkody uniemożliwiającej jego osiągnięcie, co ma rekompensować jego brak.	Racjonalizacja
Usunięcie z pamięci wydarzeń związanych z frustracjami.	Fantazjowanie
Pozornie racjonalne uzasadnienie własnych działań, którym towarzyszą przykre emocje.	Rezygnacja
Odstąpienie od działań w związku z pojawieniem się przeszkód wydających się nie do pokonania.	Substytucja

Na podstawie: Korba, Smutek 2008; Szempruch 2009.

Załącznik 2

Przykładowe narzędzia ewaluacji programu

Ankieta skierowana do uczniów przed rozpoczęciem realizacji programu.

Udziel krótkich odpowiedzi na następujące pytania.

- Czy uczyłeś się wcześniej przedsiębiorczości?
- Czy Twoim zdaniem zagadnienia omawiane na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości mogą być przydatne w życiu, poza szkołą?
- Jakie zagadnienia chciałbyś poznać na zajęciach z podstaw przedsiębiorczości?
- Czego oczekujesz po uczestnictwie w zajęciach z podstaw przedsiębiorczości?
- Czy lubisz się uczyć?
- Co sprawia Ci największe trudności w nauce?
- Co, Twoim zdaniem, mogłoby uatrakcyjnić lekcje z podstaw przedsiębiorczości?
- Czy jesteś zainteresowany udziałem w formach aktywności pozalekcyjnych takich jak: projekt, prezentacja?

Ankieta ewaluacyjna skierowana do uczniów po zakończeniu lekcji.

Wyraź swoje osobiste uwagi dotyczące dzisiejszych zajęć wykorzystując rozpoczęte zdania:

Zrozumiałam/zrozumiałem, że.....

Dowiedziałam się/dowiedziałem się .....

Nauczyłam się / nauczyłem się dzisiaj, że.....

Było dla mnie nowe.....

Nie zrozumiałam / nie zrozumiałem .....

Najbardziej zainteresowało mnie.....

Przeszkadzało mi.....

Najbardziej podobało mi się.....

W przyszłości chcę.....

Kwestionariusz oceny zajęć dydaktycznych z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości przez uczniów, po zrealizowaniu programu.

L.p.	Kryteria oceny	Skala ocen				
		1	2	3	4	5
		na pewno nie	raczej nie	nie mam zdania	raczej tak	na pewno tak
A. TREŚĆ LEKCJI.						
1	Przedmiot podstawy przedsiębiorczości jest ważną częścią naszego wykształcenia.					
2	Ten przedmiot jest mocno związany z tym, co się dzieje poza szkołą w życiu.					
3	Uczniowie mają poczucie, że uczą się potrzebnych rzeczy.					
4	Ilość materiału jest utrzymana w rozsądnych granicach.					
5	Jest to przedmiot „na myślenie” a nie „na pamiętanie”.					
B. PRZEBIEG LEKCJI.						
6	Czas na lekcji jest dobrze wykorzystany.					
7	Uczniowie aktywnie uczestniczą w lekcji.					
8	Uczniowie mówią na lekcji co najmniej tyle, ile mówi nauczyciel.					
9	Niektóre tematy zajęć są zaproponowane przez uczniów.					
10	Zajęcia przebiegają w tempie zależnym od pracy uczniów.					
C. WYPOSAŻENIE LEKCJI.						
11	Środki dydaktyczne są stosowane bardzo często.					
12	Są to nowoczesne środki dydaktyczne.					
13	Służą one do praktycznych działań a nie tylko jako ilustracja.					
14	Uczniom wolno wykonywać własne doświadczenia.					
15	Niektóre środki są wytworzone przez uczniów.					
D. UCZNIOWIE.						
16	Uczniowie dobrze wiedzą czego i jak mają się uczyć.					
17	Wiadomo co trzeba umieć na każdy stopień.					
18	Nauczyciel traktuje uczniów przyjaźnie.					
19	Każdy uczeń może liczyć na pomoc nauczyciela.					
20	Nauczyciel chętnie przyznaje uczniom rację.					
E. UCZENIE SIĘ.						
21	Uczniowie czują, że ich zdolności są ważne.					
22	Uczniowie odkrywają, że wiele potrafią.					
23	Własne pomysły uczniów bardzo się liczą.					
24	Zainteresowania uczniów mają bardzo duże znaczenie w uczeniu się.					
25	Uczniowie chętnie zdobywają umiejętności z przedsiębiorczości.					

Źródło: Niemierko 2007

Autor
Lidia Nogowska

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

Technikum Nr 1w Puławach

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Ogólne cele nauczania wynikające z podstawy programowej	7
2. Cele nauczania	7
2.1. Cele kształcenia wynikające z podstawy programowej	7
2.2. Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji inicjatywność i przedsiębiorczość	8
2.3. Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty..	8
2.4. Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego	8
3. Treści / materiał nauczania	11
4. Procedury osiągnięcia celów	13
4.1. Postulaty metodyczne	13
4.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	14
4.3. Metody preferowane w dydaktyce	14
4.4. Środki dydaktyczne	15
4.5. Spis wykorzystywanej literatury	15
4.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	15
5. Opis założonych osiągnięć ucznia	17
5.1. Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych.....	17
5.2. Główne narzędzia kontroli	21
6. Procedura ewaluacji programu nauczania	23
Bibliografia.....	27

Wprowadzenie

*Przedsiębiorca - to Ja*¹ autorski program nauczania podstaw przedsiębiorczości w Technikum nr 1 w Zespole Szkół nr 1 im. Stefanii Sempołowskiej w Puławach, w pierwszej klasie w zawodzie technik ekonomista zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej (Dz. U. nr 89 z dnia 8 czerwca 2009 r.) w sprawie dopuszczania do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania podręczników. Program może być realizowany w wymiarze jednej godziny w dwuletnim cyklu nauczania.

Programy nauczania z podstaw przedsiębiorczości dotychczas funkcjonujące na etapie kształcenia ponadgimnazjalnego, odnoszą się w swoich treściach do zagadnień ogólnych. Nie uwzględniają profilu kształcenia ani uwarunkowań regionalnych. W niewielkim stopniu dotyczą kluczowych kompetencji z podstaw przedsiębiorczości opublikowanych w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej L 394/17.

Program, który proponuje autorka jest inny. Został skorelowany z treściami kształcenia, które ściśle odnoszą się do kompetencji kluczowych, jakich oczekuje się od absolwenta szkoły ponadgimnazjalnej w zakresie kluczowych umiejętności tj. kształtowania przedsiębiorczych postaw, dostosowania do zmieniającego się rynku pracy oraz na wyposażenia uczniów w podstawową wiedzę dotyczącą podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej. Za kompetencje kluczowe uznaje się wykształcenie wśród uczniów kreatywności, innowacyjności, zdolności podejmowania ryzyka, planowania przedsięwzięć i prowadzenia ich dla osiągnięcia zamierzonych celów.

Realizacja celów i treści powinna pobudzać rozwój poczucia własnej tożsamości i podmiotowości w kontaktach z innymi, świadomym uczestnictwie w życiu społecznym, politycznym i przede wszystkim gospodarczym. Realizacja treści nauczania powinna sprzyjać kreowaniu postaw przedsiębiorczych, a przede wszystkim przygotować do wejścia na rynek pracy, rozwijać zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej w Polsce i Unii Europejskiej, przygotować do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym.

Autorka programu zaleca realizację celów podstawy programowej, ukierunkowującej ucznia na cztery działy tematyczne:

- dział I: Ja – istota społeczna i przedsiębiorca;
- dział II: Ja – rynek;
- dział III: Człowiek w gospodarce;
- dział IV: Człowiek - Przedsiębiorca.

Ich uzupełnienie stanowią zagadnienia dotyczące miejsca Polski w międzynarodowych organizacjach gospodarczych, ze szczególnym uwzględnieniem integracji Polski z Unią Europejską.

Autorka od 1994 roku pracuje jako nauczyciel przedmiotów ekonomicznych w Zespole Szkół nr 1 im. Stefanii Sempołowskiej w Puławach, gdzie prowadzi zajęcia w Technikum nr 1 o profilu ekonomicznym. Jest nauczycielem dyplomowanym.

---

¹ Nazwa własna programu.

1. Ogólne cele nauczania wynikające z podstawy programowej

Uczeń powinien:

- rozróżniać podstawowe pojęcia i terminy z zakresu funkcjonowania gospodarki oraz prawa pracy, prawa podatkowego i przepisów regulujących podejmowanie i wykonywanie działalności gospodarczej,
- rozróżniać dokumenty związane z zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej,
- identyfikować i analizować informacje dotyczące wymagań i uprawnień pracownika, pracodawcy, bezrobotnego i klienta,
- analizować informacje związane z podnoszeniem kwalifikacji, poszukiwaniem pracy i zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej,
- sporządzać dokumenty związane z poszukiwaniem pracy i zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej,
- rozróżniać skutki wynikające z nawiązania i rozwiązania stosunku pracy.

2. Cele nauczania

2.1. Cele kształcenia wynikające z podstawy programowej

Uczeń potrafi:

Cele edukacyjne do przedmiotu podstawy przedsiębiorczości sformułowane w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla liceów ogólnokształcących, liceów profilowanych i techników oraz dla zasadniczych szkół zawodowych są następujące:

1. Przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym.
2. Kształcenie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
3. Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się.
4. Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
5. Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej.
6. Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach.
7. Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej.
8. Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

2.2. Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

1. Zidentyfikować dostępne możliwości działalności osobistej, zawodowej, gospodarczej,
2. Rozróżnić podstawowe zagadnienia związane z rynkiem pracy,
3. Przedstawić podstawowe zasady działania gospodarki,
4. Określić szanse stojące przed przedsiębiorcami w obecnej sytuacji gospodarczej kraju,
5. Zidentyfikować dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej,
6. Wymienić etapy zakładania firmy,
7. Planować własną działalność gospodarczą,
8. Analizować własne działania przedsiębiorcze,
9. Identyfikować własne mocne i słabe strony,
10. Oceniać ryzyko w zakresie podejmowanej działalności gospodarczej,
11. Rozróżnić etyczne i nieetyczne zachowania przedsiębiorców.

2.3. Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

1. Zlokalizować w swoim środowisku lokalnym instytucje związane z podejmowaniem działalności gospodarczej,
2. Podać przykłady lokalnych firm prowadzących działalność gospodarczą oraz określić charakter działalności,
3. Wymienić potrzeby lokalnego rynku pracy,
4. Zidentyfikować zapotrzebowanie pracodawców na siły wytwórcze w środowisku ucznia i jego otoczenia,
5. Porównywać lokalny rynek pracy z rynkiem krajowym,
6. Zweryfikować kierunki kształcenia zawodowego w powiecie w korelacji z lokalnym rynkiem pracy,
7. Przewidywać kierunki rozwoju gminy i powiatu,
8. Weryfikować informacje prasowe dotyczące zagadnień gospodarczych w swojej miejscowości,
9. Mobilizować mieszkańców i uczniów do większej aktywności oraz działalności na rzecz rozwoju swojej miejscowości.

2.4. Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- dokonywać w sposób samodzielny oceny własnej osobowości,
- dokonywać autoprezentacji,
- samodzielnie wyznaczać sobie cele zawodowe,
- odróżniać działania etyczne i nieetyczne w działalności gospodarczej,
- negocjować,
- przeciwdziałać sytuacjom konfliktowym,

- dokonać prezentacji własnego stanowiska z wykorzystaniem środków komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- wskazywać sposoby zaspokajania potrzeb jednostkowych i społecznych,
- rozróżniać ekonomiczne, społeczne i psychologiczne motywy podejmowania pracy,
- dokonywać wyboru odpowiedniej formy organizacyjnej przedsiębiorstwa do planowanej działalności gospodarczej,
- wskazać najkorzystniejsze sposoby finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej,
- oceniać wpływ państwa w działalność przedsiębiorcy,
- analizować zjawiska ekonomiczne, polityczne celem podjęcia właściwej decyzji jako przedsiębiorca,
- wyjaśniać zależności między funkcjami państwa a wydatkami budżetowymi,
- znać zasady tworzenia budżetu państwa,
- klasyfikować podatki,
- wskazywać obszary pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw,
- wyjaśnić wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na życie społeczne, polityczne i gospodarcze kraju,
- wypełnić podstawowe dokumenty związane z poszukiwaniem pracy,
- oceniać własne możliwości znalezienia pracy,
- przygotować prosty biznesplan,
- wypełnić zeznanie podatkowe PIT,
- oceniać zmiany na rynku pracy,
- oceniać przyczyny, skutki i strukturę bezrobocia,
- zaplanować działalność własnej firmy,
- sporządzać dokumenty niezbędne do podjęcia działalności gospodarczej,
- zarządzać zasobami przedsiębiorstwa,
- zastosować poszczególne narzędzia marketingu mix we własnej firmie,
- prowadzić dokumentację działalności przedsiębiorstwa,
- dochodzić swoich praw konsumenckich,
- wskazywać wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju,
- oceniać korzyści koszty wynikające dla Polski z europejskiej integracji gospodarczej,
- wykorzystywać informacje medialne w zakresie międzynarodowej wymiany gospodarczej do własnych celów, jako przedsiębiorca,
- oceniać konsekwencje członkostwa Polski w UE,
- wskazywać programy unijne skierowane na kreowanie postaw przedsiębiorczych,
- wskazywać źródła pozyskiwania środków służących do finansowania działań przedsiębiorczych,
- oceniać korzyści dla Polski z przynależności do międzynarodowych organizacji politycznych,
- oceniać wpływ globalizacji gospodarki na życie polityczne, społeczne, gospodarcze.

3. Treści nauczania

Dział I: Ja istota społeczna i przedsiębiorcza

1. Istota przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość, jako gotowość ponoszenia ryzyka ekonomicznego. Mocne i słabe strony własnej przedsiębiorczości. Asertywność, odpowiedzialność, twórcze myślenia. Ryzyko w podejmowaniu decyzji osobistych i zespołowych. Zasady etyczne obowiązujące w działalności gospodarczej oraz etyka pracy.
2. Potrzeby, jako źródło aktywności człowieka. Czynniki wpływające na poziom i zakres potrzeb. Hierarchia potrzeb, możliwości zaspokajania potrzeb. Dobra i usługi jako czynniki zaspokajania potrzeb. Czynniki wytwórcze: ziemia, kapitał, praca, przedsiębiorczość. Motywacja przez wartości i potrzeby.
3. Komunikowanie społeczne. Pojęcie i istota kofunkcji interpersonalnej. Język i style komunikowania się. Komunikacja w życiu gospodarczym. Rozwiązywanie konfliktów.

Dział II: Ja rynek

1. Indywidualne i społeczne cele działalności gospodarczej. Gospodarowanie, jako proces dokonywania wyborów. Pojęcie zasobów: ludzkich, rzeczowych, kapitałowych.
2. Podstawowe pojęcia gospodarki rynkowej. Pojęcie rynku. Funkcje rynku. Mechanizm rynkowy. Zysk i ryzyko. Prawa rządzące rynkiem. Prawo popytu, prawo podaży, czynniki wpływające na popyt i podaż. Funkcjonowanie mechanizmu rynkowego. Funkcja ceny w gospodarce rynkowej.
3. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej. Polityka fiskalna. Polityka monetarna. Podatki. Budżet państwa. Rynek ubezpieczeń.

Dział III: Człowiek w gospodarce

1. Formy organizacyjno – prawne przedsiębiorstw. Wyłączna własność przedsiębiorcy, spółki osobowe i kapitałowe, inne formy organizacyjne przedsiębiorstw.
2. Instytucje gospodarki rynkowej; NBP, banki komercyjne. ZUS. Urząd Skarbowy. Urząd Statystyczny . Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Ochrona praw konsumenckich. Rękojmia i gwarancja.
3. Współpraca gospodarcza Polski ze światem. Polska w międzynarodowych organizacjach gospodarczych. Polska w Unii Europejskiej. Proces globalizacji i jego konsekwencje.

Dział IV: Człowiek przedsiębiorca

1. Człowiek jako konsument, pracownik, pracodawca. Prawo pracy, podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Rynek pracy a bezrobocie. Aktywne poszukiwanie pracy.
2. Podejmowanie działalności gospodarczej. Prawo działalności gospodarczej. Przedsiębiorca w polskim prawie gospodarczym. Warunki podejmowania działalności gospodarczej. Procedura uruchomienia działalności gospodarczej. Sporządzenie dokumentów niezbędnych do podjęcia działalności gospodarczej. Korzyści i koszty prowadzenia działalności gospodarczej.
3. Mała firma. Biznesplan – struktura i procedura tworzenia. Pozyskiwanie kapitału i jego inwestowanie. Podstawy gospodarki majątkowej w przedsiębiorstwie. Plan marketingowy.
4. Majątek przedsiębiorstw. Koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw. Wypełnianie podstawowych dokumentów rachunkowych.

4. Procedury osiągnięcia celów

4.1. Postulaty metodyczne

Specyfika przedmiotu wymaga stosowania różnych metod kształcenia: podających (wykład informacyjny, pogadanka, prelekcja, anegdota, objaśnienie, wyjaśnienie), problemowych (w tym aktywizujących m.in. metody przypadków, gry dydaktycznej, dyskusji dydaktycznej), programowanych (z użyciem komputera, podręcznika programowego), eksponujących (prezentacje multimedialne, filmy dydaktyczne), praktycznych (metoda projektów, ćwiczenia przedmiotowe).

Autorka przewiduje zapraszanie na lekcje osób z kręgów biznesowych, instytucji celem uatrakcyjnienia i wzbogacenia przekazywanych treści. W związku z tym ważnym elementem urozmaicenia zajęć edukacyjnych powinny być np.:

- spotkania z przedstawicielami środowiska lokalnego: np. pracownikami urzędu pracy, NBP, banków komercyjnych, przedstawicielami biur maklerskich, przedsiębiorcami, osobami zatrudnionymi w zakładach pracy znajdujących się w najbliższej okolicy, absolwentami szkoły,
- uczestniczenie we wszystkich formach aktywności, pozwalających na zaangażowanie w pewne aspekty życia gospodarczego, takie jak: szkolenia, targi, dni otwarte, konkursy organizowane przez lokalne i ogólnopolskie instytucje (np. Olimpiada Przedsiębiorczości itp.),
- inicjowanie działań na rzecz szkoły i społeczności lokalnej: organizowanie wewnątrzszkolnych konkursów, współudział przy organizacji konkursów wojewódzkich organizowanych przez szkołę.

4.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych

1 godzina lekcyjna w dwuletnim cyklu kształcenia tj. 72 godz.

Lp.	Dział	Tytuł	Zagadnienia	Liczba godzin
1.	I	Ja – istota społeczna i przedsiębiorcza	1. Istota przedsiębiorczości.	5
			2. Potrzeby, jako źródło aktywności człowieka.	4
			3. Komunikowanie społeczne.	5
2.	II	Ja – Rynek	1. Indywidualne i społeczne cele działalności gospodarczej	3
			2. Podstawowe pojęcia gospodarki rynkowej.	6
			3. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej.	6
3.	III	Człowiek w gospodarce	1. Formy organizacyjno – prawne przedsiębiorstw	5
			2. Instytucje gospodarki rynkowej.	5
			3. Współpraca gospodarcza Polski ze światem.	5
4.	IV	Człowiek - przedsiębiorca	1. Człowiek jako konsument, pracownik, pracodawca.	8
			2. Podejmowanie działalności gospodarczej.	8
			3. Mała firma.	6
			4. Majątek przedsiębiorstw	6
RAZEM				72

4.3. Metody preferowane w dydaktyce

Zgodnie z założeniami dydaktycznymi, podstawą realizacji autorskiego programu *Przedsiębiorca – to Ja* jest dostarczanie wiedzy o stanie rzeczy istniejącym w obrębie kluczowych kompetencji modułu przedsiębiorczość. Nauczyciel prowadzący zajęcia analizuje zależności warunkujące przebieg i wyniki nauczania-uczenia się oraz formułuje na tej podstawie odpowiednie prawidłowości oraz wskazuje metody, formy organizacyjne i środki pomocne w wywołaniu zamierzonych zmian u uczniów.

Sprawdzanie i ocenianie osiągnięć uczniów należy prowadzić systematycznie, na podstawie ustalonych kryteriów. W wyniku procesu sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów uzyskuje się informacje dotyczące poziomu i zakresu opanowania umiejętności określonych w szczegółowych celach kształcenia. Należy rejestrować postępy uczniów w toku realizacji programu nauczania oraz rozpoznawać trudności w osiągnięciu założonych celów.

Kontrola i ocena osiągnięć uczniów powinna być dokonywana przy pomocy:

- Sprawdzianów ustnych i pisemnych,
- Testów osiągnięć szkolnych,
- Obserwacji czynności ucznia wykonywanych podczas ćwiczeń,
- Opracowanych projektów,
- Analizy prac domowych,
- Analizy pracy samokształceniowej.

Podczas oceniania osiągnięć uczniów należy zwracać uwagę na:

- Posługiwanie się terminologią z zakresu przedsiębiorczości,
- Zakresu merytorycznego wypowiedzi,
- Obliczania i interpretowania wyników,
- Analizowania i interpretowania sytuacji gospodarczych,
- Interpretowanie mierników ekonomicznych.

W ocenie końcowej osiągnięć uczniów należy uwzględnić wyniki samooceny ucznia oraz wszystkich metod sprawdzania stosowanych przez nauczyciela. Nauczyciel do oceny wykorzystuje skalę ocen szkolnych. Celem aktywizacji uczniów do lepszej pracy możliwe jest wykorzystywanie dodatkowych narzędzi: na przykład plusów, pochwał na forum klasy, eksponowania najciekawszych prac.

4.4. Środki dydaktyczne

Środki dydaktyczne to przede wszystkim podręcznik, zeszyt ćwiczeń, formalne źródła prawa (ustawy, kodeksy), dane statystyczne itp. Aby w pełni zrealizować program niezbędne jest zastosowanie komputera i internetu.

4.5. Spis wykorzystywanej literatury

1. Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość – Podręcznik Podstawy Przedsiębiorczości, Szkoły ponadgimnazjalne zakres podstawowy*, PWN, 2008
2. Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń*, PWN, 2008
3. Iwona Flis, Małgorzata Makiewicz, *Twoja Firma – przewodnik po świecie biznesu, ParkProfit*, 2007
4. Ewelina Nojszewska, *Podstawy ekonomii*, WSiP, 2007
5. Sławomir Sojak, *Założyć firmę i nie zbankrutować. Aspekty prawne*, Difin, 2009
6. Renata Mroczkowska, Patrycja Potocka-Szmoń, *Dokumentacja pracownicza 2009. Wzory z komentarzem*, Ośrodek Doradztwa i Doskonalenia Kadr, 2009
7. Andrzej Komosa, *Szkolny słownik ekonomiczny*, Ekonomik, 2008
8. Kodeks pracy – stan prawny na dzień 18 stycznia 2009 r.

4.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

- Komputer stacjonarny,
- Projektor multimedialny,
- PenDrive 8GB,
- Literatura metodyczna.

5. Opis założonych osiągnięć ucznia

5.1. Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

Dział I: Ja – istota społeczna i przedsiębiorcza

Jednostka tematyczna:

1. Istota przedsiębiorczości. Przedsiębiorczość, jako gotowość ponoszenia ryzyka ekonomicznego. Mocne i słabe strony własnej przedsiębiorczości. Asertywność, odpowiedzialność, twórcze myślenia. Ryzyko w podejmowaniu decyzji osobistych i zespołowych. Zasady etyczne obowiązujące w działalności gospodarczej oraz etyka pracy.
2. Potrzeby, jako źródło aktywności człowieka. Czynniki wpływające na poziom i zakres potrzeb. Hierarchia potrzeb, możliwości zaspokajania potrzeb. Dobra i usługi jako czynniki zaspokajania potrzeb. Czynniki wytwórcze: ziemia, kapitał, praca, przedsiębiorczość. Motywacja przez wartości i potrzeby.
3. Komunikowanie społeczne. Pojęcie i istota kofunkcji interpersonalnej. Język i style komunikowania się. Komunikacja w życiu gospodarczym. Rozwiązywanie konfliktów.

Wymagania podstawowe (2, 3): wyjaśnia pojęcie „przedsiębiorczość”, opisuje cechy osobowości człowieka przedsiębiorczego i dokonuje ich hierarchizacji, rozróżnia komunikaty werbalne i niewerbalne, wymienia cechy dobrego nadawcy i odbiorcy, wykorzystuje techniki komunikacji werbalnej i niewerbalnej, wymienia najważniejsze cechy komunikatu niewerbalnego, identyfikuje bariery w komunikacji niewerbalnej w różnych sytuacjach życiowych, wskazuje czynniki sprzyjające porozumiewaniu się, definiuje pojęcie osobowości, opisuje różne typy osobowości, ocenia mocne i słabe strony swojej osobowości, wyjaśnia pojęcia: egoizm, konformizm, wyjaśnia na czym polega postawa bierna, agresywna, manipulacyjna, analizuje mocne i słabe strony swojej osobowości, ocenia swoje predyspozycje, wyjaśnia przyczyny i skutki różnych postaw wobec problemów, wyjaśnia cechy postawy asertywnej, podaje przykłady asertywnych zachowań i ich skutki, wymienia zalety i wady pracy zespołowej, rozumie rosnące znaczenie pracy zespołowej, wyjaśnia rolę lidera zespołu i innych członków grupy, wyjaśnia pojęcia perswazja, manipulacja, kompromis, wymienia podstawowe zasady niedopuszczania do konfliktu, wymienia podstawowe błędy w wypowiedzi prowadzące do nasilania się konfliktu, rozróżnia cechy zachowania „twardego” oraz „miękkiego” negocjatora, wymienia podstawowe błędy negocjacyjne, prowadzi negocjacje w typowych sytuacjach (symulacje), wymienia przyczyny stresu, podaje psychiczne i fizyczne skutki stresu, wymienia i stosuje podstawowe sposoby zapobiegania stresowi, rozróżnia postawę etyczną i nieetyczną w sytuacjach biznesowych.

Wymagania ponadpodstawowe (4, 5): wyjaśnia znaczenie przedsiębiorczych postaw dla funkcjonowania gospodarki, wymienia cechy dobrego nadawcy i odbiorcy, wykorzystuje techniki komunikacji werbalnej i komunikacji niewerbalnej, wymienia najważniejsze cechy komunikatu niewerbalnego, identyfikuje bariery w komunikacji niewerbalnej w różnych sytuacjach życiowych, wskazuje czynniki sprzyjające porozumiewaniu się, dokonuje autoprezentacji, dokonuje trafnej i uzasadnionej samooceny, analizuje mocne i słabe strony swojej osobowości, ocenia swoje predyspozycje, wyjaśnia przyczyny i skutki różnych postaw wobec problemów, zna prawa asertywności, reaguje asertywnie w kilku sytuacjach problemowych w warunkach symulacyjnych, podaje przykłady, w których praca zespołowa jest niepożądana, pokonuje bariery komunikacyjne w pracy zespołowej, potrafi sprawnie pracować w zespole, omawia zasady rozwiązywania konfliktów, stosuje w sytuacjach symulowanych metody rozwiązywania konfliktów, ocenia skuteczność metod rozwiązywania konfliktu, wymienia podstawowe błędy negocjacyjne, prowadzi negocjacje w typowych sytuacjach (symulacje), rozumie, że stres jest nieodłącznie związany ze wszystkimi rodzajami działalności: uczenie się, prowadzenie firmy, praca, życie codzienne, wyjaśnia czym się różni postępowanie według norm prawnych od zachowań zgodnie z normami moralnymi i obyczajowymi, podaje przykłady zachowań etycznych i nieetycznych w domu, szkole, pracy itd., podaje specyficzne reguły etyczne wybranych zawodów, wyjaśnia czym się różni postępowanie według norm prawnych od zachowań zgodnie z normami moralnymi i obyczajowymi, podaje przykłady zachowań etycznych i nieetycznych w domu, szkole, pracy itd., podaje specyficzne reguły etyczne wybranych zawodów.

Dział II: Ja – Rynek

Jednostka tematyczna:

1. Indywidualne i społeczne cele działalności gospodarczej. Gospodarowanie, jaka proces dokonywania wyborów. Pojęcie zasobów: ludzkich, rzeczowych, kapitałowych.
2. Podstawowe pojęcia gospodarki rynkowej. Pojęcie rynku. Funkcje rynku. Mechanizm rynkowy. Zysk i ryzyko. Prawa rządzące rynkiem. Prawo popytu, prawo podaży, czynniki wpływające na popyt i podaż. Funkcjonowanie mechanizmu rynkowego. Funkcja ceny w gospodarce rynkowej.
3. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej. Polityka fiskalna. Polityka monetarna. Podatki. Budżet państwa. Rynek ubezpieczeń.

Wymagania podstawowe (2, 3): Wymienia podstawowe cechy gospodarki rynkowej i centralnie sterowanej, wyjaśnia pojęcia: popyt, podaż, prywatyzacja, restrukturyzacja, zna pojęcie rynku, podaje przykłady różnych rynków, zna podstawowe funkcje rynku na podstawie rynków lokalnych, wymienia podstawowe podmioty gospodarki rynkowej, podaje źródła dochodów i kierunki wydatków gospodarstw domowych, wyjaśnia pojęcia: budżet, dochód, zysk, spółdzielnia, spółka, analizuje strukturę dochodów i wydatków swojej rodziny, określa istotę rynku z ekonomicznego punktu widzenia, objaśnia cechy rynku, charakteryzuje działanie mechanizmu rynkowego, określa wady i zalety gospodarki rynkowej, wyjaśnia pojęcia: popyt, podaż, cena, określa rodzaje cen, objaśnia wpływ monopolu i oligopolu na ustalanie ceny, wyjaśnia, co to jest elastyczność cenowa popytu, oblicza wskaźnik elastyczności cenowej popytu i dokonuje jego interpretacji, wyjaśnia, co to jest elastyczność dochodowa i elastyczność mieszana popytu, oblicza wskaźnik elastyczności dochodowej popytu i dokonuje jego interpretacji, oblicza wskaźnik elastyczności mieszanej popytu i dokonuje jego interpretacji dla dóbr komplementarnych

i dóbr substytucyjnych, wyjaśnia, co to jest elastyczność cenowa podaży, oblicza wskaźnik elastyczności cenowej podaży i dokonuje jego interpretacji, wyjaśnia, jak zmiana poziomu dochodów wpływa na strukturę wydatków (prawo Engla), wyjaśnia, czy można określić hierarchię wydatków, określa istotę giełdy, odróżnia segmenty rynku kapitałowego, omawia zasady funkcjonowania WGPW, wymienia podstawowe wskaźniki giełdowe, wyjaśnia jak zarobić na giełdzie, podaje źródła dochodów o kierunki wydatków budżetu państwa i jednostek samorządowych, wyjaśnia pojęcia: dług publiczny, deficyt budżetowy, zna zasady obowiązujące na rynku ubezpieczeń

Wymagania ponadpodstawowe (4, 5): dokonuje klasyfikacji rynków, zna prawo popytu i podaży, wyjaśnia zasadę funkcjonowania mechanizmu rynkowego, klasyfikuje przedsiębiorstwa wg różnych kryteriów, omawia funkcje i zasady działania różnych instytucji finansowych, ocenia zdolność rodziny do zaciągnięcia kredytu, wymienia i opisuje podstawowe sposoby lokowania i inwestowania oszczędności, omawia zasady konstruowania budżetu państwa, objaśnia rolę (funkcje) rynku w gospodarce, wyjaśnia graficznie prawo popytu i podaży, charakteryzuje czynniki wpływające na popyt i podaż, przedstawia na wykresie punkt równowagi rynkowej, charakteryzuje funkcje ceny, objaśnia czynniki wpływające na ustalenie ceny, wskazuje czynniki mające wpływ na elastyczność dochodową popytu, odróżnia paradoks Giffena od paradoksu Veblena, odróżnia rynek pieniężny od rynku kapitałowego, charakteryzuje funkcje giełdy, wskazuje zasady gry na giełdzie, charakteryzuje podatki, potrafi obliczyć PIT, przedstawia zagadnienie polityki monetarnej, przedstawia specyfikę rynku ubezpieczeń, oblicza składki ubezpieczeń społecznych.

Dział III: Człowiek w gospodarce

Jednostka tematyczna:

1. Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw. Wyłączna własność przedsiębiorcy, spółki osobowe i kapitałowe, inne formy organizacyjne przedsiębiorstw.
2. Instytucje gospodarki rynkowej; NBP, banki komercyjne. ZUS. Urząd Skarbowy. Urząd Statystyczny . Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów. Ochrona praw konsumenckich. Rękojmia i gwarancja.
3. Współpraca gospodarcza Polski ze światem. Polska w międzynarodowych organizacjach gospodarczych. Polska w Unii Europejskiej. Proces globalizacji i jego konsekwencje.

Wymagania podstawowe (2, 3): wskazuje przykłady nieetycznych zjawisk w funkcjonowaniu rynku, np. korupcja, dumping, nieuczciwa gospodarka, wymienia formy organizacyjno- prawne podmiotów, wskazuje cechy podejmowania działalności gospodarczej, wie o znaczeniu instytucji rynkowych w działaniach przedsiębiorcy, wyjaśnia, dlaczego kraje handlują ze sobą, określa istotę kursu walutowego, definiuje pojęcia: bilans płatniczy, bilans handlowy, barter, wymienia elementy bilansu płatniczego, przedstawia główne cele Unii Europejskiej, objaśnia, czy Polska mogłaby rozwijać się bez przynależności do Unii Europejskiej, wymienia korzyści i koszty przystąpienia do Unii Europejskiej, wyjaśnia istotę globalizacji gospodarki, objaśnia, czy Polska mogłaby rozwijać się bez przynależności do Unii Europejskiej, wyjaśnia istotę globalizacji gospodarki.

Wymagania ponadpodstawowe (4, 5): Potrafi wskazać najkorzystniejsze sposoby finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej, ocenia wpływ państwa w działalność przedsiębiorcy, analizuje zjawiska ekonomiczne, polityczne celem podjęcia właściwej decyzji jako przedsiębiorca, wskazuje obszary pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw, planuje działalność własnej firmy, sporządza dokumenty niezbędne do podjęcia działalności gospodarczej, zarządza zasobami przedsiębiorstwa, potrafi zastosować poszczególne narzędzia marketingu mix we własnej firmie, prowadzi dokumentację działalności przedsiębiorstwa, potrafi dochodzić swoich praw konsumenckich, wskazuje wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju, ocenia korzyści koszty wynikające dla Polski z europejskiej integracji gospodarczej wykorzystuje informacje medialne w zakresie międzynarodowej wymiany gospodarczej do własnych celów, jako przedsiębiorca, ocenia konsekwencje członkostwa Polski w UE, wskazuje programy unijne skierowane na kreowanie postaw przedsiębiorczych, wskazuje źródła pozyskiwania środków służących do finansowania działań przedsiębiorczych, ocenia korzyści dla Polski z przynależności do międzynarodowych organizacji politycznych, ocenia wpływ globalizacji gospodarki na życie polityczne, społeczne, gospodarcze, objaśnia europejskie uwarunkowania integracji gospodarczej, Omawia zasady prowadzenia działalności gospodarczej w UE (np. w wybranych krajach UE) Przedstawia korzyści i koszty wynikające dla Polski z europejskiej integracji gospodarczej, omawia problemy ekonomiczne współczesnego świata, uzasadnia konieczność globalizacji gospodarki światowej, przedstawia wpływ globalizacji na zachowania społeczne określa konsekwencje procesu globalizacji.

Dział IV: Człowiek przedsiębiorca

Jednostka tematyczna:

1. Człowiek jako konsument, pracownik, pracodawca. Prawo pracy, podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Rynek pracy a bezrobocie. Aktywne poszukiwanie pracy.
2. Podejmowanie działalności gospodarczej. Prawo działalności gospodarczej. Przedsiębiorca w polskim prawie gospodarczym. Warunki podejmowania działalności gospodarczej. Procedura uruchomienia działalności gospodarczej. Sporządzenie dokumentów niezbędnych do podjęcia działalności gospodarczej. Korzyści i koszty prowadzenia działalności gospodarczej.
3. Mała firma. Biznesplan – struktura i procedura tworzenia. Pozyskiwanie kapitału i jego inwestowanie. Podstawy gospodarki majątkowej w przedsiębiorstwie. Plan marketingowy.
4. Majątek przedsiębiorstw. Koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw. Wypełnianie podstawowych dokumentów rachunkowych.

Wymagania podstawowe (2, 3): podaje funkcje pracy, wymienia czynniki wpływające na podaż pracy i popyt pracy, interpretuje podstawowe pojęcia związane z bezrobociem: zasoby siły roboczej, bezrobotny, bierni zawodowo, aktywni zawodowo, stopa bezrobocia, rozróżnia rodzaje bezrobocia, potrafi napisać plan własnego rozwoju, wymienia instytucje pomagające w znalezieniu pracy, określa zasady przygotowania się do rozmowy kwalifikacyjnej, wymienia podstawowe obowiązki pracodawcy, zna prawa pracodawcy, wymienia podstawowe obowiązki pracownika, wymienia przykłady przepisów prawa pracy w odniesieniu do kobiet, pracowników młodocianych lub niepełnosprawnych,

wymienia funkcje płacy oraz inne formy wynagradzania, Wymienia niepieniężne korzyści wynikające z pracy i dokonuje ich hierarchizacji.

Wymagania ponadpodstawowe (4, 5): wyjaśnia rolę pracy w gospodarce i postrzega pracę jako wartość, wyjaśnia funkcjonowanie mechanizmu równowagi na rynku pracy, analizuje przyczyny nierównowagi na krajowym i lokalnym rynku pracy, analizuje strukturę lokalnego rynku pracy, wymienia i ocenia metody przeciwdziałania bezrobociu wymienia warunki zwiększające możliwość znalezienia pracy, wyszukuje informacje o wolnych miejscach pracy (także w Internecie), wykorzystuje komputer do tworzenia dokumentacji, wypełnia życiorys i pisze list motywacyjny i przesyła je pocztą elektroniczną, sporządza profil pracodawcy i wybiera najlepszą ofertę pracy w warunkach symulacyjnych, wymienia warunki jakie musi stworzyć pracodawca, aby uzyskać status zakładu pracy chronionej, poprawnie interpretuje podstawowe przepisy kodeksu pracy, potrafi wypełnić podstawowe dokumenty związane z poszukiwaniem pracy, ocenia własne możliwości znalezienia pracy, potrafi przygotować prosty biznesplan, potrafi wypełnić zeznanie podatkowe PIT, ocenia zmiany na rynku pracy, ocenia przyczyny, skutki i strukturę bezrobocia, planuje działalność własnej firmy, sporządza dokumenty niezbędne do podjęcia działalności gospodarczej, zarządza zasobami przedsiębiorstwa, potrafi zastosować poszczególne narzędzia marketingu mix we własnej firmie, prowadzi dokumentację działalności przedsiębiorstwa.

Procedury osiągnięcia celów:

- pogadanka, praca w grupach,
- elementy wykładu,
- praca z zeszytem ćwiczeń,
- elementy dyskusji, burzy mózgów,
- gry dydaktyczne,
- metoda przypadków,
- praca z użyciem komputera,
- prezentacja multimedialna,
- metoda projektów.

5.2. Główne narzędzia kontroli

Sposób kontroli osiągnięć:

- ocena pracy grupy,
- ocena odpowiedzi ustnej,
- ocena pracy na lekcji,
- sprawdzenie zadania,
- ocena prezentacji multimedialnej,
- ocena aktywnej pracy na lekcji,
- sprawdzenie zeszytu ćwiczeń,
- test sprawdzający.

6. Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja programu nauczania podstaw przedsiębiorczości będzie prowadzona przez cały czas jego realizacji i po zakończeniu wdrażania.

Ewaluację przeprowadzą:

- realizujący program,
- dyrekcja szkoły,
- osoby nadzorujące realizację założeń projektu Szkoła Kluczowych Kompetencji – Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej.

Planowany jest klasyczny model ewaluacyjny ukierunkowany na wyniki nauczania uzyskiwane w pracy z danym programem. Badane będą cele kształcenia (ich doprecyzowanie, realizacja) oraz postępy uczących się według tego programu.

Proponuje się następujące **metody i narzędzia ewaluacji:**

- analizę dokumentów szkolnych (dziennika lekcyjnego, rozkładu materiału),
- ankietowanie uczniów i rodziców (ankieta),
- samoocenę nauczyciela (arkusz samooceny),
- pomiar dydaktyczny (test na wejściu i na zakończeniu cyklu kształcenia oraz wyniki osiągnięte przez uczestników na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe),
- analizę SWOT programu.

Informacji na temat ewaluacji mogą udzielać:

- nauczyciel prowadzący zajęcia, uczniowie uczestniczący w programie,
- dyrekcja szkoły,
- osoby wyznaczone przez organ realizujący projekt.

Prezentacja danych z ewaluacji sporządzona będzie w formie raportu.

ANKIETA EWALUACYJNA (dla ucznia)

Podstawy przedsiębiorczości

Bardzo proszę o wnikliwe przeczytanie treści poniższych pytań i udzielenie na nie rzetelnych odpowiedzi przez zakreślenie wybranego wariantu.

Twoje odpowiedzi pozwolą nanieść odpowiednie poprawki zarówno do treści, jak i do formy realizacji programu z podstaw przedsiębiorczości *Przedsiębiorca – to Ja*.

Płeć: chłopiec dziewczyna

1. Czy lekcja była atrakcyjna ?   TAK   NIE   TRUDNO POWIEDZIEĆ
2. Środki dydaktyczne wykorzystane na lekcji przez nauczyciela uważam za:
BARDZO PRZYDATNE   MAŁO PRZYDATNE   NIEPRZYDATNE
3. Stopień trudności przekazywanych treści był:
ZBYT DUŻY   W SAM RAZ   TRUDNO POWIEDZIEĆ
4. Czy osoba prowadząca była dobrze przygotowana do prowadzenia zajęć?
TAK   NIE   TRUDNO POWIEDZIEĆ
5. Które z treści omawianych na lekcji, oceniasz jako najbardziej przydatne do Twoich przyszłych działań jako przedsiębiorcy:
Dlaczego?
.....
6. Które z treści omawianych na lekcji, oceniasz jako najmniej przydatne do Twoich przyszłych działań jako przedsiębiorcy:
Dlaczego?
.....
7. Jak oceniasz swoje zaangażowanie podczas lekcji (praca, aktywność) ?
celujący   bardzo dobry   dobry   dostateczny   dopuszczający   niedostateczny
8. Jeśli chcesz coś dodać, napisz to tutaj:

Dziękuję
Lidia Nogowska

ARKUSZ SAMOOCENY NAUCZYCIELA

IMIĘ I NAZWISKO: .....

SPECJALNOŚĆ (WYKSZTAŁCENIE): .....

STAŻ PRACY: .....

PEŁNIONE FUNKCJE: .....

.....

KOMPETENCJE kluczowe do realizacji programu

Przedsiębiorca - to Ja

(to przede wszystkim umiejętności przygotowania się nauczyciela do zajęć i prowadzenia lekcji) oceń w skali 1-10.

1. Umiejętność skutecznej realizacji programu *Przedsiębiorca - to Ja*.

.....

2. Umiejętność logicznego konstruowania lekcji.

.....

3. Umiejętność formułowania i operacjonalizacji celów dydaktycznych.

.....

4. Umiejętność doboru i różnicowania metod i technik nauczania.

.....

5. Umiejętność w zakresie kontroli i oceny wyników nauczania.

.....

6. Stosowanie pomocy dydaktycznych i środków multimedialnych.

.....

7. Umiejętność atrakcyjnego prowadzenia lekcji.

.....

KOMPETENCJE psychologiczne

(to umiejętność inspirowania, motywowania uczniów do nauki, integrowania ich w zespół oraz umiejętność kierowania zespołem) oceń w skali 1-10.

1. Otwarta i przyjazna postawa wobec uczniów.
.....
2. Umiejętność motywowania uczniów do nauki.
.....
3. Umiejętność integracji zespołu klasowego.
.....
4. Umiejętność pozyskiwania do współpracy rodziców.
.....
5. Umiejętność inspirowania uczniów do twórczych poszukiwań, aspiracji, wychodzenia ponad przeciętność.
.....
6. Umiejętność stwarzania warunków dla rozwijania aktywności i przedsiębiorczości uczniów.
.....
7. Elastyczność w dostosowywaniu własnego stylu kierowania do stopnia dojrzałości uczniów.
.....
8. Umiejętność kontrolowania stresu własnego i uczniów.
.....
9. Kultura osobista.
.....

7. Bibliografia

- [1] Bieniok Henryk, *Sekrety bogacenia się*, Wydawnictwo: Poltext, 2009, wydanie: 1
- [2] Engelhardt Juliusz, *Współczesne przedsiębiorstwo*, Wydawnictwo: CeDeWu, 2009, wydanie: 1.
- [3] Garbacik Katarzyna, Żmiejko Magdalena, *Czas na przedsiębiorczość – Podręcznik Podstawy Przedsiębiorczości*, Szkoły ponadgimnazjalne zakres podstawowy, Wydawnictwo PWN, 2008.
- [4] Garbacik Katarzyna, Żmiejko Magdalena, *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń*, Wydawnictwo PWN, 2008.
- [5] Noga Marian, Stawicka Magdalena, *Rynek pracy w Polsce w dobie integracji Europejskiej i globalizacji*, Wydawnictwo: CeDeWu, 2009, wydanie: 1.
- [6] Szempruch Jolanta, *Założenia, zasady opracowania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, Lublin 2009.

Autor
Małgorzata Żbikowska

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

Zespół Szkół Zawodowych Nr 1 w Białej Podlaskiej

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Cele nauczania	7
1.1. Cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość	7
1.2. Cele nauczania wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty	8
1.3. Cele nauczania wynikające z profilu zawodowego	8
1.4. Cele nauczania wynikające z podstaw programowych	9
2. Materiał nauczania	11
2.1. Człowiek – istota przedsiębiorcza	11
2.2. Przedsiębiorstwo w gospodarce	12
2.3. Gospodarka rynkowa i jej instytucje	12
2.4. Państwo w gospodarce rynkowej	13
2.5. Obywatel w gospodarce rynkowej	14
2.6. Integracja gospodarcza ze światem	14
3. Procedury osiągnięcia celów	15
3.1. Postulaty metodyczne	15
3.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych	17
3.3. Metody preferowane w dydaktyce	17
3.4. Środki dydaktyczne	18
3.5. Spis wykorzystywanej literatury	19
3.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	19
4. Opis założonych osiągnięć ucznia	21
4.1. Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych	21
4.2. Główne narzędzia kontroli	24
5. Procedura ewaluacji programu nauczania	29
6. Warunki i środki niezbędne do realizacji programu	31
Bibliografia	33

Wprowadzenie

Z uwagi na fakt przystąpienia Zespołu Szkół Zawodowych nr 1 w Białej Podlaskiej do projektu „Szkoła Kluczowych Kompetencji – program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej”, niezbędną stała się modyfikacja realizowanego dotychczas programu nauczania podstaw przedsiębiorczości DKOS-5002-98/03.

Zgodnie z założeniami projektu, program powinien zapewnić wdrażanie jednej z ośmiu Kluczowych Kompetencji uczniów i absolwentów, tj. inicjatywności i przedsiębiorczości. Liderem projektu jest Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie. Projekt współfinansowany jest przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, a jego celem jest niwelowanie nierówności szans edukacyjnych młodzieży z tego terenu, zwłaszcza w zakresie kształcenia zawodowego przygotowującego młodego człowieka do wymogów nowoczesnego rynku pracy oraz zwiększenie dostępności do rozwoju kompetencji kluczowych uczniów.

Zmodyfikowany program nauczania został skonstruowany na podstawie:

- 1) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie dopuszczenia do użytku w szkolne programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia podręczników /Dz. U. z 8.06.2009r nr 89 poz.730/,
- 2) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół /Dz. U. Nr 51 z 29.05.2002r. ze zmianami z dnia 6.09.2003r. i 13.01.2005r./,
- 3) Zalecenia Departamentu Europejskiego i Rady z dnia 18.12.2006r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).
- 4) Standardów wymagań egzaminacyjnych dla profilu zawodowego.

Program realizowany będzie w klasie pierwszej Technikum Handlowego, w wymiarze 2 godzin tygodniowo (zawód: technik handlowiec 341[03], nr programu 341[03] /MEN/2009.02.03). Może być również realizowany w wymiarze 1-2 godzin w starszych klasach.

Uzasadnieniem modyfikacji przyjętego do realizacji programu jest fakt, iż w klasie tej realizowany będzie równoległe przedmiot podstawy ekonomii, w wymiarze 2 godzin tygodniowo. Program nauczania tego przedmiotu zawodowego w dużej części pokrywa się z treściami programowymi realizowanymi na podstawach przedsiębiorczości.

Uwzględniając powyższe, w zmodyfikowanym programie podstaw przedsiębiorczości:

- dokonano zamiany kolejności omawianych działów (aby nie dublować się z tematami realizowanymi na podstawach ekonomii – program nauczania przedmiotów zawodowych, technik handlowiec 341[03]/men/2009.02.03),
- dokonano zmiany przydziału godzin na realizację poszczególnych zagadnień,
- mając na uwadze priorytetowy cel realizowanego projektu, jakim jest rozwój kluczowych kompetencji z przedsiębiorczości, rozszerzono zagadnienia dotyczące:
  - kształtowania postawy przedsiębiorczości i aktywności gospodarczej ucznia,
  - przygotowania do wejścia na rynek pracy,
  - podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej z uwzględnieniem możliwości pozyskiwania funduszy unijnych.

Program składa się z siedmiu działów:

- 1) Cele edukacyjne
- 2) Treści nauczania i czas realizacji programu.
- 3) Procedury osiągnięcia celów.
- 4) Opis założonych osiągnięć ucznia.
- 5) Procedura ewaluacji programu.
- 6) Warunki i środki niezbędne do realizacji programu.
- 7) Bibliografia.

Małgorzata Żbikowska – mgr ekonomii, nauczyciel z 26 letnim stażem pracy w Zespole Szkół Zawodowych nr 1 w Białej Podlaskiej. Prowadzi zajęcia dydaktyczne z różnych przedmiotów ekonomicznych (marketing, funkcjonowanie firm w warunkach gospodarki rynkowej, ekonomia), z towaroznawstwa, obsługi klienta w liceach o profilu usługowo-gospodarczym oraz podstaw przedsiębiorczości.

1. Cele nauczania

1.1. Cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Realizowany projekt narzuca nauczycielom przedsiębiorczości koncentrację na kompetencjach kluczowych, które warunkują inicjatywność uczniów. Do zadań nauczyciela należy więc:

- kształtowanie zdolności do twórczego myślenia i przełamywania stereotypów,
- kształtowanie umiejętności planowania przedsięwzięć, wyznaczania celów i zadań, w oparciu o ocenę swoich mocnych i słabych stron oraz ocenę ryzyka związanego z tym przedsięwzięciem,
- kształtowanie umiejętności wyszukiwania jak największej ilości rozwiązań danego problemu,
- kształtowanie umiejętności analizy wszystkich rozwiązań i wybór najkorzystniejszego wariantu,
- kształtowanie umiejętności wcielania pomysłów w czyn, konsekwencji w realizowaniu zadań.

W wyniku przeprowadzonego procesu kształcenia uczeń potrafi:

- ocenić swoje cechy przedsiębiorcze, mocne i słabe strony, predyspozycje zawodowe i skłonność do podejmowania ryzyka,
- zaplanować wstępnie rozwój własnej przedsiębiorczości,
- zebrać informacje o rynku wykorzystując różne źródła,
- scharakteryzować elementy rynku w zakresie atrakcyjności branży (przy planowaniu własnej działalności gospodarczej),
- ocenić szanse i zagrożenia własnego przedsięwzięcia wynikające z uwarunkowań rynku, wyszukać niszę rynkową,
- określić szacunkowo zasoby ekonomiczne niezbędne do prowadzenia własnej działalności gospodarczej,
- zanalizować możliwe źródła pozyskiwania kapitału obcego (w tym również możliwość dofinansowania z funduszy unijnych),
- opracować uproszczony biznesplan dla swojego przedsięwzięcia,
- wybrać formę opodatkowania prowadzonej działalności,
- wybrać źródła finansowania własnego przedsięwzięcia gospodarczego,
- wypełniać deklaracje podatkowe,
- uzasadniać dokonane wybory (nie tylko przy zakładaniu swojej firmy, ale również przy racjonalnym wykorzystaniu swoich oszczędności, wyborze ofert pracy, podejmowaniu decyzji o dalszej edukacji, formach ustawicznego kształcenia się itp.)

1.2. Cele nauczania wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- dostrzec znaczenie ustawicznego kształcenia i podnoszenia swoich kwalifikacji,
- analizować sytuację na lokalnym rynku pracy,
- analizować informacje o zawodach nadwyżkowych i deficytowych na rynku lokalnym, regionalnym bądź krajowym,
- identyfikować instytucje, wspomagające proces poszukiwania pracy,
- ocenić własne predyspozycje zawodowe, kompetencje, wiedzę i umiejętności,
- stworzyć ogłoszenie o poszukiwaniu pracy w swoim zawodzie,
- wyszukać oferty pracy, analizować oczekiwania pracodawców,
- dokonać korzystnego wyboru oferty pracy, biorąc pod uwagę nie tylko wysokość wynagrodzenia,
- sporządzać CV, list motywacyjny, podanie o pracę,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą, dobrać informacje w celu pozytywnego zaprezentowania się,
- wykazać się umiejętnością pracy w zespole,
- wybrać formę organizacyjno-prawną dla planowanej działalności gospodarczej uwzględniając specyfikę swojego zawodu.

1.3. Cele nauczania wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- wykazać związek pomiędzy procesem zaspokajania potrzeb a koniecznością rozwoju własnej aktywności,
- określać istotę przedsiębiorczości nie tylko na płaszczyźnie zawodowej,
- porównać swoje kwalifikacje ze standardami wymagań dla technika handlowca,
- oceniać własne predyspozycje zawodowe,
- skutecznie się komunikować,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą,
- planować własną karierę zawodową,
- dostrzec rangę egzaminu potwierdzającego kwalifikacje w zawodzie technik-handlowiec,
- korzystać z różnych źródeł informacji dotyczących zawodu,
- analizować informacje pozyskiwane z różnych źródeł,
- dokonywać optymalnych wyborów,
- sporządzać dokumenty aplikacyjne,
- wykazać się mobilnością na rynku pracy,
- ukierunkować naukę na potrzeby przyszłych pracodawców,
- stawiać sobie ambitne zadania i cele edukacyjne, zawodowe i konsekwentnie dążyć do ich realizacji.

1.4. Cele nauczania wynikające z podstaw programowych

Uczeń potrafi:

- scharakteryzować człowieka przedsiębiorczego,
- oceniać swój potencjał przedsiębiorczy i predyspozycje zawodowe,
- omówić zasady organizacji pracy indywidualnej i zespołowej,
- stosować werbalne i niewerbalne zasady komunikowania się z otoczeniem,
- przygotować się do negocjacji,
- opracować budżet gospodarstwa domowego,
- wyjaśnić działanie mechanizmu rynkowego,
- omówić zależności między podmiotami gospodarki narodowej,
- identyfikować przyczyny i rodzaje bezrobocia,
- wyszukać niezbędne informacje i dokonać oceny rynku pracy (lokalnego i krajowego),
- analizować opłacalność inwestowania własnych pieniędzy,
- wyjaśniać istotę budżetu państwa i obciążeń podatkowych,
- sporządzać zeznania podatkowe,
- analizować specyfikę cyklicznego rozwoju gospodarki rynkowej,
- wskazywać sposoby zmniejszania inflacji,
- charakteryzować formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstw,
- zaplanować własną działalność gospodarczą i wypełnić stosowne dokumenty,
- zaprojektować uproszczony biznesplan dla firmy,
- klasyfikować majątek przedsiębiorstwa i jego kapitały,
- posługiwać się podstawowymi formami obrotu bezgotówkowego,
- dokonać ogólnej oceny rynku giełdowego,
- obliczać wysokość dywidendy, odsetek bankowych, wysokości rat kredytu
- przygotować dokumenty aplikacyjne,
- przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej i przeprowadzić ciekawą autoprezentację,
- identyfikować podstawowe wskaźniki makroekonomiczne, potrafi je zinterpretować, określić ich dynamikę,
- analizować korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy międzynarodowej oraz globalizacji gospodarki.

Tabela 1 Zgodność celów ogólnych kształcenia z podstawą programową i standardami wymagań egzaminacyjnych dla zawodu technik handlowiec 341[03]

Cele ogólne kształcenia	Cele ujęte w podstawie programowej kształcenia (absolwent powinien)	Standardy wymagań egzaminacyjnych (absolwent powinien)
<p>kształtowanie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości, kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się,</p> <p>poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> • umieć określić zasady racjonalnego gospodarowania • umieć nawiązywać kontakty i porozumiewać się w grzecznej formie ze współpracownikami i innymi osobami, w tym także prowadzić dyskusje i negocjacje • charakteryzować cele gospodarowania • charakteryzować zasady działania mechanizmu rynkowego 	<ul style="list-style-type: none"> • rozróżniać pojęcia i terminy z zakresu mikroekonomii, makroekonomii oraz prawa działalności gospodarczej
<p>kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru,</p>		<ul style="list-style-type: none"> • analizować informacje związane z podnoszeniem kwalifikacji, poszukiwaniem pracy i zatrudnieniem oraz podejmowaniem i wykonywaniem działalności gospodarczej • przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną
<p>rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej</p> <p>poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • wykonywać czynności niezbędne do podjęcia działalności gospodarczej na własny rachunek • charakteryzować rolę budżetu państwa • określić rolę banków w gospodarce • charakteryzować cele polityki gospodarczej państwa • charakteryzować powiązania polskiej gospodarki z zagranicą 	<ul style="list-style-type: none"> • umieć identyfikować zadania instytucji finansowych, organów administracji rządowej, samorządu terytorialnego
<p>poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej</p> <p>umiejętność planowania przedsięwzięć (ocena swoich mocnych i słabych stron, ocena ryzyka)</p> <p>Źródło: opracowanie własne</p>	<ul style="list-style-type: none"> • organizować na niewielką skalę działalność usługową i handlową, w tym opracować uproszczony biznes plan 	

2. Materiał nauczania

2.1. Człowiek – istota przedsiębiorcza

2.1.1. Psychologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości

2.1.1.1. Istota przedsiębiorczości

Pojęcie przedsiębiorczości; cechy osoby przedsiębiorczej; asertywność, kreatywność, inicjatywność, gotowość podejmowania ryzyka, zdolność do wyznaczania sobie celów i organizowania swoich działań; motywy aktywności społecznej i zawodowej.

2.1.1.2. Poznanie siebie warunkiem własnego rozwoju

Osobowość, charakter, temperament; typy osobowości; mocne i słabe strony własnej osobowości; wpływ systemu wartości na efekty działań; samoakceptacja a rozwój człowieka; doskonalenie się i ustawiczne kształcenie jako życiowa konieczność; analiza własnego potencjału przedsiębiorczego; moje plany na przyszłość (bliższą i dalszą)

2.1.2. Człowiek w grupie społecznej

2.1.2.1. Funkcjonowanie grupy społecznej

Zbiorowość, grupa społeczna, zespół. Role przyjmowane w grupie. Zasady pracy zespołowej. Cechy dobrej grupy. Lider grupy, kierownik, autorytet. Kierowanie i podejmowanie decyzji w grupie. Podjęcie działań, aby stać się dobrym Zespołem Klasowym.

2.1.2.2. Komunikacja interpersonalna

Efektywne porozumiewanie się; asertywność; słuchać to nie to samo, co słyżeć; techniki aktywnego słuchania; empatia; jak mówić by inni chcieli słuchać; komunikaty niewerbalne; spójność komunikatów słownych i niewerbalnych; bariery komunikacyjne.

2.1.2.3. Rozwiązywanie konfliktów

Przyczyny powstawania konfliktów; sposoby rozwiązywania konfliktów; czy konflikt może być twórczy, mediacje, arbitraż, sąd, negocjacje; techniki i style negocjacji, stanowiska negocjacyjne.

2.2. Przedsiębiorstwo w gospodarce

2.2.1. Działalność gospodarcza

Ustawa o swobodzie gospodarczej (Dz. U. Nr 173 z 2004 ze zm.), rodzaje i cechy działalności gospodarczej, przedsiębiorstwo, zakład, przedsiębiorca.

2.2.1.1. Klasyfikacja przedsiębiorstw

Podział ze względu na: rozmiar i rodzaj prowadzonej działalności, ze względu na formę własności, Polska Klasyfikacja Działalności; wady i zalety małych i średnich przedsiębiorstw; główne źródła niepowodzenia nowo powstałych przedsiębiorstw; formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw; osoba fizyczna, prawna, osobowość prawna; charakterystyka spółek osobowych i kapitałowych.

2.2.1.2. Składniki bazy materialnej firmy i źródła ich finansowania

Zasoby majątkowe przedsiębiorstwa; aktywa trwałe i obrotowe-ich podział i charakterystyka; kapitał przedsiębiorstwa (zewnątrzny i wewnętrzny, własny i obcy); pozyskiwanie kapitału obcego; leasing, franchising, kredyt bankowy, pożyczka, kredyt kupiecki, dzierżawa; uproszczony bilans przedsiębiorstwa; koszty i przychody; wynik finansowy netto.

2.2.1.3. Marketing w firmie

Porównanie orientacji marketingowej z orientacją produkcyjną i sprzedażową; pojęcie i główne elementy marketingu, otoczenie przedsiębiorstwa, źródła informacji o makrootoczeniu i otoczeniu konkurencyjnym, planowanie marketingowe uproszczony biznesplan.

2.2.1.4. Legalizacja działalności gospodarczej

Dokumenty niezbędne przy rejestracji firmy; formy opodatkowania działalności.

2.2.1.5. Koncepcja własnej działalności gospodarczej

Stworzenie koncepcji przedsięwzięcia gospodarczego; analiza otoczenia ekonomicznego (analiza konkurencji, wyszukiwanie niszy rynkowej); wybór źródeł pozyskania kapitału obcego z uwzględnieniem dofinansowania z funduszy unijnych; opracowanie uproszczonego biznesplanu; legalizacja działalności gospodarczej; przygotowanie stosownych dokumentów; projekt pieczętki firmowej.

2.3. Gospodarka rynkowa i jej instytucje

2.3.1. Funkcjonowanie mechanizmu rynkowego

2.3.1.1. Gospodarka rynkowa

Systemy ekonomiczne; gospodarka centralnie planowana, gospodarka rynkowa; istota i rodzaje rynku; elementy rynku; czynniki determinujące popyt i podaż; prawo popytu,

prawo podaży; osiąganie równowagi rynkowej; podmioty funkcjonujące w gospodarce rynkowej; ruch okrężny produktu i dochodu; gospodarstwo domowe jako podmiot gospodarujący; budżet gospodarstwa domowego.

2.3.1.2. Pieniądz w gospodarce

Pojęcie, właściwości, funkcje i wartość pieniądza; rozpoznawanie autentyczności banknotów polskich i euro.

2.3.2. System bankowy

2.3.2.1. Banki i usługi bankowe

Dwuszczelbowość systemu bankowego; banki komercyjne; rola NBP; usługi banków komercyjnych dla ludności i przedsiębiorstw; kredyt a pożyczka; jak racjonalnie zagospodarować swoje oszczędności; ile „kosztuje” kredyt.

2.3.2.2. Pozabankowe instytucje finansowe

Firmy ubezpieczeniowe, fundusze emerytalne, fundusze inwestycyjne.

2.3.2.3. Giełda papierów wartościowych

Rola giełdy w gospodarce; działanie giełdy; indeksy giełdowe, rynek pierwotny, rynek wtórny; akcje, obligacje; jak inwestor może „wejść” na giełdę; zasady dobrego inwestowania; ryzyko inwestycyjne; dywidenda, hossa, bessa, byki, niedźwiedzie.

2.3.2.4. Ubezpieczenia społeczne i zdrowotne

Istota i klasyfikacja ubezpieczeń, zasady finansowania i naliczania składek, trzy filary systemu emerytalnego w Polsce, obliczanie wysokości składek na poszczególne rodzaje ubezpieczeń społecznych i ubezpieczenia zdrowotnego

2.4. Państwo w gospodarce rynkowej

2.4.1. Państwo jako podmiot gospodarujący

Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej; formy interwencjonizmu państwowego; etatyzm, neoliberalizm; skutki interwencjonizmu państwowego.

2.4.2. Budżet państwa, budżety samorządowe

Funkcje, zasady ustalania, struktura budżetu państwa; samorządowa gospodarka finansowa, budżet gminy.

2.4.2.1. Podatki

Klasyfikacja podatków (bezpośrednie, pośrednie, kwotowe, ad valorem, progresywne, proporcjonalne, regresywne); znaczenie deficytu i długu publicznego dla gospodarki; podatek dochodowy od osób fizycznych (miesięczna zaliczka na podatek dochodowy potrącana z wynagrodzenia pracownika, rozliczenie roczne); podatek dochodowy od osób prawnych; podatek od towarów i usług VAT – procedura naliczania na poszczególnych etapach obrotu towarowego.

2.4.2.2. Wzrost gospodarczy

Mierniki wzrostu gospodarczego – PKB, PKN, PKB per capita, realny i nominalny PKB, DN, dobrobyt, czynniki określające efektywność gospodarowania, cykliczny rozwój gospodarki rynkowej, przyczyny i rodzaje inflacji; stopa inflacji; metody ograniczania inflacji, kto traci a kto zyskuje na inflacji.

2.5. Obywatel w gospodarce rynkowej

2.5.1. Prawne aspekty ochrony konsumentów

Instytucje broniące praw konsumentów; podstawa prawna-Ustawa z dnia 27 lipca 2002r o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu Cywilnego (Dz. U. z dnia 5 września 2002r. Nr141, poz.1176), towar niezgodny z umową, sprzedaż konsumencka, obowiązki sprzedawcy, procedura reklamacyjna, gwarancja, analiza zapisów zawartych w karcie gwarancyjnej.

2.5.2. W poszukiwaniu pracy

2.5.2.1. Metody poszukiwania pracy

Aktywne i pasywne poszukiwanie pracy, mobilność siły roboczej, przygotowanie dokumentów aplikacyjnych, życiorys, list motywacyjny, jak dobrze przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej; jak zachować się i co mówić podczas rozmowy kwalifikacyjnej; o co pytać, jakich pytań można się spodziewać od potencjalnego pracodawcy.

2.5.3. Wybrane zagadnienia prawa pracy

Źródła prawa pracy, nawiązanie i rozwiązanie stosunku pracy, rodzaje umów o pracę, świadectwo pracy, lobbing, dyskryminacja bezpośrednia i pośrednia.

2.6. Integracja gospodarcza ze światem

2.6.1. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą

Korzyści z handlu międzynarodowego, formy międzynarodowych powiązań gospodarczych, sposoby i cel ograniczania przez państwo wymiany międzynarodowej, cło, embargo, kontyngenty, bilans handlowy, kurs walutowy.

2.6.2. Polska w strukturach unijnych

Dotychczasowy bilans korzyści i kosztów związanych z przynależnością Polski do Unii Europejskiej, za i przeciw wprowadzeniu euro.

3. Procedury osiągnięcia celów

Głównym założeniem programu jest wyposażenie ucznia w wiedzę i umiejętności elementarnej orientacji w dziedzinie gospodarki, ze szczególnym uwzględnieniem dynamiki rynku pracy. Rola nauczyciela polega na przekazaniu wiedzy, której przyswojenie jest niezbędne do samodzielnej pracy, ćwiczeń praktycznych oraz na organizowaniu warunków i sytuacji umożliwiających uczniom samodzielne zdobywanie wiedzy i umiejętności poprzez rozwiązywanie problemów teoretycznych i praktycznych. Istotną jest praca ukierunkowana na organizację działania uczniów, polegająca na pokazaniu wzorcowej realizacji zadania, kontroli i ćwiczeniach w sprawnym działaniu.

Właściwa procedura osiągnięcia celów dydaktycznych wyznaczonych w programie zależeć będzie od nauczyciela, który powinien:

- wskazywać uczniom cele,
- określać czynności ucznia i ich zakres,
- wspomagać działania uczniów i motywować ich do aktywności,
- zachęcać do samooceny i kontrolować wyniki.

Proces uczenia się dominuje nad procesem nauczania. Wykorzystuje się zasadę transferu umiejętności i wiedzy, programy nauczania są elastyczne, poszczególne jednostki można wymienić, modyfikować, uzupełniać oraz dostosowywać do poziomu wymaganych umiejętności, potrzeb gospodarki oraz lokalnego rynku pracy.

3.1. Postulaty metodyczne

Wskazane jest stosowanie metod nauczania aktywizujących i praktycznych, jak: metody przewodniego tekstu i ćwiczeń praktycznych. Zajęcia edukacyjne powinny odbywać się w typowej klasopracowni wyposażonej w projektor multimedialny, tablicę, biały ekran, stanowisko komputerowe, wizualizer. Organizacja zajęć powinna przewidywać na niektórych jednostkach dydaktycznych pracę w małych grupach 2-4 osobowych. W przypadku braku możliwości zrealizowania treści programowych przez działanie praktyczne zaleca się stosować film dydaktyczny lub środki audiowizualne.

Realizacja celów edukacyjnych uwzględnia korelację i integrację treści kształcenia z różnych dyscyplin wiedzy (przede wszystkim ekonomii, ale również matematyki, informatyki, języka polskiego, godziny z wychowawcą).

Pamiętać należy, iż:

- proces uczenia się powinien dominować nad procesem nauczania,
- uczeń może podejmować decyzje dotyczące kształcenia zawodowego w zależności od własnych potrzeb i możliwości,
- wykorzystuje się zasadę transferu umiejętności i wiedzy,
- program nauczania powinien być elastyczny, poszczególne jednostki można wymienić, modyfikować, uzupełniać oraz dostosowywać do poziomu wymaganych potrzeb i możliwości uczniów, potrzeb gospodarki oraz lokalnego rynku pracy.

Wybór metod i form kształcenia zależy od specyfiki realizowanych treści w poszczególnych tematach i od bazy dydaktycznej dostępnej dla uczącego przedmiotu nauczyciela.

Na zajęciach powinny być stosowane metody:

- podające – gdy wprowadza się nowe zagadnienia lub problemy o znacznej trudności dla wzbudzenia zainteresowania uczniów tematem i pobudzenia ich do samodzielnego poszukiwania informacji,
- problemowe – w sytuacjach, gdy uczniowie powinni samodzielnie rozwiązywać problemy, wyszukiwać informacji z różnych źródeł i podejmować decyzje dotyczące najlepszych rozwiązań,
- eksponujące – w przypadku kształtowania cech i postaw uczniów, ich wrażliwości i systemu wartości,
- praktyczne – gdy chcemy kształtować umiejętności wykorzystania zdobytych wiadomości w praktycznych, zbliżonych do rzeczywistości sytuacjach.

Realizowane treści programowe dają możliwość zastosowania różnych metod:

- przygotowanie wystąpień i prezentacji,
- realizacja projektów (np. opracowanie uproszczonego biznesplanu dla swojej firmy),
- debata (analiza argumentów „za i przeciw” np. „Czy inflacja to wróg publiczny numer 1?”, „Czy związki zawodowe są potrzebne?”),
- rozwiązywanie zadań (np. wysokość składki na ubezpieczenie emerytalne) i problemów (np. gdzie się ubezpieczyć),
- dyskusja,
- drzewko decyzyjne (graficzny zapis analizy procesu podejmowania decyzji),
- analiza SWOT,
- odgrywanie ról (np. podczas negocjacji, rozmowy kwalifikacyjnej),
- metoda *video life* – rejestracja zachowań uczestników odgrywających ustalone wcześniej role, pozwalająca na konfrontację z własnymi nawykami i wadami,
- analiza przypadków,
- metoda tekstu przewodniego (np. praca z kodeksem pracy, kodeksem spółek handlowych, artykułem prasowym),
- wykład konwersatoryjny (łączy elementy wykładu, dyskusji, prezentacji, pokazu).

Należy uczniów wdrożyć do korzystania z informacji werbalnej eksponowanej nie tylko za pomocą tradycyjnego druku, ale również w formie elektronicznej. Odpowiednie wyposażenie pracowni umożliwi nauczycielowi wykorzystanie technik multimedialnych. Bardzo pożądane są prezentacje programów komputerowych (np. „Jak wypełniać PIT”, „Sztuka prezentacji publicznych”, „Działalność gospodarcza od A do Z:”, „Zbiór kodeksów”, „Testy rekrutacyjne”, „Księga podatkowa bez tajemnic” itp.)

Realizację celów kształcenia, zwłaszcza dotyczących wiedzy na temat instytucji gospodarki rynkowej (biuro maklerskie, banki, firmy ubezpieczeniowe, biuro pracy, i inne), rodzajów i zasad funkcjonowania przedsiębiorstw – znacznie może ułatwić i uatrakcyjnić współpraca ze środowiskiem lokalnym (i nie tylko). Spotkania z ciekawymi ludźmi, przedstawicielami różnych firm, jednostek samorządowych, rzecznikiem praw konsumenta – będą realizowane *ad hoc*.

Planowana jest również wycieczka edukacyjna na Giełdę Papierów Wartościowych.

Cenną inicjatywą będzie udział uczniów klasy w organizowanym corocznie DNIU PRZEDSIĘBIORCZOŚCI (ustalany w terminie marzec – kwiecień).

Dzięki temu nauka wychodzi poza mury szkoły angażując środowiska przedsiębiorców i pozwalając uczniom na zdobycie praktycznych doświadczeń oraz bliższe zapoznanie się z tajnikami zawodów, umożliwia im poznanie wymagań stawianych pracownikom na różnych stanowiskach w danej branży.

3.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych

Dział	Liczba godzin
1) Człowiek – istota przedsiębiorcza	12
2) Przedsiębiorstwo w gospodarce	15
3) Gospodarka rynkowa i jej instytucje	11
4) Państwo w gospodarce rynkowej	13
5) Obywatel w gospodarce rynkowej	12
6) Integracja gospodarcza ze światem	4
7) Godziny do dyspozycji nauczyciela	5
RAZEM	72

3.3. Metody preferowane w dydaktyce

Zgodnie z Rozporządzeniem MEN z dnia 8 czerwca 2009r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników (Dz. U. Nr 89 poz. 730), w dydaktyce powinny być stosowane zindywidualizowane metody pracy z uczniem, dostosowane do możliwości i potrzeb uczniów.

Na zajęciach będą stosowane takie metody jak:

- przygotowanie wystąpień i prezentacji,
- metoda portfolio (przy uruchamianiu własnej działalności gospodarczej),
- metoda projektów („Instytucje gospodarki rynkowej” lub „Biznesplan własnej firmy”),
- debata – analiza argumentów „za i przeciw” np. „Czy inflacja to wróg publiczny numer 1”, „Czy związki zawodowe są potrzebne?”, „Czy euro jest nam potrzebne?”),
- rozwiązywanie zadań i problemów,
- dyskusja,
- metoda portfolio (np: gromadzenie dokumentów niezbędnych przy ubieganiu się o pracę, przy zakładaniu własnej działalności gospodarczej),
- analiza SWOT (np. ocena własnej przedsiębiorczości),
- odgrywanie ról (np. podczas negocjacji, rozmowy kwalifikacyjnej),
- metoda tekstu przewodniego (np. kodeks pracy, kodeks spółek handlowych),
- wykład konwersatoryjny (łączy elementy wykładu, dyskusji, prezentacji, pokazu).

Należy uczniów wdrożyć do korzystania z informacji w **formie elektronicznej**. Odpowiednie wyposażenie pracowni umożliwi nauczycielowi wykorzystanie technik multimedialnych. Bardzo pożądane są prezentacje programów komputerowych (np. „Jak wypełniać PIT”, „Sztuka prezentacji publicznych”, „Działalność gospodarcza od A do Z:”, „Zbiór kodeksów”, „Testy rekrutacyjne”, „Księga podatkowa bez tajemnic” itp.). Realizację celów kształcenia, zwłaszcza dotyczących wiedzy na temat instytucji

gospodarki rynkowej, rodzajów i zasad funkcjonowania przedsiębiorstw – znacznie może ułatwić i uatrakcyjnić współpraca ze środowiskiem lokalnym np. spotkania z przedstawicielami różnych firm, jednostek samorządowych, rzecznikiem praw konsumenta. Wskazana jest również wycieczka edukacyjna na Giełdę Papierów Wartościowych. Cenną inicjatywą może być udział uczniów w organizowanym corocznie Dniu Przedsiębiorczości (ustalany w terminie marzec – kwiecień). Dzięki temu nauka wychodzi poza mury szkoły angażując środowiska przedsiębiorców i pozwalając uczniom na zdobycie praktycznych doświadczeń i bliższe zapoznanie się z tajnikami zawodów, umożliwia im poznanie wymagań stawianych pracownikom na różnych stanowiskach w danej branży.

3.4. Środki dydaktyczne

Podstawowym środkiem dydaktycznym, wprowadzającym ucznia w problematykę zajęć, kierującym jego aktywnością poznawczą, powinien być:

- podręcznik przedmiotowy,
- zestawy ćwiczeń,
- teksty źródłowe zawierające fragmenty podstawowych aktów prawnych regulujących życie gospodarcze – np. Kodeks, pracy, Kodeks spółek handlowych, Ordynacja podatkowa, Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej,
- Internet.

Przydatnym środkiem dydaktycznym mogą być:

- materiały publikowane w prasie (np. zielone i żółte strony Rzeczypospolitej, Gazeta Prawna, Gazeta Wyborcza),
- zarejestrowane programy telewizyjne o charakterze edukacyjnym (np. Firma, Puls Biznesu),
- roczniki statystyczne,
- wydawnictwa encyklopedyczne tradycyjne i multimedialne,
- podręczniki uzupełniające i poradniki dla nauczyciela,
- materiały edukacyjne np.: filmy,
- prezentacje multimedialne,
- foliogramy,
- słowniki,
- komputerowe programy edukacyjne,
- testy do sprawdzania osiągnięć uczniów.

3.5. Spis wykorzystywanej literatury

- [1] Belka M [red], *Ekonomia stosowana. Podręcznik do przedmiotu podstawy Przedsiębiorczości*, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, Warszawa 2002.
- [2] Belka M [red], *Ekonomia stosowana. Zeszyt ćwiczeń do podręcznika z podstaw przedsiębiorczości*, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości Warszawa 2002.
- [3] Biernacka M., Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceum i technikum*, Wydanie drugie zmienione OPERON, Gdynia 2007.
- [4] Biernacka M., Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Liceum, technikum. Zeszyt ćwiczeń dla ucznia*, Wydanie drugie zmienione OPERON, Gdynia 2007.
- [5] Chomczyńska-Miliszkievicz M., Pankowska D., *Polubić szkołę. Ćwiczenia grupowe*, WSiP. Warszawa 1995.
- [6] Królikowska-Olczak M. [red] *Prawo europejskie w systemie polskiej gospodarki*. DIFIN Warszawa 2005.
- [7] Nelson R., Dudek M., Osińska M. *Przygotowanie do wejścia na rynek pracy. Przewodnik dla nauczyciela*, Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego OIC POLAND Lublin 1998.
- [8] Nelson R., Dudek M., Osińska M. *Przygotowanie do wejścia na rynek pracy. Zeszyt ćwiczeń dla uczniów szkół średnich*, część 1, 2, 3 Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego OIC POLAND Lublin 1998.
- [9] Pietraszewski M., *Szansa dla przedsiębiorczych. Podręcznik podstaw przedsiębiorczości dla liceów, techników*, eMPI2, Poznań 2002.
- [10] Pietraszewski M., *Szansa dla aktywnych Zeszyt ćwiczeń z podstaw przedsiębiorczości dla liceów, techników* eMPI2 Poznań 2002.
- [11] Sepkowska Z., Żurkowski F., *Przedsiębiorczość. Komunikacja interpersonalna Istota przedsiębiorczości*, WsiP, Warszawa 2000.
- [12] Żurkowski F., *Podręcznik. Przedsiębiorczość. Techniki negocjacji. Licea, technika*, WsiP, Warszawa 2000.
- [13] Żurkowski F., *Przedsiębiorczość. Techniki negocjacji. Poradnik dla nauczyciela. Licea, technika*, WsiP, Warszawa 2000.
- [14] Kodeks pracy –corocznie aktualizowany
- [15] Kodeks Spółek Handlowych – corocznie aktualizowany
- [16] Mały Rocznik Statystyczny - najnowszy

3.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

Poza środkami dydaktycznymi wymienionymi w punkcie 3.4. niniejszego opracowania postulowane wyposażenie pracowni mogłaby stanowić kamera – umożliwiająca nagrywanie symulowanych rozmów kwalifikacyjnych, negocjacji, prezentacji i późniejszego ich omawiania i przeprowadzenia samooceny.

4. Opis założonych osiągnięć ucznia

Ocena poziomu osiągnięć uczniów jest integralną częścią procesu dydaktycznego. Szczególny nacisk kładzie się na działania uczniów, ich aktywność, kreatywność, samodzielność, logiczne wnioskowanie. Przy ocenianiu ucznia należy uwzględniać nie tylko wiedzę i umiejętności zdobyte na lekcji, ale przede wszystkim przedsiębiorcze zachowania ucznia, jego zaangażowanie, dociekliwość i inicjatywę.

4.1. Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

1. Człowiek – istota przedsiębiorcza

- uczeń wie:

co to jest przedsiębiorczość, jaką ma ona wartość, jak szukać rozwiązań innowacyjnych i jakie są jej źródła, co sprzyja przedsiębiorczości i w jakich warunkach ona się rozwija, jakie cechy charakteryzują osoby przedsiębiorcze i co jest podstawą przedsiębiorczości, co charakteryzuje przedsiębiorcę, jak poznać swoje mocne strony i jak je rozwijać oraz jak eliminować niedoskonałości, jakie czynniki decydują o karierze; na czym polega organizowanie działań ludzkich, jakie są zasady organizacji pracy, jak podejmuje się decyzje i jakie są jej rodzaje; na czym polega komunikacja interpersonalna werbalna i niewerbalna, co to są negocjacje oraz jakie są jej rodzaje i czynniki sprzyjające lub niesprzyjające negocjacjom, jakie są style i techniki negocjacji, jakie są etapy i fazy negocjacji, jakie są cechy dobrego negocjatora, jakie postawy należy prezentować, jakie mogą wystąpić konflikty i jak je rozwiązywać;

- uczeń rozumie:

na czym polegają działania przedsiębiorcze i że okazją dla przedsiębiorczości są innowacje, od czego uzależniona jest przedsiębiorczość i jakie są motywy przedsiębiorczego działania, wpływ gospodarki rynkowej na przedsiębiorcze działania, wpływ cech przedsiębiorczych na umiejętności i zachowania przedsiębiorcze, rolę przedsiębiorcy w gospodarce rynkowej, znaczenie rozwijania swoich mocnych stron i eliminowania niedoskonałości, wpływ działania na wyniki pracy; na czym polegają poszczególne zasady pracy, znaczenie pracy zespołowej, znaczenie organizowania pracy, istotę podejmowania decyzji i konieczność uwzględnienia warunków jej podejmowania; znaczenie współdziałania i komunikacji, konieczność stosowania zrozumiałych dla innych komunikatów, na czym polega sztuka negocjacji, znaczenie uzgadniania poglądów, rolę negocjatora i uczestników negocjacji, znaczenie konfliktów;

-uczeń potrafi:

docenić znaczenie przedsiębiorczości, ocenić własną osobowość, uczyć się działań przedsiębiorczych, poznać swoje mocne strony, podać istotę zasad pracy, dokonać autoprezentacji, przeprowadzić proces decyzyjny i podjąć decyzję stosować zasady komunikacji interpersonalnej werbalnej i niewerbalnej, negocjować proste problemy, szukać kompromisu i korzyści z negocjacji, zastosować różne techniki negocjacyjne, przygotować się i prowadzić negocjacje, być asertywnym

2. Przedsiębiorstwo w gospodarce

- uczeń wie:

co to jest działalność gospodarcza, jak działają przedsiębiorcy na rynku, według jakich form prawnych, co to jest przedsiębiorstwo, jak grupuje się przedsiębiorców, co jest istotą spółek i jakie są ich rodzaje, jak podejmuje się działalność gospodarczą, jakich formalności należy dokonać rozpoczynając działalność gospodarczą, z czego składa się baza materiałowa przedsiębiorstw, co to jest majątek trwały i obrotowy, jakie kapitały wykorzystuje przedsiębiorstwo do finansowania swojej działalności, o inwestycjach rzeczowych i źródłach ich finansowania, o formach korzystania z cudzej bazy, jakie są koszty produkcji i jak należy sporządzać kalkulację kosztów, co to są przychody, dochody i zyski, na czym polega leasing i franchising, co to jest bilans i wynik finansowy netto, jakie są formy opodatkowania przedsiębiorstwa;

- uczeń rozumie:

funkcje przedsiębiorstwa i przedsiębiorcy istotę poszczególnych form prawno-organizacyjnych przedsiębiorców, rolę spółek w gospodarce rynkowej, funkcje majątku i kapitałów w przedsiębiorstwie, różnicę między kredytem a pożyczką, istotę kredytu kupieckiego, rolę inwestycji rzeczowych, pojęcie kosztów i nakładów, zasady kalkulacji, pojęcie przychodów, dochodów i zysków, znaczenie rentowności, istotę biznesplanu i analizy otoczenia ekonomicznego przedsiębiorstwa; konieczność dokonania wyboru formy opodatkowania przedsiębiorstwa;

- uczeń potrafi:

sporządzać dokumenty potrzebne do podjęcia działalności gospodarczej, sklasyfikować koszty i przychody, sporządzić prostą kalkulację, obliczyć zysk i wskaźniki rentowności, ocenić szanse i zagrożenia własnego przedsięwzięcia, stworzyć pomysł na samozatrudnienie /symulacyjne przedsiębiorstwo/, określić zasoby ekonomiczne niezbędne do prowadzenia własnej działalności gospodarczej, przeprowadzić sondaż na temat możliwości skorzystania z obcych źródeł finansowania, wyszukiwać źródła informacji o funduszach unijnych, wybrać źródła finansowania przedsięwzięcia, uzasadnić dokonane wybory, opracować projekt biznesplanu dla swojej firmy, zarejestrować własną działalność gospodarczą, dokonać wyboru formy opodatkowania przedsiębiorstwa, wypełnić dokumenty niezbędne przy rejestracji.

3. Gospodarka rynkowa i jej instytucje

- uczeń wie:

co to jest system ekonomiczny, na czym polega gospodarka rynkowa, co to jest podaż i popyt, jakie podmioty funkcjonują w gospodarce, co to jest gospodarstwo domowe, jak należy ustalać cele konsumpcyjne, jakie są źródła dochodów, jak gromadzić majątek, co to jest budżet domowy, jakie są podstawowe przychody i rozchody oraz jak je planować, kiedy występuje bezrobocie jakie są jego rodzaje, jakie są rodzaje i jaką funkcję pełnią banki, co to są kredyty bankowe, jakie usługi świadczą banki, od czego zależą odsetki bankowe, jakie są rodzaje papierów wartościowych i jakie role pełnią, na czym polega publiczny obrót papierami wartościowymi, na czym polegała reforma systemu ubezpieczeń społecznych w Polsce, jaka jest rola ubezpieczeń, jakie są ubezpieczenia, co oznaczają trzy filary nowego systemu emerytalnego;

- uczeń rozumie:

zależności między elementami rynku, jak działa mechanizm rynkowy, zależności między podmiotami gospodarki narodowej, ruch okrężny dochodu i produktu w gospodarce, cele i funkcje gospodarstwa domowego, konieczność planowania przychodów i rozchodów w budżecie domowym, racjonalność decyzji konsumenckich, rolę banków w gospodarce

i usługi bankowe, jaka jest rola rachunków bankowych, jakie znaczenie ma lokowanie kapitałów w papiery wartościowe i publiczny nimi obrót, system naliczania emerytury, funkcje ubezpieczeń społecznych;

- uczeń potrafi:

ustalać cele konsumpcyjne, ocenić poziom życia, planować przychody i rozchody budżetu domowego oraz gospodarować swoim kieszonkowym, zanalizować ruch dochodu i produktu w gospodarce, identyfikować przyczyny bezrobocia, wyjaśnić wpływ związków zawodowych na rynek pracy, wyszukać niezbędne informacje i dokonać oceny rynku pracy (lokalnego i krajowego), obliczyć odsetki proste, określić funkcje papierów wartościowych, analizować ryzyko inwestowania na giełdzie, obliczyć wysokość ubezpieczenia społecznego oraz zdrowotnego obciążającego pracownika i pracodawcę.

4. Państwo w gospodarce rynkowej

- uczeń wie:

co to jest interwencjonizm państwowy, etatyzm, leseferyzm, protekcjonizm, jakie są instrumenty interwencjonizmu państwowego, jakie instytucje państwa wywierają wpływ na życie gospodarcze, co to jest produkt krajowy, produkt narodowy dochód narodowy, jakie są mierniki wzrostu gospodarczego, jakie są dochody i wydatki oraz przychody i rozchody budżetów, co to jest inflacja i jakie są jej skutki, jakie prawa rządzą rynkiem pracy, jak wysokie jest bezrobocie i jakie są metody przeciwdziałania mu, jak tworzy się budżety lokalne;

- uczeń rozumie:

znaczenie polityki gospodarczej państwa oraz rozwoju i wzrostu gospodarczego, wpływu polityki fiskalnej i monetarnej na życie gospodarcze kraju, różnicę między PKB, PKN i DN, funkcje budżetów i podatków, związek między deficytem budżetowym a długiem publicznym, mechanizmy poboru podatku od towaru i usług oraz podatku dochodowego, na czym polegają ekonomiczne i społeczne skutki inflacji i bezrobocia, powiązania między inflacją, bezrobociem a wzrostem gospodarczym, konieczność płacenia podatków lokalnych;

- uczeń potrafi:

przedstawić instrumenty polityki gospodarczej państwa, wyszukiwać w roczniku statystycznym odpowiednie informacje gospodarcze, obliczyć i zinterpretować mierniki poziomu rozwoju gospodarczego, rozróżnić dochody i wydatki budżetowe, dokonać oceny rynku pracy, sporządzić zeznanie podatkowe PIT oraz CIT, obliczyć podatek VAT, analizować dynamikę wzrostu gospodarczego w Polsce, ocenić zjawiska inflacji i bezrobocia.

5. Obywatel w gospodarce rynkowej

- uczeń wie:

na czym polega asertywne dochodzenie swoich praw jako konsument, jakie są prawne aspekty ochrony konsumentów, co to jest towar niezgodny z umową, sprzedaż konsumencka, jak przebiega procedura reklamacyjna, jakie są możliwości nawiązania i rozwiązania stosunku pracy, jakie prawa i obowiązki ma pracodawca i pracownik, jakie są możliwości aktywnego poszukiwania pracy, jakie dokumenty aplikacyjne należy sporządzić ubiegając się o pracę, co to jest mobbing, dyskryminacja bezpośrednia i pośrednia;

- uczeń rozumie:

konieczność prawnej ochrony praw konsumentów pracowników i pracodawców, wpływ reklamy na zachowania konsumenckie, konieczność przestrzegania przepisów prawnych,

bezpieczeństwa i higieny pracy, ochrony środowiska, wpływ mobbingu na zachowania ludzi, konieczność ustawicznego kształcenia się;

- uczeń potrafi:

wskazać instytucje wspomagające poszukiwanie pracy w regionie, opracować dokumenty kandydata do pracy, przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej, przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną w symulowanych warunkach, oceniać konkretne zachowania stron stosunku pracy z punktu widzenia prawa pracy, wskazać przykłady etycznych i nieetycznych zachowań pracodawców i pracowników.

6. Integracja gospodarcza ze światem – 6 godzin

- uczeń wie:

co obejmuje wymiana międzynarodowa i handel zagraniczny, co to jest bilans handlowy i bilans płatniczy, jakie są elementy integracji gospodarczej, jakie są programy i fundusze europejskie, jakie korzyści przynosi Polsce integracja i jakie niesie ona zagrożenia, jakie są najważniejsze organy UE;

- uczeń rozumie:

znaczenie wymiany międzynarodowej i polityki w tym zakresie, istotę integracji gospodarczej i jej znaczenie dla Polski, na czym polega wspólny rynek w UE;

- uczeń potrafi:

ocenić wpływ eksportu i importu na gospodarkę, przedstawić korzyści z integracji oraz wynikające z niej zagrożenia, przedstawić korzyści z integracji oraz wynikające z niej zagrożenia, wyszukać informacje dotyczące programów i funduszy unijnych.

4.2. Główne narzędzia kontroli

System sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów ma charakter ciągły, odbywa się na bieżąco, a jego podstawowym celem jest monitorowanie i wspieranie rozwoju ucznia. Informacje o osiągnięciach ucznia powinny być pozyskiwane z różnych źródeł;

wypowiedzi **ustne**

- aktywność na bieżących zajęciach,
- pełna wypowiedź obejmująca materiał z trzech zajęć,
- dłuższa wypowiedź powtórzeniowa,
- prezentacja,
- referat,
- udział w debatach , dyskusjach, grach symulacyjnych;

wypowiedzi **pisemne**

- odpowiedź na pytania otwarte,
- rozwiązanie wskazanych zadań,
- wykonanie ćwiczeń,
- test podsumowujący wiedzę i umiejętności na zakończenie działu,
- kartkówka,
- pisemna praca domowa nastawiona na rozwiązywanie problemów i korzystanie z różnych źródeł informacji;

Tabela 2. Propozycja oceny pracy w grupie.

Kategoria	Ocena 5 (bdb)	Ocena 4 (db)	Ocena 3 (dst)	Ocena 2 (dop)	Ocena 1 (ndst)
Zadana praca	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> •konsekwentnie wykonuje zadaną pracę •przypomina innym członkom grupy o zadanej pracy, jeśli jej nie wykonują.	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> •konsekwentnie wykonuje zadaną pracę, •koncentruje się na wyznaczonym zadaniu.	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> •przez większość czasu wykonuje zadaną pracę, •czasami odrywa się od zadanej pracy, znajdując inne tematy rozmowy.	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> •często odrywa się od zadanej pracy, •często dyskutuje na niezwiązane z nią tematy.	Uczeń: <ul style="list-style-type: none"> •odrywa od pracy innych członków grupy, •rozmawia z członkami innych grup, zajmuje się własnymi sprawami.
Wkład w pracę grupy	<ul style="list-style-type: none"> •często wnosi pozytywny wkład w pracę grupy, •zadaje pytania wyjaśniające w celu poprawienia wkładu innych, •zadaje pytania, podnosi poziom uczenia się •jego uwagi mają na celu wspieranie wkładu innych.	<ul style="list-style-type: none"> •często wnosi pozytywny wkład w pracę grupy, •wykonuje wyznaczone zadania przed czasem, dysponuje całością potrzebnego materiału	<ul style="list-style-type: none"> •wnosi pewien wkład w pracę grupy, •czasami nie słucha pomysłów innych lub •niezbyt często wnosi wkład w pracę grupy, ale uważnie słucha, •wykonuje większość wyznaczonych zadań	<ul style="list-style-type: none"> •nie wnosi pozytywnego wkładu w pracę grupy i czasami nie słucha pomysłów innych, •wykonuje tylko część zadanej pracy.	<ul style="list-style-type: none"> •wnosi negatywny wkład w pracę grupy, •przeszkadza tym, którzy starają się pracować, •nie wykonuje zadanej pracy, •nie przynosi potrzebnych materiałów
Umiejętność pracy grupowej	<ul style="list-style-type: none"> •docenia wkład wnoszonych przez innych, •zachęca do dobrej komunikacji, •często wyraża szacunek dla pomysłów innych	<ul style="list-style-type: none"> •często chwali wkład innych w pracę grupy, •często zachęca do dobrej komunikacji w grupie, •zwykle odnosi się z szacunkiem do innych członków grupy	<ul style="list-style-type: none"> •czasami chwali innych, •czasami zachęca do dobrej komunikacji, •czasami nie okazuje szacunku innym członkom grupy	<ul style="list-style-type: none"> •rzadko chwali innych, •rzadko wspiera komunikację, •rzadko okazuje szacunek innym członkom grupy	<ul style="list-style-type: none"> •całkowicie dominuje w dyskusji, „zamyka usta grupie”, nie daje innym szansy zabrania głosu, nigdy nie zawiera kompromisu

Źródło: L. Piasecka, B. Bancarzewska, Podstawy przedsiębiorczości- przewodnik metodyczny, Wydawnictwa Edukacyjne Wiking, Wrocław 2002, [14, s. 17.]

Tabela 3. Przykład oceny prezentacji

Ocena	Wykonanie zadania	„Głębokość” wiedzy	Organizacja	Zaangażowanie
Znakomicie 6 lub 5	Grupa przedstawia przemyślane uzasadnienie swojej propozycji, pokaz w równym stopniu przedstawia wszelkie aspekty i sposoby rozwiązań i zadania, przedstawione są zarówno oczywiste, jak i te ukryte-trudne do wychycenia-wnioski	Analiza zebranych informacji i przedstawione wnioski, świadczą o głębokim przemyśleniu zadania. Sposób prezentacji świadczy o tym, że uczniowie posiadli głęboką wiedzę. Potrafią odróżnić w przygotowanych informacjach komentarze od faktów, krytycznie odnoszą się do źródeł. W trakcie pokazu odpowiadają na pytania, wykazując się ekspercką wiedzą.	Wszyscy członkowie grupy są zaangażowani w pokaz w mniej więcej równym stopniu. Prezentacja ma jasną konstrukcję, włączając w to logicznie następujące: Wstęp, rozwinięcie i podsumowanie tematu. Pomiędzy poszczególnymi częściami następują łagodne przejścia, świadczące o dobrym zaplanowaniu prezentacji.	Pokaz jest oryginalny. Środki audiowizualne i inne dydaktyczne użyte są w sposób przemyślany i podnoszą atrakcyjność przekazu. Członkowie grupy stosują technikę wystąpień publicznych.
Satysfakcjonująco 4 lub 3	Prezentowany pokaz odzwierciedla wszelkie sposoby i aspekty rozwiązania zadania, chociaż prezentujący wyraźnie preferują i narzucają swoje zdanie, opinię publiczności. Nie skupiają się w równej mierze na wszystkich sposobach rozwiązania problemu. Argumentacja jest powierzchowna, uproszczona	Analiza przedstawianego zagadnienia i prezentowane wnioski świadczą o tym, że uczniowie posiadli podstawową wiedzę. W trakcie pokazu demonstrują znajomość zasadniczych informacji, niezbędnych do zrozumienia tematu, zagadnienia. Są w stanie w poprawny sposób odpowiedzieć na większość zadawanych przez publiczność pytań.	Uczestnictwo w prezentacji uczniów nie jest równomiernie zaplanowane, wyraźnie widać uczniów, którzy przejęli na siebie większość pracy. Pokaz ma klarowne rozpoczęcie, rozwinięcie i zakończenie. Nie zawsze układ w poszczególnych częściach jest logiczny i uporządkowany.	Pokaz jest w niewielkim stopniu oryginalny. Użyte środki dydaktyczne i audiowizualne są niedostosowane lub nie w pełni zintegrowane do treści pokazu. Użyte środki nie podnoszą lub w małym stopniu podnoszą klarowność i zrozumienie tematu prezentacji. Członkowie grupy przez większość czasu używają technik wystąpień publicznych.
Poniżej oczekiwań 2 lub 1	Pokaz nie uwzględnia wszystkich danych i informacji. Sposób prezentowania zdaje się być przypadkowy i mało wnioskujący w treść zagadnienia. Uczniowie mają kłopot z uzasadnianiem swojego wyboru.	Analiza zagadnienia i prezentowane wnioski bazują na niepełnych informacjach lub posługując się błędną logiką. W trakcie pokazu uczniowie pomijają informacje o bardzo ważnym znaczeniu dla zrozumienia prezentowanego tematu. Grupa nie jest w stanie odpowiedzieć na pytania publiczności. Zdaje się być ograniczona wiedzą tylko do prezentowanych informacji w trakcie pokazu.	Jeden lub dwóch członków grupy dominuje nad pozostałymi. Pozostali nie wykazują zainteresowania pracą kolegów z grupy. Brak zaplanowanych przejść pomiędzy występującymi. Wypowiedzi są chaotyczne.	Pokazowi brak oryginalności. Środki dydaktyczne i audiowizualne nie zostały użyte lub są niewłaściwe. Rozbijają tym samym pozostałe elementy pokazu. Uczniowie nie potrafią posługiwać się technikami wystąpień publicznych.

Źródło: L. Piasecka, B. Bancarzewska, Podstawy przedsiębiorczości- przewodnik metodyczny, Wydawnictwa Edukacyjne Wiking, Wrocław 2002, [14,s. 18.]

Szczegółowe kryteria oceny projektu

Podczas realizacji projektu można uzyskać max.100 pkt, które przyznawane są za:

Konsultacje – 25 pkt

<i>Terminy konsultacji</i>	<i>Max. liczba punktów</i>	<i>Zdobyta liczba punktów</i>
.....	5	
.....	5	
.....	5	
.....	10	
RAZEM:	25	

Sprawozdanie z realizacji projektu – 25 pkt

<i>Kryteria oceny</i>	<i>Max. liczba punktów</i>	<i>zdobyta liczba punktów</i>
Umiejętność doboru i selekcji materiału	4 max	
Wszelchstronność przedstawienia tematu	4 max	
Różnorodność źródeł	5 max	
- brak zróżnicowania	0	
- 2 źródła	1	
- 3 źródła	3	
- 4 źródła	5	
Estetyka pracy	6 max	
- strona tytułowa	1	
- nagłówki, tytuły, akapity, numeracja stron	1	
- jednolity styl pracy	1	
- rozmieszczenie tekstu na stronie	1	
- bibliografia	1	
Dotrzymanie terminów oddania	6 max	
- prezentacji	3	
- sprawozdania	3	
RAZEM:	25	

Prezentacja – 35 pkt

<i>Kryteria oceny prezentacji:</i>	<i>Liczba punktów</i>	
	<i>Max. liczba punktów</i>	<i>Przyznana</i>
Logiczna konstrukcja wystąpienia, wstęp, rozwinięcie, zakończenie	5	
Płynność prezentacji, przestrzeganie czasu	5	
Rzeczowe przedstawienie tematu	10	
Przygotowanie i wykorzystanie środków dydaktycznych	10	
Zaangażowanie wszystkich członków grupy w prezentację	5	
Razem:	35	

Samoocena poszczególnych członków grupy - 5 pkt

<i>Członek grupy</i>	.....	.....	.....	.....
Liczba punktów:				

Ocena uczniów (jurorów) – max.10 pkt

Z klasy zostaną wybrane 3 osoby, których zadaniem będzie ocena projektów prezentowanych na zajęciach. Otrzymają oni możliwość przyznania każdej z grup od 1 do 4 punktów z tym, że jeden zespół nie może otrzymać więcej niż 10 pkt. Raz przyznana liczba punktów przez danego jurora nie będzie mogła zostać przyznana innym zespołom.

FORMULARZ DO OCENY LEKCJI OTWARTEJ:

Imię i nazwisko nauczyciela: Małgorzata Żbikowska

Przedmiot: Podstawy Przedsiębiorczości

Temat: .....

Klasa: I Th

Data: .....

Lp.	Elementy podlegające ocenie	Ocena:				
		1	2	3	4	5
1.	Przygotowanie do zajęć					
2.	Rozplanowanie zajęć					
3.	Realizacja zajęć – tempo, płynność					
4.	Przydatność tematu					
5.	Zgodność tematu z podstawą programową					
6.	Wykorzystanie pomocy dydaktycznych					
7.	Metoda nauczania					
8.	Atmosfera podczas lekcji					
9.	Jasność formułowania poleceń					
10.	Sposób oceniania uczniów					

Liczba punktów: .....

Obliczenie oceny końcowej:

..... : 10 = ...
 liczba punktów : liczba ocenianych elementów = ocena

Czytelny podpis osoby oceniającej: .....

Zajmowane stanowisko: .....

5. Procedura ewaluacji programu nauczania

Przedmiotem ewaluacji będzie zmodyfikowany program nauczania podstaw przedsiębiorczości realizowany przez nauczyciela w roku szkolnym 2009/2010 w klasie I technikum handlowego.

Ewaluacji będą podlegały te aspekty programu, które decydują o jego jakości jako narzędzia służącego realizacji celów edukacyjnych, dotyczące w szczególności:

- dokumentu programowego – koncepcja, struktura, cele,
- realizacji programu, czyli tego, jak program sprawdza się w praktyce, jaki ma wpływ na organizację i przebieg procesu uczenia się, czy motywuje i aktywizuje uczniów do pracy,
- osiągnięć edukacyjnych uczniów, które są ostatecznym kryterium efektywności programu, pozwalają bowiem ocenić, czy cele pozostają w związku z efektami, czy zastosowane środki zbliżają ucznia do osiągnięcia celów kształcenia.

Proces ewaluacji programu będzie prowadzony przez cały czas jego realizacji i po zakończeniu wdrażania.

Ewaluację będzie przeprowadzał:

- nauczyciel realizujący program,
- dyrekcja szkoły,
- nauczyciele przedmiotów ekonomicznych w ZSZ nr 1,
- osoby nadzorujące realizację założeń projektu Szkoła Kluczowych Kompetencji- Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej.

Planowany jest klasyczny model ewaluacyjny ukierunkowany na wyniki nauczania uzyskiwane w pracy z danym programem. Badane będą cele kształcenia (ich doprecyzowanie, realizacja) oraz postępy uczących się według tego programu.

Proponuje się następujące metody i narzędzia ewaluacji:

- samoocenę nauczyciela (arkusz samooceny) – jako podsumowanie realizacji treści programowych na zakończenie I semestru i na zakończenie cyklu edukacyjnego,
- analizę dokumentów szkolnych (dziennika lekcyjnego, rozkładu materiału),
- ankietowanie uczniów (ankieta – w czasie realizacji programu),
- analizę spostrzeżeń własnych,
- pomiar dydaktyczny (test na wejściu i na zakończeniu cyklu kształcenia oraz wyniki osiągnięte przez uczestników na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe).

Informacji na temat ewaluacji mogą udzielać:

- nauczyciel prowadzący zajęcia,
- dyrekcja szkoły,
- osoby wyznaczone przez organ realizujący projekt.

Prezentacja danych z ewaluacji sporządzona będzie w formie raportów cząstkowych oraz raportu podsumowującego cały proces dydaktyczny związany z realizacją programu.

6. Warunki i środki niezbędne do realizacji programu

Środki dydaktyczne związane z realizacją programu kształtowania kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości (do pracowni)

l.p.	Niezbędne do realizacji programu KK
1	Projektor multimedialny
2	Ekran podwieszany do sufitu
3	Laptop
4	Nośnik pamięci
5	Drukarka laserowa (3 w 1)
6	Wizualizer
7	Toner do drukarki (czarny i kolorowy)
8	Papier do drukarki
9	Folie do drukarki laserowej
10	Roleta do dużego, podwójnego okna
9	Słownik Podstawy przedsiębiorczości, Tomasz Rachwał, Nowa Era , 2005 (na stronach wydawnictwa brak informacji o nowszych wydaniach)
10	Szkolny słownik ekonomiczny, Andrzej Komosa, Ekonomik, 2008
11	Kodeks spółek handlowych 2010r – do biblioteczki
12	Kodeks pracy 2010r. – do biblioteczki
13	Kodeks cywilny 2010r. – do biblioteczki
14	Scenariusze zajęć edukacyjnych, Podstawy przedsiębiorczości, Nowa Era (na stronach wydawnictwa brak informacji o roku wydania)
15	Egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe Testy Podstawy przedsiębiorczości Jacek Musiałkiewicz Ekonomik 2008
16	Egzamin praktyczny potwierdzający kwalifikacje w zawodzie technik handlowiec Przykłady zadań Andrzej Komosa Ekonomik 2008
17	Egzamin praktyczny potwierdzający kwalifikacje w zawodzie technik handlowiec Rozwiązania zadań Andrzej Komosa Ekonomik 2008
18	Mały rocznik statystyczny

Wyposażenie dla ucznia niezbędne do realizacji programu

<i>l.p</i>	<i>Nazwa</i>	<i>opis</i>			
	Podręcznik	Autor	Tytuł	Wydawnictwo i rok wydania	Uwagi
1.		M. Biernacka J. Korba Z. Smutek	Podstawy przedsiębiorczości (liceum, technikum)	OPERON, 2005 (wydanie drugie zmienione)	Wskazane najnowsze wydanie
2.	Zeszyt ćwiczeń	M. Biernacka J. Korba Z. Smutek	Podstawy przedsiębiorczości (liceum, technikum)	OPERON, 2007	Wskazane najnowsze wydanie
	Słownik	T. Rachwał	Podstawy przedsiębiorczości (liceum, technikum)	Nowa Era, 2005	Wskazane najnowsze wydanie

Materiały dla ucznia

<i>L.p.</i>	<i>Nazwa</i>	<i>opis</i>
1	zeszyt przedmiotowy	w kratkę, A4, 80 kartkowy,
2	długopis	
4	kolorowe flamastry	
5	kalkulator	
6	koszulki przezroczyste	A4
7	teczka wiązana	
8	segregator	A4
9	klej biurowy	

Bibliografia

- [1] Belka M [red], *Ekonomia stosowana. Podręcznik do przedmiotu podstawy przedsiębiorczości*, Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości, Warszawa 2002.
- [2] Chomczyńska-Miliszkievicz M., Pankowska D., *Polubić szkołę. Ćwiczenia grupowe*, WsiP, Warszawa 1995.
- [3] Królikowska-Olczak M. [red], *Prawo europejskie w systemie polskiej gospodarki*, DIFIN, Warszawa 2005.
- [4] Mierzejewska-Majcherek J., *Podstawy przedsiębiorczości. Poradnik metodyczny dla nauczyciela*, REA, Warszawa 2002.
- [5] Mikina A., Sienna M., *Przedsiębiorczość-klucz do sukcesu. Poradnik metodyczny dla nauczyciela*, REA, Warszawa 2002.
- [6] Nelson R., Dudek M., Osińska M., *Przygotowanie do wejścia na rynek pracy. Przewodnik dla nauczyciela*, Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego OIC POLAND, Lublin 1996.
- [7] Nelson R., Dudek M., Osińska M., *Przygotowanie do wejścia na rynek pracy. Zeszyt ćwiczeń dla uczniów szkół średnich część 1, 2, 3*, Polska Fundacja Ośrodków Wspomagania Rozwoju Gospodarczego OIC POLAND, Lublin 1998.
- [8] Niemirko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WsiP, Warszawa 1999.
- [9] Piasecka L., *Program nauczania przedmiotu przedsiębiorczość dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, WIKING, Wrocław 2002.
- [10] Piasecka L., Bancarzewska B., *Przewodnik metodyczny do przedmiotu podstawy przedsiębiorczości dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum*, WIKING, Wrocław 2002.
- [11] Pietraszewski M., *Szansa dla przedsiębiorczych. Książka nauczyciela*, eMPI2, Poznań 2002.
- [12] Romanowska M., Solińska A., Wachowiak P., Gregorczyk S., *Przedsiębiorczość bez tajemnic. Program nauczania dla liceum ogólnokształcącego, profilowanego i technikum*, WsiP, Warszawa 2005.
- [13] Sepkowska Z., Żurkowski F., *Przedsiębiorczość. Komunikacja interpersonalna. Istota przedsiębiorczości*, WsiP, Warszawa 2000.
- [14] Szempruch Jolanta, *Założenia, zasady opracowania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, Lublin 2009.
- [15] Żurkowski F., *Podstawy przedsiębiorczości. Program nauczania w zakresie podstawowym dla liceum ogólnokształcącego, profilowanego i technikum*, MAC, Kielce 2002.
- [16] Żurkowski F., *Podstawy przedsiębiorczości. Scenariusze lekcji, materiały do ćwiczeń, materiały pomocnicze*, MAC, Kielce 2002.

Autor
Mariusz Wieleba

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Technikum Mechaniczne
w Zespole Szkół Zawodowych
w Janowie Lubelskim**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie	5
Notatka o autorze.....	6
1. Cele nauczania.....	7
1.1. Cele ogólne wynikające z podstawy programowej	7
1.2. Cele kształcenia	7
1.2.1. Cele kształcenia wynikające z podstawy programowej	7
1.2.2. Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość	7
1.2.3. Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty	8
1.2.4. Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego.....	8
2. Treści nauczania	11
2.1. Dział I. Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej.....	11
2.2. Dział II. Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej	11
2.3. Dział III. Praca, rynek pracy i bezrobocie	11
2.4. Dział IV. Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem	12
2.5. Dział V. Etyka w życiu i biznesie	12
2.6. Dział VI. Pieniądz i system bankowy.....	12
2.7. Dział VII. Podatki i ubezpieczenia.....	12
2.8. Dział VIII. Współpraca międzynarodowa.....	13
3. Procedury osiągnięcia celów	23
3.1. Postulaty metodyczne	23
3.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	23
3.3. Metody preferowane w dydaktyce	24
3.4. Środki dydaktyczne	24
3.5. Spis wykorzystywanej literatury	25
3.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	25
4. Opis założonych osiągnięć ucznia.....	27
4.1. Formułowanie wymagań programowych	27
4.2. Narzędzia kontroli	27
4.3. Zasady oceniania z podstaw przedsiębiorczości	28
5. Procedura ewaluacji programu nauczania	29
Bibliografia.....	31

Wprowadzenie

Przedsiębiorczość to słowo, które w ostatnich latach nabrało szczególnego znaczenia. Słowo to towarzyszy nam niemal codziennie w każdej dziedzinie życia i wbrew pozorom nie kojarzy się już jedynie z ekonomią czy biznesem, ale coraz częściej odnosi się do innych sfer życia. Każdy człowiek może przejawiać postawę przedsiębiorczą bądź jej nie przejawiać niezależnie od tego, czy ma do czynienia z biznesem, czy też nie. Przedsiębiorczym można być zatem w każdej dziedzinie życia i działalności człowieka, niezależnie od wieku czy statusu zawodowego.

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego w szkole ponadgimnazjalnej realizowany jest przedmiot – podstawy przedsiębiorczości, który jest kontynuacją realizowanego w gimnazjum modułu wchodzącego w skład przedmiotu Wiedza o Społeczeństwie – wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym. Nauczanie podstaw przedsiębiorczości jest bardzo istotne, ponieważ uświadamia uczniom i wyzwala w nich aktywność w różnych aspektach: w zdobywaniu wiedzy merytorycznej, nabywaniu konkretnych umiejętności, przejawianiu postaw przedsiębiorczych oraz w świadomym i zaplanowanym działaniu. Podstawy przedsiębiorczości mogą stać się dla ucznia przedmiotem bardzo ciekawym, obejmującym wiele praktycznych wiadomości i bardzo przydatnych w codziennym życiu. Wyposażenie ucznia w samą wiedzę dziś nie wystarczy, dlatego w większym stopniu należy położyć nacisk na kształtowanie umiejętności związanych z zachowaniami przedsiębiorczymi. Te z kolei pozwolą na aktywniejsze uczestnictwo młodego człowieka – ucznia w życiu społecznym i gospodarczym.

Autorski program „Jestem Przedsiębiorczy” został opracowany na bazie podstawy programowej przedmiotu – podstawy przedsiębiorczości i zawiera wszystkie cele oraz treści tej podstawy. Ponadto program ten uwzględnia cele i treści nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość, z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty oraz z profilu zawodowego szkoły, w której będzie wdrażany. Program niniejszy realizowany będzie w Technikum Mechanicznym, jednej ze szkół wchodzących w strukturę Zespołu Szkół Zawodowych w Janowie Lubelskim. Młodzież uczęszczająca do Technikum Mechanicznego mimo wyraźnego uprofilowania zawodowego szkoły, trafia tutaj nieco przypadkowo. W trakcie procesu kształcenia okazuje się, że często wybór szkoły przez ucznia był przypadkowy, a konsekwencją tego jest niska motywacja do nauki i niezbyt wygórowane ambicje. Taka sytuacja sprawia iż przed nauczycielem stoi duże zadanie ale i wielka szansa, by pokierować właściwie karierą zawodową ucznia. Nauczanie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości stwarza taką możliwość.

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości jest lubiany przez uczniów, co potwierdzają nauczyciele uczący w naszej szkole. Nauczyciele tego przedmiotu, mający odpowiednie kwalifikacje, realizują programy nauczania wybrane z listy MEN, programy nie do końca uwzględniające specyfikę szkoły i możliwości uczniów. Wdrożenie w szkole autorskiego programu nauczania „Jestem przedsiębiorczy” stworzy większe szanse na zrealizowanie założonych celów edukacyjnych i wychowawczych, bo one wynikają właśnie ze specyfiki szkoły.

Program niniejszy został tak skonstruowany, by spełniał wymogi formalne wynikające z rozporządzenia MENiS w sprawie podstawy programowej oraz rozporządzenia MEN

w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego programów i podręczników. Jest podręczny i przejrzystym dokumentem ułatwiającym pracę nauczycielowi.

Program w swym założeniu: w zaplanowanych celach i zakresie materiału opiera się na diagnozie środowiska szkolnego i uwzględnia możliwości uczniów oraz bazę technodydaktyczną szkoły, a także warsztat pracy nauczyciela.

Program składa się z ośmiu działów tematycznych, powiązanych ze sobą w logiczną całość.

Program „Jestem Przedsiębiorczy” stwarza możliwość zapoznania się ucznia z zachowaniami przedsiębiorczymi w życiu prywatnym oraz zawodowym, a także pozwoli wykształcić w nim postawę twórczą i przedsiębiorczą.

Notatka o autorze

Mariusz Wieleba – nauczyciel podstaw przedsiębiorczości i wiedzy o społeczeństwie w szkole ponadgimnazjalnej. Nauczyciel dyplomowany legitymujący się kilkunastoletnim doświadczeniem w pracy nauczycielskiej. Absolwent Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, kierunku pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. Posiada ukończone studia podyplomowe i menedżerskie z zakresu przedsiębiorczości w WSEiI w Lublinie, oraz zarządzania w oświacie w WSHP w Sandomierzu. Od 2000 roku pełni funkcję dyrektora szkoły ponadgimnazjalnej.

1. Cele nauczania

1.1. Cele ogólne wynikające z podstawy programowej

1. Przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym.
2. Kształcenie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
3. Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się.
4. Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
5. Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej.
6. Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach.
7. Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej.
8. Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

1.2. Cele kształcenia

1.2.1. Cele kształcenia wynikające z podstawy programowej

Uczeń potrafi:

- określić rolę państwa i prawa w gospodarce,
- wykazać zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej,
- wskazać mechanizmy funkcjonowania gospodarki rynkowej,
- określić zasady funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej,
- dokonać świadomego wyboru miejsca pracy,
- współpracować w zespole i skutecznie komunikować się z innymi,
- wykazać postawę rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.

1.2.2. Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

- zdefiniować podstawowe terminy z zakresu funkcjonowania gospodarki, prawa pracy, prawa podatkowego,
- znaleźć przepisy regulujące zasady podejmowania i funkcjonowania podmiotu gospodarczego,
- zidentyfikować i analizować informacje dotyczące wymagań i uprawnień pracownika, pracodawcy, osoby bezrobotnej oraz konsumenta,
- zanalizować informacje związane z podnoszeniem kwalifikacji, aktywnym poszukiwaniem pracy, samozatrudnieniem oraz prowadzeniem działalności gospodarczej,

- zidentyfikować własne słabe i mocne strony w celu ciągłego rozwoju,
- sporządzić dokumenty aplikacyjne,
- zaplanować własną ścieżkę zawodową,
- rozróżnić formy zatrudniania i wynagradzania pracownika,
- podjąć i ocenić ryzyko,
- wykorzystać pojawiające się szanse i zamieniać je w sukces,
- zorganizować pracę w grupie i dobrze wywiązać się z powierzonego zadania uczestnika pracy grupowej,
- zaplanować przedsięwzięcie i konsekwentnie realizować plan działania zmierzający do osiągnięcia zaplanowanego przedsięwzięcia.

1.2.3. Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- dokonać analizy swoich mocnych i słabych stron,
- wyszukać i weryfikować oferty pracy,
- rozpoznać potencjalne miejsca pracy,
- ocenić swoje predyspozycje pod kątem ofert pracy,
- sporządzić CV i list motywacyjny,
- dokonać świadomego wyboru oferty zatrudnienia,
- dostrzec związek pomiędzy podnoszeniem kwalifikacji a korzystną ofertą pracy,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą,
- włączać się w inicjatywy lokalne organizowane przez szkołę i środowisko lokalne,
- nawiązać kontakt ze środowiskiem gospodarczym,
- ukierunkować naukę na potrzeby dalszej edukacji i potrzeby przyszłego pracodawcy.

1.2.4. Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- zorganizować własny warsztat pracy uczniowskiej,
- ocenić własne predyspozycje zawodowe,
- zaplanować własną karierę zawodową,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą w branży mechanicznej,
- dostrzec znaczenie egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowego dla podnoszenia własnych kwalifikacji i perspektywy zatrudnienia.

Przy tak skonstruowanych celach, uczniowie po zrealizowaniu programu powinni nabyć następujące umiejętności:

- planowania, organizowania i oceniania własnej nauki i ścieżki zawodowej,
- skutecznego komunikowania się w różnych sytuacjach,
- przygotowania się do publicznych wystąpień,
- efektywnego współdziałania w zespole, budowania więzi międzyludzkich,
- rozwiązywania problemów w sposób twórczy,
- poznawania i analizowania różnych źródeł informacji gospodarczej,
- przyswajania technik negocjacyjnych, rozwiązywania problemów i konfliktów społecznych,
- rozwijania sprawności umysłowych i osobistych zainteresowań.

Nauczanie podstaw przedsiębiorczości powinno przyczynić się do:

- rozwoju osobowego ucznia w wymiarze intelektualnym, psychicznym, moralnym a także społecznym,
- rozwijania dociekliwości poznawczej, poszukiwania prawdy i dobra,
- kształtowania odpowiedzialności za siebie i innych,
- odnalezienia własnego miejsca w świecie i realizacji celów życiowych,
- przygotowania do życia w rodzinie, społeczności lokalnej i globalnej,
- rozpoznawania wartości moralnych i umiejętności ich hierarchizacji,
- kształtowania postaw dialogu i umiejętności słuchania innych.

2. Treści nauczania

Program „Jestem Przedsiębiorczy” składa się z ośmiu działów programowych.

2.1. Dział I. Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej

Tematyka:

- 2.1.1 Poznanie siebie jako warunek własnego rozwoju.
- 2.1.2 Zaspokajanie potrzeb człowieka.
- 2.1.3 Komunikacja interpersonalna.
- 2.1.4 Efektywne komunikowanie się a bariery w komunikacji.
- 2.1.5 Postawy ludzkie.
- 2.1.6 Praca zespołowa.
- 2.1.7 Konflikty i ich rozwiązywanie.
- 2.1.8 Negocjacje.

2.2. Dział II. Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej

Tematyka:

- 2.2.1 Od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej.
- 2.2.2 Mechanizm rynkowy.
- 2.2.3 Równowaga rynkowa.
- 2.2.4 Funkcje gospodarcze państwa.
- 2.2.5 Podstawowe mierniki gospodarcze.
- 2.2.6 Przedsiębiorstwo na rynku.
- 2.2.7 Klasyfikacja przedsiębiorstw.
- 2.2.8 Obieg okrężny w gospodarce.
- 2.2.9 Budżet gospodarstwa domowego.
- 2.2.10 Budżet państwa.
- 2.2.11 Budżet jednostek samorządu terytorialnego.

2.3. Dział III. Praca, rynek pracy i bezrobocie

Tematyka:

- 2.3.1 Praca jako wartość, rola pracy w gospodarce.
- 2.3.2 Rynek pracy.
- 2.3.3 Bezrobocie jako problem społeczny i gospodarczy.
- 2.3.4 Autoprezentacja.
- 2.3.5 Sporządzanie dokumentów aplikacyjnych: C V i list motywacyjny.
- 2.3.6 Rozmowa kwalifikacyjna.
- 2.3.7 Formy zatrudniania i wynagradzania.
- 2.3.8 Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.

2.4. Dział IV. Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem

Tematyka:

- 2.4.1 Motywy podejmowania działalności gospodarczej.
- 2.4.2 Rozpoznawanie własnych możliwości zawodowych.
- 2.4.3 Poszukiwanie pomysłu na własną firmę.
- 2.4.4 Procedury uruchamiania działalności gospodarczej.
- 2.4.5 Majątek w firmie.
- 2.4.6 Rozliczenia finansowe w firmie – rachunkowość w firmie.
- 2.4.7 Biznesplan.
- 2.4.8 Działania marketingowe w firmie.
- 2.4.9 Zarządzanie małym przedsiębiorstwem.
- 2.4.10 Menedżer w firmie.

2.5. Dział V. Etyka w życiu i biznesie

Tematyka:

- 2.5.1 Etyczny pracownik i pracodawca.
- 2.5.2 Etyczne przedsiębiorstwo.
- 2.5.3 Etyczne państwo.
- 2.5.4 Mobbing i korupcja .

2.6. Dział VI. Pieniądz i system bankowy

Tematyka:

- 2.6.1 Pieniądz w gospodarce rynkowej.
- 2.6.2 Historia pieniądza.
- 2.6.3 Bank centralny i jego funkcje.
- 2.6.4 Funkcjonowanie banków komercyjnych.
- 2.6.5 Kredyt bankowy i lokata bankowa.
- 2.6.6 Pozabankowe usługi finansowe.
- 2.6.7 Giełda Papierów Wartościowych.

2.7. Dział VII. Podatki i ubezpieczenia

Tematyka:

- 2.7.1 Polityka fiskalna państwa.
- 2.7.2 Rodzaje podatków.
- 2.7.3 Podatek VAT.
- 2.7.4 Podatek dochodowy od osób fizycznych.
- 2.7.5 Obliczanie podatku PIT wg skali podatkowej.
- 2.7.6 Ubezpieczenia i ich rodzaje.
- 2.7.7 System ubezpieczeń społecznych w Polsce.
- 2.7.8 Ubezpieczenia majątkowe i osobowe.
- 2.7.9 System emerytalny w Polsce.

2.8. Dział VIII. Współpraca międzynarodowa

Tematyka:

- 2.8.1 Udział Polski w organizacjach międzynarodowych.
- 2.8.2 Integracja Polski z Unią Europejską.
- 2.8.3 Handel zagraniczny.
- 2.8.4 Proces globalizacji.

Materiał nauczania, szczegółowe cele kształcenia oraz proponowane metody osiągnięcia celów

Dział/Temat	Materiał nauczania	Szczegółowe cele kształcenia
Dział 1: Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej		
1. Poznanie siebie jako warunek własnego rozwoju.	<ul style="list-style-type: none"> • mocne i słabe strony • pozytywne myślenie i samoakceptacja • obraz siebie 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: mocne strony, słabe strony, samoakceptacja • dokonać samooceny swoich mocnych stron i zaplanować sposoby ich rozwijania • dokonać samooceny swoich słabych stron i planować sposoby ich wyeliminowania lub radzenia sobie z nimi • wyjaśnić znaczenie pozytywnego myślenia i samoakceptacji w życiu człowieka
2. Zaspokajanie potrzeb człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> • potrzeby ludzkie • piramida potrzeb wg A. Masłowa • problem rzadkości 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazać związek pomiędzy zaspokojeniem potrzeb człowieka a zjawiskiem rzadkości • zidentyfikować potrzeby ludzkie • dostrzec wpływ potrzeb ludzkich na motywy działalności człowieka
3. Komunikacja interpersonalna.	<ul style="list-style-type: none"> • schemat komunikacji interpersonalnej • komunikacja werbalna • komunikacja niewerbalna • „mowa ciała” 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować terminy: komunikacja interpersonalna, komunikacja werbalna, niewerbalna, „mowa ciała” • uzasadnić znaczenie komunikacji interpersonalnej w tworzeniu właściwych relacji międzyludzkich • wykorzystać techniki komunikacji werbalnej i niewerbalnej w różnych sytuacjach życiowych
4. Efektywne komunikowanie się, a bariery w komunikacji.	<ul style="list-style-type: none"> • skuteczność porozumiewania się • bariery w komunikacji • aktywne słuchanie 	<ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: bariera komunikacyjna, efektywne komunikowanie się • określić czynniki sprzyjające efektywnemu porozumiewaniu się • wymienić wewnętrzne i zewnętrzne bariery w komunikacji
5. Postawy ludzkie.	<ul style="list-style-type: none"> • rodzaje zachowań ludzkich: bierne, agresywne, asertywne • asertywność jako sposób budowania właściwych relacji międzyludzkich 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić postawy ludzkie • wskazać postawy właściwe i niewłaściwe • dobrać sposób asertywnego zachowania do odpowiedniej sytuacji • uzasadnić wpływ asertywnego zachowania na budowanie właściwych relacji między ludźmi

6. Praca zespołowa.	<ul style="list-style-type: none"> •praca indywidualna i zespołowa •wady i zalety pracy indywidualnej i zespołowej •zakłócenia w procesie komunikacji między pracownikami.	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: efekt synergii, syndrom grupowego myślenia •określić wady i zalety pracy indywidualnej i grupowej •wymienia przyczyny i skutki zakłóceń w procesie pracy zespołowej.
7. Konflikty i ich rozwiązywanie.	<ul style="list-style-type: none"> •konflikt i jego przyczyny •rodzaje konfliktów •metody rozwiązywania konfliktów	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić przyczyny powstawania konfliktów •wskazać metody rozwiązywania konfliktów •wymienić podstawowe błędy prowadzące do nasilenia konfliktów •podać znaczenie pojęć: perswazja, manipulacja, kompromis, konsensus
8. Negocjacje.	<ul style="list-style-type: none"> •zasady negocjacji •rodzaje negocjacji •techniki stosowane w czasie negocjacji	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić podstawowe zasady prowadzenia negocjacji •przeprowadzić negocjacje w warunkach symulacyjnych (w klasie) •rozdzielić cechy i zachowania negocjatora „twardego” i „miękkiego”
Dział 2: Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej		
9. Od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej.	<ul style="list-style-type: none"> •gospodarka centralnie planowana •gospodarka rynkowa •transformacja gospodarcza	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •omówić przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce oraz ich skutki. •wymienić podstawowe cechy gospodarki centralnie planowanej i gospodarki rynkowej •wyjaśnić pojęcia: prywatyzacja, reprivatyzacja, popyt, podaż
10. Mechanizm rynkowy.	<ul style="list-style-type: none"> •rynek •popyt •podaż	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •dostrzec zależności pomiędzy elementami rynku: popytem, podażą i ceną •wyjaśnić znaczenie mechanizmu rynkowego dla funkcjonowania gospodarki •wyjaśnić wpływ zmiany ceny na decyzje konsumentów
11. Równowaga rynkowa.	<ul style="list-style-type: none"> •wielkość popytu i czynniki kształtujące popyt •wielkość podaży i czynniki kształtujące podaż •prawo popytu i prawo podaży •punkt równowagi rynkowej •ustalanie cen	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: popyt, podaż, cena, równowaga rynkowa •dostrzec różnicę między popytem a wielkością popytu, podażą a wielkością podaży •zrozumieć proces ustalania ceny rynkowej •wymienić czynniki kształtujące popyt i podaż •sporządzić wykres krzywej popytu i podaży oraz wyznaczyć punkt równowagi rynkowej
12. Funkcje gospodarcze państwa.	<ul style="list-style-type: none"> •polityka gospodarcza państwa •wzrost gospodarczy •rozwój gospodarczy państwa	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •określić rolę państwa i jego funkcje w gospodarce rynkowej. •wskazać wpływ wzrostu gospodarczego na sytuację ekonomiczną państwa
13. Podstawowe mierniki gospodarcze.	<ul style="list-style-type: none"> •gospodarka •rozwój gospodarczy •kryzys gospodarczy •PKB, PNB, produkcja globalna, spożycie, siła nabywcza	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić podstawowe mierniki makroekonomiczne •wskazać czynniki wpływające na wielkość PKB •wyjaśnić znaczenie pojęć: PKB, PNB, spożycie indywidualne, spożycie globalne, produkcja globalna, stopa bezrobocia

14. Przedsiębiorstwo na rynku.	<ul style="list-style-type: none"> • przedsiębiorstwo • działalność gospodarcza i jej rodzaje	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: działalność gospodarcza, przedsiębiorstwo • wskazać rodzaje działalności gospodarczej • rozróżnić podstawowe rodzaje przedsiębiorstw • przewidzieć opłacalność prowadzonej działalności gospodarczej
15. Klasyfikacja przedsiębiorstw.	<ul style="list-style-type: none"> • formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw • formy własności przedsiębiorstw • klasyfikacja spółek	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić formy organizacyjno-prawne i formy własności przedsiębiorstw • dokonać klasyfikacji spółek osobowych i kapitałowych
16. Obieg okrężny w gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> • podmioty gospodarki: gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwa, państwo • obieg okrężny w gospodarce: strumień pieniądza, strumień dóbr i usług • rynek i jego rodzaje • zasoby i ich klasyfikacja	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, dobra, rynek dóbr i usług, rynek zasobów • wymienić zasady funkcjonowania rynku • określić rodzaje zasobów niezbędne do produkcji określonych dóbr • przedstawić zależności pomiędzy podmiotami gospodarki w obiegu okrężnym • omówić przepływ strumienia pieniężnego oraz strumienia dóbr i usług w obiegu okrężnym
17. Budżet gospodarstwa domowego.	<ul style="list-style-type: none"> • gospodarstwo domowe • dochody i wydatki w gospodarstwie domowym • budżet domowy i jego planowanie • sposoby racjonalnego gospodarowania pieniędzmi	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: gospodarstwo domowe, budżet gospodarstwa domowego, deficyt budżetowy, nadwyżka budżetowa, budżet zrównoważony • opisać zależność między potrzebami członków gospodarstwa domowego a planowaniem budżetu rodziny • wymienić źródła dochodów gospodarstwa domowego • wymienić rodzaje wydatków gospodarstwa domowego • wskazać sposoby zapobiegania deficytowi budżetowemu • racjonalnie gospodarować własnymi pieniędzmi
18. Budżet państwa.	<ul style="list-style-type: none"> • budżet państwa • dochody budżetowe • wydatki państwa • deficyt budżetowy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: budżet państwa, dochody budżetowe, wydatki, dziura budżetowa • wskazać procedurę uchwalania budżetu państwa • wymienić główne dochody budżetu państwa • wymienić główne wydatki budżetu państwa
19. Budżet jednostek samorządu terytorialnego.	<ul style="list-style-type: none"> • Jednostka Samorządu Terytorialnego (JST); gmina, powiat, województwo samorządowe • budżet gminy • struktura budżetu gminy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić skrót JST • wskazać strukturę dochodów gminy • wymienić główne wydatki gminy • wskazać procedurę uchwalania budżetu gminy
Dział 3: Praca, rynek pracy i bezrobocie		
20. Praca jako wartość, rola pracy w gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> • praca jako wartość • aspekty pracy • humanizacja pracy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić rolę pracy w gospodarce • dostrzec wartość pracy dla człowieka • określić motywy podejmowania pracy przez człowieka

21. Rynek pracy.	<ul style="list-style-type: none"> • popyt na rynku pracy • podaż na rynku pracy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcie rynek pracy • wyjaśnić funkcjonowanie mechanizmu popytu i podaży na rynku pracy • wskazać przyczyny nierównowagi na rynku pracy
22. Bezrobocie jako problem społeczny i gospodarczy.	<ul style="list-style-type: none"> • przyczyny bezrobocia • rodzaje bezrobocia • metody przeciwdziałania bezrobociu • osoba bezrobotna	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wskazać przyczyny bezrobocia • wymienić rodzaje bezrobocia • wyszukać informacje na temat aktualnego poziomu bezrobocia w powiecie, województwie, kraju i na świecie • wymienić warunki, jakie musi spełniać osoba, aby otrzymać status osoby bezrobotnej • wymienić sposoby walki z bezrobociem • wymienić zadania PUP w kontekście łagodzenia skutków bezrobocia • wyjaśnić konieczność ciągłego rozwoju własnych kompetencji.
23. Autoprezentacja.	<ul style="list-style-type: none"> • mocne i słabe strony – analiza SWOT • elementy autoprezentacji	Uczeń umie: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: mocne i słabe strony, analiza SWOT • wyjaśnić konieczność dokonywania autoprezentacji • dokonać autoprezentacji na forum klasy • określić metody stosowane w autoprezentacji
24. Sporządzanie dokumentów aplikacyjnych: CV i list motywacyjny.	<ul style="list-style-type: none"> • proces rekrutacji pracowników • zasady pisania dokumentów aplikacyjnych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: CV, list motywacyjny, Europass CV • wyjaśnić znaczenie CV i listu motywacyjnego • sporządzić CV i list motywacyjny • wyjaśnić znaczenie zdobywania doświadczeń zawodowych na etapie szkoły ponadgimnazjalnej
25. Rozmowa kwalifikacyjna.	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowanie do rozmowy kwalifikacyjnej • wizerunek zewnętrzny • przebieg rozmowy kwalifikacyjnej	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcie: rozmowa kwalifikacyjna • przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej • zadbać o wygląd zewnętrzny przed rozmową kwalifikacyjną • przygotować odpowiednie dokumenty aplikacyjne • wyjaśnić znaczenie rozmowy kwalifikacyjnej w procesie rekrutacji • kontrolować podczas rozmowy kwalifikacyjnej elementy komunikacji niewerbalnej • przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną na forum klasy
26. Formy zatrudniania i wynagradzania.	<ul style="list-style-type: none"> • formy zatrudniania wynikające z Kodeksu Cywilnego • formy pracy wynikające z Kodeksu Pracy • wady i zalety różnych form zatrudnienia • formy wynagradzania	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić formy zatrudnienia ze względu na podstawę prawną • scharakteryzować formy zatrudnienia wynikające z Kodeksy Cywilnego i Kodeksu Pracy • wymienić i opisać różne formy wynagradzania • wskazać wady i zalety różnych form zatrudniania i wynagradzania

27. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.	<ul style="list-style-type: none"> • prawa i obowiązki pracownika • prawa i obowiązki pracodawcy • regulamin w pracy • rola związków zawodowych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy • wyjaśnić znaczenie regulaminu pracy, z punktu widzenia pracownika i pracodawcy • wyjaśnić rolę związków zawodowych • potrafi asertywnie reagować w obronie swoich praw pracowniczych
Dział 4: Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem		
28. Motywy podejmowania działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • działalność gospodarcza • samozatrudnienie	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wskazać motywy podejmowania działalności gospodarczej • dostrzec korzyści płynące z decyzji o samozatrudnieniu • zidentyfikować potencjalne zagrożenia wynikające z samozatrudnienia
29. Rozpoznawanie własnych możliwości zawodowych.	<ul style="list-style-type: none"> • słabe i mocne strony • umiejętności i predyspozycje • jaki jestem?	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • dokonać analizy własnych umiejętności i predyspozycji • zidentyfikować zakres posiadanych umiejętności i kwalifikacji • określić podstawowe elementy pracy, którą chciałby wykonywać w przyszłości
30. Poszukiwanie pomysłu na własną firmę.	<ul style="list-style-type: none"> • pomysł na firmę • weryfikacja pomysłu na własną firmę	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wskazać czynniki mające wpływ na podejmowanie decyzji o rodzaju i zakresie planowanej działalności gospodarczej • uwzględnić swoje zainteresowania i predyspozycje przy podejmowaniu działalności gospodarczej • zbadać lokalny rynek w celu przeanalizowania własnego pomysłu na działalność gospodarczą
31. Procedury uruchamiania działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • kryteria wyboru formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa • procedura rejestracji firmy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zanalizować czynniki wpływające na wybór formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa • zidentyfikować przepisy prawne, dotyczące podejmowania działalności gospodarczej • określić procedurę postępowania konieczną do uruchamiania działalności gospodarczej • wypełnić wybrane dokumenty związane z uruchomieniem działalności gospodarczej
32. Majątek w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • aktywa • pasywa • bilans • „kreatywna księgowość”	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: bilans, aktywa, pasywa, aktywa trwałe, aktywa obrotowe, kapitał własny, kapitał obcy • wymienić elementy składowe aktywów • wymienić elementy składowe pasywów • wyjaśnić zasadę bilansową i jej znaczenie dla firmy • wyjaśnić konieczność rzetelnego i uczciwego wypełniania dokumentów finansowych

33. Rozliczenia finansowe w firmie – rachunkowość w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • przepisy prawne regulujące rachunkowość w firmie • formy rozliczenia podatkowego • księga przychodów i rozchodów 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazać obowiązki przedsiębiorstwa w zakresie rachunkowości • dokonać świadomego wyboru odpowiedniej formy opodatkowania • dokumentować zdarzenia gospodarcze zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa • dokonać ewidencji zdarzeń gospodarczych w księdze przychodów i rozchodów
34. Biznesplan.	<ul style="list-style-type: none"> • elementy składowe biznesplanu • uproszczony biznesplan 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazać sytuacje, w których niezbędne jest sporządzenie biznesplanu • opisać funkcje biznesplanu • sporządzić biznesplan
35. Działania marketingowe w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • marketing mix • identyfikowanie klientów • reklama, jej rodzaje i funkcje 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: marketing mix, AIDA, promocja, dystrybucja • opisać działania składające się na promocję w firmie • wyjaśnić istotę działań marketingowych w firmie • określić wpływ działań promocyjnych na wysokość ceny produktu
36. Zarządzanie małym przedsiębiorstwem.	<ul style="list-style-type: none"> • zarządzanie • funkcje zarządzania 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazać znaczenie zarządzania w funkcjonowaniu firmy na rynku i dla jej rozwoju • zidentyfikować funkcje zarządzania oraz ich rolę w procesie decyzyjnym menedżera
37. Menedżer w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • funkcje kierownicze w firmie • umiejętności kierownicze • style zarządzania 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienić rodzaje stanowisk kierowniczych • opisać umiejętności na stanowisku kierowniczym • opisać różne style zarządzania • wyjaśnić powody stosowania różnych stylów zarządzania
Dział 5: Etyka w życiu i biznesie		
38. Etyczny pracownik i pracodawca.	<ul style="list-style-type: none"> • etyka i wartości etyczne • etyczny pracownik • etyczny pracodawca • zachowania etyczne i nieetyczne 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: etyka, zachowanie etyczne i nieetyczne • rozpoznać etyczne i nieetyczne zachowania w miejscu pracy • wymienić konsekwencje nieetycznych zachowań w miejscu pracy
39. Etyczne przedsiębiorstwo.	<ul style="list-style-type: none"> • obszary problemów etycznych • odpowiedzialność wobec pracowników • odpowiedzialność wobec kontrahentów • przykłady etycznych i nieetycznych działań przedsiębiorstwa 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: uczciwa reklama, uczciwa płaca, uczciwa praca, uczciwa konkurencja • wymienić rodzaje problemów etycznych w skali przedsiębiorstwa • rozpoznać etyczne i nieetyczne działania przedsiębiorstwa • wymienić korzyści płynące z etycznych działań przedsiębiorstwa • zaprezentować swoje poglądy na forum klasy.

40. Etyczne państwo.	<ul style="list-style-type: none"> • prawo a gospodarka • etyczne państwo • obszary działalności etycznego państwa • szara strefa i przyczyny jej powstania • rola i znaczenie społeczeństwa obywatelskiego	Uczeń powinien: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: szara strefa, społeczeństwo obywatelskie • scharakteryzować obszary działalności etycznego państwa • wskazać przyczyny powstawania szarej strefy • wyjaśnić konieczność propagowania wartości społecznych, wprowadzenia przejrzystego i jasnego systemu prawnego, działań proekologicznych oraz odpowiedniej kontroli ze strony państwa.
41. Mobbing i korupcja.	<ul style="list-style-type: none"> • zjawisko mobbingu • przejawy mobbingu • sposoby przeciwdziałania mobbingowi • zjawisko korupcji • formy korupcji • skutki korupcji • metody walki z korupcją	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: mobbing, korupcja • rozpoznać zachowania mobbingowe • scharakteryzować formy korupcji • wskazać przykłady różnych form korupcji spotykanych w życiu codziennym • wymienić skutki korupcji dla jednostki, społeczeństwa i państwa • wykazać właściwą postawę wobec mobbingu i korupcji
Dział 6: Pieniądz i system bankowy		
42. Pieniądz w gospodarce rynkowej.	<ul style="list-style-type: none"> • pojęcie pieniądza • formy pieniądza • cechy i funkcje pieniądza	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: barter, pieniądz, bank • opisać cechy, formy i funkcje pieniądza • podkreślić znaczenie pieniądza w życiu człowieka
43. Historia pieniądza.	<ul style="list-style-type: none"> • historia pieniądza • początki bankowości • współczesny system bankowy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • opowiedzieć historię pieniądza • wymienić elementy systemu bankowego
44. Bank centralny i jego funkcje.	<ul style="list-style-type: none"> • bank centralny i jego rola • funkcje banku centralnego • organy banku centralnego	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić nazwę banku centralnego w Polsce • opisać funkcje banku centralnego • określić zadania organów banku centralnego
45. Funkcjonowanie banków komercyjnych.	<ul style="list-style-type: none"> • bank komercyjny • zadania i funkcje banków komercyjnych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić funkcje banków komercyjnych • podać nazwę i wskazać siedzibę kilku banków komercyjnych • wyjaśnić zasady działania bankowości elektronicznej
46. Kredyt bankowy i lokata bankowa.	<ul style="list-style-type: none"> • kredyt a pożyczka • rodzaje kredytów • lokata bankowa • rodzaje lokat • kryteria wyboru kredytu bankowego i lokaty	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić etapy postępowania przy zaciąganiu kredytu • wyjaśnić znaczenie pojęć: debet, limit kredytowy, lokata bankowa • wymienić rodzaje kredytów wg różnych kryteriów • dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty kredytowej i najkorzystniejszej lokaty
47. Pozabankowe usługi finansowe.	<ul style="list-style-type: none"> • fundusze inwestycyjne • zalety funduszy inwestycyjnych • rodzaje funduszy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić pozabankowe instytucje finansowe • scharakteryzować cele i zasady funkcjonowania funduszy inwestycyjnych • wymienić zasady funkcjonowania domów maklerskich

48. Giełda Papierów Wartościowych.	<ul style="list-style-type: none"> • giełda, rodzaje giełd • GPW • papiery wartościowe • notowania giełdowe • inwestowanie	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: giełda, GPW, papiery wartościowe, kurs akcji, hossa, bessy, ceduła • scharakteryzować instytucje rynku kapitałowego • zanalizować informacje zawarte w cedułe giełdowej • określić ryzyko inwestowania na GPW • wyszukać informacje niezbędne do wyboru spółki giełdowej w przypadku zakupu jej akcji
Dział 7: Podatki i ubezpieczenia		
49. Polityka fiskalna państwa.	<ul style="list-style-type: none"> • podatki • system podatkowy w Polsce • funkcje budżetu państwa	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić rolę budżetu państwa w gospodarce • rozróżnić narzędzia polityki fiskalnej państwa oraz efekty ich wykorzystania • dostrzec wpływ polityki fiskalnej na gospodarkę państwa (sens płacenia podatków)
50. Rodzaje podatków.	<ul style="list-style-type: none"> • podatki i ich rodzaje • podatnik • płatnik	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić rodzaje podatków • opisać rodzaje podatków • określić pojęcia: podatnik, płatnik, przedmiot opodatkowania, podstawa opodatkowania, stawka podatkowa
51. Podatek VAT	<ul style="list-style-type: none"> • VAT (Value Added Tax) • stawki VAT • faktura VAT	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcie VAT • wyjaśnić mechanizm funkcjonowania podatku VAT • wymienić stawki podatku VAT • wypełnić fakturę VAT-7
52. Podatek dochodowy od osób fizycznych	<ul style="list-style-type: none"> • podatek dochodowy • przychody, koszty uzyskania przychodu, dochody • rodzaje deklaracji podatkowej PIT	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: PIT, przychód, dochód, koszty uzyskania, skala podatkowa • opisać skalę podatkową • dokonać charakterystyki podatku PIT • wymienić stawki podatku dochodowego
53. Obliczanie podatku PIT wg skali podatkowej – ćwiczenia.	<ul style="list-style-type: none"> • wypełnianie PIT wg skali podatkowej	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • obliczyć kwotę podatku wg skali podatkowej • wybrać odpowiedni rodzaj deklaracji podatkowej • wypełnić deklarację podatkową • uzasadnić konieczność rzetelnego wypełnienia PIT
54. Ubezpieczenia i ich rodzaje.	<ul style="list-style-type: none"> • ubezpieczenia i ich istota • rodzaje ubezpieczeń	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić istotę ubezpieczenia • rozróżnić rodzaje ubezpieczeń • zauważyć korzyści wynikające z ubezpieczeń
55. System ubezpieczeń społecznych w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> • system ubezpieczeń • ubezpieczenia społeczne	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować system ubezpieczeń społecznych • wymienić rodzaje ubezpieczeń wchodzących w skład ubezpieczeń społecznych • uzasadnić celowość ubezpieczeń społecznych
56. Ubezpieczenia majątkowe i osobowe.	<ul style="list-style-type: none"> • ubezpieczenia osobowe • ubezpieczenia rzeczowe • polisa ubezpieczeniowa	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić obowiązkowe i dobrowolne ubezpieczenia majątkowe i osobowe • wyjaśnić rolę i znaczenie ubezpieczeń • zinterpretować treść polisy ubezpieczeniowej

57. System emerytalny w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> •rodzaje systemów emerytalnych /repartycyjny, nowy system emerytalny/ •trzy filary ubezpieczeń •Otwarte Fundusze Emerytalne	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •scharakteryzować systemy emerytalne •wymienić zasady funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych •dokonać wyboru OFE •wyszukać w prasie lub w internecie informacje dotyczące OFE
Dział 8: Współpraca międzynarodowa		
58. Udział Polski w organizacjach międzynarodowych.	<ul style="list-style-type: none"> •organizacje międzynarodowe •korzyści wynikające z członkostwa w organizacjach międzynarodowych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić nazwy ważniejszych organizacji międzynarodowych, do których należy Polska •wykazać korzyści z członkostwa w organizacjach międzynarodowych
59. Integracja Polski z Unią Europejską.	<ul style="list-style-type: none"> •proces integracji •zasady funkcjonowania Unii Europejskiej •kraje członkowskie •strefa euro	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wyjaśnić zasady funkcjonowania Unii Europejskiej •wymienić korzyści dla Polski wynikające z integracji •wskazać koszty i zagrożenia wynikające z integracji •wymienić skutki (pozytywne i negatywne) przystąpienia Polski do strefy euro
60. Handel zagraniczny.	<ul style="list-style-type: none"> •eksport i import •korzyści z wymiany zagranicznej /handlowej/	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: handel zagraniczny, eksport, import, bilans handlowy •wymienić korzyści wynikające z handlu zagranicznego •odszukać informacje dotyczące aktualnego poziomu eksportu i importu w Polsce i na świecie
61. Proces globalizacji	<ul style="list-style-type: none"> •integracja gospodarcza •łączenie przedsiębiorstw •wady i zalety globalizacji	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: integracja gospodarcza, globalizacja •wymienić etapy integracji gospodarczej •wskazać światowe tendencje w rozwoju gospodarki •wymienić korzyści wynikające z globalizacji •wymienić wady procesu globalizacji •wskazać znaczenie właściwego kierowania swoją karierą zawodową w zdobywaniu międzynarodowego rynku pracy.

3. Procedury osiągnięcia celów

3.1. Postulaty metodyczne

Na realizację zajęć dydaktycznych z podstaw przedsiębiorczości w technikum – zgodnie z rozporządzeniem MENiS w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych – przeznaczono jest 2 godziny w cyklu kształcenia.

Zajęcia te mogą być realizowane :

- po jednej godzinie tygodniowo w kolejnych dwóch latach szkolnych, lub
- po dwie godziny tygodniowo w jednym roku szkolnym.

W roku szkolnym 2009/2010 program niniejszy zostanie wdrożony w klasie II technikum i będzie kontynuowany w kolejnym roku szkolnym 2010/2011, w wymiarze 1 godzina w klasie II i 1 godzina w klasie III.

3.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych

Program został podzielony na osiem działów tematycznych i na 61 jednostek dydaktycznych. Ponadto przewiduje się godziny do dyspozycji nauczyciela z przeznaczeniem na utrwalenie i sprawdzanie wiadomości, a także wycieczki programowe poza szkołę.

Lp.	Dział programowy	Liczba godzin
1.	Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej	8
2.	Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej	11
3.	Praca, rynek pracy i bezrobocie	8
4.	Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem	10
5.	Etyka w życiu i biznesie	4
6.	Pieniądz i system bankowy	7
7.	Podatki i ubezpieczenia	9
8.	Współpraca międzynarodowa	4
Godziny do dyspozycji nauczyciela		11
Razem:		72

3.3. Metody preferowane w dydaktyce

Metodami nauczania określa się zazwyczaj typowe czynności nauczyciela, dzięki którym wprowadza on na lekcji wiadomości i kieruje ich obiegiem, kształtując u uczniów określone umiejętności. Dobór metod nauczania zależy od bardzo wielu czynników. Najczęściej dobór odpowiedniej metody nauczania determinowany jest tematyką zajęć. Trudno bowiem rozwijać u uczniów kreatywność, stosując w procesie nauczania tzw. metody podające. Przy doborze metod nauczania należy uwzględnić kilka elementów, tj: tematykę zajęć, zdolności i poziom intelektualny uczniów, czas przeznaczony na realizację zajęć a także posiadaną bazę dydaktyczną. Bardzo ważnym jest, by w procesie dydaktycznym wykorzystywać różnorodność metod nauczania, tym bardziej, że podstawa programowa z podstaw przedsiębiorczości wyznacza tak różnorodne cele, że ich osiągnięcie gwarantuje jedynie stosowanie wiele metod i form nauczania. Najlepsze efekty edukacyjne, szczególnie na lekcjach podstaw przedsiębiorczości, daje nauczanie przez działanie, stąd na tych lekcjach powinny dominować metody aktywizujące.

W procesie nauczania podstaw przedsiębiorczości należy stosować następujące metody nauczania:

- wykład,
- pogadanka,
- praca z tekstem,
- dyskusja,
- mapa pamięci,
- drzewko decyzyjne,
- burza mózgów,
- inscenizacja /odgrywanie ról,
- ćwiczenia,
- praca z tekstem,
- portfolio,
- projekt edukacyjny.

3.4. Środki dydaktyczne

Najczęściej stosowane i wykorzystywane środki dydaktyczne podczas zajęć z podstaw przedsiębiorczości to:

- podręcznik przedmiotowy,
- zeszyt ćwiczeń,
- podręczniki uzupełniające,
- poradniki dla nauczyciela,
- materiały edukacyjne: filmy, prezentacje multimedialne, foliogramy, tablice poglądowe, roczniki statystyczne, słowniki, zbiory zadań, komputerowe programy edukacyjne ,
- testy do sprawdzania osiągnięć uczniów,
- sprzęt multimedialny np.: rzutnik multimedialny, stanowisko komputerowe,
- odtwarzacz DVD, kamera, aparat fotograficzny,
- flipcharty,
- rzutnik pisma,

- pisaki,
- folie,
- masa klejąca.

3.5. Spis wykorzystywanej literatury

1. Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość. Podręcznik*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2008.
2. Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2008.
3. Filar D., Rzoncy A., Wójtowicz G., *Ekonomia po polsku*, CeDeWu.PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007.
4. *Nowy słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, PWN.
5. *Ekonomia w szkole – pakiet edukacyjny*, Wydawnictwo FMP.
6. *Moje finanse – pakiet edukacyjny*, Wydawnictwo FMP.

3.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

Zajęcia z podstaw przedsiębiorczości powinny odbywać się w pracowni przedmiotowej wyposażonej w funkcjonalne stoliki i krzesła uczniowskie, które można czasem ze względu na specyfikę i temat lekcji (np. z komunikacji interpersonalnej, pracy grupowej, symulowanej rozmowy kwalifikacyjnej), swobodnie przestawić. Zasadnym jest, by w pracowni znajdowało się stałe łącze internetowe. Umożliwi to prowadzenie zajęć z wykorzystaniem internetu jako bardzo istotnego źródła informacji gospodarczej.

Pracownia podstaw przedsiębiorczości powinna być wyposażona w:

- rzutnik pisma (folii),
- stolik pod rzutnik,
- tablice szkolną,
- komputer,
- rzutnik multimedialny,
- telewizor,
- odtwarzacz DVD,
- odtwarzacz wideo,
- aparat cyfrowy,
- kamerę, pozwalającą na nagrywanie scenek, prezentacji, autoprezentacji,
- flipcharty,
- folie,
- pisaki,
- masa klejąca.

Ponadto w pracowni powinna znaleźć się podręczna biblioteczka nauczyciela składająca się z:

- podręcznika,
- przewodnika dla nauczyciela,
- podręcznej literatury fachowej /leksykony, słowniki/,
- wybranych aktów prawnych,
- filmów edukacyjnych wideo lub DVD.

4. Opis założonych osiągnięć ucznia

4.1. Formułowanie wymagań programowych

Ocena poziomu osiągnięć uczniów jest integralną częścią procesu dydaktycznego. Podstawy przedsiębiorczości to taki przedmiot, gdzie szczególny nacisk kładzie się na samodzielność, logiczne wnioskowanie, działania ucznia i jego aktywność i kreatywność. Istotnym jest, by przy ocenianiu ucznia brać pod uwagę nie tylko wiedzę i umiejętności zdobyte na lekcji, ale przede wszystkim przedsiębiorcze zachowania ucznia, jego zaangażowanie i inicjatywę.

4.2. Narzędzia kontroli

Narzędziami kontroli osiągnięć ucznia jest:

- odpowiedź ustna,
- sprawdzian wiadomości (z działu),
- test sprawdzający,
- kartkówka (z trzech ostatnich lekcji),
- praca domowa (pisemna bądź ustna),
- sporządzenie prezentacji,
- referat,
- praca w grupie,
- aktywność na lekcji,
- udział w konkursach,
- uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych (np. SzOK, Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo, Szkolna Gra Giełdowa itp.),
- przygotowanie projektu na skalę klasy czy szkoły,
- inicjowanie działań o charakterze przedsiębiorczym,
- sporządzenie dokumentów aplikacyjnych CV, list motywacyjny, Europas.

4.3. Zasady oceniania z podstaw przedsiębiorczości

Poniższa tabela prezentuje kategorie oceny osiągnięć uczniów oraz formy ich sprawdzania. W kolumnie „waga” zaznaczono znaczenie oceny i jej wpływ na ocenę semestralną bądź roczną.

Przedmiot oceny	Forma oceny	Waga
Wiedza ucznia	Sprawdzian	3
	Kartkówka	1
	Ćwiczenie wykonane na lekcji	1
	Praca domowa	1
	Aktywność na lekcji	1
Umiejętność poszukiwania wiadomości	Portfolio	3
	Przygotowanie prezentacji na dany temat	2
	Przygotowanie referatu	1
Umiejętność praktycznego działania	Praca w grupie	1
	Przygotowanie projektu uczniowskiego na skalę klasy	2
	Przygotowanie projektu uczniowskiego na skalę szkoły	3
	Przygotowanie projektu uczniowskiego na skalę pozaszkolną	4
	Udział w konkursie przedmiotowym	3
	Uzyskanie osiągnięcia w konkursie przedmiotowym	4
Umiejętność komunikowania się	Sporządzenie CV i listu motywacyjnego	2
	Autoprezentacja	2
	Odgrywanie scenek /np. rozmowa kwalifikacyjna/	2
	Prezentowanie i argumentowanie własnych poglądów	2
Prezentowanie postawy przedsiębiorczej	Uczestnictwo w działaniach o charakterze przedsiębiorczym	3
	Inicjowanie działań o charakterze przedsiębiorczym	4

Na podstawie powyższej tabeli i uzyskanych przez ucznia ocen cząstkowych, nauczyciel wystawia ocenę semestralną wg następującego wzoru:

$$\text{Wynik} = \frac{(\text{suma stopni wagi 1}) + (\text{suma stopni wagi 2}) \times 2 + (\text{suma stopni wagi 3}) \times 3 + (\text{suma stopni wagi 4}) \times 4}{(\text{liczba stopni wagi 1}) + (\text{liczba stopni wagi 2}) \times 2 + (\text{liczba stopni wagi 3}) \times 3 + (\text{liczba stopni wagi 4}) \times 4}$$

Wynik	Wypadająca ocena semestralna bądź roczna
Do 1,60	Ocena niedostateczna
1,61 – 2,60	Ocena dopuszczająca
2,61 – 3,60	Ocena dostateczna
3,61 – 4,60	Ocena dobra
4,61 – 5,60	Ocena bardzo dobra
5,61 – 6,00	Ocena celująca

5. Procedura ewaluacji programu nauczania

Opracowany program zajęć jest dokumentem otwartym na zmiany, w związku z tym podlegać będzie systematycznej ewaluacji. Poprzez ewaluację należy rozumieć badanie i ocenę programu w trakcie jego realizacji oraz po zakończeniu wdrażania. Ewaluacja ma na celu również dokonać oceny efektów wdrażania tego programu w celu udoskonalenia programu i wyeliminowania niedociągnięć. Ewaluacja programu nauczania ma odpowiedzieć na pytania: jakie czynniki sprzyjały realizacji bądź utrudniały realizację programu, co należałoby usprawnić, udoskonalić, w jakim stopniu zostały osiągnięte cele, w jakim stopniu oczekiwane zamierzenia zostały osiągnięte itp.

Ocena programu ma na celu określenie jego atrakcyjności a także przydatności w dalszej pracy. Ma pomóc w ustaleniu, które elementy programu można realizować w niezmienionej wersji, które elementy programu należy zmienić, a które odrzucić, bądź dodać nowe.

Ważnym elementem jest samoocena autora programu. Aby ewaluacja była wiarygodna, należy skonstruować odpowiednie narzędzia pomiaru. Często posługujemy się w tym celu ankietami, przeprowadzamy badania, obserwację, wywiad, dokonujemy pomiaru osiągnięć uczniów, analizujemy dokumentację. Ważne jest, że podczas ewaluacji stałej czyli monitoringu dokonywać można modyfikacji na każdym etapie wdrażania programu. Wszelkie modyfikacje wymagają bowiem uzasadnienia. Inną z form ewaluacji jest również ocena innych nauczycieli wdrażających dany program lub też opinie nauczycieli czy nauczycieli-metodyków a także oceny rodziców.

Niniejszy program ewaluowany będzie przy użyciu następujących narzędzi ewaluacji:

- ankieta dla ucznia,
- ankieta dla rodzica,
- arkusz samooceny nauczyciela,
- analiza SWOT programu.

Przykład ankiety ewaluacyjnej

Ankieta dla ucznia.

Ocena tematyki i sposobu realizacji zajęć z podstaw przedsiębiorczości.

(Proszę o wnikliwe przeanalizowanie pytań i udzielenie na nie odpowiedzi. Odpowiedzi te pozwolą odpowiedzieć na pytanie: czy program spełnił oczekiwania uczniów a także pozwoli na wprowadzenie ewentualnej korekty do programu).

1. Zajęcia pomogły mi poszerzyć posiadaną wiedzę oraz nabyć nowe doświadczenia.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

2. Sposób prowadzenia zajęć wzbudził moje zainteresowania przedmiotem.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

3. Sposób prowadzenia zajęć wyzwolił moją aktywność.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

4. Podczas zajęć panowała atmosfera sprzyjająca pracy.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

5. Najłatwiejsze były dla mnie następujące zagadnienia:

.....
.....
.....

6. Problemy sprawiły mi następujące zagadnienia:

.....
.....
.....

7. Inne uwagi dotyczące lekcji:

.....
.....
.....

Dziękuję

Bibliografia

- [1] Dretkiewicz-Więch J., *Operacyjne cele kształcenia*, CODN, Warszawa 1999.
- [2] Filar D., Rzoncy A., Wójtowicz G., *Ekonomia po polsku*, CeDeWu.PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007.
- [3] Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość*, PWN, Warszawa-Łódź 2008.
- [4] Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadgimnazjalnych*, PWN, Warszawa-Łódź 2008.
- [5] Kryńska E., *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa 2001.
- [6] Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999.
- [7] Nowacki T., *Aktywizujące metody w kształceniu*, CODN, Warszawa 1999.
- [8] Walker D., Soltis J., *Program i cele kształcenia*, WSiP, Warszawa 2000.
- [9] Ziolo Z., Rachwał T., *Przedsiębiorczość a współczesne wyzwania cywilizacyjne*, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 2005

Autor
Mariusz Wieleba

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Technikum Mechaniczne
w Zespole Szkół Zawodowych
w Janowie Lubelskim**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wprowadzenie	5
Notatka o autorze.....	6
1. Cele nauczania.....	7
1.1. Cele ogólne wynikające z podstawy programowej	7
1.2. Cele kształcenia	7
1.2.1. Cele kształcenia wynikające z podstawy programowej	7
1.2.2. Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość	7
1.2.3. Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty	8
1.2.4. Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego.....	8
2. Treści nauczania	11
2.1. Dział I. Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej.....	11
2.2. Dział II. Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej	11
2.3. Dział III. Praca, rynek pracy i bezrobocie	11
2.4. Dział IV. Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem	12
2.5. Dział V. Etyka w życiu i biznesie	12
2.6. Dział VI. Pieniądz i system bankowy.....	12
2.7. Dział VII. Podatki i ubezpieczenia.....	12
2.8. Dział VIII. Współpraca międzynarodowa.....	13
3. Procedury osiągnięcia celów	23
3.1. Postulaty metodyczne	23
3.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	23
3.3. Metody preferowane w dydaktyce	24
3.4. Środki dydaktyczne	24
3.5. Spis wykorzystywanej literatury	25
3.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	25
4. Opis założonych osiągnięć ucznia.....	27
4.1. Formułowanie wymagań programowych	27
4.2. Narzędzia kontroli	27
4.3. Zasady oceniania z podstaw przedsiębiorczości	28
5. Procedura ewaluacji programu nauczania	29
Bibliografia.....	31

Wprowadzenie

Przedsiębiorczość to słowo, które w ostatnich latach nabrało szczególnego znaczenia. Słowo to towarzyszy nam niemal codziennie w każdej dziedzinie życia i wbrew pozorom nie kojarzy się już jedynie z ekonomią czy biznesem, ale coraz częściej odnosi się do innych sfer życia. Każdy człowiek może przejawiać postawę przedsiębiorczą bądź jej nie przejawiać niezależnie od tego, czy ma do czynienia z biznesem, czy też nie. Przedsiębiorczym można być zatem w każdej dziedzinie życia i działalności człowieka, niezależnie od wieku czy statusu zawodowego.

Zgodnie z podstawą programową kształcenia ogólnego w szkole ponadgimnazjalnej realizowany jest przedmiot – podstawy przedsiębiorczości, który jest kontynuacją realizowanego w gimnazjum modułu wchodzącego w skład przedmiotu Wiedza o Społeczeństwie – wychowanie do aktywnego udziału w życiu gospodarczym. Nauczanie podstaw przedsiębiorczości jest bardzo istotne, ponieważ uświadamia uczniom i wyzwala w nich aktywność w różnych aspektach: w zdobywaniu wiedzy merytorycznej, nabywaniu konkretnych umiejętności, przejawianiu postaw przedsiębiorczych oraz w świadomym i zaplanowanym działaniu. Podstawy przedsiębiorczości mogą stać się dla ucznia przedmiotem bardzo ciekawym, obejmującym wiele praktycznych wiadomości i bardzo przydatnych w codziennym życiu. Wyposażenie ucznia w samą wiedzę dziś nie wystarczy, dlatego w większym stopniu należy położyć nacisk na kształtowanie umiejętności związanych z zachowaniami przedsiębiorczymi. Te z kolei pozwolą na aktywniejsze uczestnictwo młodego człowieka – ucznia w życiu społecznym i gospodarczym.

Autorski program „Jestem Przedsiębiorczy” został opracowany na bazie podstawy programowej przedmiotu – podstawy przedsiębiorczości i zawiera wszystkie cele oraz treści tej podstawy. Ponadto program ten uwzględnia cele i treści nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość, z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty oraz z profilu zawodowego szkoły, w której będzie wdrażany. Program niniejszy realizowany będzie w Technikum Mechanicznym, jednej ze szkół wchodzących w strukturę Zespołu Szkół Zawodowych w Janowie Lubelskim. Młodzież uczęszczająca do Technikum Mechanicznego mimo wyraźnego uprofilowania zawodowego szkoły, trafia tutaj nieco przypadkowo. W trakcie procesu kształcenia okazuje się, że często wybór szkoły przez ucznia był przypadkowy, a konsekwencją tego jest niska motywacja do nauki i niezbyt wygórowane ambicje. Taka sytuacja sprawia iż przed nauczycielem stoi duże zadanie ale i wielka szansa, by pokierować właściwie karierą zawodową ucznia. Nauczanie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości stwarza taką możliwość.

Przedmiot podstawy przedsiębiorczości jest lubiany przez uczniów, co potwierdzają nauczyciele uczący w naszej szkole. Nauczyciele tego przedmiotu, mający odpowiednie kwalifikacje, realizują programy nauczania wybrane z listy MEN, programy nie do końca uwzględniające specyfikę szkoły i możliwości uczniów. Wdrożenie w szkole autorskiego programu nauczania „Jestem przedsiębiorczy” stworzy większe szanse na zrealizowanie założonych celów edukacyjnych i wychowawczych, bo one wynikają właśnie ze specyfiki szkoły.

Program niniejszy został tak skonstruowany, by spełniał wymogi formalne wynikające z rozporządzenia MENiS w sprawie podstawy programowej oraz rozporządzenia MEN

w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego programów i podręczników. Jest podręczny i przejrzystym dokumentem ułatwiającym pracę nauczycielowi.

Program w swym założeniu: w zaplanowanych celach i zakresie materiału opiera się na diagnozie środowiska szkolnego i uwzględnia możliwości uczniów oraz bazę technodydaktyczną szkoły, a także warsztat pracy nauczyciela.

Program składa się z ośmiu działów tematycznych, powiązanych ze sobą w logiczną całość.

Program „Jestem Przedsiębiorczy” stwarza możliwość zapoznania się ucznia z zachowaniami przedsiębiorczymi w życiu prywatnym oraz zawodowym, a także pozwoli wykształcić w nim postawę twórczą i przedsiębiorczą.

Notatka o autorze

Mariusz Wieleba – nauczyciel podstaw przedsiębiorczości i wiedzy o społeczeństwie w szkole ponadgimnazjalnej. Nauczyciel dyplomowany legitymujący się kilkunastoletnim doświadczeniem w pracy nauczycielskiej. Absolwent Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach, kierunku pedagogika opiekuńczo-wychowawcza. Posiada ukończone studia podyplomowe i menedżerskie z zakresu przedsiębiorczości w WSEiI w Lublinie, oraz zarządzania w oświacie w WSHP w Sandomierzu. Od 2000 roku pełni funkcję dyrektora szkoły ponadgimnazjalnej.

1. Cele nauczania

1.1. Cele ogólne wynikające z podstawy programowej

1. Przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym.
2. Kształcenie postawy rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
3. Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się.
4. Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
5. Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej.
6. Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej. Poznanie podstawowych zasad podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach.
7. Poznanie roli państwa i prawa w gospodarce rynkowej.
8. Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

1.2. Cele kształcenia

1.2.1. Cele kształcenia wynikające z podstawy programowej

Uczeń potrafi:

- określić rolę państwa i prawa w gospodarce,
- wykazać zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej,
- wskazać mechanizmy funkcjonowania gospodarki rynkowej,
- określić zasady funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej,
- dokonać świadomego wyboru miejsca pracy,
- współpracować w zespole i skutecznie komunikować się z innymi,
- wykazać postawę rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.

1.2.2. Cele kształcenia wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

- zdefiniować podstawowe terminy z zakresu funkcjonowania gospodarki, prawa pracy, prawa podatkowego,
- znaleźć przepisy regulujące zasady podejmowania i funkcjonowania podmiotu gospodarczego,
- zidentyfikować i analizować informacje dotyczące wymagań i uprawnień pracownika, pracodawcy, osoby bezrobotnej oraz konsumenta,
- zanalizować informacje związane z podnoszeniem kwalifikacji, aktywnym poszukiwaniem pracy, samozatrudnieniem oraz prowadzeniem działalności gospodarczej,

- zidentyfikować własne słabe i mocne strony w celu ciągłego rozwoju,
- sporządzić dokumenty aplikacyjne,
- zaplanować własną ścieżkę zawodową,
- rozróżnić formy zatrudniania i wynagradzania pracownika,
- podjąć i ocenić ryzyko,
- wykorzystać pojawiające się szanse i zamieniać je w sukces,
- zorganizować pracę w grupie i dobrze wywiązać się z powierzonego zadania uczestnika pracy grupowej,
- zaplanować przedsięwzięcie i konsekwentnie realizować plan działania zmierzający do osiągnięcia zaplanowanego przedsięwzięcia.

1.2.3. Cele kształcenia wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- dokonać analizy swoich mocnych i słabych stron,
- wyszukać i weryfikować oferty pracy,
- rozpoznać potencjalne miejsca pracy,
- ocenić swoje predyspozycje pod kątem ofert pracy,
- sporządzić CV i list motywacyjny,
- dokonać świadomego wyboru oferty zatrudnienia,
- dostrzec związek pomiędzy podnoszeniem kwalifikacji a korzystną ofertą pracy,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą,
- włączać się w inicjatywy lokalne organizowane przez szkołę i środowisko lokalne,
- nawiązać kontakt ze środowiskiem gospodarczym,
- ukierunkować naukę na potrzeby dalszej edukacji i potrzeby przyszłego pracodawcy.

1.2.4. Cele kształcenia wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- zorganizować własny warsztat pracy uczniowskiej,
- ocenić własne predyspozycje zawodowe,
- zaplanować własną karierę zawodową,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą w branży mechanicznej,
- dostrzec znaczenie egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowego dla podnoszenia własnych kwalifikacji i perspektywy zatrudnienia.

Przy tak skonstruowanych celach, uczniowie po zrealizowaniu programu powinni nabyć następujące umiejętności:

- planowania, organizowania i oceniania własnej nauki i ścieżki zawodowej,
- skutecznego komunikowania się w różnych sytuacjach,
- przygotowania się do publicznych wystąpień,
- efektywnego współdziałania w zespole, budowania więzi międzyludzkich,
- rozwiązywania problemów w sposób twórczy,
- poznawania i analizowania różnych źródeł informacji gospodarczej,
- przyswajania technik negocjacyjnych, rozwiązywania problemów i konfliktów społecznych,
- rozwijania sprawności umysłowych i osobistych zainteresowań.

Nauczanie podstaw przedsiębiorczości powinno przyczynić się do:

- rozwoju osobowego ucznia w wymiarze intelektualnym, psychicznym, moralnym a także społecznym,
- rozwijania dociekliwości poznawczej, poszukiwania prawdy i dobra,
- kształtowania odpowiedzialności za siebie i innych,
- odnalezienia własnego miejsca w świecie i realizacji celów życiowych,
- przygotowania do życia w rodzinie, społeczności lokalnej i globalnej,
- rozpoznawania wartości moralnych i umiejętności ich hierarchizacji,
- kształtowania postaw dialogu i umiejętności słuchania innych.

2. Treści nauczania

Program „Jestem Przedsiębiorczy” składa się z ośmiu działów programowych.

2.1. Dział I. Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej

Tematyka:

- 2.1.1 Poznanie siebie jako warunek własnego rozwoju.
- 2.1.2 Zaspokajanie potrzeb człowieka.
- 2.1.3 Komunikacja interpersonalna.
- 2.1.4 Efektywne komunikowanie się a bariery w komunikacji.
- 2.1.5 Postawy ludzkie.
- 2.1.6 Praca zespołowa.
- 2.1.7 Konflikty i ich rozwiązywanie.
- 2.1.8 Negocjacje.

2.2. Dział II. Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej

Tematyka:

- 2.2.1 Od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej.
- 2.2.2 Mechanizm rynkowy.
- 2.2.3 Równowaga rynkowa.
- 2.2.4 Funkcje gospodarcze państwa.
- 2.2.5 Podstawowe mierniki gospodarcze.
- 2.2.6 Przedsiębiorstwo na rynku.
- 2.2.7 Klasyfikacja przedsiębiorstw.
- 2.2.8 Obieg okrężny w gospodarce.
- 2.2.9 Budżet gospodarstwa domowego.
- 2.2.10 Budżet państwa.
- 2.2.11 Budżet jednostek samorządu terytorialnego.

2.3. Dział III. Praca, rynek pracy i bezrobocie

Tematyka:

- 2.3.1 Praca jako wartość, rola pracy w gospodarce.
- 2.3.2 Rynek pracy.
- 2.3.3 Bezrobocie jako problem społeczny i gospodarczy.
- 2.3.4 Autoprezentacja.
- 2.3.5 Sporządzanie dokumentów aplikacyjnych: C V i list motywacyjny.
- 2.3.6 Rozmowa kwalifikacyjna.
- 2.3.7 Formy zatrudniania i wynagradzania.
- 2.3.8 Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.

2.4. Dział IV. Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem

Tematyka:

- 2.4.1 Motywy podejmowania działalności gospodarczej.
- 2.4.2 Rozpoznawanie własnych możliwości zawodowych.
- 2.4.3 Poszukiwanie pomysłu na własną firmę.
- 2.4.4 Procedury uruchamiania działalności gospodarczej.
- 2.4.5 Majątek w firmie.
- 2.4.6 Rozliczenia finansowe w firmie – rachunkowość w firmie.
- 2.4.7 Biznesplan.
- 2.4.8 Działania marketingowe w firmie.
- 2.4.9 Zarządzanie małym przedsiębiorstwem.
- 2.4.10 Menedżer w firmie.

2.5. Dział V. Etyka w życiu i biznesie

Tematyka:

- 2.5.1 Etyczny pracownik i pracodawca.
- 2.5.2 Etyczne przedsiębiorstwo.
- 2.5.3 Etyczne państwo.
- 2.5.4 Mobbing i korupcja .

2.6. Dział VI. Pieniądz i system bankowy

Tematyka:

- 2.6.1 Pieniądz w gospodarce rynkowej.
- 2.6.2 Historia pieniądza.
- 2.6.3 Bank centralny i jego funkcje.
- 2.6.4 Funkcjonowanie banków komercyjnych.
- 2.6.5 Kredyt bankowy i lokata bankowa.
- 2.6.6 Pozabankowe usługi finansowe.
- 2.6.7 Giełda Papierów Wartościowych.

2.7. Dział VII. Podatki i ubezpieczenia

Tematyka:

- 2.7.1 Polityka fiskalna państwa.
- 2.7.2 Rodzaje podatków.
- 2.7.3 Podatek VAT.
- 2.7.4 Podatek dochodowy od osób fizycznych.
- 2.7.5 Obliczanie podatku PIT wg skali podatkowej.
- 2.7.6 Ubezpieczenia i ich rodzaje.
- 2.7.7 System ubezpieczeń społecznych w Polsce.
- 2.7.8 Ubezpieczenia majątkowe i osobowe.
- 2.7.9 System emerytalny w Polsce.

2.8. Dział VIII. Współpraca międzynarodowa

Tematyka:

- 2.8.1 Udział Polski w organizacjach międzynarodowych.
- 2.8.2 Integracja Polski z Unią Europejską.
- 2.8.3 Handel zagraniczny.
- 2.8.4 Proces globalizacji.

Materiał nauczania, szczegółowe cele kształcenia oraz proponowane metody osiągnięcia celów

Dział/Temat	Materiał nauczania	Szczegółowe cele kształcenia
Dział 1: Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej		
1. Poznanie siebie jako warunek własnego rozwoju.	<ul style="list-style-type: none"> • mocne i słabe strony • pozytywne myślenie i samoakceptacja • obraz siebie 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: mocne strony, słabe strony, samoakceptacja • dokonać samooceny swoich mocnych stron i zaplanować sposoby ich rozwijania • dokonać samooceny swoich słabych stron i planować sposoby ich wyeliminowania lub radzenia sobie z nimi • wyjaśnić znaczenie pozytywnego myślenia i samoakceptacji w życiu człowieka
2. Zaspokajanie potrzeb człowieka.	<ul style="list-style-type: none"> • potrzeby ludzkie • piramida potrzeb wg A. Masłowa • problem rzadkości 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wykazać związek pomiędzy zaspokojeniem potrzeb człowieka a zjawiskiem rzadkości • zidentyfikować potrzeby ludzkie • dostrzec wpływ potrzeb ludzkich na motywy działalności człowieka
3. Komunikacja interpersonalna.	<ul style="list-style-type: none"> • schemat komunikacji interpersonalnej • komunikacja werbalna • komunikacja niewerbalna • „mowa ciała” 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować terminy: komunikacja interpersonalna, komunikacja werbalna, niewerbalna, „mowa ciała” • uzasadnić znaczenie komunikacji interpersonalnej w tworzeniu właściwych relacji międzyludzkich • wykorzystać techniki komunikacji werbalnej i niewerbalnej w różnych sytuacjach życiowych
4. Efektywne komunikowanie się, a bariery w komunikacji.	<ul style="list-style-type: none"> • skuteczność porozumiewania się • bariery w komunikacji • aktywne słuchanie 	<ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: bariera komunikacyjna, efektywne komunikowanie się • określić czynniki sprzyjające efektywnemu porozumiewaniu się • wymienić wewnętrzne i zewnętrzne bariery w komunikacji
5. Postawy ludzkie.	<ul style="list-style-type: none"> • rodzaje zachowań ludzkich: bierne, agresywne, asertywne • asertywność jako sposób budowania właściwych relacji międzyludzkich 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić postawy ludzkie • wskazać postawy właściwe i niewłaściwe • dobrać sposób asertywnego zachowania do odpowiedniej sytuacji • uzasadnić wpływ asertywnego zachowania na budowanie właściwych relacji między ludźmi

6. Praca zespołowa.	<ul style="list-style-type: none"> •praca indywidualna i zespołowa •wady i zalety pracy indywidualnej i zespołowej •zakłócenia w procesie komunikacji między pracownikami.	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: efekt synergii, syndrom grupowego myślenia •określić wady i zalety pracy indywidualnej i grupowej •wymienia przyczyny i skutki zakłóceń w procesie pracy zespołowej.
7. Konflikty i ich rozwiązywanie.	<ul style="list-style-type: none"> •konflikt i jego przyczyny •rodzaje konfliktów •metody rozwiązywania konfliktów	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić przyczyny powstawania konfliktów •wskazać metody rozwiązywania konfliktów •wymienić podstawowe błędy prowadzące do nasilenia konfliktów •podać znaczenie pojęć: perswazja, manipulacja, kompromis, konsensus
8. Negocjacje.	<ul style="list-style-type: none"> •zasady negocjacji •rodzaje negocjacji •techniki stosowane w czasie negocjacji	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić podstawowe zasady prowadzenia negocjacji •przeprowadzić negocjacje w warunkach symulacyjnych (w klasie) •rozdzielić cechy i zachowania negocjatora „twardego” i „miękkiego”
Dział 2: Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej		
9. Od gospodarki centralnie planowanej do gospodarki rynkowej.	<ul style="list-style-type: none"> •gospodarka centralnie planowana •gospodarka rynkowa •transformacja gospodarcza	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •omówić przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce oraz ich skutki. •wymienić podstawowe cechy gospodarki centralnie planowanej i gospodarki rynkowej •wyjaśnić pojęcia: prywatyzacja, reprivatyzacja, popyt, podaż
10. Mechanizm rynkowy.	<ul style="list-style-type: none"> •rynek •popyt •podaż	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •dostrzec zależności pomiędzy elementami rynku: popytem, podażą i ceną •wyjaśnić znaczenie mechanizmu rynkowego dla funkcjonowania gospodarki •wyjaśnić wpływ zmiany ceny na decyzje konsumentów
11. Równowaga rynkowa.	<ul style="list-style-type: none"> •wielkość popytu i czynniki kształtujące popyt •wielkość podaży i czynniki kształtujące podaż •prawo popytu i prawo podaży •punkt równowagi rynkowej •ustalanie cen	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: popyt, podaż, cena, równowaga rynkowa •dostrzec różnicę między popytem a wielkością popytu, podażą a wielkością podaży •zrozumieć proces ustalania ceny rynkowej •wymienić czynniki kształtujące popyt i podaż •sporządzić wykres krzywej popytu i podaży oraz wyznaczyć punkt równowagi rynkowej
12. Funkcje gospodarcze państwa.	<ul style="list-style-type: none"> •polityka gospodarcza państwa •wzrost gospodarczy •rozwój gospodarczy państwa	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •określić rolę państwa i jego funkcje w gospodarce rynkowej. •wskazać wpływ wzrostu gospodarczego na sytuację ekonomiczną państwa
13. Podstawowe mierniki gospodarcze.	<ul style="list-style-type: none"> •gospodarka •rozwój gospodarczy •kryzys gospodarczy •PKB, PNB, produkcja globalna, spożycie, siła nabywcza	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić podstawowe mierniki makroekonomiczne •wskazać czynniki wpływające na wielkość PKB •wyjaśnić znaczenie pojęć: PKB, PNB, spożycie indywidualne, spożycie globalne, produkcja globalna, stopa bezrobocia

14. Przedsiębiorstwo na rynku.	<ul style="list-style-type: none"> • przedsiębiorstwo • działalność gospodarcza i jej rodzaje	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: działalność gospodarcza, przedsiębiorstwo • wskazać rodzaje działalności gospodarczej • rozróżnić podstawowe rodzaje przedsiębiorstw • przewidzieć opłacalność prowadzonej działalności gospodarczej
15. Klasyfikacja przedsiębiorstw.	<ul style="list-style-type: none"> • formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw • formy własności przedsiębiorstw • klasyfikacja spółek	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić formy organizacyjno-prawne i formy własności przedsiębiorstw • dokonać klasyfikacji spółek osobowych i kapitałowych
16. Obieg okrężny w gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> • podmioty gospodarki: gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwa, państwo • obieg okrężny w gospodarce: strumień pieniądza, strumień dóbr i usług • rynek i jego rodzaje • zasoby i ich klasyfikacja	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: gospodarstwo domowe, przedsiębiorstwo, dobra, rynek dóbr i usług, rynek zasobów • wymienić zasady funkcjonowania rynku • określić rodzaje zasobów niezbędne do produkcji określonych dóbr • przedstawić zależności pomiędzy podmiotami gospodarki w obiegu okrężnym • omówić przepływ strumienia pieniężnego oraz strumienia dóbr i usług w obiegu okrężnym
17. Budżet gospodarstwa domowego.	<ul style="list-style-type: none"> • gospodarstwo domowe • dochody i wydatki w gospodarstwie domowym • budżet domowy i jego planowanie • sposoby racjonalnego gospodarowania pieniędzmi	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: gospodarstwo domowe, budżet gospodarstwa domowego, deficyt budżetowy, nadwyżka budżetowa, budżet zrównoważony • opisać zależność między potrzebami członków gospodarstwa domowego a planowaniem budżetu rodziny • wymienić źródła dochodów gospodarstwa domowego • wymienić rodzaje wydatków gospodarstwa domowego • wskazać sposoby zapobiegania deficytowi budżetowemu • racjonalnie gospodarować własnymi pieniędzmi
18. Budżet państwa.	<ul style="list-style-type: none"> • budżet państwa • dochody budżetowe • wydatki państwa • deficyt budżetowy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: budżet państwa, dochody budżetowe, wydatki, dziura budżetowa • wskazać procedurę uchwalania budżetu państwa • wymienić główne dochody budżetu państwa • wymienić główne wydatki budżetu państwa
19. Budżet jednostek samorządu terytorialnego.	<ul style="list-style-type: none"> • Jednostka Samorządu Terytorialnego (JST); gmina, powiat, województwo samorządowe • budżet gminy • struktura budżetu gminy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić skrót JST • wskazać strukturę dochodów gminy • wymienić główne wydatki gminy • wskazać procedurę uchwalania budżetu gminy
Dział 3: Praca, rynek pracy i bezrobocie		
20. Praca jako wartość, rola pracy w gospodarce.	<ul style="list-style-type: none"> • praca jako wartość • aspekty pracy • humanizacja pracy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić rolę pracy w gospodarce • dostrzec wartość pracy dla człowieka • określić motywy podejmowania pracy przez człowieka

21. Rynek pracy.	<ul style="list-style-type: none"> • popyt na rynku pracy • podaż na rynku pracy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcie rynek pracy • wyjaśnić funkcjonowanie mechanizmu popytu i podaży na rynku pracy • wskazać przyczyny nierównowagi na rynku pracy
22. Bezrobocie jako problem społeczny i gospodarczy.	<ul style="list-style-type: none"> • przyczyny bezrobocia • rodzaje bezrobocia • metody przeciwdziałania bezrobociu • osoba bezrobotna	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wskazać przyczyny bezrobocia • wymienić rodzaje bezrobocia • wyszukać informacje na temat aktualnego poziomu bezrobocia w powiecie, województwie, kraju i na świecie • wymienić warunki, jakie musi spełniać osoba, aby otrzymać status osoby bezrobotnej • wymienić sposoby walki z bezrobociem • wymienić zadania PUP w kontekście łagodzenia skutków bezrobocia • wyjaśnić konieczność ciągłego rozwoju własnych kompetencji.
23. Autoprezentacja.	<ul style="list-style-type: none"> • mocne i słabe strony – analiza SWOT • elementy autoprezentacji	Uczeń umie: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: mocne i słabe strony, analiza SWOT • wyjaśnić konieczność dokonywania autoprezentacji • dokonać autoprezentacji na forum klasy • określić metody stosowane w autoprezentacji
24. Sporządzanie dokumentów aplikacyjnych: CV i list motywacyjny.	<ul style="list-style-type: none"> • proces rekrutacji pracowników • zasady pisania dokumentów aplikacyjnych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: CV, list motywacyjny, Europass CV • wyjaśnić znaczenie CV i listu motywacyjnego • sporządzić CV i list motywacyjny • wyjaśnić znaczenie zdobywania doświadczeń zawodowych na etapie szkoły ponadgimnazjalnej
25. Rozmowa kwalifikacyjna.	<ul style="list-style-type: none"> • przygotowanie do rozmowy kwalifikacyjnej • wizerunek zewnętrzny • przebieg rozmowy kwalifikacyjnej	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcie: rozmowa kwalifikacyjna • przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej • zadbać o wygląd zewnętrzny przed rozmową kwalifikacyjną • przygotować odpowiednie dokumenty aplikacyjne • wyjaśnić znaczenie rozmowy kwalifikacyjnej w procesie rekrutacji • kontrolować podczas rozmowy kwalifikacyjnej elementy komunikacji niewerbalnej • przeprowadzić rozmowę kwalifikacyjną na forum klasy
26. Formy zatrudniania i wynagradzania.	<ul style="list-style-type: none"> • formy zatrudniania wynikające z Kodeksu Cywilnego • formy pracy wynikające z Kodeksu Pracy • wady i zalety różnych form zatrudnienia • formy wynagradzania	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić formy zatrudnienia ze względu na podstawę prawną • scharakteryzować formy zatrudnienia wynikające z Kodeksy Cywilnego i Kodeksu Pracy • wymienić i opisać różne formy wynagradzania • wskazać wady i zalety różnych form zatrudniania i wynagradzania

27. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy.	<ul style="list-style-type: none"> • prawa i obowiązki pracownika • prawa i obowiązki pracodawcy • regulamin w pracy • rola związków zawodowych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy • wyjaśnić znaczenie regulaminu pracy, z punktu widzenia pracownika i pracodawcy • wyjaśnić rolę związków zawodowych • potrafi asertywnie reagować w obronie swoich praw pracowniczych
Dział 4: Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem		
28. Motywy podejmowania działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • działalność gospodarcza • samozatrudnienie	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wskazać motywy podejmowania działalności gospodarczej • dostrzec korzyści płynące z decyzji o samozatrudnieniu • zidentyfikować potencjalne zagrożenia wynikające z samozatrudnienia
29. Rozpoznawanie własnych możliwości zawodowych.	<ul style="list-style-type: none"> • słabe i mocne strony • umiejętności i predyspozycje • jaki jestem?	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • dokonać analizy własnych umiejętności i predyspozycji • zidentyfikować zakres posiadanych umiejętności i kwalifikacji • określić podstawowe elementy pracy, którą chciałby wykonywać w przyszłości
30. Poszukiwanie pomysłu na własną firmę.	<ul style="list-style-type: none"> • pomysł na firmę • weryfikacja pomysłu na własną firmę	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wskazać czynniki mające wpływ na podejmowanie decyzji o rodzaju i zakresie planowanej działalności gospodarczej • uwzględnić swoje zainteresowania i predyspozycje przy podejmowaniu działalności gospodarczej • zbadać lokalny rynek w celu przeanalizowania własnego pomysłu na działalność gospodarczą
31. Procedury uruchamiania działalności gospodarczej.	<ul style="list-style-type: none"> • kryteria wyboru formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa • procedura rejestracji firmy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zanalizować czynniki wpływające na wybór formy organizacyjno-prawnej przedsiębiorstwa • zidentyfikować przepisy prawne, dotyczące podejmowania działalności gospodarczej • określić procedurę postępowania konieczną do uruchamiania działalności gospodarczej • wypełnić wybrane dokumenty związane z uruchomieniem działalności gospodarczej
32. Majątek w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • aktywa • pasywa • bilans • „kreatywna księgowość”	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: bilans, aktywa, pasywa, aktywa trwałe, aktywa obrotowe, kapitał własny, kapitał obcy • wymienić elementy składowe aktywów • wymienić elementy składowe pasywów • wyjaśnić zasadę bilansową i jej znaczenie dla firmy • wyjaśnić konieczność rzetelnego i uczciwego wypełniania dokumentów finansowych

33. Rozliczenia finansowe w firmie – rachunkowość w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • przepisy prawne regulujące rachunkowość w firmie • formy rozliczenia podatkowego • księga przychodów i rozchodów 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazać obowiązki przedsiębiorstwa w zakresie rachunkowości • dokonać świadomego wyboru odpowiedniej formy opodatkowania • dokumentować zdarzenia gospodarcze zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa • dokonać ewidencji zdarzeń gospodarczych w księdze przychodów i rozchodów
34. Biznesplan.	<ul style="list-style-type: none"> • elementy składowe biznesplanu • uproszczony biznesplan 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazać sytuacje, w których niezbędne jest sporządzenie biznesplanu • opisać funkcje biznesplanu • sporządzić biznesplan
35. Działania marketingowe w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • marketing mix • identyfikowanie klientów • reklama, jej rodzaje i funkcje 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: marketing mix, AIDA, promocja, dystrybucja • opisać działania składające się na promocję w firmie • wyjaśnić istotę działań marketingowych w firmie • określić wpływ działań promocyjnych na wysokość ceny produktu
36. Zarządzanie małym przedsiębiorstwem.	<ul style="list-style-type: none"> • zarządzanie • funkcje zarządzania 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wskazać znaczenie zarządzania w funkcjonowaniu firmy na rynku i dla jej rozwoju • zidentyfikować funkcje zarządzania oraz ich rolę w procesie decyzyjnym menedżera
37. Menedżer w firmie.	<ul style="list-style-type: none"> • funkcje kierownicze w firmie • umiejętności kierownicze • style zarządzania 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wymienić rodzaje stanowisk kierowniczych • opisać umiejętności na stanowisku kierowniczym • opisać różne style zarządzania • wyjaśnić powody stosowania różnych stylów zarządzania
Dział 5: Etyka w życiu i biznesie		
38. Etyczny pracownik i pracodawca.	<ul style="list-style-type: none"> • etyka i wartości etyczne • etyczny pracownik • etyczny pracodawca • zachowania etyczne i nieetyczne 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: etyka, zachowanie etyczne i nieetyczne • rozpoznać etyczne i nieetyczne zachowania w miejscu pracy • wymienić konsekwencje nieetycznych zachowań w miejscu pracy
39. Etyczne przedsiębiorstwo.	<ul style="list-style-type: none"> • obszary problemów etycznych • odpowiedzialność wobec pracowników • odpowiedzialność wobec kontrahentów • przykłady etycznych i nieetycznych działań przedsiębiorstwa 	<p>Uczeń potrafi:</p> <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: uczciwa reklama, uczciwa płaca, uczciwa praca, uczciwa konkurencja • wymienić rodzaje problemów etycznych w skali przedsiębiorstwa • rozpoznać etyczne i nieetyczne działania przedsiębiorstwa • wymienić korzyści płynące z etycznych działań przedsiębiorstwa • zaprezentować swoje poglądy na forum klasy.

40. Etyczne państwo.	<ul style="list-style-type: none"> • prawo a gospodarka • etyczne państwo • obszary działalności etycznego państwa • szara strefa i przyczyny jej powstania • rola i znaczenie społeczeństwa obywatelskiego	Uczeń powinien: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: szara strefa, społeczeństwo obywatelskie • scharakteryzować obszary działalności etycznego państwa • wskazać przyczyny powstawania szarej strefy • wyjaśnić konieczność propagowania wartości społecznych, wprowadzenia przejrzystego i jasnego systemu prawnego, działań proekologicznych oraz odpowiedniej kontroli ze strony państwa.
41. Mobbing i korupcja.	<ul style="list-style-type: none"> • zjawisko mobbingu • przejawy mobbingu • sposoby przeciwdziałania mobbingowi • zjawisko korupcji • formy korupcji • skutki korupcji • metody walki z korupcją	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: mobbing, korupcja • rozpoznać zachowania mobbingowe • scharakteryzować formy korupcji • wskazać przykłady różnych form korupcji spotykanych w życiu codziennym • wymienić skutki korupcji dla jednostki, społeczeństwa i państwa • wykazać właściwą postawę wobec mobbingu i korupcji
Dział 6: Pieniądz i system bankowy		
42. Pieniądz w gospodarce rynkowej.	<ul style="list-style-type: none"> • pojęcie pieniądza • formy pieniądza • cechy i funkcje pieniądza	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: barter, pieniądz, bank • opisać cechy, formy i funkcje pieniądza • podkreślić znaczenie pieniądza w życiu człowieka
43. Historia pieniądza.	<ul style="list-style-type: none"> • historia pieniądza • początki bankowości • współczesny system bankowy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • opowiedzieć historię pieniądza • wymienić elementy systemu bankowego
44. Bank centralny i jego funkcje.	<ul style="list-style-type: none"> • bank centralny i jego rola • funkcje banku centralnego • organy banku centralnego	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić nazwę banku centralnego w Polsce • opisać funkcje banku centralnego • określić zadania organów banku centralnego
45. Funkcjonowanie banków komercyjnych.	<ul style="list-style-type: none"> • bank komercyjny • zadania i funkcje banków komercyjnych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić funkcje banków komercyjnych • podać nazwę i wskazać siedzibę kilku banków komercyjnych • wyjaśnić zasady działania bankowości elektronicznej
46. Kredyt bankowy i lokata bankowa.	<ul style="list-style-type: none"> • kredyt a pożyczka • rodzaje kredytów • lokata bankowa • rodzaje lokat • kryteria wyboru kredytu bankowego i lokaty	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić etapy postępowania przy zaciąganiu kredytu • wyjaśnić znaczenie pojęć: debet, limit kredytowy, lokata bankowa • wymienić rodzaje kredytów wg różnych kryteriów • dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty kredytowej i najkorzystniejszej lokaty
47. Pozabankowe usługi finansowe.	<ul style="list-style-type: none"> • fundusze inwestycyjne • zalety funduszy inwestycyjnych • rodzaje funduszy	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić pozabankowe instytucje finansowe • scharakteryzować cele i zasady funkcjonowania funduszy inwestycyjnych • wymienić zasady funkcjonowania domów maklerskich

48. Giełda Papierów Wartościowych.	<ul style="list-style-type: none"> • giełda, rodzaje giełd • GPW • papiery wartościowe • notowania giełdowe • inwestowanie	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: giełda, GPW, papiery wartościowe, kurs akcji, hossa, bessy, ceduła • scharakteryzować instytucje rynku kapitałowego • zanalizować informacje zawarte w cedułe giełdowej • określić ryzyko inwestowania na GPW • wyszukać informacje niezbędne do wyboru spółki giełdowej w przypadku zakupu jej akcji
Dział 7: Podatki i ubezpieczenia		
49. Polityka fiskalna państwa.	<ul style="list-style-type: none"> • podatki • system podatkowy w Polsce • funkcje budżetu państwa	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić rolę budżetu państwa w gospodarce • rozróżnić narzędzia polityki fiskalnej państwa oraz efekty ich wykorzystania • dostrzec wpływ polityki fiskalnej na gospodarkę państwa (sens płacenia podatków)
50. Rodzaje podatków.	<ul style="list-style-type: none"> • podatki i ich rodzaje • podatnik • płatnik	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wymienić rodzaje podatków • opisać rodzaje podatków • określić pojęcia: podatnik, płatnik, przedmiot opodatkowania, podstawa opodatkowania, stawka podatkowa
51. Podatek VAT	<ul style="list-style-type: none"> • VAT (Value Added Tax) • stawki VAT • faktura VAT	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcie VAT • wyjaśnić mechanizm funkcjonowania podatku VAT • wymienić stawki podatku VAT • wypełnić fakturę VAT-7
52. Podatek dochodowy od osób fizycznych	<ul style="list-style-type: none"> • podatek dochodowy • przychody, koszty uzyskania przychodu, dochody • rodzaje deklaracji podatkowej PIT	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • zdefiniować pojęcia: PIT, przychód, dochód, koszty uzyskania, skala podatkowa • opisać skalę podatkową • dokonać charakterystyki podatku PIT • wymienić stawki podatku dochodowego
53. Obliczanie podatku PIT wg skali podatkowej – ćwiczenia.	<ul style="list-style-type: none"> • wypełnianie PIT wg skali podatkowej	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • obliczyć kwotę podatku wg skali podatkowej • wybrać odpowiedni rodzaj deklaracji podatkowej • wypełnić deklarację podatkową • uzasadnić konieczność rzetelnego wypełnienia PIT
54. Ubezpieczenia i ich rodzaje.	<ul style="list-style-type: none"> • ubezpieczenia i ich istota • rodzaje ubezpieczeń	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • wyjaśnić istotę ubezpieczenia • rozróżnić rodzaje ubezpieczeń • zauważyć korzyści wynikające z ubezpieczeń
55. System ubezpieczeń społecznych w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> • system ubezpieczeń • ubezpieczenia społeczne	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • scharakteryzować system ubezpieczeń społecznych • wymienić rodzaje ubezpieczeń wchodzących w skład ubezpieczeń społecznych • uzasadnić celowość ubezpieczeń społecznych
56. Ubezpieczenia majątkowe i osobowe.	<ul style="list-style-type: none"> • ubezpieczenia osobowe • ubezpieczenia rzeczowe • polisa ubezpieczeniowa	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> • rozróżnić obowiązkowe i dobrowolne ubezpieczenia majątkowe i osobowe • wyjaśnić rolę i znaczenie ubezpieczeń • zinterpretować treść polisy ubezpieczeniowej

57. System emerytalny w Polsce.	<ul style="list-style-type: none"> •rodzaje systemów emerytalnych /repartycyjny, nowy system emerytalny/ •trzy filary ubezpieczeń •Otwarte Fundusze Emerytalne	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •scharakteryzować systemy emerytalne •wymienić zasady funkcjonowania otwartych funduszy emerytalnych •dokonać wyboru OFE •wyszukać w prasie lub w internecie informacje dotyczące OFE
Dział 8: Współpraca międzynarodowa		
58. Udział Polski w organizacjach międzynarodowych.	<ul style="list-style-type: none"> •organizacje międzynarodowe •korzyści wynikające z członkostwa w organizacjach międzynarodowych	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wymienić nazwy ważniejszych organizacji międzynarodowych, do których należy Polska •wykazać korzyści z członkostwa w organizacjach międzynarodowych
59. Integracja Polski z Unią Europejską.	<ul style="list-style-type: none"> •proces integracji •zasady funkcjonowania Unii Europejskiej •kraje członkowskie •strefa euro	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •wyjaśnić zasady funkcjonowania Unii Europejskiej •wymienić korzyści dla Polski wynikające z integracji •wskazać koszty i zagrożenia wynikające z integracji •wymienić skutki (pozytywne i negatywne) przystąpienia Polski do strefy euro
60. Handel zagraniczny.	<ul style="list-style-type: none"> •eksport i import •korzyści z wymiany zagranicznej /handlowej/	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: handel zagraniczny, eksport, import, bilans handlowy •wymienić korzyści wynikające z handlu zagranicznego •odszukać informacje dotyczące aktualnego poziomu eksportu i importu w Polsce i na świecie
61. Proces globalizacji	<ul style="list-style-type: none"> •integracja gospodarcza •łączenie przedsiębiorstw •wady i zalety globalizacji	Uczeń potrafi: <ul style="list-style-type: none"> •zdefiniować pojęcia: integracja gospodarcza, globalizacja •wymienić etapy integracji gospodarczej •wskazać światowe tendencje w rozwoju gospodarki •wymienić korzyści wynikające z globalizacji •wymienić wady procesu globalizacji •wskazać znaczenie właściwego kierowania swoją karierą zawodową w zdobywaniu międzynarodowego rynku pracy.

3. Procedury osiągnięcia celów

3.1. Postulaty metodyczne

Na realizację zajęć dydaktycznych z podstaw przedsiębiorczości w technikum – zgodnie z rozporządzeniem MENiS w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych – przeznaczono jest 2 godziny w cyklu kształcenia.

Zajęcia te mogą być realizowane :

- po jednej godzinie tygodniowo w kolejnych dwóch latach szkolnych, lub
- po dwie godziny tygodniowo w jednym roku szkolnym.

W roku szkolnym 2009/2010 program niniejszy zostanie wdrożony w klasie II technikum i będzie kontynuowany w kolejnym roku szkolnym 2010/2011, w wymiarze 1 godzina w klasie II i 1 godzina w klasie III.

3.2. Proponowany podział godzin lekcyjnych

Program został podzielony na osiem działów tematycznych i na 61 jednostek dydaktycznych. Ponadto przewiduje się godziny do dyspozycji nauczyciela z przeznaczeniem na utrwalenie i sprawdzanie wiadomości, a także wycieczki programowe poza szkołę.

Lp.	Dział programowy	Liczba godzin
1.	Wybrane zagadnienia z komunikacji interpersonalnej	8
2.	Istota funkcjonowania gospodarki rynkowej	11
3.	Praca, rynek pracy i bezrobocie	8
4.	Zakładanie i zarządzanie przedsiębiorstwem	10
5.	Etyka w życiu i biznesie	4
6.	Pieniądz i system bankowy	7
7.	Podatki i ubezpieczenia	9
8.	Współpraca międzynarodowa	4
Godziny do dyspozycji nauczyciela		11
Razem:		72

3.3. Metody preferowane w dydaktyce

Metodami nauczania określa się zazwyczaj typowe czynności nauczyciela, dzięki którym wprowadza on na lekcji wiadomości i kieruje ich obiegiem, kształtując u uczniów określone umiejętności. Dobór metod nauczania zależy od bardzo wielu czynników. Najczęściej dobór odpowiedniej metody nauczania determinowany jest tematyką zajęć. Trudno bowiem rozwijać u uczniów kreatywność, stosując w procesie nauczania tzw. metody podające. Przy doborze metod nauczania należy uwzględnić kilka elementów, tj: tematykę zajęć, zdolności i poziom intelektualny uczniów, czas przeznaczony na realizację zajęć a także posiadaną bazę dydaktyczną. Bardzo ważnym jest, by w procesie dydaktycznym wykorzystywać różnorodność metod nauczania, tym bardziej, że podstawa programowa z podstaw przedsiębiorczości wyznacza tak różnorodne cele, że ich osiągnięcie gwarantuje jedynie stosowanie wiele metod i form nauczania. Najlepsze efekty edukacyjne, szczególnie na lekcjach podstaw przedsiębiorczości, daje nauczanie przez działanie, stąd na tych lekcjach powinny dominować metody aktywizujące.

W procesie nauczania podstaw przedsiębiorczości należy stosować następujące metody nauczania:

- wykład,
- pogadanka,
- praca z tekstem,
- dyskusja,
- mapa pamięci,
- drzewko decyzyjne,
- burza mózgów,
- inscenizacja /odgrywanie ról,
- ćwiczenia,
- praca z tekstem,
- portfolio,
- projekt edukacyjny.

3.4. Środki dydaktyczne

Najczęściej stosowane i wykorzystywane środki dydaktyczne podczas zajęć z podstaw przedsiębiorczości to:

- podręcznik przedmiotowy,
- zeszyt ćwiczeń,
- podręczniki uzupełniające,
- poradniki dla nauczyciela,
- materiały edukacyjne: filmy, prezentacje multimedialne, foliogramy, tablice poglądowe, roczniki statystyczne, słowniki, zbiory zadań, komputerowe programy edukacyjne ,
- testy do sprawdzania osiągnięć uczniów,
- sprzęt multimedialny np.: rzutnik multimedialny, stanowisko komputerowe,
- odtwarzacz DVD, kamera, aparat fotograficzny,
- flipcharty,
- rzutnik pisma,

- pisaki,
- folie,
- masa klejąca.

3.5. Spis wykorzystywanej literatury

1. Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość. Podręcznik*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2008.
2. Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmiejko, *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2008.
3. Filar D., Rzoncy A., Wójtowicz G., *Ekonomia po polsku*, CeDeWu.PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007.
4. *Nowy słownik ekonomiczny przedsiębiorcy*, PWN.
5. *Ekonomia w szkole – pakiet edukacyjny*, Wydawnictwo FMP.
6. *Moje finanse – pakiet edukacyjny*, Wydawnictwo FMP.

3.6. Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

Zajęcia z podstaw przedsiębiorczości powinny odbywać się w pracowni przedmiotowej wyposażonej w funkcjonalne stoliki i krzesła uczniowskie, które można czasem ze względu na specyfikę i temat lekcji (np. z komunikacji interpersonalnej, pracy grupowej, symulowanej rozmowy kwalifikacyjnej), swobodnie przestawić. Zasadnym jest, by w pracowni znajdowało się stałe łącze internetowe. Umożliwi to prowadzenie zajęć z wykorzystaniem internetu jako bardzo istotnego źródła informacji gospodarczej.

Pracownia podstaw przedsiębiorczości powinna być wyposażona w:

- rzutnik pisma (folii),
- stolik pod rzutnik,
- tablice szkolną,
- komputer,
- rzutnik multimedialny,
- telewizor,
- odtwarzacz DVD,
- odtwarzacz wideo,
- aparat cyfrowy,
- kamerę, pozwalającą na nagrywanie scenek, prezentacji, autoprezentacji,
- flipcharty,
- folie,
- pisaki,
- masa klejąca.

Ponadto w pracowni powinna znaleźć się podręczna biblioteczka nauczyciela składająca się z:

- podręcznika,
- przewodnika dla nauczyciela,
- podręcznej literatury fachowej /leksykony, słowniki/,
- wybranych aktów prawnych,
- filmów edukacyjnych wideo lub DVD.

4. Opis założonych osiągnięć ucznia

4.1. Formułowanie wymagań programowych

Ocena poziomu osiągnięć uczniów jest integralną częścią procesu dydaktycznego. Podstawy przedsiębiorczości to taki przedmiot, gdzie szczególny nacisk kładzie się na samodzielność, logiczne wnioskowanie, działania ucznia i jego aktywność i kreatywność. Istotnym jest, by przy ocenianiu ucznia brać pod uwagę nie tylko wiedzę i umiejętności zdobyte na lekcji, ale przede wszystkim przedsiębiorcze zachowania ucznia, jego zaangażowanie i inicjatywę.

4.2. Narzędzia kontroli

Narzędziami kontroli osiągnięć ucznia jest:

- odpowiedź ustna,
- sprawdzian wiadomości (z działu),
- test sprawdzający,
- kartkówka (z trzech ostatnich lekcji),
- praca domowa (pisemna bądź ustna),
- sporządzenie prezentacji,
- referat,
- praca w grupie,
- aktywność na lekcji,
- udział w konkursach,
- uczestnictwo w zajęciach pozalekcyjnych (np. SzOK, Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo, Szkolna Gra Giełdowa itp.),
- przygotowanie projektu na skalę klasy czy szkoły,
- inicjowanie działań o charakterze przedsiębiorczym,
- sporządzenie dokumentów aplikacyjnych CV, list motywacyjny, Europas.

4.3. Zasady oceniania z podstaw przedsiębiorczości

Poniższa tabela prezentuje kategorie oceny osiągnięć uczniów oraz formy ich sprawdzania. W kolumnie „waga” zaznaczono znaczenie oceny i jej wpływ na ocenę semestralną bądź roczną.

Przedmiot oceny	Forma oceny	Waga
Wiedza ucznia	Sprawdzian	3
	Kartkówka	1
	Ćwiczenie wykonane na lekcji	1
	Praca domowa	1
	Aktywność na lekcji	1
Umiejętność poszukiwania wiadomości	Portfolio	3
	Przygotowanie prezentacji na dany temat	2
	Przygotowanie referatu	1
Umiejętność praktycznego działania	Praca w grupie	1
	Przygotowanie projektu uczniowskiego na skalę klasy	2
	Przygotowanie projektu uczniowskiego na skalę szkoły	3
	Przygotowanie projektu uczniowskiego na skalę pozaszkolną	4
	Udział w konkursie przedmiotowym	3
	Uzyskanie osiągnięcia w konkursie przedmiotowym	4
Umiejętność komunikowania się	Sporządzenie CV i listu motywacyjnego	2
	Autoprezentacja	2
	Odgrywanie scenek /np. rozmowa kwalifikacyjna/	2
	Prezentowanie i argumentowanie własnych poglądów	2
Prezentowanie postawy przedsiębiorczej	Uczestnictwo w działaniach o charakterze przedsiębiorczym	3
	Inicjowanie działań o charakterze przedsiębiorczym	4

Na podstawie powyższej tabeli i uzyskanych przez ucznia ocen cząstkowych, nauczyciel wystawia ocenę semestralną wg następującego wzoru:

$$\text{Wynik} = \frac{(\text{suma stopni wagi 1}) + (\text{suma stopni wagi 2}) \times 2 + (\text{suma stopni wagi 3}) \times 3 + (\text{suma stopni wagi 4}) \times 4}{(\text{liczba stopni wagi 1}) + (\text{liczba stopni wagi 2}) \times 2 + (\text{liczba stopni wagi 3}) \times 3 + (\text{liczba stopni wagi 4}) \times 4}$$

Wynik	Wypadająca ocena semestralna bądź roczna
Do 1,60	Ocena niedostateczna
1,61 – 2,60	Ocena dopuszczająca
2,61 – 3,60	Ocena dostateczna
3,61 – 4,60	Ocena dobra
4,61 – 5,60	Ocena bardzo dobra
5,61 – 6,00	Ocena celująca

5. Procedura ewaluacji programu nauczania

Opracowany program zajęć jest dokumentem otwartym na zmiany, w związku z tym podlegać będzie systematycznej ewaluacji. Poprzez ewaluację należy rozumieć badanie i ocenę programu w trakcie jego realizacji oraz po zakończeniu wdrażania. Ewaluacja ma na celu również dokonać oceny efektów wdrażania tego programu w celu udoskonalenia programu i wyeliminowania niedociągnięć. Ewaluacja programu nauczania ma odpowiedzieć na pytania: jakie czynniki sprzyjały realizacji bądź utrudniały realizację programu, co należałoby usprawnić, udoskonalić, w jakim stopniu zostały osiągnięte cele, w jakim stopniu oczekiwane zamierzenia zostały osiągnięte itp.

Ocena programu ma na celu określenie jego atrakcyjności a także przydatności w dalszej pracy. Ma pomóc w ustaleniu, które elementy programu można realizować w niezmienionej wersji, które elementy programu należy zmienić, a które odrzucić, bądź dodać nowe.

Ważnym elementem jest samoocena autora programu. Aby ewaluacja była wiarygodna, należy skonstruować odpowiednie narzędzia pomiaru. Często posługujemy się w tym celu ankietami, przeprowadzamy badania, obserwację, wywiad, dokonujemy pomiaru osiągnięć uczniów, analizujemy dokumentację. Ważne jest, że podczas ewaluacji stałej czyli monitoringu dokonywać można modyfikacji na każdym etapie wdrażania programu. Wszelkie modyfikacje wymagają bowiem uzasadnienia. Inną z form ewaluacji jest również ocena innych nauczycieli wdrażających dany program lub też opinie nauczycieli czy nauczycieli-metodyków a także oceny rodziców.

Niniejszy program ewaluowany będzie przy użyciu następujących narzędzi ewaluacji:

- ankieta dla ucznia,
- ankieta dla rodzica,
- arkusz samooceny nauczyciela,
- analiza SWOT programu.

Przykład ankiety ewaluacyjnej

Ankieta dla ucznia.

Ocena tematyki i sposobu realizacji zajęć z podstaw przedsiębiorczości.

(Proszę o wnikliwe przeanalizowanie pytań i udzielenie na nie odpowiedzi. Odpowiedzi te pozwolą odpowiedzieć na pytanie: czy program spełnił oczekiwania uczniów a także pozwoli na wprowadzenie ewentualnej korekty do programu).

1. Zajęcia pomogły mi poszerzyć posiadaną wiedzę oraz nabyć nowe doświadczenia.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

2. Sposób prowadzenia zajęć wzbudził moje zainteresowania przedmiotem.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

3. Sposób prowadzenia zajęć wyzwolił moją aktywność.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

4. Podczas zajęć panowała atmosfera sprzyjająca pracy.

- zdecydowanie tak
- raczej tak
- trudno powiedzieć
- zdecydowanie nie
- raczej nie

5. Najłatwiejsze były dla mnie następujące zagadnienia:

.....
.....
.....

6. Problemy sprawiły mi następujące zagadnienia:

.....
.....
.....

7. Inne uwagi dotyczące lekcji:

.....
.....
.....

Dziękuję

Bibliografia

- [1] Dretkiewicz-Więch J., *Operacyjne cele kształcenia*, CODN, Warszawa 1999.
- [2] Filar D., Rzoncy A., Wójtowicz G., *Ekonomia po polsku*, CeDeWu.PL Wydawnictwa Fachowe, Warszawa 2007.
- [3] Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość*, PWN, Warszawa-Łódź 2008.
- [4] Garbacik K., Żmiejko M., *Czas na przedsiębiorczość. Zeszyt ćwiczeń dla szkół ponadgimnazjalnych*, PWN, Warszawa-Łódź 2008.
- [5] Kryńska E., *Dylematy polskiego rynku pracy*, IPiSS, Warszawa 2001.
- [6] Niemierko B., *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa 1999.
- [7] Nowacki T., *Aktywizujące metody w kształceniu*, CODN, Warszawa 1999.
- [8] Walker D., Soltis J., *Program i cele kształcenia*, WSiP, Warszawa 2000.
- [9] Ziolo Z., Rachwał T., *Przedsiębiorczość a współczesne wyzwania cywilizacyjne*, Akademia Pedagogiczna w Krakowie, Kraków 2005

Autor
Teresa Dereń

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Zespół Szkół Nr 3 im. Macieja Rataja
w Tomaszowie Lubelskim**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

O autorze.....	5
Wprowadzenie	7
1. Cele nauczania.....	9
1.1 Cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość	9
1.2 Cele nauczania wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty.....	11
1.3 Cele nauczania wynikające z profilu zawodowego.....	11
1.4 Cele nauczania wynikające z podstaw programowych	11
2. Materiały nauczania.....	13
2.1 Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości.....	13
2.2 Makrouwarunkowania przedsiębiorczości	13
2.3 Przedsiębiorczość w sferze życia zawodowego	13
2.4 Przedsiębiorczość w rodzinie	14
2.5 Zachowania przedsiębiorcze w sferze działań na rzecz środowiska	14
3. Procedury osiągnięcia celów	15
3.1 Postulaty metodyczne	15
3.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	15
3.3 Metody preferowane w dydaktyce	15
3.4 Środki dydaktyczne	16
3.5 Spis wykorzystywanej literatury	17
3.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej	17
4. Opis założonych osiągnięć ucznia.....	19
4.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych.....	19
4.2 Główne narzędzia kontroli.....	22
4.3 Przykład testu wyboru z działu I „Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości”	23
4.4 Przykład testu wyboru z „Mechanizmu funkcjonowania rynku” i „Bezrobocia”24	
5. Procedura ewaluacji programu nauczania	27
Bibliografia.....	29

O autorze

Mgr inż. Teresa Dereń jest absolwentką Akademii Rolniczej w Krakowie im. H. Kołłątaja Wydziału Melioracji Wodnych, obecnie nauczyciel w Zespole Szkół Nr 3 im. M. Rataja w Tomaszowie Lubelskim.

W Zespole Szkół Nr 3 pracuje od 1984 roku ucząc przedmiotów zawodowych. Systematycznie poszerza i pogłębia swoją wiedzę uczestnicząc w różnego rodzaju kursach i szkoleniach oraz dostosowując swoje wykształcenie do zmieniających się kierunków kształcenia w szkole. W 2001 roku ukończyła Studia Podyplomowe z zakresu Nauczanie Przedsiębiorczości w Szkolnictwie Ponadgimnazjalnym na Wydziale Ekonomii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W latach 2000-2002 prowadziła XIII i XIV edycję Alertu Ekologicznego, a Zespół Szkół Nr 3 im. M. Rataja w Tomaszowie Lubelskim otrzymał wyróżnienie. W roku 2004 otrzymała stopień nauczyciela dyplomowanego.

W 2008 roku Teresa Dereń podjęła Studia Podyplomowe – Żywnienie Człowieka z Elementami Gospodarstwa Domowego na Wydziale Technologii Żywnienia Uniwersytetu Rolniczego im. H. Kołłątaja w Krakowie.

Za swoją pracę została uhonorowana wieloma nagrodami Dyrektora Szkoły, nagrodą Starosty Powiatu Tomaszowskiego a największą nagrodą było uczestnictwo uczniów Teresy Dereń w olimpiadach, w tym również na szczeblu centralnym.

Wprowadzenie

Zespół Szkół Nr 3 w Tomaszowie Lubelskim przystąpił do projektu „Szkoła Kluczowych Kompetencji. Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej”, wychodząc naprzeciw zmieniającej się rzeczywistości naszego kraju. Konsekwencją uczestnictwa w programie stała się konieczność modyfikacji stosowanego dotychczas programu nauczania tak, aby był on zgodny z Zaleceniami Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE). Modyfikacja programu dotyczyła celów edukacyjnych (uwzględnienie celów wynikających z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość, diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty, profilu zawodowego), treści nauczania oraz rozkładu materiału.

W związku z powyższym zaplanowano wprowadzenie autorskiego programu kształtowania kompetencji kluczowych z zakresu przedsiębiorczości dla uczniów naszej szkoły uczących się w zawodzie „technik ekonomista”. W/w kierunku kształcenia wprowadzono w szkole po dokładnej analizie zapotrzebowania rynku pracy na specjalistów w tym zakresie, a Roztocze okazało się dobrą bazą do tworzenia i prowadzenia działalności gospodarczej.

Realizacja zmodyfikowanego programu nauczania z przedsiębiorczości zapewni uczniom:

- przygotowanie do świadomego i pełnowartościowego uczestnictwa w świecie,
- poznanie struktury funkcjonowania przedsiębiorstw,
- przełamywanie stereotypów i znajdowania rozwiązań, które do tej pory nie były znane lub stosowano je w innych sytuacjach,
- wyszukiwanie jak największej liczby rozwiązań danego problemu
- wyrobienie umiejętności i potrzeby krytycznej oceny przeprowadzonego rozumowania,
- wyrobienie nawyku samodzielnego zdobywania, analizowania i klasyfikowania informacji, stawiania hipotez i poszukiwania metod ich weryfikacji,
- kształtowania umiejętności jasnego i precyzyjnego formułowania wypowiedzi oraz argumentowania,
- bycia konsekwentnym i wytrwałym w realizowaniu zadań.

Zmodyfikowany program z przedsiębiorczości będzie realizowany przy współpracy nauczycieli przedmiotów zawodowych przez nauczycielkę mgr Teresę Dereń. Jest ona nauczycielem dyplomowanym z wieloletnim stażem pracy (25) w tej szkole. W ciągu całego okresu swojej pracy uczyła w klasach o różnych profilach kształcenia, przygotowując uczniów do egzaminów zawodowych.

Zmodyfikowany program z podstaw przedsiębiorczości jest zgodny z podstawą programową zatwierdzoną przez MEN (Dz. U. nr 51 z 2002 z późniejszymi zm.). Został opracowany na podstawie programu nauczania wydanego przez WSiP nr DKOS-5002-19/07 i jest dostosowany do możliwości umysłowych uczniów, ich potrzeb, oczekiwań, a przede wszystkim zapewnia kształtowania Kluczowych Kompetencji z zakresu inicjatywności i przedsiębiorczości.

Uczniowie, którzy przychodzą do naszej szkoły pochodzą przede wszystkim z rodzin ubogich i wielodzietnych, niejednokrotnie pozostawione są „same sobie”. Przychodząc do szkoły posiadają ograniczoną wiedzę, brak logicznego myślenia, trudności z odnalezieniem się w nowym środowisku i przystosowaniem do nowych obowiązków i wymagań. Analiza wyników z kompetencji wykazuje, że liczba punktów waha się od 15 do 35. Wyjątek stanowią uczniowie, którzy uzyskali więcej niż 35 punktów. Następstwem takiej sytuacji jest bardzo duża ilość ocen niedostatecznych w czasie klasyfikacji. Niski poziom wiedzy ekonomicznej, trudności z logicznym myśleniem i brak umiejętności łączenia wiedzy zdobytej na innych przedmiotach zawodowych i ogólnych przekłada się na wyniki egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Dlatego modyfikując program nauczania duży nacisk położono na przygotowanie ucznia do wejścia w dorosłe życie w społeczeństwie, zarówno zawodowe, jak prywatne.

W XXI wieku każdy powinien się orientować: w jaki sposób skutecznie się porozumiewać i zaprezentować, jak pracować w grupie, jak aktywnie poszukiwać pracy, jak grać na giełdzie, jak wybrać kredyt czy lokatę, skąd się biorą pieniądze w budżecie państwa, jak funkcjonuje gospodarka rynkowa, jak prowadzić działalność gospodarczą. Program przeznaczony jest dla technikum ekonomicznego, gdzie do osiągnięcia celów życiowych jest konieczna wiedza z zakresu podstaw przedsiębiorczości. Program realizowany będzie w klasie I i II technikum ekonomicznego.

Koncepcja programu zakładająca realizację celów podstawy programowej i KK ukierunkowuje ucznia na następujące obszary tematyczne:

- człowiek jako istota przedsiębiorcza,
- podstawowe zagadnienia z zakresu ekonomii (gospodarki rynkowej),
- człowiek w gospodarce rynkowej.

1. Cele nauczania

1.1 Cele nauczania wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

- zdefiniować podstawowe pojęcia z przedsiębiorczości,
- określić pojęcie osobowości człowieka,
- wymienić czynniki budowy osobowości,
- określić zasady skutecznego motywowania,
- zdefiniować pojęcia: konsument, zasoby, rynek, podaż, popyt, równowaga rynkowa, pieniądz,
- opisać funkcje pieniądza,
- zdefiniować pojęcia i terminy: DN, PNB, PKB, inflacja, bezrobocie, recesja,
- wymienić i charakteryzować czynniki wpływające na popyt i podaż na pracę,
- zidentyfikować przyczyny i rodzaje bezrobocia,
- opisać zasady budowy biznesplanu,
- wymienić czynniki ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej i rodzaje restrukturyzacji,
- zdefiniować pojęcie etyki zawodowej i wymienić zachowania etyczne oraz nieetyczne w zawodzie technik ekonomista,
- wyjaśnić co to jest: lobbing, korupcja, mobbing,
- opisać klasyfikację świadczeń społecznych,
- wymienić motywy podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej zgodnie z profilem kształcenia,
- wymienić prawa i obowiązki pracodawców oraz pracowników wynikające z różnych źródeł prawa pracy w ekonomii,
- opisać źródła dochodów gospodarstw domowych i zasady konstruowania budżetu i jego racjonalne wykorzystanie,
- opisać na czym polega działalność organizacji pozarządowych i wymienia jednostki samorządu terytorialnego,
- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- samodzielnie dokonać oceny własnej osobowości,
- dokonać autoprezentacji,
- samodzielnie wyznaczać sobie cele oraz zadania edukacyjne i zawodowe,
- właściwie wypełniać przyjęte w grupie role,
- kierować grupą i podejmować decyzje,
- rozwiązywać konflikty w grupie, szczególnie w drodze negocjacji,
- dokonać prezentacji własnego stanowiska, stosując różne środki komunikacji,
- określić relację pomiędzy popytem i podażą,
- planować budżet gospodarstwa domowego nadany okres czasu,

- wyznaczyć cenę równowagi,
- dokonać uzasadnionego wyboru zachęt ekonomicznych, jako konsument, pracodawca i przedsiębiorca,
- ocenić rolę i funkcję pieniądza w gospodarce,
- dokonać wyboru odpowiedniej formy organizacyjnej przedsiębiorstwa do planowanej działalności gospodarczej,
- przygotować prosty biznesplan,
- ocenić rolę banku centralnego,
- porównać oferty różnych banków komercyjnych,
- wskazać najkorzystniejsze sposoby lokowania środków i zaciągnięcia kredytów,
- analizować i oceniać ryzyko inwestowania na giełdzie,
- dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty konta osobistego i lokaty,
- analizować i porównywać oferty firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych i funduszy powierniczych,
- uzasadnić konieczność swojego przyszłego udziału w systemie emerytalnym,
- zrozumieć wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na życie społeczne, polityczne i gospodarcze kraju,
- sporządzić zestawienie przychodów i wydatków gospodarstwa domowego,
- wypełnić zeznanie podatkowe PIT,
- wskazać pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów,
- dochodzić swoich praw konsumenckich,
- oceniać rolę instytucji chroniących konsumentów,
- porównywać prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające ze stosunku pracy i innych umów,
- oceniać teraźniejsze i przyszłe zmiany na rynku pracy,
- oceniać własne możliwości znalezienia pracy,
- oceniać przyczyny, skutki i strukturę bezrobocia w Polsce,
- aktywnie poszukiwać pracy,
- przygotować curriculum vitae (cv) i list motywacyjny,
- przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej,
- korzystnie zaprezentować się przyszłemu pracodawcy,
- porównać podstawy etyczne do podstaw uczestników życia gospodarczego,
- wykazać wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju,
- ocenić konsekwencje procesu globalizacji dla Polski.
- w sposób tolerancyjny odnosić się do osób o odmiennych cechach osobowości,
- określić obiektywne poczucie własnej wartości oraz potrzebę stałego rozwijania i doskonalenia swojej osobowości,
- zrozumieć potrzebę uczciwego wywiązywania się ze zobowiązań finansowych wobec państwa, instytucji finansowych, przedsiębiorstw,
- ocenić wartość pracy swojej i innych,
- wykazać podstawę aktywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju,
- opisać swoją odpowiedzialność za warunki życia po przejściu na emeryturę,
- ocenić w kategoriach etycznych uczestników życia gospodarczego,
- opisać potrzebę uczestnictwa Polski w międzynarodowej współpracy gospodarczej,
- dowieść świadomość wspólnoty i potrzeby współpracy z innymi narodami Europy przy zachowaniu i uszanowaniu własnej odrębności narodowej,

- zrozumieć potrzebę solidarności społeczności międzynarodowej w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata, na przykład efektów nierównomiernego rozwoju (głód, niedożywienie, choroby).

1.2 Cele nauczania wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- kształtować postawę przedsiębiorczą, warunkującą aktywne uczestnictwo w życiu gospodarczym,
- rozpoznać swoje predyspozycje,
- tworzyć sprzyjającą atmosferę dla współpracy szkoły z przedstawicielami życia gospodarskiego w regionie,
- wyszukiwać i weryfikować oferty rynku pracy,
- kształtować umiejętności świadomego wyboru w zakresie weryfikacji ofert pracy,
- rozpoznać potencjalne miejsce pracy.

1.3 Cele nauczania wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- określić swoje mocne i słabe strony,
- ukierunkować naukę na potrzeby przyszłego pracodawcy,
- dostosować się do aktualnych potrzeb rynku,
- sporządzić CV i list motywacyjny,
- zdecydować o wyborze kierunku dalszego kształcenia.

1.4 Cele nauczania wynikające z podstaw programowych

Uczeń potrafi:

- budować zachowania przedsiębiorcze w sposób aktywny i świadomy na rynku.
- kształtować pozytywne relacje z otoczeniem.
- kształtować umiejętności pracy w zespole i skutecznego rozwoju cech interpersonalnych.
- poznawać innowacyjne zachowania pracownika-przedsiębiorcy na rynku.
- rozwijać lokalny własny biznes.
- aktywnie poszukiwać pracy oraz stworzyć własną ścieżkę kariery zawodowej pod kątem zawodu.
- rozpoznać mechanizmy kierujące gospodarką.
- rozwijać zainteresowania w podejmowaniu, prowadzeniu i zarządzaniu własną działalnością gospodarczą, w różnych formach.
- określić rolę państwa i prawa oraz innych uczestników procesu gospodarowania.
- rozpoznawać zasady funkcjonowania gospodarki rynkowej uwzględniającej handel międzynarodowy.

2. Materiały nauczania

2.1 Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości

1. Podstawowe pojęcia z zakresu przedsiębiorczości i psychologii.
2. Poznanie siebie i zasad współpracy z innymi ludźmi.
3. Dobór typu osobowości do pełnionej funkcji.
4. Hierarchia potrzeb według Abrahama Masłowa.
5. Role społeczne i organizacyjne.
6. Zasady skutecznego motywowania.
7. Przygotowanie do autoprezentacji.

2.2 Makrouwarunkowania przedsiębiorczości

1. Mechanizm funkcjonowania rynku. Podstawowe pojęcia dotyczące rynku.
2. Czynniki wpływające na popyt i podaż.
3. Krzywa popytu i podaży.
4. Funkcje Narodowego Banku Polskiego.
5. Mierniki wzrostu gospodarczego. Obliczanie PKB.
6. Ogólna charakterystyka rynku pracy. Podstawowe pojęcia.
7. Charakterystyka bezrobocia.
8. Dokumenty towarzyszące poszukiwaniu pracy.
9. Formy aktywności zawodowej na rynku pracy.
10. Rola Urzędów Pracy.
11. Rola rynku finansowego w gospodarce.
12. Korzyści i zagrożenia integracji Polski z Unią Europejską.

2.3 Przedsiębiorczość w sferze życia zawodowego

1. Otoczenie konkurencyjne przedsiębiorstwa.
2. Analiza SWOT.
3. Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw.
4. Spółki osobowe i kapitałowe.
5. Fazy z jakich składa się proces podejmowania decyzji.
6. Wady i zalety indywidualnego oraz grupowego podejmowania decyzji.
7. Czynniki wpływające na skuteczność kierowania.
8. Style kierowania.
9. Czynniki wpływające na przebieg negocjacji.
10. Sukces i niepowodzenie w biznesie.
11. Wytyczne do budowy biznesplanu.
12. Przyczyny powstawania konfliktów.

2.4 Przedsiębiorczość w rodzinie

1. Źródła dochodów gospodarstw domowych .
2. Zestawienie przychodów i wydatków swojej rodziny.
3. Klasyfikacja ubezpieczeń społecznych.
4. Wynagrodzenia netto.
5. Podatek dochodowego za dany rok.
6. Formy inwestowania pieniędzy.
7. Przedsiębiorczość w gospodarowaniu budżetem.

2.5 Zachowania przedsiębiorcze w sferze działań na rzecz środowiska

1. Rola państwa w zaspokajaniu potrzeb społecznych.
2. Zachowania przedsiębiorcze w strukturach samorządu terytorialnego.
3. Zakres działalności organizacji pozarządowych.

3. Procedury osiągnięcia celów

3.1 Postulaty metodyczne

Zgodnie z Podstawą Programową, przedmiot podstawy przedsiębiorczości ma przygotować uczniów do tego, aby byli innowacyjni i przedsiębiorczy, a także przygotowani do funkcjonowania w aktualnych warunkach społeczno-gospodarczych. Znaczącą poziom wiedzy uczniów przychodzących do naszej szkoły oraz to, że niejednokrotnie trudno odnaleźć się im w nowym środowisku i sprostać otoczeniu planując rozpocząć pracę w I klasie wykorzystując treści pierwszej części programu do integracji klasy. Uczniowie podczas zajęć poznają nowe dziedziny wiedzy (elementy ekonomii, podstawowe pojęcia z tego zakresu) poprzez co mogą się nimi zainteresować, pogłębić tę wiedzę i związać z nimi swoją karierę zawodową. Realizując zadania w II klasie technikum ekonomicznego uczniowie przygotowują się w części do zewnętrznego egzaminu zawodowego.

Założenia organizacyjne i procedury osiągnięcia celów powinny być dobierane do celów poszczególnych jednostek dydaktycznych ze szczególnym uwzględnieniem metod aktywizujących. Zaleca się również, by uczniowie często pracowali w grupach, co umożliwi im poznanie całej klasy i lepsze zintegrowanie się.

Należy zwrócić dużą uwagę na kształtowanie u uczniów różnorodnych umiejętności niezbędnych w dorosłym życiu oraz w prowadzeniu działalności gospodarczej, a także nawyków, przekonań, postaw i zachowań.

3.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych

Lp.	Działy	Liczba godzin
1.	Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości	10
2.	Makrouwarunkowania przedsiębiorczości	16
3.	Przedsiębiorczość w sferze życia zawodowego	19
4.	Przedsiębiorczość w rodzinie	13
5.	Zachowania przedsiębiorcze w sferze działań na rzecz środowiska	7
Godziny do dyspozycji nauczyciela		11
Razem godzin		76

3.3 Metody preferowane w dydaktyce

Aby osiągnąć założone cele należy starannie dobrać metody nauczania. Małą przydatność mają metody podające (pogadanka, wykład) znacznie bardziej efektywne są metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy np.:

- metoda problemowa, która pobudza uczniów do samodzielności nie tylko przy rozwiązywaniu problemów, ale także ich formułowania,
- dyskusja, przy której należy stosować metody aktywizujące uczniów (burza mózgów, drzewo decyzyjne),
- filmy dydaktyczne jako studia przypadków zachowań i procedur podczas poszukiwania pracy, poszukiwania nisz działalności gospodarczej,
- praca własna ucznia z tekstem w celu przyzwyczajenia ucznia do samokształcenia, ćwiczenia umiejętności czytania tekstów ekonomicznych ze zrozumieniem,
- ćwiczenia w celu kształtowania określonych umiejętności i sprawdzenie czy wykorzystali praktycznie nabyta wiedzę.

Zalecanych uzupełnieniem form zajęć są spotkania z pracownikami lokalnych instytucji finansowych i organizacji pozarządowych oraz wycieczki do :

- banku,
- biura maklerskiego,
- towarzystwa ubezpieczeniowego,
- urzędu pracy,
- zakładu ubezpieczeń społecznych.

Osiągnięcie założonych celów kształcenia ułatwią :

- roczniki statystyczne,
- książki i czasopisma o treści gospodarczej dostępne w bibliotece szkolnej,
- komputer z odpowiednim oprogramowaniem i dostępem do Internetu.

Realizując program nauczania, niezależnie od stosowanych metod należy nauczać ucznia umiejętności robienia dobrych notatek z wykładu. Problem ten bardzo często bywa niedoceniany zarówno przez uczniów, jak i przez nauczycieli. Dobrze zrobiona notatka jest bardzo często pomocna podczas przygotowania się do zajęć a jeszcze częściej do powtarzania materiału.

3.4 Środki dydaktyczne

Do osiągnięcia celów przy realizacji autorskiego programu nauczania Kluczowych Kompetencji niezbędne są następujące środki dydaktyczne.

Lp.	Niezbędne do realizacji programu KK	Środki na wyposażeniu pracowni
1.	Stanowisko komputerowe	Pisaki
2.	Kamera	Foliogramy
3.	Aparat fotograficzny	Masa klejąca
4.	Nośnik pamięci zewnętrznej	Ekran
5.	Tablica interaktywna	Rzutnik
6.	Rzutnik multimedialny	Zestaw plansz
7.	Plansze interaktywne	
8.	Literatura fachowa z zakresu przedsiębiorczości i ekonomii	
9	Podręczniki podstawowe i uzupełniające	

10.	Poradniki dla nauczyciela	
11.	Testy z zakresu przedsiębiorczości	
12.	Materiały edukacyjne: filmy, prezentacje multimedialne, programy edukacyjne	
13.	Laptop	

3.5 Spis wykorzystywanej literatury

Podczas realizacji programu autorskiego będzie wykorzystywana następująca literatura:

- Przy realizacji każdego modułu zalecana literatura: *Przedsiębiorczość bez tajemnic* S. Gregorczyk, M. Romanowska, A. Sopińska, P. Wachowiak – podręcznik oraz *Przedsiębiorczość bez tajemnic* S. Gregorczyk, M. Romanowska, A. Sopińska, P. Wachowiak – ćwiczenia, Wyd. WSiP;
- Przy realizacji niektórych modułów zalecana literatura: *Czas na przedsiębiorczość* Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmijko – podręcznik oraz *Czas na przedsiębiorczość* Katarzyna Garbacik, Magdalena Żmijko – ćwiczenia. Wyd. PWN;
- Roczniki Statystyczne.

3.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej:

- podręczniki,
- zeszyty ćwiczeń,
- zestawy biurowe,
- foliogramy o tematyce z przedsiębiorczości,
- rzutnik pisma, rzutnik multimedialny,
- laptop, drukarka,
- czasopisma „Marketing i rynek”, „Marketing w praktyce”, „Ekonomika i organizacja przedsiębiorstw”,
- roczniki statystyczne,
- aparat,
- kamera,
- biblioteczka z fachową literaturą.

4. Opis założonych osiągnięć ucznia

4.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

Nazwa działu	Stopień dopuszczający	Stopień dostateczny	Stopień dobry	Stopień bardzo dobry	Stopień celujący
Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości	<p>objaśnia pojęcia osobowości człowieka, wymienia cechy osobowości człowieka,</p> <p>definiuje pojęcie potrzeby, podaje przykłady potrzeb,</p> <p>podaje przykłady postaw przedsiębiorczych,</p> <p>rozdziela zachowania uległe, agresywne, asertywne,</p> <p>objaśnia zasady autoprezentacji.</p>	<p>wymienia typy osobowości człowieka,</p> <p>rodzaje potrzeb według A. Masłowa,</p> <p>rozpoznaje obszary własnych zachowań asertywnych, uległych, agresywnych,</p> <p>podaje treści które powinny być przekazywane podczas autoprezentacji.</p>	<p>charakteryzuje poszczególne typy osobowości,</p> <p>przyporządkowuje i umiejscawia poszczególne potrzeby w hierarchii potrzeb A. Masłowa,</p> <p>wskazuje sytuacje w których asertywne zachowanie ułatwia budowanie właściwych relacji między ludźmi,</p> <p>wskazuje błędy popełniane podczas autoprezentacji.</p>	<p>na podstawie własnych cech osobowości określa swój typ osobowości,</p> <p>analizuje motywacje związane z podjęciem pracy zawodowej,</p> <p>analizuje rodzaje potrzeb, które mogą być zaspokajane w ramach pracy zawodowej,</p> <p>planuje doskonalenie własnych zachowań asertywnych,</p> <p>wskazuje przyczyny zachowań agresywnych i uległych,</p> <p>omówi techniki wywierania wpływu na innych ludzi.</p>	<p>analizuje możliwości osobowe osób o różnej osobowości,</p> <p>charakteryzuje hierarchię własnych potrzeb i uzasadnia przyjętą kolejność,</p> <p>uzasadnia znaczenie asertywnego zachowania w budowaniu właściwych relacji międzyludzkich,</p> <p>wyjaśni znaczenie autoprezentacji przy wywieraniu wpływu na innych ludzi.</p>
Makrouwarunkowania przedsiębiorczości	<p>interpretuje pojęcie rynku,</p> <p>wskazuje elementy rynku,</p> <p>definiuje prawo popytu i podaży,</p> <p>definiuje pojęcie pieniądza,</p> <p>interpretuje pojęcia:</p>	<p>interpretuje prawo popytu i podaży,</p> <p>wskazuje czynniki wpływające na popyt i podaż,</p> <p>wskazuje cechy i funkcje pieniądza,</p>	<p>prezentuje na wykresie zależności między popytem a ceną oraz podażą a ceną,</p> <p>wskazuje poza cenowe czynniki wpływające na popyt i podaż,</p> <p>omawia przyczyny pojawienia się</p>	<p>analizuje działanie mechanizmu rynkowego,</p> <p>wyjaśni znaczenie mechanizmu rynkowego dla gospodarki rynkowej,</p> <p>wyjaśnia związki pomiędzy cechami a funkcjami pieniądza,</p>	<p>analizuje reakcję konsumentów, producentów na zmiany cen,</p> <p>analizuje zagrożenia dla pełnienia przez pieniądza jego funkcji,</p> <p>analizuje tempo wzrostu gospodarczego w</p>

	<p>inflacja, bezrobocie,</p> <p>wymienia podstawowe mierniki wzrostu gospodarczego,</p> <p>interpretuje pojęcie rynku pracy,</p> <p>interpretuje pojęcie osoby bezrobotnej, rozróżnia podmioty występujące na rynku pracy.</p>	<p>wyjaśnia co to jest PKB, PNB, DN,</p> <p>wymienia rodzaje bezrobocia,</p> <p>wymienia aktywne i pasywne formy walki z bezrobociem.</p>	<p>pieniądza,</p> <p>analizuje skutki inflacji,</p> <p>dopasowuje podmioty występujące na rynku pracy do strony popytu i podaży na tym rynku,</p> <p>definiuje pojęcie stopy bezrobocia.</p>	<p>obliczy dynamikę PKB,</p> <p>analizuje zależności między popytem, podażą, a wysokością wynagrodzenia na rynku pracy.</p>	<p>kraju,</p> <p>analizuje zmiany poziomu inflacji w Polsce,</p> <p>wskazuje i analizuje bieżące wydarzenia na rynku pracy,</p> <p>wybiera i uzasadnia swój wybór walki z bezrobociem dla regionu Lubelszczyzny.</p>
Przedsiębiorczość w sferze życia zawodowego	<p>wymieni uczestników otoczenia konkurencyjnego,</p> <p>przy pomocy nauczyciela wymienia funkcje kierownicze,</p> <p>wymieni formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw,</p> <p>wskazuje podstawowe elementy biznesplanu i cel sporządzania jego,</p> <p>przy pomocy nauczyciela wyjaśnia pojęcia: mobbing, korupcja, zachowanie etyczne i nieetyczne,</p> <p>wie jakie czynniki wpływają na sukces i niepowodzenie działalności przedsiębiorstwa.</p>	<p>scharakteryzuje uczestników otoczenia konkurencyjnego,</p> <p>omówi czynniki wpływające na skuteczność kierowania i scharakteryzuje style kierowania,</p> <p>scharakteryzuje podstawowe narzędzia motywacyjne,</p> <p>scharakteryzuje formy prawno-organizacyjne przedsiębiorstw,</p> <p>wskazuje korzyści wynikające z planowania działalności gospodarczej,</p> <p>wskazuje zasady etyki zawodowej,</p> <p>wymieni sposoby ograniczenia ryzyka w prowadzeniu działalności gospodarczej.</p>	<p>ustali konkurentów danego przedsiębiorstwa,</p> <p>analizuje czynniki wpływające na wybór formy organizacyjno-prawnej działalności gospodarczej,</p> <p>wskazuje korzyści i zagrożenia wynikające z prowadzenia przedsiębiorstwa jednoosobowego,</p> <p>wskazuje procedurę postępowania w celu uruchomienia działalności gospodarczej,</p> <p>uzasadnia celowość sporządzania biznesplanu,</p> <p>analizuje elementy prostego biznesplanu,</p> <p>wskazuje zasady etycznego postępowania w różnych sytuacjach zawodowych,</p> <p>charakteryzuje rodzaje restrukturyzacji.</p>	<p>ocenia bariery wejścia do danej branży,</p> <p>wymieni czynniki, które powinny być brane pod uwagę przy budowaniu strategii,</p> <p>wskazuje własne predyspozycje do prowadzenia działalności gospodarczej w formie spółki lub jednoosobowego przedsiębiorstwa,</p> <p>wskazuje lokalne instytucje związane z rejestracją działalności gospodarczej,</p> <p>oceni przydatność poszczególnych form prawno-organizacyjnych przedsiębiorstw w zależności od rodzaju i wielkości przedsiębiorstwa,</p> <p>analizuje znaczenie planowania w działalności przedsiębiorcy,</p> <p>analizuje zasady etyki dla zawodu technika-ekonomista.</p>	<p>uzasadnia dlaczego przedsiębiorca powinien badać otoczenie konkurencyjne,</p> <p>porównuje warunki prowadzenia działalności gospodarczej w formie przedsiębiorstwa jednoosobowego z innymi formami organizacyjno-prawnymi,</p> <p>uzasadni, dlaczego skuteczniejsze jest nagradzanie niż karanie,</p> <p>sporządzi i prezentuje biznesplan prostej działalności gospodarczej,</p> <p>analizuje znaczenie zachowań etycznych w różnych sytuacjach zawodowych,</p> <p>uzasadnia, dlaczego ryzyko w działalności gospodarczej jest nieuniknione.</p>
Przedsiębiorczość w rodzinie	<p>identyfikuje potrzeby członków rodziny,</p> <p>wskazuje podstawowe źródło pracy,</p>	<p>wymienia sposoby zaspokajania potrzeb i odróżnia dobra konsumpcyjne od dóbr produkcyjnych,</p>	<p>odróżnia potrzeby indywidualne od potrzeb zbiorowych,</p> <p>wskazuje zasady zawierania i rozwiązywania</p>	<p>planuje potrzeby bieżące i przyszłe,</p> <p>wykorzystuje przepisy prawa pracy do rozwiązywania podstawowych problemów</p>	<p>planuje potrzeby poszczególnych członków swojej rodziny,</p> <p>wskazuje odpowiednio do sytuacji przepisy</p>

	<p>wymienia różne formy zatrudnienia i wynagrodzeń,</p> <p>wymienia trzy filary zabezpieczenia społecznego,</p> <p>definiuje pojęcie giełdy papierów wartościowych,</p> <p>wskazuje możliwości inwestowania na giełdzie i zna inne formy lokowania pieniędzy,</p> <p>odróżnia wydatki konsumpcyjne od wydatków inwestycyjnych,</p> <p>interpretuje pojęcie gospodarstwa domowego,</p> <p>wskazuje źródła dochodów gospodarstw domowych.</p>	<p>wskazuje inne przykładowe źródła prawa pracy,</p> <p>rozpoznaje rodzaje umów dotyczących wykonywania pracy,</p> <p>charakteryzuje różne formy wynagrodzeń,</p> <p>wymienia przykłady OFE,</p> <p>wskazuje rodzaje papierów wartościowych, którymi obraca się na giełdzie,</p> <p>zna formy lokowania pieniędzy i umie je charakteryzować,</p> <p>potrafi scharakteryzować ubezpieczenia majątkowe,</p> <p>rozróżnia gospodarstwa domowe ze względu na źródła dochodów.</p>	<p>umowy o pracę,</p> <p>identyfikują podstawowe prawa pracownika i pracodawcy w świetle uregulowań prawa pracy,</p> <p>wskazuje różnicę między zatrudnieniem stałym i dorywczym,</p> <p>wskazuje zasady zabezpieczenia emerytalnego,</p> <p>rozróżnia inwestycje rzeczowe od finansowych,</p> <p>rozróżnia rynek pierwotny i wtórny,</p> <p>wskazuje zależności między wysokością dochodów gospodarstwa domowego a strukturą jego wydatków.</p>	<p>związanych z funkcjonowaniem na rynku pracy,</p> <p>rozróżnia płacę brutto i netto,</p> <p>oblicza wysokość składki na ubezpieczenie społeczne,</p> <p>wskazuje sposób postępowania w przypadku inwestowania na giełdzie papierów wartościowych,</p> <p>odróżnia ubezpieczenia obowiązkowe od ubezpieczeń indywidualnych,</p> <p>analizuje strukturę własnego budżetu.</p>	<p>prawa pracy,</p> <p>obliczy dochody brutto i netto,</p> <p>wymienia i wypełnia deklarację ZUS,</p> <p>analizuje możliwości minimalizowania ryzyka w przypadku inwestowania na giełdzie papierów wartościowych w oparciu o rzeczywiste informacje z rynku,</p> <p>oceni korzyści wynikające z różnych typów ubezpieczeń,</p> <p>analizuje budżet swojego gospodarstwa.</p>
<p>Zachowania przedsiębiorcze w sferze działań na rzecz środowiska</p>	<p>definiuje pojęcie budżetu samorządowego,</p> <p>wskazuje podstawowe źródła dochodów i wydatki budżetów państwa,</p> <p>definiuje pojęcia: organizacja pozarządowa, wolontariusz, donator, fundacja, stowarzyszenie.</p>	<p>wskazuje rolę budżetu samorządowego w gospodarce,</p> <p>wskazuje składniki majątku samorządowego,</p> <p>wymienia rodzaje organizacji pozarządowych.</p>	<p>analizuje strukturę wydatków i dochodów budżetów samorządowych w Polsce,</p> <p>potrafi określić działalność organizacji pozarządowych.</p>	<p>charakteryzuje ustawowe zadania gminy, powiatu, województwa,</p> <p>charakteryzuje trójszczeblowy system władz lokalnych w Polsce,</p> <p>charakteryzuje zachowania przedsiębiorcze działalności organizacji pozarządowych,</p> <p>wskazuje źródła finansowania działalności organizacji pozarządowych.</p>	<p>analizuje bieżące zadania związane z polityką fiskalną na poziomie swojej gminy,</p> <p>uzasadnia potrzebę istnienia organizacji pozarządowych,</p> <p>wskazuje konieczność wspierania przez państwo i samorząd terytorialny organizacji pozarządowych,</p> <p>zidentyfikuje i scharakteryzuje organizacje pozarządowe działające w środowisku lokalnym.</p>

4.2 Główne narzędzia kontroli

Ocena poziomu postępów i osiągnięć ucznia jest nierozłączną częścią procesu edukacyjnego. Przedmiotem zarówno bieżącej, jak i końcowej oceny powinien być nie tylko stan wiedzy uczniów, lecz również ich postępy w nabywaniu umiejętności. Rozpoczynając zajęcia z podstaw przedsiębiorczości, należy zdiagnozować wiedzę i umiejętności ucznia nabyte w gimnazjum w ramach przedmiotu wiedza o społeczeństwie. Można przeprowadzić sprawdzian, który będzie obejmował wszystkie treści z zakresu podstaw przedsiębiorczości lub podzielić to badanie na części – czyli zdiagnozować wiedzę przed przystąpieniem do każdej z pięciu części programu. Podstawą oceny postępów ucznia powinna być przede wszystkim systematyczna obserwacja pracy i aktywność ucznia. Ważne jest przekazywanie uczniowi informacji o jego stopniu opanowania umiejętności. Należy też zwracać szczególną uwagę na postawy uczniów i ich aktywność.

Poza standardowymi sposobami sprawdzania wiedzy i umiejętnościami uczniów, powinny być wykorzystywane formy zadań grupowych, pozwalające na ewaluację umiejętności związanych z komunikacją interpersonalną oraz funkcjonowaniem w społeczności. Szczególnie ważne jest, aby uczniowie wspólnie zaprezentowali projekt wymagający dłuższych prac przygotowawczych i samodzielnego poszukiwania informacji. Cennym uzupełnieniem procesu sprawdzania powinny być prace domowe. Zadania te powinny być ukierunkowane na konkretne problemy ekonomiczne i biznesowe oraz stymulować do wyszukiwania informacji w różnych źródłach.

Podczas oceny brane będzie pod uwagę przedsiębiorcze, innowacyjne zachowanie, ale również zmotywowanie uczniów, zachęcenie ich do podejmowania działań i rozwoju intelektualnego.

Formy oceny:

- Sprawdziany pisemne (opisowe i testy),
- Kartkówki,
- Odpowiedzi ustne,
- Projekty,
- Zadania domowe,
- Referaty,
- Aktywność uczniów na zajęciach,
- Zaangażowanie w organizowane konkursy.

Zasady oceniania zgodne z Wewnątrzszkolnym Systemem Oceniania:

- Nauczyciel jest obowiązany do jawnego podawania ocen (ze sprawdzianów, kartkówek, referatów, projektów, prac domowych, odpowiedzi ustnych) oraz każdy uczeń ma prawo wglądu do swoich ocenionych prac. Ocena z odpowiedzi ustnej powinna być uzasadniona przez nauczyciela.
- Sprawdziany pisemne przeprowadza się po każdym dziale z dwutygodniowym wyprzedzeniem (wpis informujący do dziennika) i podaniem zakresu materiału, poprzedzone lekcją powtórzeniową.
- Uczeń, który nie pisał sprawdzianu i uczeń, który otrzymał ze sprawdzianu ocenę niedostateczną, ma obowiązek zaliczenia materiału w ciągu 2 tygodni od dnia pisania sprawdzianu, w terminie i formie ustalonej z nauczycielem.
- Nauczyciel ocenia wszystkie prace pisemne ucznia w czasie do 2 tygodni od jego napisania.
- Kartkówki obejmują materiał z trzech ostatnich lekcji (nie muszą być zapowiadane).

- Zadania domowe będą sprawdzane przez nauczyciela (ich ilość zależy będzie od nauczyciela).
- Uczeń ma prawo zgłosić przed lekcją jedno nieprzygotowanie w ciągu półroczu (brak zeszytu, pracy domowej, niegotowości do odpowiedzi). Później otrzymuje ocenę niedostateczną.
- Aktywność na lekcji nagradzana będzie „plusami”. Za 5 plusów uczeń otrzymuje ocenę bardzo dobrą.
- Zaangażowanie w konkursach nagradzane jest oceną bardzo dobry z aktywności.
- Ocena końcowa uwzględnia wyniki za pierwszy i drugi okres nauki .

4.3 Przykład testu wyboru z działu I „Psychologiczne i socjologiczne uwarunkowania przedsiębiorczości”

1. Osoba depresyjna, która nie wie, co chce osiągnąć w życiu, jest:
  - a) sangwinikiem,
  - b) melancholikiem,
  - c) cholerykiem.
2. Osoba, która lubi współzawodnictwo i zawsze stara się odgrywać dominującą rolę, ma osobowość typu:
  - d) ekonomicznego,
  - e) politycznego,
  - f) teoretycznego.
3. Najbardziej pożądanym typem osobowości i pracownika na stanowisku nauczyciela wychowania przedszkolnego jest następujący typ osobowości:
  - a) społeczny,
  - b) polityczny,
  - c) teoretyczny.
4. Hierarchia potrzeb opisuje dążenie człowieka do zaspokojenia:
  - a) pięciu poziomów potrzeb,
  - b) sześciu poziomów potrzeb,
  - c) siedmiu poziomów potrzeb.
5. Cechą potrzeb człowieka jest:
  - a) nieograniczoność,
  - b) jednorodność,
  - c) niezmienność w czasie.
6. „Nie pójdę z Tobą dzisiaj do sklepu, ponieważ muszę pomóc mamie w domu”. Podana wypowiedź świadczy o zachowaniu:
  - a) uległym,
  - b) asertywnym,
  - c) agresywnym.
7. Rola stratega, która polega na określaniu kierunków i sposobów działania organizacji, jest rolą:
  - a) społeczną,
  - b) organizacyjną,
  - c) interpersonalną.
8. Rola polegająca na podejmowaniu decyzji jest rolą:
  - a) decyzyjną,
  - b) interpersonalną,

- c) informacyjną.
- 9. Pierwsze wrażenie podczas spotkania jest wynikiem przede wszystkim:
  - a) mimiki i gestów (mowy ciała),
  - b) barwy naszego głosu,
  - c) tego, co mówimy.
- 10. Patrzenie ponad głowę rozmówcy oraz ściskanie dłoni w pięści może oznaczać:
  - a) poczucie komfortu psychicznego,
  - b) poczucie zagrożenia,
  - c) nastawienie wrogie.
- 11. Gdy pracownik nie wie, jak w danej sytuacji zachowa się menadżer, przede wszystkim powinien stosować technikę:
  - a) sympatii,
  - b) niedostępności,
  - c) odwoływania się do społecznego dowodu słuszności.
- 12. Kontakt wzrokowy z rozmówcą w trakcie rozmowy powinien wynosić:
  - a) mniej niż 30% czasu rozmowy,
  - b) 30-60% czasu rozmowy,
  - c) Powyżej 60% czasu rozmowy.
- 13. Na czym polega motywowanie?
  - a) na namawianiu ludzi do lepszej pracy,
  - b) na skłanianiu ludzi za pomocą różnych działań, by chętnie i dobrze wykonywali powierzone im zadania,
  - c) na ciągłej kontroli podwładnych pod kątem realizowanych zadań i, w zależności od wyników pracy, karaniu ich lub nagradzaniu.
- 14. Co to są narzędzia motywacyjne?
  - a) bodźce stosowane przez przełożonego, w celu osiągnięcia określonych postaw i zachowań podwładnych,
  - b) wszelkie urządzenia i maszyny, za pośrednictwem których przełożony może realizować proces motywowania,
  - c) zestaw materialnych środków kształtujących zachowania podwładnych.
- 15. Aby proces motywowania był skuteczny, przełożony musi:
  - a) wskazywać cele podwładnych,
  - b) ciągle kontrolować podwładnych,
  - c) uwzględniać swoje potrzeby.

4.4 Przykład testu wyboru z „Mechanizmu funkcjonowania rynku” i „Bezrobocia”

- 1. Wielkość popytu na dobro to:
  - a) liczba klientów zainteresowanych zakupem dobra,
  - b) ilość dobra, która znajduje nabywców po określonej cenie,
  - c) ilość dobra dostępna na rynku.
- 2. Jaką funkcję pełni rynek w gospodarce rynkowej?
  - a) dostarcza informacji o bogactwie obywateli,
  - b) umożliwia podział zasobów,
  - c) pełni rolę mechanizmu sterującego zachowaniami jej podmiotów, tj. podejmowaniem decyzji dotyczących wytwarzania, podziału lub konsumpcji dóbr i usług.

3. Jeżeli cena dobra rośnie, to:
  - a) rośnie wielkość podaży innego dobra,
  - b) rośnie wielkość popytu na to dobro,
  - c) zmienia się wielkość popytu i podaży tego dobra.
4. Na rynku dóbr produkcyjnych następuje wymiana:
  - a) maszyn, surowców i innych materiałów wykorzystywanych w produkcji dóbr i usług,
  - b) produktów przemysłowych,
  - c) pracy ludzkiej, wykorzystywanej do produkcji.
5. Obieg okrężny dochodów polega na:
  - a) wymianie dochodów między uczestnikami gospodarki,
  - b) stałym przepływie między uczestnikami gospodarki: zasobów, dóbr i usług oraz środków pieniężnych,
  - c) stałym do pływie do budżetu państwa podatków obywateli, w zamian za dobra użyteczności publicznej, np. drogi.
6. Z jaką funkcją pieniądza wiąże się określenie: pieniądz jest powszechnie akceptowanym „towarem”, za który każdy sprzedawca gotów jest oddać swój towar?
  - a) środkiem wymiany,
  - b) miernikiem wartości,
  - c) środkiem płatniczym.
7. Pracownik najemny reprezentuje:
  - a) stronę popytową rynku pracy (zgłasza popyt),
  - b) stronę podażową na rynku pracy (zgłasza swoje umiejętności i kwalifikacje).
8. Zależność między popytem na pracę, a stawką płac jest:
  - a) malejąca,
  - b) rosnąca.
9. Podaż pracy rośnie, jeśli rosną płace, co oznacza, że relacja między tymi zmiennymi jest:
  - a) malejąca,
  - b) rosnąca.
10. Ludność w wieku produkcyjnym to:
  - a) jedynie zatrudnieni,
  - b) jedynie ludność aktywna zawodowo,
  - c) suma ludności aktywnej zawodowo i biernie zawodowo.
11. Jak inaczej określa się bezrobocie naturalne?
  - a) jako bezrobocie koniunkturalne,
  - b) jako bezrobocie strukturalne,
  - c) jako bezrobocie frykcyjne lub płynne.

5. Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja programu nauczania podstaw przedsiębiorczości będzie prowadzona przez cały czas jego realizacji i po zakończeniu wdrażania. Głównym celem ewaluacji programu będzie sprawdzenie stopnia realizacji zamierzonych zadań, tak aby realizacja programu przyniosła wymierne korzyści dla młodzieży i nauczycieli. **Ewaluację przeprowadzą:**

- realizujący program,
- dyrekcja szkoły,
- osoby nadzorujące realizację założeń projektu Szkoła Kluczowych Kompetencji – Program rozwijania umiejętności uczniów szkół Polski Wschodniej.

Ewaluacja programu prowadzona będzie pod kątem poprawy jakości kształcenia w zakresie przedsiębiorczości oraz rozwoju innowacyjności wśród młodzieży poprzez realizowane działania w programie.

Proponuje się następujące **metody i narzędzia ewaluacji:**

- analizę dokumentów szkolnych (dziennika lekcyjnego, rozkładu materiału),
- ankietowanie uczniów i rodziców (ankieta),
- samoocenę nauczyciela (arkusz samooceny),
- pomiar dydaktyczny (test na wejściu i na zakończeniu cyklu kształcenia oraz wyniki osiągnięte przez uczestników na egzaminie potwierdzającym kwalifikacje zawodowe)

Informacji na temat ewaluacji mogą udzielać:

- nauczyciel prowadzący zajęcia, uczniowie uczestniczący w programie,
- dyrekcja szkoły,
- osoby wyznaczone przez organ realizujący projekt.

Prezentacja danych z ewaluacji sporządzona będzie w formie raportu.

ANKIETA

dla ucznia kl. I technikum ekonomicznego po zakończonym cyklu nauczania

Interesują mnie Twoje zainteresowania, uzdolnienia, dotychczasowe osiągnięcia w różnych dziedzinach życia, a także Twoja opinia na temat zajęć z podstaw przedsiębiorczości.

Twoje odpowiedzi pozwolą mi na lepsze poznanie Ciebie i Twoich rówieśników, na lepszą organizację wspólnej pracy, a także pracy w grupie, na wyeliminowanie błędów, co na pewno będzie sprzyjało miłej atmosferze zajęć i osiągnięciu przez Ciebie lepszych wyników w nauce. Będę wdzięczna za szczerość!

Podkreśl właściwą odpowiedź lub wpisz własną:

1. Jestem pracowity, wytrwały, systematyczny. TAK NIE.....
2. Lubię się uczyć. TAK NIE.....
3. Uważam, że jestem inteligentny. TAK NIE.....
4. Jestem dumny ze swoich osiągnięć szkolnych. TAK NIE.....
5. Interesuję się.....
6. Czy masz jakieś specjalne uzdolnienia (językowe, artystyczne, sportowe, inne?)
.....
7. Czy masz osiągnięcia pozaszkolne? Jakie?.....
8. Czy lubisz pracę w grupie? TAK NIE NIEZBYT Uzasadnij swoją odpowiedź.
.....
9. Czy potrafisz pracować na komputerze? TAK NIE.....
10. Czy czytasz książki? TAK NIE RZADKO.....
11. Czy czytasz czasopisma o tematyce ekonomicznej? TAK NIE RZADKO
12. Czy interesujesz się sprawami gospodarczymi Polski? TAK NIE.....
13. Czy jasno i wyraźnie wyjaśniam, czego nauczysz się na naszych lekcjach z podstaw przedsiębiorczości? TAK NIE
14. Czy uważasz, że podana tematyka zajęć z przedsiębiorczości może Ciebie zainteresować? Może należałoby coś zmienić? (wpisz swoją opinię).....
.....
15. Czy sądzisz, że umiejętność poszukiwania informacji i korzystania z różnych źródeł jest w dzisiejszych czasach: BARDZO POTRZEBNA, PRZYDAJE SIĘ, JEST NIEPOTRZEBNA?.....

Dziękuję za szczere odpowiedzi. Myślę, że będzie nam się dobrze pracowało.
Życzę Ci powodzenia i samych sukcesów!

Bibliografia

- [1] Gregorczyk S., Romanowska M. Sopińska A., Wachowiak P., *Przedsiębiorczość bez tajemnic* – program nauczania, WSiP, Warszawa 2007.
- [2] Gregorczyk S., Romanowska M. Sopińska A., Wachowiak P., *Przedsiębiorczość bez tajemnic* – podręcznik, WSiP, Warszawa 2002.
- [3] Korba J., Mistrza M., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości* – program nauczania, OPERON, Gdynia 2004.
- [4] Majewski B., Tomaszewski A., *ABC przedsiębiorczości*, WSiP, Warszawa 2009.
- [5] Makiełka Z., Rachwał T., *Program nauczania podstaw przedsiębiorczości*, Nowa Era, Warszawa 2002.
- [6] Musiałkiewicz J., *Podstawy przedsiębiorczości*, EKONOMIK 2002.
- [7] Rozporządzenie MEN z dnia 23 grudnia 2008r. (Dz. U. z 2009 Nr 4, poz.17) w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół.
- [8] Rozporządzenie MEN z dnia 6 stycznia 2009 roku w sprawie dopuszczenia do użytku szkolnego programów wychowania przedszkolnego, programów nauczania i podręczników oraz cofania dopuszczenia.
- [9] Rycerz Joanna, *Diagnoza regionalna implementacji Kompetencji Kluczowych w kontekście potrzeb i uwarunkowań lokalnych, regionalnych, oświaty oraz rynku pracy w województwie lubelskim*, Lublin 2009.
- [10] Sempruch Jolanta, *Założenia, zasady opracowania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, WSEI, Lublin 2009.
- [11] Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE).

Autor
Wojciech Szeleźniak

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Zespół Szkół Chemicznych i Przemysłu Spożywczego
w Lublinie**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin 2009

Spis treści

Wstęp.....	5
1. Charakterystyka programu	7
2. Cele edukacyjne	9
2.1. Cele ogólne	9
2.2. Cele wynikające z podstawy programowej	10
2.3. Cele wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość	12
2.4. Cele wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty.....	12
2.5. Cele wynikające z profilu zawodowego.....	13
3. Procedury osiągnięcia celów	17
3.1. Integracja międzyprzedmiotowa.....	17
3.2. Metody i środki dydaktyczne	18
3.3. Technologie informacyjne w realizacji programu podstaw przedsiębiorczości..	20
3.4. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia	22
3.5. Kryteria ocen z podstaw przedsiębiorczości	22
4. Treści nauczania.....	25
4.1. Człowiek – istota przedsiębiorcza	25
4.2. Gospodarka rynkowa.....	26
4.3. Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej	27
4.4. Instytucje gospodarki rynkowej.....	28
4.5. Państwo w gospodarce rynkowej	28
4.6. Człowiek w gospodarce rynkowej.....	29
4.7. Integracja gospodarcza ze światem	31
5. Rozkład materiału nauczania	33
6. Zamierzone osiągnięcia ucznia i oceny.....	34
7. Procedura ewaluacji programu nauczania.....	35
Bibliografia.....	37

Wstęp

Niniejszy program nauczania stanowi modyfikację programu nauczania w zakresie podstawowym dla Liceum Ogólnokształcącego, Liceum Profilowanego i Technikum wydawnictwa „Operon”, autorstwa Jarosława Korby, Mirosława Mistrzaka i Zbigniewa Smutka o numerze dopuszczenia DKOS-5002-9/03.

Zmodyfikowany program nauczania powstał w oparciu o:

- 1) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej w sprawie dopuszczenia do użytku w szkolne programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia podręczników /Dz. U. z 08.06.2009r nr 89 poz.730/,
- 2) Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół /Dz. U. Nr 51 z 29.05.2002r. ze zmianami z dnia 6.09.2003r. i 13.01.2005r./,
- 3) Zalecenia Departamentu Europejskiego i Rady z dnia 18.12.2006r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE),
- 4) Standardów wymagań egzaminacyjnych dla profilu zawodowego.

Program nauczania został zmodyfikowany zgodnie z formalnymi wymogami ministerialnymi dotyczącymi konstruowania programów nauczania i zawiera:

- Szczegółowe cele edukacyjne,
- Materiał nauczania związany ze szczegółowymi celami edukacyjnymi, zawierający treści nauczania zawarte w podstawie programowej,
- Procedury osiągnięcia szczegółowych celów edukacyjnych,
- Opis założonych osiągnięć uczniów i sposoby ich oceniania,
- Omówienie założeń dydaktycznych i wychowawczych w oparciu o które program został skonstruowany,
- Procedurę ewaluacji programu nauczania.

1. Charakterystyka programu

Program „Podstawy przedsiębiorczości” oparty jest na aktualnie obowiązującej podstawie programowej i programie nauczania wydawnictwa „Operon”, ale również zawiera treści oraz cele wynikające z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego dotyczącego kompetencji kluczowych w zakresie inicjatywności i przedsiębiorczości. W programie sformułowano treści i cele nauczania tak, aby istniała możliwość indywidualizacji procesu dydaktycznego oraz dostosowania go do możliwości percepcyjnych poszczególnych uczniów.

Program nauczania będzie realizowany w klasie II i III Technikum Przemysłu Chemicznego przy Zespole Szkół Chemicznych i Przemysłu Spożywczego im. Gen. F. Kleeberga w Lublinie przez nauczyciela podstaw przedsiębiorczości mgr Wojciecha Szeleźniaka – nauczyciela z sześcioletnim stażem pracy, w ciągu dwóch lat w wymiarze jednej godziny tygodniowo. W związku z tym w programie uwzględniono typ szkoły, profil zawodowy klasy w której program będzie realizowany. Wzięto pod uwagę także specyfikę miejsca – czynniki lokalne i regionalne, głównie w oparciu o diagnozę rynku pracy Lubelszczyzny. Konstrukcja programu uwzględnia strukturę podręcznika i zadania zawarte w zeszytach ćwiczeń.

Koncepcja programu nauczania zakłada realizację celów podstawy programowej w czterech obszarach tematycznych:

- człowiek jako istota przedsiębiorcza,
- gospodarka rynkowa – podstawowe zagadnienia zakresu ekonomii,
- człowiek w gospodarce,
- Polska w organizacjach międzynarodowych.

Największy nacisk program kładzie na kształtowanie przedsiębiorczych postaw ucznia, zawężając teoretyczne zagadnienia ekonomiczne. Zagadnienia teoretyczne poznawane w trakcie realizacji programu będą konieczne jedynie do wykonywania ćwiczeń kształtujących kluczowe kompetencje z zakresu tego przedmiotu. Przedmiot podstawy przedsiębiorczości ma na celu przygotowanie młodego człowieka do aktywnego udziału w życiu gospodarczym i społecznym. Powinien kształtować przede wszystkim przedsiębiorcze postawy uczniów, takie jak:

- podejmowanie z własnej inicjatywy działań związanych z rozwojem zawodowym, poszukiwaniem pracy i podejmowaniem działalności gospodarczej,
- wytrwałość w dążeniu do celu,
- uczenie się na błędach,
- kreatywność, inicjatywność i zachowania etyczne,
- współpraca w zespole i kierowanie zespołem,
- ocena i identyfikowanie własnych mocnych i słabych stron,
- wiara we własne możliwości,
- odpowiedzialność za podejmowane decyzje,
- gotowość do właściwej oceny ryzyka i podejmowania ryzyka.

Program podkreśla znaczenie analizy studium przypadku, aby na podstawie konkretnych sytuacji uczniowie mogli rozwiązywać przedstawione problemy.

Korelacja z innymi przedmiotami ułatwi holistyczne postrzeganie problemów przez uczniów.

Zaproponowane aktywizujące metody pracy mają na celu kształtowanie umiejętności uczniów i zainteresowanie ich przedmiotem.

2. Cele edukacyjne

2.1. Cele ogólne

- Przygotowanie uczniów do aktywnego i świadomego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju oraz Unii Europejskiej.
- Kształcenie postaw rzetelnej pracy i przedsiębiorczości.
- Kształtowanie świadomości etycznej związanej z funkcjonowaniem w życiu osobistym społecznym i gospodarczym.
- Przygotowanie do zarządzania różnymi projektami.
- Kształcenie umiejętności krytycznej oceny otaczającej nas rzeczywistości ekonomicznej.
- Doskonalenie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się przy zastosowaniu różnych środków werbalnych i niewerbalnych.
- Kształtowanie umiejętności rozwiązywania konfliktów.
- Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji.
- Wdrażanie uczniów do rozwijania swoich zainteresowań oraz samodzielnego zdobywania wiedzy i kształtowania umiejętności sprzyjających kształtowaniu postaw kreatywności i inicjatywności.
- Przygotowanie uczniów do dalszego kształcenia, szczególnie w zakresie nauk ekonomicznych.
- Kształtowanie postawy aktywności w poszukiwaniu pracy, jej świadomego wyboru oraz umiejętności przystosowania i reagowania na zmiany zachodzące na rynku pracy.
- Poznawanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej oraz związanych z nią najważniejszych instytucji.
- Rozwijanie zainteresowań i postaw kreatywności i innowacyjności sprzyjających podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej.
- Zapoznanie z podstawowymi zasadami podejmowania i prowadzenia działalności gospodarczej w różnych formach.
- Poznanie roli państwa oraz instytucji UE i prawa przez nich stanowionego w gospodarce rynkowej.
- Przedstawienie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej jako przestrzeni możliwej do zagospodarowania przez polskich przedsiębiorców oraz najpoważniejszych problemów gospodarki europejskiej i światowej.

2.2. Cele wynikające z podstawy programowej

Uczeń potrafi:

- zdefiniować pojęcie osobowości człowieka,
- wymienić cechy instrumentalne i kierunkowe osobowości,
- wymienić mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka, takie jak: potrzeby, uczucia, motywy,
- scharakteryzować mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka,
- analizować mechanizmy zachowania się człowieka w sytuacjach trudnych,
- wymienić cechy osoby przedsiębiorczej,
- wymienić środki komunikacji interpersonalnej (werbalne i niewerbalne),
- scharakteryzować zasady skutecznego komunikowania się,
- scharakteryzować zasady pracy grupowej,
- zdefiniować pojęcie gospodarstwa domowego oraz objaśnić jego rolę w gospodarce,
- objaśnić zależności istniejące pomiędzy gospodarstwem domowym a innymi podmiotami na rynku,
- zdefiniować pojęcie systemu gospodarczego,
- scharakteryzować podstawowe cechy różnych systemów gospodarczych,
- opisać różnice pomiędzy gospodarką rynkową i innymi systemami gospodarczymi,
- zdefiniować i korzystać z pojęć związanych z gospodarką rynkową (popyt, podaż, rynek),
- wymienić cechy gospodarki rynkowej (przedsiębiorczość, własność prywatna, system cen, konkurencja),
- ocenić znaczenie zachęt ekonomicznych dla konsumenta, pracodawcy i przedsiębiorcy,
- zdefiniować pojęcie pieniądza oraz scharakteryzować jego właściwości i formy,
- wymienić funkcje pieniądza,
- zdefiniować pojęcie wartości pieniądza i wymienić czynniki wpływające na wartość pieniądza,
- wymienić i klasyfikować formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw,
- zdefiniować pojęcie działalności gospodarczej,
- wymienić źródła przepisów dotyczących działalności gospodarczej,
- wymienić źródła finansowania firm,
- zdefiniować pojęcie majątku firmy i wymienić składniki majątku przedsiębiorstwa,
- wymienić sposoby i zasady związane z podejmowaniem działalności gospodarczej,
- zdefiniować pojęcie bilansu i rozliczeń finansowych,
- scharakteryzować elementy bilansu firmy, takie jak: aktywa i pasywa,
- określić rolę przedsiębiorstwa w gospodarce rynkowej,
- wymienić podstawowe funkcje banków,
- wymienić zadania banku centralnego i banków komercyjnych,
- scharakteryzować rolę banku centralnego w gospodarce,
- wymienić rodzaje usług bankowych dla ludności i przedsiębiorstw,
- uzasadnić konieczność korzystania z usług bankowych,
- scharakteryzować formy inwestowania na giełdzie,
- sklasyfikować rodzaje ubezpieczeń,

- uzasadnić konieczność istnienia ubezpieczeń,
- scharakteryzować różne koncepcje ekonomiczne dotyczące roli państwa w gospodarce,
- wymienić zakres i pośrednie i bezpośrednie formy interwencjonizmu państwowego oraz podać ich aktualne przykłady,
- opisać wpływ państwa na życie gospodarcze kraju,
- zdefiniować pojęcie budżetu państwa i wymienić funkcje budżetu państwa,
- wyjaśnić zasady polityki budżetowej,
- wymienić źródła finansowania budżetu,
- scharakteryzować system podatkowy w Polsce,
- wymienić i dokonać klasyfikacji wydatków budżetu państwa,
- zdefiniować pojęcia deficytu budżetowego i długu publicznego,
- wymienić czynniki wzrostu gospodarczego,
- scharakteryzować mierniki wzrostu gospodarczego,
- wymienić bariery wzrostu gospodarczego,
- wymienić i opisać przejawy kryzysu ekonomicznego,
- opisać wpływ reklamy na konsumentów,
- wymienić prawa konsumentów,
- wymienić źródła praw konsumenckich,
- wymienić instytucje chroniące konsumentów oraz podać argumenty uzasadniające konieczność ich istnienia,
- wymienić prawa i obowiązki pracowników,
- wymienić źródła praw i obowiązków pracowniczych,
- wymienić rodzaje umów regulujących zatrudnienie,
- podać przykłady największych organizacji związkowych,
- wyjaśnić znaczenie i rolę związków zawodowych,
- scharakteryzować przyczyny i skutki bezrobocia,
- wymienić formy walki z bezrobociem,
- wymienić korzyści wynikające z otwarcia rynków pracy krajów europejskich,
- opisać metody poszukiwania pracy,
- wymienić dokumenty konieczne do ubiegania się o pracę,
- wyjaśnić pojęcie międzynarodowego podziału pracy,
- wymienić formy powiązań gospodarczych z zagranicą,
- wymienić międzynarodowe organizacje gospodarcze, z którymi współpracuje Polska,
- wyjaśnić zasady międzynarodowej współpracy gospodarczej,
- wyjaśnić genezę i przedstawić etapy rozwoju Unii Europejskiej,
- wymienić cele integracji europejskiej,
- wymienić korzyści i zagrożenia wynikające z integracji europejskiej,
- wymienić instytucje UE oraz cele i zasady ich funkcjonowania,
- zdefiniować i wyjaśnić podstawowe pojęcia integracji europejskiej, wchodzące w skład tak zwanego pierwszego filaru UE, jak: wspólny rynek, unia gospodarcza i monetarna, swobodny przepływ towarów, kapitału i usług, swobodny przepływ pracowników, swoboda prowadzenia działalności gospodarczej, polityka konkurencji,
- wymienić podstawowe postanowienia Układu Europejskiego,
- wymienić główne założenia Traktatu Lizbońskiego,
- wymienić główne etapy przebiegu negocjacji akcesyjnych Polski z UE,
- wymienić problemy ekonomiczne współczesnego świata,
- zdefiniować pojęcie globalizacji gospodarki światowej,

- scharakteryzować wpływ procesu globalizacji na zachowania społeczne,
- opisać konsekwencje procesu globalizacji w sferze życia politycznego i kulturalnego świata.

2.3. Cele wynikające z kluczowej kompetencji – inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

- uzasadnić znaczenie takich cech jak kreatywność i innowacyjność w życiu osobistym, społecznym i gospodarczym,
- scharakteryzować zasady pracy grupowej,
- zdefiniować role (lidera, wykonawcy) przyjmowane w grupie,
- ocenić rolę norm i zasad etycznych dla funkcjonowania rynku,
- podać przykłady nieetycznych zachowań związanych z funkcjonowaniem gospodarki rynkowej np. korupcja, dumping, „kreatywna księgowość”, nieuczciwa konkurencja,
- wymienić korzyści i źródła ryzyka związane z prowadzeniem działalności na własny rachunek,
- wymienić zasady etyczne obowiązujące w działalności gospodarczej,
- wymienić sposoby zwalczania przez państwo nieetycznych zjawisk istniejących w życiu społecznym i gospodarczym np. korupcji,
- scharakteryzować zasady etyki pracy,
- podać przykłady zachowań nieetycznych w biznesie i relacjach pracownik-pracodawca,
- podać sposoby przeciwdziałania zjawisku mobbingu w miejscu pracy,
- wymienić czynniki ryzyka związane z inwestowaniem na giełdzie,
- wyjaśnić znaczenie aktywności i kreatywności dla odniesienia sukcesu na rynku pracy,
- zdefiniować pojęcie kompetencji kluczowych,
- wyjaśnić znaczenie kompetencji kluczowych dla funkcjonowania na rynku pracy,

2.4. Cele wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- opisać sytuację gospodarczą Lubelszczyzny,
- wymienić zawody nadwyżkowe i deficytowe na lokalnym rynku pracy,
- scharakteryzować sytuację na lokalnym rynku pracy,
- wymienić przyczyny bezrobocia na lokalnym rynku pracy,
- wymienić lokalne instytucje pośrednictwa pracy,
- wymienić źródła informacji o potencjalnych miejscach pracy,
- scharakteryzować oczekiwania pracodawców wobec pracowników na rynku pracy,
- wyjaśnić konieczność uczenia się przez całe życie oraz ciągłego podnoszenia swoich kwalifikacji, doskonalenia zawodowego i zmiany zawodu w kontekście zmian zachodzących na rynku pracy.

2.5. Cele wynikające z profilu zawodowego

Uczeń potrafi:

- scharakteryzować sytuację rynku pracy pod kątem zawodu w którym się kształci,
- zdefiniować pojęcie kwalifikacji zawodowych,
- wymienić kwalifikacje zawodowe w zawodzie w którym uczeń się kształci,
- wyjaśnić znaczenie kwalifikacji zawodowych na rynku pracy,
- scharakteryzować sposoby współpracy szkoły z pracodawcami branży chemicznej,
- wymienić instytucje wspierające działalności gospodarczą z uwzględnieniem specyfiki branży chemicznej.

Umiejętności ucznia

Uczeń potrafi:

- analizować i stosować zasady racjonalnego gospodarowania w zarządzaniu własnymi pieniędzmi,
- określić relację pomiędzy popytem i podażą,
- wyznaczyć cenę równowagi,
- zaplanować budżet gospodarstwa domowego,
- dokonać uzasadnionego wyboru zachęt ekonomicznych, jako konsument, pracodawca i przedsiębiorca,
- ocenić rolę i funkcje pieniądza w gospodarce,
- wypełnić dokumenty związane z rejestracją podmiotu gospodarczego,
- wykazać korzyści i zagrożenia związane z konkurencją i monopolem,
- ocenić rolę banku centralnego,
- analizować cele i przewidywać skuteczność stosowania narzędzi polityki monetarnej ekspansywnej i restrykcyjnej,
- porównywać oferty różnych banków komercyjnych,
- wybrać najkorzystniejsze sposoby lokowania środków i zaciągania kredytów,
- dokonać wyboru najkorzystniejszej oferty konta osobistego i lokaty,
- analizować i oceniać ryzyko inwestowania na giełdzie,
- analizować i porównywać oferty firm ubezpieczeniowych, funduszy emerytalnych i funduszy powierniczych,
- uzasadnić konieczność swojego przyszłego udziału w systemie emerytalnym,
- rozróżnić rodzaje ubezpieczeń społecznych i określić ich podstawy prawne,
- obliczyć składkę z tytułu ubezpieczeń społecznych z uwzględnieniem części płaconych przez pracownika i pracodawcę,
- ocenić i analizować wpływ deficytu budżetowego i długu publicznego na życie społeczne, polityczne i gospodarcze kraju,
- dokonać analizy celów i przewidzieć skuteczność działania narzędzi polityki fiskalnej,
- analizować i podać propozycje instrumentów polityki gospodarczej państwa sprzyjających rozwojowi przedsiębiorczości,
- ocenić wpływ postępu naukowo-technicznego, zatrudnienia, wydajności pracy oraz efektywności kapitału na rozwój gospodarczy kraju,
- wypełnić zeznanie podatkowe PIT,

- ocenić korzyści i koszty wynikające z postępu naukowo-technicznego,
- analizować i prognozować trendy wzrostu gospodarczego Polski,
- wskazać pozytywne i negatywne przykłady wpływu reklamy na konsumentów,
- dochodzić swoich praw konsumenckich,
- ocenić rolę instytucji chroniących konsumentów,
- porównać prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy wynikające ze stosunku pracy i innych umów,
- ocenić przyczyny, skutki i strukturę bezrobocia w Polsce,
- korzystnie zaprezentować się przyszłemu pracodawcy,
- identyfikować prawa i obowiązki bezrobotnego absolwenta i korzystać ze swoich praw,
- analizować wpływ współpracy gospodarczej z zagranicą na gospodarkę kraju,
- ocenić wpływ swobód gospodarczych Unii Europejskiej na życie ekonomiczne państw członkowskich,
- ocenić realizację postanowień Układu Europejskiego oraz jego wpływ na rozwój gospodarczy kraju,
- ocenić stanowiska negocjacyjne strony polskiej i unijnej w najbardziej kontrowersyjnych obszarach (rolnictwo, swobodny przepływ pracowników, swobodny przepływ kapitału, polityka konkurencji),
- dokonać analizy potencjalnych korzyści i kosztów wynikających z przystąpienia Polski do UE,
- ocenić wpływ globalizacji gospodarki na życie polityczne, społeczne i kulturalne współczesnego świata,
- ocenić konsekwencje procesu globalizacji dla Polski,
- podejmować decyzje w sytuacjach trudnych i ryzykownych,
- określić poziom ryzyka danego przedsięwzięcia,
- dokonać pozytywnej autoprezentacji,
- organizować i zarządzać własnymi działaniami w sferze edukacji,
- identyfikować mocne i słabe strony swojej osobowości w kontekście kompetencji kluczowych i postaw takich jak kreatywność i innowacyjność,
- dokonać analizy wpływu czynników psychologicznych kształtujących zachowania przedsiębiorcze,
- identyfikować i analizować uwarunkowania socjologiczne wynikające z funkcjonowania w różnych grupach społecznych,
- właściwie identyfikować i wypełniać role pełnione w grupie,
- kierować grupą, podejmować decyzje i brać za nie odpowiedzialność,
- rozwiązywać konflikty w grupie, szczególnie w drodze negocjacji,
- przestrzegać zasad etycznego postępowania jako warunku sukcesu w życiu osobistym i zawodowym,
- zaprezentować własne stanowisko, stosując różne środki komunikacji werbalnej i niewerbalnej,
- stosować metody aktywnego poszukiwania pracy z wykorzystaniem instytucji pośrednictwa pracy i najnowszych zdobyczy technologicznych,
- porównać postawy etyczne do postaw uczestników życia gospodarczego,
- zaplanować ścieżkę zawodową i edukacyjną z uwzględnieniem tendencji na rynku pracy,
- rozpoznać związki między instytucjami funkcjonującymi w otoczeniu przedsiębiorstwa

- oraz analizować ich oferty,
- prognozować teraźniejsze i przyszłe zmiany na rynku pracy z uwzględnieniem sytuacji na lokalnym rynku pracy,
  - identyfikować mocne i słabe strony swojej osobowości w powiązaniu z wymaganiami zawodu,
  - zaplanować ścieżkę zawodową i edukacyjną z uwzględnieniem posiadanej wiedzy i umiejętności ogólnych i zawodowych, zainteresowań i zdolności,
  - dokonać analizy uwarunkowań prawnych prowadzenia działalności gospodarczej w tym działalności gospodarczej związanej z profilem zawodowym kształcenia,
  - dokonać wyboru odpowiedniej formy organizacyjnej przedsiębiorstwa do planowanej działalności gospodarczej z uwzględnieniem specyfiki przedsiębiorstw przemysłu chemicznego,
  - dokonać wyboru najkorzystniejszego sposobu finansowania poszczególnych form działalności gospodarczej również dla przedsiębiorstw branży chemicznej,
  - obliczyć wynik finansowy przedsiębiorstwa branży chemicznej,
  - opracować prosty *biznesplan* dla przedsięwzięcia możliwego do zrealizowania na rynku lokalnym w branży, w której uczeń uzyska kwalifikacje zawodowe,
  - prognozować teraźniejsze i przyszłe zmiany na rynku pracy w kontekście zawodu w jakim się kształci,
  - identyfikować potencjalnych pracodawców zgodnie z profilem kształcenia i w prawidłowy sposób nawiązywać i utrzymywać z nimi kontakty,
  - przygotować *curriculum vitae (cv)* i list motywacyjny zgodnie z profilem kształcenia i wymaganiami pracodawców branży chemicznej,
  - przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej w oparciu o analizę przedsiębiorstw przemysłu chemicznego.

Postawy ucznia

Uczeń:

- w sposób tolerancyjny odnosi się do osób o odmiennych cechach osobowości,
- ma obiektywne poczucie własnej wartości oraz potrzebę stałego rozwijania i doskonalenia swej osobowości i postaw przedsiębiorczych,
- eksponuje i rozwija własną postawę kreatywności i inicjatywności w planowaniu kariery zawodowej,
- dostrzega konieczność dostosowania postaw kreatywnych do potrzeb wynikających ze zmian na lokalnym, regionalnym, krajowym i globalnym rynku pracy w aspekcie globalizacji,
- wykazuje zrozumienie dla nadrzędności celów grupowych nad indywidualnymi,
- rozumie potrzebę poszanowania prawa i uczciwego wywiązywania się ze zobowiązań finansowych wobec państwa, instytucji finansowych, przedsiębiorstw,
- ceni wartość pracy swojej i innych,
- wykazuje postawę poszanowania dla pieniądza,
- wykazuje postawę aktywnego, kreatywnego i odpowiedzialnego uczestnictwa w życiu gospodarczym kraju,
- jest świadom istnienia związku własnej kreatywności i innowacyjności z rozwojem regionu i Polski,
- rozumie swoją odpowiedzialność za warunki życia po przejściu na emeryturę,
- ma świadomość znaczenia zagadnień etycznych w życiu społecznym i gospodarczym,

- rozumie potrzebę uczestnictwa Polski w międzynarodowej współpracy gospodarczej,
- ma świadomość wspólnoty i potrzeby współpracy z innymi narodami Europy przy zachowaniu i uszanowaniu własnej odrębności narodowej,
- kształtuje własną postawę patriotyczną i jest świadom roli Polski i polskich przedsiębiorców w funkcjonowaniu gospodarki europejskiej i światowej,
- rozumie potrzebę solidarności społeczności międzynarodowej w rozwiązywaniu problemów współczesnego świata, na przykład efektów nierównomiernego rozwoju (głód, niedożywienie, choroby).

3. Procedury osiągnięcia celów

3.1. Integracja międzyprzedmiotowa

Otoczającego świata nie można postrzegać jedynie jako sumy poszczególnych elementów. Natura jest przede wszystkim systemem powiązań pomiędzy nimi.

Skład chemiczny jabłka jeszcze niewiele mówi o jego istocie. Dopiero wiedza z biologii, dietetyki, medycyny i innych nauk da jego pełny obraz. Dlatego do pełnego poznania, opisanie i zrozumienia świata konieczne jest ujęcie całościowe – holistyczne. Dotyczy to nie tylko nauk przyrodniczych, ale także społecznych i ekonomicznych, dlatego pełną realizację celów edukacyjnych można osiągnąć przez integrację międzyprzedmiotową. Życie gospodarcze jest ściśle powiązane z życiem społecznym, kulturalnym i politycznym państwa, dlatego wręcz konieczna staje się korelacja z przedmiotami: wiedza o społeczeństwie, geografia, wiedza o kulturze. Prezentacja finansów państwa i samorządów będzie pełniejsza na tle ogólnej wiedzy o tych instytucjach. Zbieżność treści tych przedmiotów dostrzegamy także przy omawianiu zagadnień dotyczących integracji europejskiej, problemów współczesnego świata, prawnych uwarunkowań działalności gospodarczej i innych. Korelacja z programem historii może wzbogacić treści nauczania o liczne przykłady systemów gospodarczych, jak również o wzorce osób przedsiębiorczych. Taki rodzaj integracji, polegający na współpracy nauczycieli różnych przedmiotów w przekazywaniu całościowego obrazu otaczającej rzeczywistości, określa się mianem **integracji wokół treści nauczania**.

Nie mniej ważna jest **integracja wokół kompetencji**. Jeżeli porówna się przewidziane w podstawie programowej zamierzone osiągnięcia ucznia, to można dostrzec wiele wspólnych celów, które realizują nauczyciele różnych przedmiotów. Podstawa programowa wielu przedmiotów wskazuje na umiejętność korzystania z różnych źródeł. Koordynacja działań nauczyciela języka polskiego, języków obcych, historii, geografii, wiedzy o społeczeństwie, podstaw przedsiębiorczości, technologii informacyjnej pozwoli skuteczniej kształtować u ucznia takie kompetencje, jak umiejętność korzystania ze słowników, encyklopedii, leksykonów, map, wykresów, Internetu itp. Wspólna analiza podstaw programowych oraz programów nauczania, w ramach zespołu międzyprzedmiotowego, pozwala na skuteczniejszą realizację celów kształcenia dotyczących umiejętności, takich jak: planowanie i organizowanie własnej pracy, komunikowanie i współdziałanie w zespole, definiowanie problemów i ich rozwiązywanie.

3.2. Metody i środki dydaktyczne

Podstawowym elementem wdrażania i realizacji programu *Podstaw przedsiębiorczości* jest podnoszenie poziomu i jakości kształcenia i wychowania młodzieży – absolwentów szkół gimnazjalnych, a szczególnie przygotowanie jej do świadomego i aktywnego planowania swojego rozwoju zawodowego, kreatywnego uczestniczenia w rynku pracy, w czym zawierają się umiejętności stwarzania nowych miejsc pracy a także do kształcenia ustawicznego.

Główną rolą szkoły w tym zakresie jest zapewnienie uczniom takiej organizacji procesu dydaktycznego, który pozwoli im na rozwijanie własnych zainteresowań i predyspozycji oraz przyczyni się do ukształtowania postaw aktywności, kreatywności i innowacyjności.

Podstawa programowa kształcenia ogólnego szkół ponadgimnazjalnych zaleca odejście od encyklopedyzmu, podkreśla prymat umiejętności, a nie, jak dotąd, wiadomości. Dotyczy to również przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Już sama nazwa przedmiotu wskazuje na kompetencje, a nie na wiedzę. Jednak, aby rozwijać kompetencje ucznia, wyzwalając jego kreatywność, wdrażać do samokształcenia, trzeba zmienić metody nauczania. Konieczne staje się stosowanie metod aktywizujących w codzienności szkolnej. Zyskają na tym nie tylko uczniowie, ale i nauczyciele. Nauka przestanie być nudna i monotonna. Może stanie się wreszcie przygodą intelektualną, dzięki której młody człowiek będzie odkrywał świat i dostrzegał jego swoisty porządek.

Także specyfika przedmiotu wymaga stosowania w szerszym zakresie metod aktywizujących. Oto najbardziej przydatne w realizacji celów edukacyjnych.

Dyskusja seminaryjna. Metoda ta polega na opracowaniu i zreferowaniu przez ucznia wybranego zagadnienia. Następnie dokonuje się oceny sformułowanych tez i hipotez oraz proponuje nowe rozwiązania dotyczące omawianego problemu. Metoda ta rozwija myślenie analityczne, syntetyczne, zmusza do samodzielnego poszukiwania informacji oraz kształtuje umiejętność prezentacji własnych poglądów. Może być z powodzeniem stosowana w realizacji tematów związanych z takimi zjawiskami jak na przykład bezrobocie czy globalizacja.

Dyskusja plenarna. Nauczyciel określa sytuację problemową i nakreśla możliwe rozwiązania. Na tej podstawie nauczyciel prowadzi dyskusję na forum całej klasy według kolejności zgłoszeń uczniów. Metoda ta może być zastosowana podczas omawiania złożonych zagadnień takich jak polityka monetarna i fiskalna państwa.

Case study. Metoda ta pozwala na wykorzystanie w praktyce posiadanej wiedzy. Jej istotą jest rozwiązywanie problemów w oparciu o przygotowane wcześniej opisy sytuacji. Uczniowie mogą pracować zarówno w grupie jak i indywidualnie. Metodą tą mogą być realizowane tematy dotyczące na przykład finansowania działalności gospodarczej.

Inscenizacja i metoda symulacyjna. Metody te polegają na odgrywaniu przez uczniów określonych ról sytuacyjnych w oparciu o przygotowany wcześniej scenariusz. Mogą być to na przykład role pracownika i pracodawcy podczas rozmowy kwalifikacyjnej czy sytuacja negocjacji podwyżki wynagrodzenia. Metody te wyzwalają operacyjność uczniów, spontaniczność i kreatywność.

Metody decyzyjne. Uczestnicząc w życiu gospodarczym, prowadząc gospodarstwo domowe, poszukując dalszego kierunku edukacji lub pracy, często stajemy przed koniecznością dokonania jednoznacznego wyboru. Stosując takie metody jak **drzewko decyzyjne**, **analiza SWOT** doskonalimy umiejętność analizy możliwych sposobów rozwiązania problemu jak i podjęcia najkorzystniejszej decyzji.

Burza mózgów. Metoda ta jest bardzo przydatna do wyłonienia wielu pomysłów dotyczących rozwiązania jakiegoś problemu albo sprawdzenia, na ile użyteczna jest wiedza opanowana wcześniej; pozwala też szybko zebrać hipotezy. Burza mózgów jest również propozycją dla uczniów, w jaki sposób mogą w przyszłości, prowadząc działalność gospodarczą, poszukiwać pomysłów na przykład dotyczących reorganizacji firmy, zmiany profilu produkcji. Jej stosowanie jest szczególnie przydatne w kształtowaniu kreatywności. Może być metodą poprzedzającą realizację projektu.

Metoda projektów. Polega ona na samodzielnym opracowaniu przez grupę uczniów wybranego tematu, a następnie zaprezentowanie efektów swojej pracy na forum klasy. Projekt powinien być realizowany w dłuższym okresie czasu. Doskonale kształtuje umiejętności i postawy niezbędne do skutecznego działania w zespole (podejmowanie decyzji w grupie, rozwiązywanie konfliktów, poszukiwanie kompromisu, przedstawianie własnych opinii i słuchanie opinii innych, planowanie działalności, przewidywanie kosztów). Projekt umożliwia integrację międzyprzedmiotową. Metodą tą można realizować następujące zadania: stworzenie firmy uczniowskiej, przygotowanie wycieczki na przykład do banku, sesji popularnonaukowej dotyczącej integracji europejskiej, konkurs wiedzy ekonomicznej itp.

Portfolio. Metoda polega na gromadzeniu przez ucznia, w specjalnej teczce lub segregatorze, różnych materiałów (wycinków prasowych, wydruków z Internetu, własnych opracowań) dotyczących określonych tematów na przykład integracji europejskiej, globalizacji, instytucji gospodarki rynkowej. Stosowanie tej metody aktywizuje ucznia, wdraża do samodzielnej i systematycznej pracy oraz umożliwia doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji. Portfolio może również być elementem przygotowania projektu.

Praca z tekstem drukowanym. Tekst poddawany analizie może być fragmentem książki, artykułu czy przepisu prawnego. Na jego podstawie uczniowie odpowiadają na pytania lub też przygotowują notatkę w formie graficznej (schematy blokowe, mapy myśli). Metoda ta, często niedoceniana wdraża uczniów do samokształcenia, ćwiczy umiejętność czytania ze zrozumieniem tekstów ekonomicznych. Można ją wykorzystać na przykład w realizacjach tematów dotyczących inflacji czy prawa pracy.

Ćwiczenia praktyczne. Służą one nabyciu określonych umiejętności praktycznych i pozwalają na wykorzystanie w praktyce zdobytej wiedzy. Metoda ta może być wykorzystana w realizacji tematów dotyczących rynku pracy, podatków, podejmowania i wykonywania działalności gospodarczej np. obliczenie stopy bezrobocia, przygotowanie wniosku o zezwolenie na prowadzenie działalności gospodarczej, wypełnienie zeznania podatkowego PIT czy CIT itp.

W wyborze procedur osiągnięcia celów edukacyjnych nie można zapomnieć o **celach wychowawczych**. Kształtowanie postaw jest priorytetem zreformowanej szkoły. Wykorzystywanie nowoczesnych metod nauczania pozwala na autentyczne zintegrowanie działań dydaktycznych i wychowawczych.

Stosowanie metody projektów pozwala na kształtowanie postaw związanych z pracą zespołową: zdyscyplinowanie, odpowiedzialność, zrozumienie dla wyższości interesu grupowego nad indywidualnym. Metoda dyskusji kształtuje postawę tolerancji dla odmiennych poglądów innych ludzi. Metody, w których istotną rolę odgrywa aktywność ucznia, wpływają korzystnie na jego obiektywne poczucie własnej wartości oraz potrzebę stałego rozwijania i doskonalenia swojej osobowości.

Poza realizowaniem programu nauczania z wykorzystaniem metod aktywizujących, które nastawione są na kształtowanie umiejętności praktycznych uczniów ważne jest

również korzystanie z oddziaływań bezpośredniego otoczenia w którym uczeń funkcjonuje:

- zapraszanie na zajęcia lekcyjne praktyków gospodarczych, realizujących w praktyce treści z jakimi uczeń styka się na lekcjach przedmiotu *Podstawy przedsiębiorczości* np. pracowników Urzędu Pracy, pracowników banków, przedsiębiorców prowadzących działalność gospodarczą w różnych formach organizacyjnych;
- odwoływanie się do aktualnie występujących zjawisk gospodarczych i praktyki gospodarczej np. poprzez inspirowanie uczniów do wyszukiwania za pomocą środków masowego przekazu materiałów, które odnoszą się do aktualnie omawianych na lekcjach treści;
- wykorzystanie filmów edukacyjnych;
- organizowanie wycieczek przedmiotowych, które umożliwiają uczniom obserwowanie i analizę zjawisk i zdarzeń ekonomicznych w ich naturalnym środowisku. Można je przygotować, wykorzystując metodę projektów, zgodnie z którą uczniowie planują szczegółowe cele i przebieg całej wizyty lub organizując spotkania na terenie szkoły z ekspertami w danej dziedzinie.

Zastosowane metody winny być zdeterminowane poprzez predyspozycje nauczyciela, możliwości percepcyjne uczniów, ich zdolności i zainteresowania, środowisko w jakim funkcjonuje szkoła a także aktualną sytuację gospodarczą i społeczną zaś dokonany wybór musi być podporządkowany nadrzędnemu celowi – skuteczności procesu dydaktycznego.

Zajęcia realizowane w ramach przedmiotu *Podstawy przedsiębiorczości* powinny odbywać się w pracowni specjalnie do tego celu przystosowanej. Powinny znajdować się w niej stoliki i krzeselka, które można swobodnie przestawiać w zależności od formy pracy i zastosowanych metod nauczania. Pracownia powinna być wyposażona w :

- tablicę szkolną
- wizualizery lub rzutniki foliogramów
- telewizor wysokiej rozdzielczości
- odtwarzacz DVD
- laptop

Zalecane **środki dydaktyczne** to przede wszystkim podręcznik i zeszyt ćwiczeń, materiały źródłowe (przepisy prawa, formularze podatkowe, bankowe, urzędowe, wzory umów cywilnych i prawnych, teksty źródłowe), dane statystyczne, mapy gospodarcze i polityczne, filmy, foliogramy. Wskazane jest również, aby uczniowie mieli dostęp do pracowni wyposażonej w komputery podłączone do Internetu . Pozwoli to na prowadzenie zajęć z wykorzystaniem Internetu, jako źródła informacji (np. zapoznanie się z ofertą banków, funduszy inwestycyjnych, tematyką dotyczącą giełdy).

3.3. Technologie informacyjne w realizacji programu podstaw przedsiębiorczości

Informatyka stała się już codziennością, wkroczyła we wszystkie niemal dziedziny życia. Nowoczesne systemy informatyczne odgrywają istotną rolę we wczesnym wykrywaniu zagrożeń, powiadamianiu i alarmowaniu ludności oraz w organizowaniu akcji ratowniczych. Komputer stał się też ważnym narzędziem pracy i atrakcyjną zabawką. Szkolna dydaktyka nie może tego faktu nie zauważać. Konieczne jest więc umiejętne wykorzystywanie komputera w nauczaniu, oczywiście nie tylko technologii informacyjnej (dotychczas informatyki), ale także innych przedmiotów. Zalecają to również podstawy

programowe na wszystkich poziomach edukacyjnych, a zwłaszcza w szkołach ponadgimnazjalnych.

Podstawa programowa zakłada, że nauczyciele, w trakcie procesu dydaktyczno-wychowawczego, stwarzają uczniom warunki do nabywania i rozwijania umiejętności istotnych dla ich rozwoju. Podstawy przewidują między innymi kształtowanie umiejętności porozumiewania się w różnych sytuacjach. W dobie umacniania się społeczeństwa informacyjnego oraz kultury medialnej najszybciej rozwijającą się formą komunikacji międzyludzkiej staje się Internet, zwłaszcza, że jest on dostępny przez łącza telekomunikacyjne, w tym również telefonię komórkową. Dlatego zadanie to można zrealizować, wykorzystując w procesie dydaktyczno-wychowawczym nowoczesne technologie informacyjne. Na potrzebę ich stosowania jednoznacznie wskazuje podstawa programowa, a ściślej punkt dotyczący nabywania przez uczniów umiejętności poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz efektywnego posługiwania się komputerami i metodami informatyki. Kolejny punkt podstawy zakłada kształtowanie umiejętności odnoszenia do praktyki zdobytej wiedzy oraz tworzenie potrzebnych doświadczeń i nawyków. Elementarną wiedzę i umiejętności niezbędne do pełnego korzystania z możliwości, jakie daje oprogramowanie komputera oraz sieć Internetu, uczeń zdobędzie dzięki realizacji celów przedmiotu technologia informacyjna. Powiązanie tej wiedzy z praktyką oraz tworzenie niezbędnych doświadczeń i nawyków uzyskać można dzięki pełniejszemu zastosowaniu technologii informacyjnych w nauczaniu innych przedmiotów, w tym także podstaw przedsiębiorczości. Oprogramowanie komputera może stać się źródłem informacji między innymi w postaci encyklopedii multimedialnych. Niemal nieograniczonym źródłem wiedzy jest Internet. Poznanie mechanizmów regulujących zachowanie się człowieka warto skorzystać z materiałów zamieszczonych na stronach tematycznych poświęconych psychologii. Dla realizacji zagadnień dotyczących kształtowania postaw przedsiębiorczości, a zwłaszcza planowania przyszłej kariery zawodowej ucznia przydatne będzie Młodzieżowe Vademecum Poszukiwania Pracy (www.twojakariera.pl). Również oficjalna strona Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (www.mpips.gov.pl) zawiera informacje niezbędne przy omawianiu problemów rynku pracy w Polsce. Dotyczy to także innych instytucji związanych z gospodarką kraju – Ministerstwa Finansów (www.mf.gov.pl), Narodowego Banku Polskiego (www.nbp.pl), Giełda Papierów Wartościowych (www.gpw.pl). Korzystając z Internetu, można uzyskać szczególnie wiele informacji na temat integracji europejskiej (www.ukie.gov.pl – Komitet Integracji Europejskiej, <http://europa.eu/> – Unia Europejska) oraz innych międzynarodowych organizacji gospodarczych i finansowych. Bogatym źródłem wiedzy są również polskie czasopisma elektroniczne (*on-line*). Pełny ich wykaz znajduje się na przykład na stronie <http://www.inib.uj.edu.pl/archiwum/czasopisma/pol.html>

Można również w procesie dydaktycznym wykorzystać dostępne w sieci gry i symulacje, między innymi symulację inwestowania na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Technologie informatyczne mogą być wykorzystane również przy realizacji metody projektów. Uczniowie projektują i tworzą tematyczną stronę WWW poświęconą na przykład integracji europejskiej, rynkowi pracy, instytucjom gospodarki rynkowej. Na szkolnym serwerze lub na innych nośnikach elektronicznych mogą również sporządzać bazy danych.

Dla nauczyciela komputer i Internet jest również narzędziem umożliwiającym przygotowanie interesujących środków dydaktycznych na przykład prezentacji

w programie Power Point, foliogramów w dowolnym edytorze tekstów lub programie graficznym.

3.4. Kontrola i ocena osiągnięć ucznia

Realizacja wszystkich celów edukacyjnych wymaga stosowania skutecznego systemu kontroli i oceny postępów ucznia. Należy pamiętać, że ocena pełni nie tylko funkcję diagnostyczną, ale ma również motywować ucznia do pogłębiania swojej wiedzy, kształtowania umiejętności i postaw.

Uczeń oceniany jest na lekcjach podstaw przedsiębiorczości systematycznie w ciągu całego okresu nauczania przy pomocy różnorodnych narzędzi pomiaru dydaktycznego.

1. Przedmiotem kontroli i oceny ucznia są:
  - wiadomości i umiejętności oraz gotowość do ich zaprezentowania,
  - różne przejawy aktywności intelektualnej, w tym rozumienie tekstów i instrukcji, uczestniczenie w dyskusjach, praca indywidualna i w zespole, sprawne wykonywanie ćwiczeń praktycznych i innych powierzonych zadań oraz opracowanie i realizacja projektów,
  - umiejętność gromadzenia i selekcji informacji z różnych źródeł, w tym z Internetu i oprogramowania komputerowego,
  - umiejętności komunikacyjne (w mowie i w piśmie), w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technologii informacyjnych.
2. Oceny bieżące, według skali obowiązującej w wewnątrzszkolnym systemie oceniania, uczeń otrzymuje za:
  - wypowiedzi ustne – na określony temat, referaty, udział w dyskusji,
  - sprawdziany różnego typu (np. testy, sprawdziany umiejętności praktycznych),
  - prace domowe (pisemne i ustne, tworzenie stron WWW, folderów, plakatów, plansz itp.),
  - systematyczne prowadzenie zeszytu przedmiotowego i zeszytu ćwiczeń,
  - aktywny udział w zajęciach, w tym również pozalekcyjnych (konkursy, sesje popularnonaukowe, debaty, projekty itp.).
3. Ocenę semestralną i roczną wystawia się na podstawie ocen cząstkowych, zgodnie z procedurą obowiązującą w Wewnątrzszkolnym Systemie Oceniania.
4. Szczegółowe wymagania na poszczególne oceny określa przedmiotowy system oceniania.
5. Ocena wiedzy i umiejętności ucznia powinna być obiektywna, zgodna z obowiązującymi, znanymi uczniom i rodzicom, kryteriami oraz jawna.
6. Ocena powinna wspierać rozwój intelektualny i emocjonalny uczniów, zachęcać do podejmowania nowych zadań i doskonalenia własnych umiejętności.

3.5. Kryteria ocen z podstaw przedsiębiorczości

Poziom osiągnięć koniecznych

Na ocenę dopuszczającą uczeń powinien:

- z pomocą nauczyciela zrozumieć i wykonać polecenia,
- zapamiętać wiadomości konieczne do elementarnej orientacji w treściach,

- danego działu tematycznego i z pomocą nauczyciela umieć je odtworzyć,
- poprawnie, z pomocą nauczyciela, rozpoznawać, nazywać i klasyfikować poznane pojęcia, zjawiska, procesy, dokumenty, postacie życia publicznego itp.,
- wykonywać samodzielnie lub z pomocą nauczyciela proste ćwiczenia i polecenia,
- współpracować w zespole w trakcie wykonywania zadań,
- prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć podstawowych

Na ocenę dostateczną uczeń powinien:

- rozumieć polecenia i instrukcje,
- zapamiętać podstawowe wiadomości dla danego działu tematycznego i samodzielnie je prezentować,
- rozumieć podstawowe omawiane zagadnienia,
- dokonywać selekcji i porównania poznanych zjawisk,
- samodzielnie i poprawnie wykonywać proste ćwiczenia i zadania,
- umieć wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce,
- aktywnie uczestniczyć w pracach i zadaniach zespołowych,
- systematycznie prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć rozszerzających

Na ocenę dobrą uczeń powinien:

- rozumieć polecenia i instrukcje,
- znać omawianą na zajęciach problematykę na poziomie rozszerzonym oraz w sposób logiczny i spójny ją prezentować,
- rozumieć polecenia i instrukcje,
- rozumieć omawiane treści i umieć wyjaśnić je innym,
- uogólniać i formułować wnioski,
- zajmować stanowisko w kwestiach spornych i bronić swoich poglądów na forum klasy,
- aktywnie uczestniczyć w zajęciach lekcyjnych,
- poprawnie i sprawnie wykonywać ćwiczenia i inne zadania,
- umieć poprawnie wykorzystać zdobytą wiedzę w praktyce,
- wykazywać zainteresowanie omawianą na zajęciach problematyką,
- systematycznie i starannie prowadzić zeszyt przedmiotowy i zeszyt ćwiczeń.

Poziom osiągnięć dopełniających

Na ocenę bardzo dobrą uczeń powinien wypełnić takie wymagania jak na ocenę dobrą, a ponadto:

- posiadać wiadomości na poziomie treści dopełniających,
- wykazywać zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularnonaukową dotyczącą omawianych treści,
- umieć samodzielnie poszukiwać informacji w różnych źródłach oraz je selekcjonować,
- właściwie interpretować nowe sytuacje i zjawiska, w sposób twórczy rozwiązywać problemy,
- umieć oceniać otaczającą rzeczywistość społeczno-polityczną zgodnie z przyjętymi kryteriami wartości,
- kierować się dobrem ogółu przy podejmowaniu decyzji, negocjować stanowisko, osiągać kompromis,

- kierować pracą zespołu rówieśników,
- uczestniczyć w konkursach i olimpiadach właściwych dla przedmiotu i uzyskiwać wyróżniające wyniki na poziomie szkolnym.

Poziom osiągnięć ponadprogramowych

Na ocenę celującą uczeń powinien wypełnić takie wymagania jak na ocenę bardzo dobrą, a ponadto:

- wykazywać szczególne zainteresowanie przedmiotem oraz literaturą popularno-naukową i specjalistyczną zgodną z omawianą na zajęciach tematyką,
- uczestniczyć w konkursach i olimpiadach właściwych dla przedmiotu i uzyskiwać wyróżniające wyniki, godnie reprezentując szkołę,
- podejmować się wykonania zadań (indywidualnie lub w zespole) dodatkowych, znacznie wykraczających poza podstawę programową.

4. Treści nauczania

4.1. Człowiek – istota przedsiębiorcza

4.1.1. Psychologiczne podstawy przedsiębiorczości

- poznanie własnej osobowości (pojęcie osobowości człowieka, cechy instrumentalne i kierunkowe osobowości);
- mechanizmy regulujące zachowanie się człowieka:
  - potrzeby człowieka (hierarchia potrzeb Masłowa),
  - uczucia (pochodzenie i właściwości uczuć, rodzaje uczuć, różnice indywidualne w przeżywaniu uczuć),
  - motywy aktywności człowieka (pojęcie i typy motywów, konflikt motywów, motywy w pracy zawodowej oraz działalności gospodarczej);
- zachowanie się człowieka w sytuacjach trudnych (frustracja i stres, podejmowanie decyzji w sytuacji ryzykownej).

4.1.2. Postawy przedsiębiorczości

- cechy osoby przedsiębiorczej:
  - zdolność do samoakceptacji,
  - zachowania asertywne,
  - inicjatywność i kreatywność,
  - odpowiedzialność i uczciwość;
- ocena własnych mocnych i słabych stron osobowości;
- zdolność do wyznaczania sobie celów i zadań;
- zależność między zyskiem a ryzykiem:
  - ocena potencjalnego zysku i zagrożeń;
- organizacja pracy własnej i zawodowej.

4.1.3. Społeczne podstawy przedsiębiorczości

- funkcjonowanie grupy społecznej:
  - role przyjmowane w grupie, zasady pracy zespołowej,
  - role społeczne,
  - kierowanie i podejmowanie decyzji w grupie,
  - cechy dobrej grupy;
- komunikacja interpersonalna w grupie (komunikacja werbalna i niewerbalna, rola Internetu w komunikacji interpersonalnej);
- kierowanie i podejmowanie decyzji w grupie.

4.1.4. Rozwiązywanie konfliktów

- przyczyny powstawania konfliktów w grupie;
- sposoby ich rozwiązywania (mediacje, negocjacje, arbitraż, sąd).

4.2. Gospodarka rynkowa

4.2.1. Droga do gospodarki rynkowej

- gospodarka centralnie planowana;
- transformacja polskiej gospodarki po roku 1989.

4.2.2. Pojęcie i funkcjonowanie rynku

- etyka a rynek;
- pojęcie i funkcje rynku;
- popyt (prawo popytu, elastyczność popytu, zmiany popytu);
- podaź (prawo podaży, zmiany podaży);
- równowaga między popytem i podażą;
- rodzaje rynków:
  - rynek lokalny, regionalny, krajowy, międzynarodowy i światowy,
  - rynek towarów i usług, rynek czynników produkcji (ziemia, praca, kapitał),
  - rynek wydawniczy i mediów.

4.2.3. Cechy gospodarki rynkowej

- wolność gospodarcza;
- własność prywatna;
- system cen;
- konkurencja;
- rola zachęt ekonomicznych w gospodarce rynkowej:
  - dla konsumentów,
  - dla pracodawców,
  - dla przedsiębiorców.
- normy etyczne;
  - nieetyczne zjawiska w funkcjonowaniu rynku.

4.2.4. Rola pieniądza w gospodarce rynkowej

- pojęcie pieniądza;
- właściwości pieniądza;
- funkcje pieniądza;
- wartość pieniądza.

4.2.5. Gospodarstwo domowe (dochody i wydatki)

- funkcje i cele działalności gospodarstwa domowego;
- gospodarstwo domowe jako małe przedsiębiorstwo;
- gospodarstwo domowe a inne podmioty na rynku;
- źródła dochodów gospodarstwa domowego;
- wydatki gospodarstwa domowego.

4.3. Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej

4.3.1. Formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw, formy pozyskiwania kapitału

- formy organizacyjne przedsiębiorstw:
  - wyłączna własność przedsiębiorcy,
  - spółka (jawna, partnerska, z ograniczoną odpowiedzialnością, komandytowa, komandytowo-akcyjna, akcyjna),
  - inne formy organizacyjne przedsiębiorstw (spółdzielnie, przedsiębiorstwa państwowe i zakłady budżetowe);
- źródła finansowania przedsiębiorstw.

4.3.2. Podejmowanie działalności gospodarczej

- warunki podejmowania działalności gospodarczej;
- dokumenty i źródła prawa związane z prowadzeniem działalności gospodarczej,
- potencjalne korzyści i koszty prowadzenia działalności gospodarczej.

4.3.3. Koszty i przychody oraz zasady rozliczeń finansowych przedsiębiorstw

- koszty;
- przychody;
- rachunek wyników.

4.3.4. Majątek przedsiębiorstw

- aktywa i pasywa.

4.4. Instytucje gospodarki rynkowej

4.4.1. Rodzaje banków i usługi bankowe

- powstanie i rozwój banków;
- podstawowe funkcje banków;
- rola Narodowego Banku Polskiego jako banku centralnego;
- polityka monetarna;
- zadania banków komercyjnych;
- usługi bankowe:
  - dla ludności (konta osobiste, depozyty, kredyty),
  - dla przedsiębiorstw (prowadzenie rachunków, kredyty obrotowe i inwestycyjne).

4.4.2. Rynek papierów wartościowych

- pojęcie giełdy:
  - rynek kapitałowy (pierwotny, wtórny),
  - papiery wartościowe (akcje, obligacje);
- znaczenie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie;
- biuro maklerskie;
- ryzyko inwestowania na giełdzie.

4.4.3. Pozabankowe instytucje finansowe

- firmy ubezpieczeniowe;
- fundusze emerytalne;
- fundusze powiernicze.

4.4.4. Rynek ubezpieczeń

- funkcje ubezpieczeń;
- rodzaje ubezpieczeń:
  - społeczne,
  - zdrowotne,
  - emerytalne (system emerytalny w Polsce),
  - majątkowe.

4.5. Państwo w gospodarce rynkowej

4.5.1. Rola i funkcje państwa w gospodarce rynkowej

- koncepcje roli państwa w gospodarce (etatyzm, neoliberalizm);
- funkcje państwa w gospodarce (funkcja alokacyjna, redystrybucyjna, stabilizacyjna);
- zakres i formy interwencjonizmu państwowego w gospodarce rynkowej;

- skutki interwencjonizmu państwowego.

4.5.2. Budżet państwa

- pojęcie i funkcje budżetu państwa;
- zasady polityki budżetowej;
- źródła finansowania budżetu;
- rodzaje i cechy podatków;
- polityka fiskalna;
- wydatki budżetu państwa;
- deficyt budżetowy i dług publiczny.

4.5.3. Budżety samorządów (budżety lokalne)

- mienie komunalne;
- samorządowa gospodarka finansowa (dochody, wydatki, kontrola gospodarki finansowej).

4.5.4. Wzrost gospodarczy

- pojęcie wzrostu gospodarczego;
- mierniki wzrostu gospodarczego:
  - tempo wzrostu produkcji,
  - produkt krajowy brutto,
  - produkt narodowy brutto,
  - dochód narodowy;
- czynniki wzrostu gospodarczego:
  - postęp naukowo-techniczny,
  - zatrudnienie i wydajność pracy,
  - efektywność kapitału;
- granice wzrostu gospodarczego (wyczerpanie zasobów surowcowych, degradacja środowiska naturalnego, czynniki demograficzne, kapitał).

4.5.5. Kryzys w gospodarce rynkowej

- cykliczny rozwój gospodarki rynkowej;
- przejawy kryzysu (inflacja, stagnacja, recesja).

4.6. Człowiek w gospodarce rynkowej

4.6.1. Miejsce obywatela w gospodarce

- obywatel jako konsument;
- obywatel jako pracownik;

- obywatel jako pracodawca.

4.6.2. Ochrona konsumenta

- prawne aspekty ochrony konsumentów;
- instytucje rządowe i pozarządowe zajmujące się ochroną konsumentów;
- wpływ reklamy na konsumentów.

4.6.3. Prawo pracy

- stosunek pracy i jego cechy;
- formy zatrudniania pracowników;
- nawiązywanie i rozwiązywanie stosunku pracy;
- samozatrudnienie pracowników.

4.6.4. Podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy

- obowiązki pracownika wobec pracodawcy
- ochrona praw pracowniczych;
- etyka w pracy;
- rola związków zawodowych.

4.6.5. Rynek pracy i bezrobocie

- pojęcie rynku pracy;
- zmiany na rynku pracy;
- możliwości młodego człowieka na rynku pracy;
- europejski rynek pracy;
- pojawienie się bezrobocia w Polsce;
- rodzaje i struktura bezrobocia;
- aktywne i pasywne formy walki z bezrobociem.

4.6.6. Aktywne poszukiwanie pracy - metody i instytucje

- metody poszukiwania pracy i ocena ich skuteczności;
- przygotowanie aplikacji:
  - zasady pisania *Curriculum Vitae (CV)*,
  - list motywacyjny,
  - rozmowa kwalifikacyjna z przyszłym pracodawcą;
- instytucje wspierające osoby poszukujące pracy.

4.6.7. Etyka biznesu. Etyka zawodowa

- etyczny pracownik i pracodawca;
- etyczne przedsiębiorstwo.

4.7. Integracja gospodarcza ze światem

4.7.1. Współpraca gospodarcza Polski z zagranicą

- międzynarodowy podział pracy;
- formy powiązań gospodarczych z zagranicą:
  - eksport i import towarów i usług oraz przepływ kapitału (bilans handlowy i płatniczy),
  - przepływ pracowników,
  - międzynarodowe umowy gospodarcze;
- Polska w międzynarodowych organizacjach gospodarczych (Światowa Organizacja Handlu, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju, Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju, Środkowoeuropejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu).

4.7.2. Integracja Polski z Unią Europejską

- geneza, rozwój i instytucje Unii Europejskiej;
- wspólny rynek;
- unia gospodarcza i monetarna;
- wspólnotowe prawo gospodarcze:
  - swobodny przepływ towarów, kapitału i usług
  - swobodny przepływ pracowników,
  - swoboda prowadzenia działalności gospodarczej,
  - polityka konkurencji;
  - postanowienia Układu Europejskiego zawartego między Wspólnotami Europejskimi a Polską;
  - przebieg negocjacji akcesyjnych Polski z Unią Europejską;
- korzyści i koszty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.

4.7.3. Proces globalizacji gospodarki i jego konsekwencje dla Polski

- pojęcie i przejawy globalizacji gospodarki;
- szansę i zagrożenia związane z globalizacją gospodarki;
- ruch antyglobalistyczny w Polsce i świecie;
- problemy ekonomiczne współczesnego świata.

5. Rozkład materiału nauczania

Dział programowy	Temat lekcji	Liczba godzin
I. Człowiek – istota przedsiębiorcza	1. Typy osobowości człowieka	2
	2. Mechanizmy regulujące zachowanie człowieka	2
	3. Zachowania człowieka w sytuacjach trudnych	1
	4. Postawy sprzyjające przedsiębiorczości	1
	5. Ocena własnej osobowości	1
	6. Grupa społeczna	1
	7. Komunikacja interpersonalna	1
	8. Konflikty w grupie	2
II. Gospodarka rynkowa	1. Droga Polski do gospodarki rynkowej	2
	2. Pojęcie i funkcjonowanie rynku	2
	3. Pieniądz w gospodarce rynkowej	1
	4. Gospodarstwo domowe	2
III. Przedsiębiorstwo w gospodarce rynkowej	1. Klasyfikacja podmiotów gospodarczych	2
	2. Majątek przedsiębiorstwa	2
	3. Przychody i koszty oraz rozliczenia finansowe przedsiębiorstw	2
	4. Podejmowanie działalności gospodarczej	3
	5. Biznes plan	2
IV. Instytucje gospodarki rynkowej	1. Bank Centralny	1
	2. Banki handlowe	2
	3. Pozabankowe instytucje finansowe	1
	4. Rynek papierów wartościowych	2
	5. System ubezpieczeń	2
	6. System emerytalny	2
V. Państwo w gospodarce rynkowej	1. Rola i funkcje państwa	1
	2. Instytucje państwowe – ich rola w gospodarce	1
	3. Budżet państwa	2
	4. Budżety samorządów	1
	5. Wzrost gospodarczy	1
	6. Dysproporcje w gospodarce – inflacja	1
VI. Człowiek w gospodarce rynkowej	1. Człowiek – konsument i jego ochrona	1
	2. Człowiek – pracownik	2
	3. Rynek pracy	2
	4. Aktywne poszukiwanie pracy	2
	5. Przygotowanie aplikacji zawodowej	2
	6. Rozmowa kwalifikacyjna	2
	7. Etyka biznesu. Etyka zawodowa	1
VII. Integracja gospodarcza ze światem	1. Współpraca z zagranicą	1
	2. Geneza, rozwój oraz zasady funkcjonowania UE	2
	3. Integracja Polski z UE	1
	4. Procesy globalizacji na świecie	1
	5. Problemy ekonomiczne współczesnego świata	1
VIII.	Godziny do dyspozycji nauczyciela	4
	Razem godzin	64

6. Zamierzone osiągnięcia ucznia i oceny

Podstawy przedsiębiorczości to przedmiot, w którego toku nauczania szczególnie nacisk powinno się kłaść na samodzielność, logiczne wnioskowanie, działania i przejawianą przez ucznia aktywność, samoocenę. Warto podkreślić, że podczas oceny ucznia powinno się brać pod uwagę, nie tylko wiadomości zdobyte przez młodzież, ale przede wszystkim przedsiębiorcze i inicjatywne zachowania.

W związku z powyższym do pomiaru osiągnięć ucznia powinny być wykorzystane:

- wypowiedzi ustne ucznia,
- testy pisemne,
- prace pisemne przygotowane samodzielnie i zespołowo (wypracowania, eseje, referaty),
- rezultaty wykonywanych indywidualnie i grupowo ćwiczeń,
- przyjmowane postawy w pracy zespołowej,
- przygotowane indywidualnie projektów,
- samoocena.

Przy ocenianiu szczególną uwagę należy zwrócić na to czy uczeń potrafi:

1. Dokonać trafnej samooceny oraz posiada umiejętność autoprezentacji.
2. Stosować podstawowe zasady pracy w zespole i prowadzić negocjacji.
3. Planować budżet gospodarstwa domowego.
4. Rozróżnić formy inwestowania.
5. Identyfikować podstawowe formy własności oraz formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw.
6. Przewidywać opłacalności przedsięwzięcia gospodarczego w kontekście wydatków i przychodów, zysku i ryzyka.
7. Przygotować dokumenty do założenia i prowadzenia przedsiębiorstwa oraz stosować wymagane procedury w celu podjęcia działalności gospodarczej przez osobę fizyczną.
8. Obliczać proste przykłady dotyczące wyniku finansowego przedsiębiorstwa.
9. Wyjaśnić mechanizmy funkcjonowania instytucji gospodarki rynkowej (banki, giełda, pozabankowe instytucje finansowe).
10. Przygotować podstawowe dokumenty niezbędne w ubieganiu się o pracę oraz prowadzić rozmowy kwalifikacyjnej z pracodawcą w warunkach symulowanych.
11. Wyszukać podstawowe przepisy prawa dotyczące zatrudnienia oraz prawa i obowiązki pracowników i pracodawców.
12. Odróżnić zachowania etyczne i nieetyczne pracodawcy i pracownika.
13. Zidentyfikować podstawowe wskaźniki makroekonomiczne (PKB, PNB – nominalny i realny oraz w przeliczeniu na jednego mieszkańca, inflacja, bezrobocie).
14. Zrozumieć wpływ polityki fiskalnej i monetarnej na życie gospodarcze kraju.
15. Wskazywać korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy międzynarodowej, w tym z integracji Polski z Unią Europejską oraz globalizacji gospodarki.

7. Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja to celowe i systematyczne zbieranie oraz analizowanie informacji o procesie dydaktycznym i efektach tego procesu. Jest to odpowiedź na pytanie, w jakim stopniu realizowane są zadania edukacyjne oraz ocena tych działań i ich efektów. Wyniki ewaluacji zawierają wskazówki do podejmowania zmian, których celem jest poprawa jakości procesu uczenia – nauczania poprzez wprowadzanie modyfikacji do programów nauczania, doskonalenie metod i form pracy z uczniami.

Ewaluacja powyższego programu nauczania zostanie przeprowadzona w oparciu o następujące założenia:

1. Cele ewaluacji

- Ocena efektów wdrożenia programu nauczania podstaw przedsiębiorczości.
- Ocena wartości programu w aspekcie celów i założeń Projektu „Szkoła Kluczowych Kompetencji” i kompetencji kluczowej – inicjatywności i przedsiębiorczości.

2. Przedmiot ewaluacji

- Program nauczania podstaw przedsiębiorczości w kontekście kompetencji kluczowych.

3. Kryteria ewaluacji

- Poprawność dydaktyczna i merytoryczna programu nauczania.
- Przydatność treści nauczania dla uczniów.
- Atrakcyjność procesu nauczania dla uczniów w kontekście zastosowanych metod i form pracy.
- Zgodność programu nauczania z zaleceniami Parlamentu Europejskiego w zakresie kompetencji kluczowych – przedsiębiorczości i innowacyjności.
- Zgodność programu nauczania z założeniami projektu „Szkoła Kluczowych Kompetencji”.
- Zgodność programu nauczania z podstawą programową, wymaganiami egzaminacyjnymi z zakresu podstaw przedsiębiorczości.

4. Pytania kluczowe

- Jakie wymierne korzyści wyniknęły z wprowadzenia i realizacji programu nauczania dla uczniów, nauczycieli, szkoły?
- Czy cele programu nauczania są zgodne z podstawą programową, standardami egzaminacyjnymi, zaleceniami Parlamentu Europejskiego w zakresie kluczowych kompetencji i założeniami projektu „Szkoła Kluczowych Kompetencji”?
- Czy zastosowane metody i formy pracy oraz wykorzystywane środki dydaktyczne są dostosowane do celów kształcenia i czynią proces dydaktyczny atrakcyjnym dla ucznia?
- W jakim stopniu treści zawarte w programie dostosowane są do zmieniających się potrzeb i priorytetów w zakresie nauczania podstaw przedsiębiorczości?
- Na ile trwałe są zmiany wiadomości, umiejętności i postaw uczniów w zakresie przedmiotu podstawy przedsiębiorczości?

5. Metody badawcze

- Autoocena, analiza dokumentów, wywiad, obserwacja, badania kwestionariuszowe.

6. Próba badawcza

- Uczniowie, nauczyciel realizujący program.

7. Prezentacja danych

- Raport ewaluacyjny po pierwszym roku realizacji programu oraz po jego zakończeniu.

8. Termin realizacji

- Zajęcia będą ewaluowane w następujący sposób:
  - a) ewaluacja prowadzona przez cały okres realizacji programu – autoocena, analiza dokumentów (np. testy, prace klasowe, prace domowe, projekty uczniowskie), wywiad, obserwacja,
  - b) ewaluacja przeprowadzana po pierwszym roku realizacji programu: analiza dokumentów (test sprawdzający), badanie kwestionariuszowe (ankieta dla ucznia),
  - c) ewaluacja przeprowadzona na zakończenie realizacji jako ewaluacja podsumowująca efekty wdrożenia programu: badanie kwestionariuszowe (ankieta dla ucznia), analiza dokumentów (test sprawdzający).

Bardzo ważne w procesie nauczania przedmiotu „Podstawy przedsiębiorczości” oraz w jego wdrażaniu i ocenie jest dokonanie samooceny efektów swojej pracy przez uczniów.

Karta samooceny kompetencji przedsiębiorczości ucznia

Lp.	Wyszczególnienie	Skala ocen (1-6)					
		1	2	3	4	5	6
1	Wyszukiwanie i porządkowanie informacji						
2	Analiza informacji i formułowanie wniosków						
3	Dostrzeganie zależności pomiędzy zleceniami						
4	Praca w zespole						
5	Komunikacja w grupie						
6	Wchodzenie w role						
7	Aktywność w przygotowaniu i uczestnictwie w zajęciach						
8	Dokonywanie wyboru i argumentowanie podjętych decyzji						

Bibliografia

- [1] Barro R.J., *Makroekonomia*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2007.
- [2] Biernacka M., Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Podręcznik dla liceum ogólnokształcącego, liceum profilowanego i technikum (wydanie II zmienione)*, Operon, Gdynia 2007.
- [3] Biernacka M., Korba J., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Zeszyt ćwiczeń dla ucznia*, Operon, Gdynia 2007.
- [4] Korba J., Mistrzак M., Smutek Z., *Podstawy przedsiębiorczości. Program nauczania w zakresie podstawowym dla Liceum Ogólnokształcącego, Liceum Profilowanego i Technikum*, Operon, Gdynia 2007.
- [5] Kruszewski K., *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- [6] Kruszewski K., *Sztuka nauczania. Szkoła*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, 2008.
- [7] Morreale S.P., Spitzberg B.H., Barge J.K., *Komunikacja między ludźmi. Motywacja, wiedza i umiejętności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- [8] Musiałkiewicz J., *Elementy rachunkowości*, Ekonomik, Warszawa 2003.
- [9] Rekowski M., *Mikroekonomia*, Akademia, Poznań 2005.
- [10] Szempruch J., *Założenia, zasady opracowywania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, WSEiI, Lublin 2009.
- [11] *Diagnoza Regionalna implementacji Kompetencji Kluczowych w kontekście potrzeb i uwarunkowań lokalnych, regionalnych oświaty oraz rynku pracy w województwie lubelskim*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2009.

